

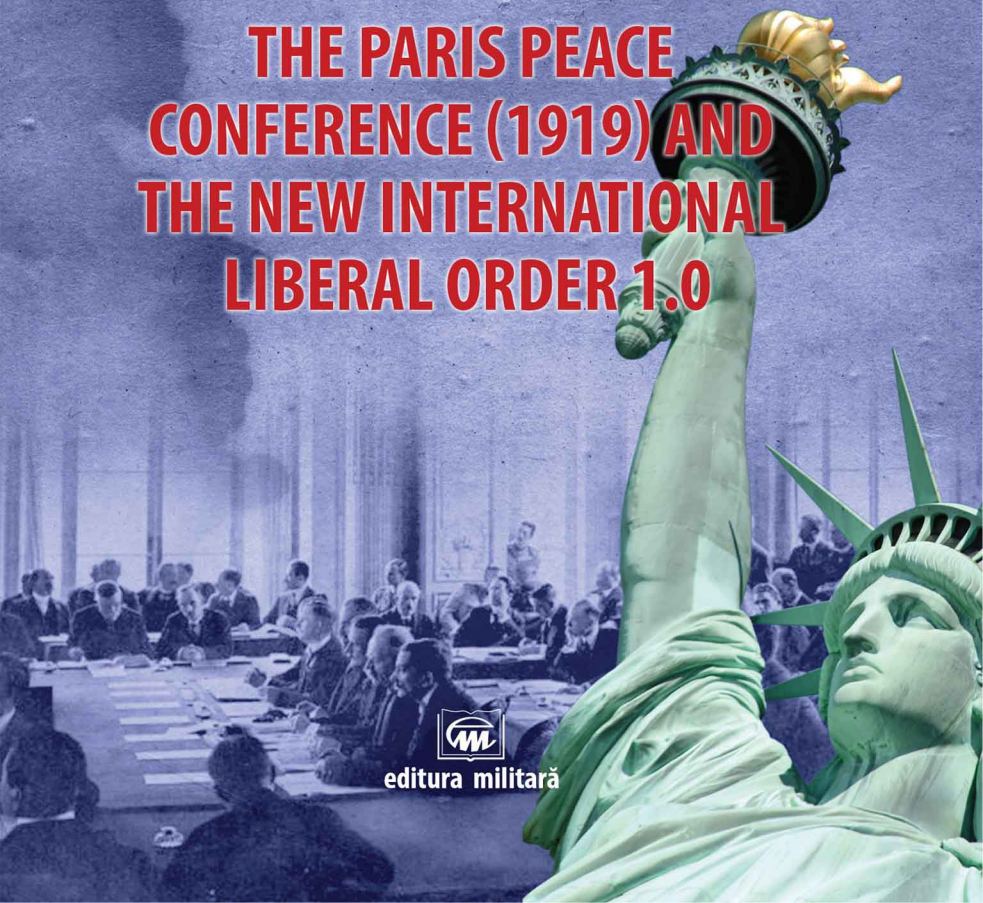
INSTITUTUL PENTRU STUDII POLITICE
DE APĂRARE ȘI ISTORIE MILITARĂ

**CONFERINȚA DE PACE
DE LA PARIS (1919) ȘI NOUA
ORDINE INTERNAȚIONALĂ
LIBERALĂ 1.0**

**THE PARIS PEACE
CONFERENCE (1919) AND
THE NEW INTERNATIONAL
LIBERAL ORDER 1.0**

editura militară

**CONFERINȚA DE PACE DE LA PARIS (1919)
ȘI NOUA ORDINE INTERNAȚIONALĂ
LIBERALĂ 1.0**

**THE PARIS PEACE CONFERENCE (1919)
AND THE NEW INTERNATIONAL
LIBERAL ORDER 1.0**

INSTITUTUL PENTRU STUDII POLITICE
DE APĂRARE ȘI ISTORIE MILITARĂ

**CONFERINȚA DE PACE
DE LA PARIS (1919) ȘI NOUA
ORDINE INTERNAȚIONALĂ
LIBERALĂ 1.0**

**THE PARIS PEACE
CONFERENCE (1919) AND
THE NEW INTERNATIONAL
LIBERAL ORDER 1.0**

Coordonatori:
DANIELA ȘIȘCANU
ELENA CRISTINA BRĂGEA

EDITURA MILITARĂ
BUCUREȘTI, 2022

Coperta: ION MIHAIU
Layout: ȘTEFAN MIHAI

Suport editare:
RUXANDRA MOTOI

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Conferința de Pace de la Paris (1919) și noua ordine internațională liberală 1.0 = The Paris peace conference (1919) and the new international liberal order 1.0 / coord.: Daniela Șișcanu, Elena Cristina Brăgea.
- București : Editura Militară, 2022
ISBN 978-973-32-1266-9

I. Șișcanu, Daniela (coord.)
II. Brăgea, Elena Cristina (coord.)

CUPRINS

PREFAȚĂ	9
FOREWORD	17
<i>FROM BACAU TO PARIS – THE ZIONIST CASE AT 1919, PARIS PEACE CONFERENCE AND AARON AARONSOHN</i> Benny Michelsohn	27
<i>THE DEMANDS OF THE BULGARIAN DELEGATION ON THE PARIS PEACE CONFERENCE (1919)</i> Voin Bojinov	47
<i>ROMANIA AND THE PARIS PEACE CONFERENCE (1919). THE DOSSIER OF THE RUSSIAN ARMY “DEFLECTIONS” (1917-1918)</i> Claudiu-Lucian Topor	55
<i>POZIȚIA JAPONIEI PRIVIND RATIFICAREA TRATATULUI BASARABIEI (Japan’s position on the ratification of the Bessarabia Treaty)</i> Ion Șișcanu	69
<i>ROMÂNIA, CONFERINȚA DE PACE DE LA PARIS (1919) ȘI SISTEMUL DE PROTECȚIE A MINORITĂȚILOR DE RASĂ, DE LIMBĂ ȘI DE RELIGIE (Romania and the initiation of the race, linguistic and religion minorities protection system at the Paris Peace Conference, 1919)</i> Lucian Leuștean	101
<i>WAR AND DIPLOMACY OVER CARINTHIA. DETERMINATION OF THE BORDER BETWEEN KINGDOM OF SERBS, CROATS AND SLOVENES AND AUSTRIA, 1918-1920</i> Miljan Milkčić	131

<i>IMPACT OF THE VERSAILLES TREATY ON TRANSPORT INFRASTRUCTURE IN POLAND, CZECHOSLOVAKIA AND ROMANIA</i> Andrzej Dubicki	143
<i>THE ARMÉE D'ORIENT FROM THE ARMISTICE TO THE PETITE ENTENTE (1918-1920)</i> Vincent Arbarétier	163
<i>MILITARY FACTOR AND THE ESTABLISHMENT OF THE YUGOSLAV – ROMANIAN BORDER IN BANAT 1918 – 1919</i> Dalibor Denda	179
<i>SOME ISSUES REGARDING THE HUNGARIAN PREPARATIONS FOR THE PEACE AGREEMENT IN THE FIELD OF TRANSPORT IN 1919 AND THE IMPACT OF THE PEACE TREATY ON HUNGARIAN RAILWAYS AND INLAND NAVIGATION</i> Mihály Krámlí	193
<i>SOME ASPECTS OF THE BULGARIAN-ROMANIAN RELATIONS AFTER THE FIRST WORLD WAR</i> Stoyan Nikolov, Boyan Zhekov	217
<i>THE WAY OF THE HUNGARIAN ARMY FROM PADUA TO TRIANON – 1919-1920</i> Viktor Andaházi Szeghy	243
<i>ROMÂNIA ȘI RĂZBOIUL CIVIL DIN RUSIA 1917-1920. CONSIDERAȚII MILITARE ȘI POLITICE (Romania and the Russian Civil War 1917-1920. Military and political considerations)</i> Manuel Stănescu	263
<i>COOPERAREA MILITARĂ DINTRE ROMÂNIA ȘI ALIAȚI ÎN PRIMELE LUNI ALE ANULUI 1919 (Military cooperation between the Romanians and the Allies at the end of 1918 and the beginning of 1919)</i> Petre Otu	277
<i>BASARABIA ȘI PROBLEMA SECURITĂȚII REGIONALE ÎN PERIOADA CONFERINȚEI DE PACE DE LA PARIS (Bessarabia and the issues of regional security at the Paris Peace Conference)</i> Valentin Burlacu	301

REĂȘEZĂRI GEOPOLITICE LA SFÂRȘITUL PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL. PRIMUL AN AL CONFERINȚEI DE PACE DE LA PARIS ȘI SEMNELE DE ÎNCEPUT ALE AMURGULUI SINCRONIEI ÎN RELAȚIILE DIPLOMATICE ROMÂNNO-ITALIENE (1919) (Geopolitical resettlements at the end of the First World War. The first year of the Paris Peace Conference and the signs of the twilight of the synchrony within the Romanian-Italian diplomatic relations, 1919)

Mihail Dobre..... 331

INDICE DE NUME..... 351

FOTOGRAFII DIN CADRUL LUCRĂRILOR CONFERINȚEI 357

Prefață

În perioada 26-28 noiembrie 2019, Institutul pentru studii politice de apărare și istorie militară a organizat conferința internațională cu tema: „The Paris Peace Conference (1919) and the New International Liberal Order 1.0” (*Conferința de Pace de la Paris (1919) și noua ordine internațională liberală 1.0*). Evenimentul a marcat încheierea ciclului de manifestări științifice desfășurate sub egida Institutului pentru studii politice de apărare și istorie militară, fiind cea de-a cincea reuniune de acest gen organizată de institut, parte a Programului național dedicat celebrării Centenarului Primului Război Mondial și Marii Uniri din 1918.

Anul 2019 a marcat împlinirea a 100 de ani de la semnarea Tratatului de la Versailles, după negocieri purtate timp de șase luni în cadrul Conferinței de Pace de la Paris, moment istoric de referință care a definit în mod fundamental organizarea lumii și a ordinii internaționale așa cum o cunoaștem astăzi. Conferința de Pace de la Paris, care și-a deschis lucrările la 18 ianuarie 1919, a constituit etapa finală a amplului proces de destructurare teritorială și reșezare geopolitică, început în 1914 odată cu declanșarea Marelui Război. Peste 1 000 de oameni de stat, diplomați și specialiști, 32 de delegații reprezentând 27 de țări, au participat la conferință. O desfășurare de forțe unică în istorie, având ca principală misiune asigura-

rea unei ere de pace după un război devastator care a distrus zeci de milioane de vieți, a dus la dispariția unor hărți teritoriale și granițe vechi de secole și a tulburat o întreagă lume prin consecințe dramatice în plan economic, politic și social.

De la Congresul de la Viena din 1815, nu a mai existat un efort colectiv de organizare a păcii de o asemenea amploare. De această dată, miza nu a fost stabilizarea balanței de putere continentale, ci modul de construire a întregului sistem de putere la nivel global. Având la bază viziunea președintelui Statelor Unite ale Americii, Woodrow Wilson, Tratatul de la Versailles a consacrat un nou construct de organizare a ordinii internaționale, prin afirmarea principiilor și valorilor liberale pentru prima dată asumate ca fundament de organizare sistemică. Noul model de organizare a lumii, devenit cunoscut în literatura de specialitate ca modelul ordinii liberale 1.0¹, era menit să genereze o schimbare profundă de paradigmă la nivelul afacerilor internaționale. În esență, noul model wilsonian al ordinii liberale prevedea menținerea stabilității prin intermediul securității colective, așadar renunțarea la tradiționala balanță de putere continentală, afirmarea independenței și suveranității naționale în baza principiului autodeterminării, promovarea democrației și a libertății, respectarea dreptului internațional, interzicerea folosirii forței în relațiile dintre state și soluționarea pe cale pașnică a disputelor. În cuvintele lui Henry Kissinger, acest model reprezenta înlocuirea politicii interesului național cu dominația legii și eticii² și, implicit, subordonarea interesului particular, interesului colectiv.

---

¹G. John Ikenberry, "Liberal Internationalism 3.0: America and the Dilemmas of Liberal World Order", *Perspectives on Politics*, Vol. 7, No. 1 (Mar., 2009), pp. 71-87.

²Henry Kissinger, *Diplomația*, Editura All, București, 2002, p. 213.

Liga Națiunilor urma să acționeze ca o garanție globală pentru apărarea păcii și securității prin instaurarea unui sistem de securitate colectivă care să asigure respectarea independenței politice și integrității teritoriale a tuturor membrilor. Pacea universală la care visa președintele Wilson a fost repede înlocuită cu realitățile pragmatice ale politicii de putere în logica continentală tradițională. Rațiunile care au determinat eșecul ordinii de la Versailles și „triumful” Realpolitik-ului sunt complexe, iar discutarea acestora necesită un spațiu de reflecție mult mai extins.

Este cu atât mai importantă tematica generală a conferinței, cu cât aceasta a permis discutarea și prezentarea de noi perspective de analiză, menite să ofere un cadru mai larg de înțelegere a marilor dinamici sistemice care au marcat geografia de securitate la finalul războiului, a consecințelor deciziilor de la Paris, a impactului acestora asupra realităților militar-strategice din centrul și estul Europei, precum și alte aspecte referitoare la evoluțiile teritorial-strategice în contextul reșezărilor de putere post-Versailles.

La activitate au participat, alături de istorici români, specialiști din Germania, Cehia, Israel, Grecia, Ungaria, Serbia, Republica Moldova, Polonia, Bulgaria și România. Programul activității a inclus 24 de comunicări. Lucrările conferinței s-au desfășurat în cadrul a șase secțiuni de lucru, fiecare abordând o problemă științifică specifică integrată tematicii generale.

În cadrul primei secțiuni, vorbitorii au abordat probleme precum impactul Tratatului de la Versailles asupra politicii interne și externe a Germaniei, chestiunea sionistă la Conferința de Pace de la Paris și demersurile pentru crearea unui stat israelian, poziția delegației bulgare la Paris cu privire la dosarul Cadrilaterului, impactul „defecțiunii rusești” din 1917-1918 asupra capacității României de a continua războiul.

Comunicările prezentate în cea de-a doua secțiune a conferinței s-au referit la evoluțiile generate de destrămarea Imperiului Rus. Au fost abordate subiecte legate de procesul de construcție statală în Lituania, chestiunea unirii Basarabiei cu România și recunoașterea internațională a acesteia, poziția Japoniei față de ratificarea tratatului de recunoaștere a unirii Basarabiei, precum și poziția României cu privire la principiul minorităților și asumarea acestuia în conformitate cu decizia Conferinței de la Paris.

Cea de-a treia secțiune a inclus lucrări care s-au axat pe prezentarea unor aspecte referitoare la redesenarea granițelor în Europa Centrală, fiind evidențiate eforturile militare și diplomatice pentru stabilirea noilor frontiere (cazul Cehoslovaciei și cel al Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor), precum și impactul deciziilor de la Versailles asupra infrastructurii de transport din Europa Centrală. Un subiect de dezbatere cu deosebire important a vizat impactul societal al războiului și modul în care s-a încercat depășirea traumelor războiului pe fondul marilor prefaceri socio-economice și politice și a eforturilor de reconstrucție statală.

Următoarele două secțiuni s-au concentrat cu deosebire asupra unor aspecte privind evoluțiile militare care au avut loc în Bulgaria, în sudul Rusiei și Ungaria, după încheierea armistițiului din 11 noiembrie 1918. Au mai fost analizate subiecte legate de ambiția Greciei de realizare a *Megali Idea*, rolul factorului militar în stabilirea graniței româno-iugoslave în Banat (1918-1919), evoluția armatei ungare în perioada noiembrie 1918-iunie 1920, precum și modul în care a fost reflectat războiul civil din Rusia în rapoartele atașajilor militari ai Marelui Cartier General român.

Ultima secțiune a conferinței a fost dedicată, în principal, relațiilor militare și diplomatice ale României, precum și

chestiunii Basarabiei. În cadrul acesteia, a fost abordat subiectul cooperării militare româno-aliată la sfârșitul anului 1918 și începutul anului 1919. În ceea ce privește situația Basarabiei, au continuat dezbaterile privind specificul acestei probleme în cadrul Conferinței de la Paris, în contextul dinamicilor regionale de securitate apărute pe fondul intensificării acțiunilor grupurilor bolșevice din Basarabia de subminare a autorității statului român în noua provincie.

Lucrările prezentate și dezbaterile care au avut loc pe parcursul manifestării științifice au permis, așadar, un dialog extins privind problematica Conferinței de Pace de la Paris, fiind cu deosebire analizate și reliefate atât dificultățile întâmpinate în eforturile de construire a unei noi ordini internaționale, cât și provocările generate de numeroasele dosare rămase nesoluționate, care au prelungit conflictele militare în spațiul central-est european. Putem înțelege mai bine, în baza diverselor perspective naționale, modul în care statele au gestionat deciziile învingătorilor de la Paris și evoluțiile care au dus la contestarea tot mai accentuată a acestora și, în final, la colapsul sistemului versaillez al securității colective.

Lecțiile Tratatului de la Versailles rămân la fel de importante la 100 de ani distanță. Câteva dintre acestea merită menționate. O primă lecție ne arată importanța menținerii unității și coeziunii tuturor celor care și-au asumat misiunea asigurării păcii și securității globale. Ordinea de la Versailles a fost și victima eșecului puterilor învingătoare de a acționa împreună pentru implementarea și respectarea principiilor și normelor internaționale și de a construi o agendă comună de acțiune în interesul colectiv. O altă lecție pe care o putem desprinde este cea a asumării responsabilității. Retragerea izolaționistă a Statelor Unite și reticența puterilor occidenta-

le învingătoare de a-și extinde angajamentele de securitate și apărare pentru protejarea aliaților și contracararea tendințelor agresiv-revizioniste împotriva acestora au generat un profund sentiment de neîncredere, teamă și nesiguranță geopolitică, care și-a pus amprenta asupra comportamentului și tipologiei de acțiune a statelor în sistem. O altă lecție privește tendința, îmbrățișată cu generozitate de puterile occidentale victorioase, către conciliatorism și pacifism. Retorica pacifistă a fost consecința directă a șocului generat de tragedia războiului, amploarea distrugerilor și vastitatea pierderilor de vieți omenești. Acest complex de factori a dus, în etape, la conferința de la München din septembrie 1938, la anexarea regiunii sudete și ocuparea Cehoslovaciei, la creșterea de neoprit a puterii germane până la sfidarea deschisă de către aceasta a statu quo-ului de putere versaillez. Teama de un nou război și convingerea că se poate găsi un compromis acceptabil cu puterile revizioniste prin care să fie menținută pacea a consemnat prăbușirea întregului edificiu gândit la Conferința Păcii din 1919.

Întrebările de ce a eșuat sistemul internațional de la Versailles și ce ar trebui să învățăm din lecțiile acestui eșec rămân subiecte ample de dezbatere. Sperăm ca volumul de față să ofere câteva răspunsuri necesare și utile din perspectiva cunoașterii trecutului, contribuind totodată la înțelegerea mai corectă a realităților de securitate contemporane.

Volumul reunește cea mai mare parte a comunicărilor prezentate în cadrul conferinței. Ele au fost reproduse în limba în care au fost susținute, fiind însoțite de rezumate în limba engleză. Lucrarea conține, de asemenea, și un set de fotografii cuprinzând imagini din timpul desfășurării lucrărilor științifice.

Ca de obicei, adresăm mulțumirile noastre Editurii Militare, directorului instituției, domnul Adrian Pandeia, pentru

sprijinul acordat în publicarea acestei lucrări care, sperăm, va aduce o contribuție valoroasă la literatura de specialitate dedicată cercetării istoriei militare românești și internaționale.

Dr. Carmen-Sorina Rijnoveanu,
Directorul Institutului pentru studii politice
de apărare și istorie militară

Foreword

In the period of November 26-28, 2019, the Institute for Political Studies of Defence and Military History organised the international conference on the topic of “The Paris Peace Conference (1919) and the New International Liberal Order 1.0”. The event marked the closure of the series of scientific events carried out under the auspices of the Institute for Political Studies of Defence and Military History, being the fifth such meeting organised by the Institute as part of the national Programme dedicated to the anniversary of the centenary of the First World War and the Great Union in 1918.

The year 2019 marked 100 years since the signing of the Treaty of Versailles, a historic moment which fundamentally defined the organisation of the world and the international order as we know it today, a moment which came after six-month long negotiations carried out during the Paris Peace Conference. The Paris Peace Conference, which formally opened on January 18, 1919, represented the final step in the ample process of territorial restructuring and geopolitical rearrangement, a process started in 1914 with the outbreak of the Great War. More than 1,000 people, diplomats and specialists, 32 delegations representing 27 countries took part in the conference. As a one-of-a-kind setup in history, having as main objective ensuring a long peace after the devastating war

that had destroyed millions of lives, it led to the disappearance of some political maps and centuries-old borders, unsettling the entire world with its dramatic consequences on economic, political, and social levels.

Such a collective effort to bring peace on this scale had not happened since the Congress of Vienna of 1815. This time around, the stake was not stabilizing the continental balance of power, but the way of constructing the entire system of power on a global level. Based on the vision of the U.S. President Woodrow Wilson, the Treaty of Versailles legitimized a new construct of organising the world order by affirming the liberal principles and values assumed for the first time as the foundation of the systemic organization. The new model for organising the world, known in specialised literature as the model of the liberal order 1.0¹, was supposed to generate a profound paradigm shift in international affairs. In essence, the new Wilsonian model of liberal order was to maintain stability through collective security, thus abandoning the traditional continental balance of power, to assert independence and national sovereignty on the basis of self-determination, to promote democracy and freedom, to respect international law, to ban the use of force in relations between states and to promote the peaceful settlement of disputes. In Henry Kissinger's words, this model represented the replacement of the policy of the national interest with the domination of law and ethics² and, implicitly, subordinating the particular interest to the collective interest. The League of Nations was to act as a global guarantee

---

¹G. John Ikenberry, "Liberal Internationalism 3.0: America and the Dilemmas of Liberal World Order", *Perspectives on Politics*, Vol. 7, No. 1 (Mar., 2009), pp. 71-87.

²Henry Kissinger, *Diplomația*, Editura All, București, 2002, p. 213.

for the defence of peace and security by establishing a system of collective security that would ensure respect for the political independence and territorial integrity of all its members. The universal peace that President Wilson had dreamed of was quickly replaced by the pragmatic realities of power politics in the traditional continental logic. The reasons that led to the failure of the Versailles order and the „triumph” of Realpolitik are complex, and analysing them would require a much wider space for reflection.

The general theme of the conference is all the more important as it allowed for the discussion and presentation of new perspectives of analysis, meant to provide a broader framework for understanding the great systemic dynamics that marked the security architecture at the end of the war, the consequences of the Paris decisions, their impact on the military-strategic realities of Central and Eastern Europe, as well as other aspects related to the territorial-strategic developments in the context of post-Versailles power relocations.

Along with Romanian historians, specialists from Germany, the Czech Republic, Israel, Greece, Hungary, Serbia, the Republic of Moldova, Poland, Bulgaria, and Romania took part in this activity. The programme included 24 presentations. The works of the conference consisted of six sections, each one addressing a specific scientific issue integrated into the general theme.

In the first section, speakers addressed issues such as the impact of the Treaty of Versailles on Germany’s domestic and foreign policy, the Zionist issue at the Paris Peace Conference and the efforts to create an Israeli state, the position of the Bulgarian delegation in Paris on the Southern Dobruja issue, the impact of the „Russian defection” from 1917-1918 on Romania’s ability to continue the war.

The papers presented in the second section of the conference focused on the developments generated by the collapse of the Russian Empire. Topics related to the state-building process in Lithuania, the issue of the union of Bessarabia with Romania and its international recognition, Japan's position on the ratification of the treaty recognizing the union of Bessarabia, and Romania's position on the principle of minorities and committing to it according to the decision of the Paris Conference were among the issues addressed.

The third section included works that focused on presenting issues related to the redrawing of borders in Central Europe, by highlighting military and diplomatic efforts to establish new borders (the case of Czechoslovakia and that of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes), as well as the impact of the Versailles decisions on transport infrastructure in Central Europe. A particularly important topic of debate was the societal impact of the war and the manner in which overcoming the war traumas was attempted against the background of the great socio-economic and political transformations and the efforts of state reconstruction.

The next two sections especially focused on military developments in Bulgaria, in southern Russia, and in Hungary, following the November 11, 1918 armistice. Topics related to Greece's ambition to achieve the *Megali Idea*, the role of the military factor in establishing the Romanian-Yugoslav border in Banat (1918-1919), the evolution of the Hungarian army between November 1918 and June 1920, as well as how the Russian civil war was reflected in the reports of the military attachés of the Romanian General Headquarters, were also analysed.

The last section of the conference was mainly dedicated to the military and diplomatic relations of Romania, as well as to

the issue of Bessarabia. In this sense, the topic of Romanian-Allied military cooperation at the end of 1918 and early 1919 was addressed. Regarding the issue of Bessarabia, the debates on the specifics of this issue continued at the Paris Conference, in the context of the regional security dynamics which appeared on the background of the intensification of actions – from the Bolshevik groups in Bessarabia – meant to undermine the authority of the Romanian state in the new province.

The papers presented and the debates that took place throughout this scientific event allowed, therefore, an extensive dialogue on the issue of the Paris Peace Conference, in this context being particularly analysed and highlighted both the difficulties encountered in the efforts to build a new international order and the challenges posed by the many unresolved issues that had prolonged military conflicts in Central and Eastern Europe. We can better understand, based on various national perspectives, how states managed the decisions of the victors in Paris and the developments that led to their increasingly accentuated contestation and, ultimately, to the collapse of the Versailles system of collective security.

The lessons of the Treaty of Versailles remain just as relevant 100 years later. Some of these are worth mentioning. A first lesson shows us the importance of maintaining the unity and cohesion of all those who took on the mission of ensuring global peace and security. The order of Versailles was also the victim of the failure of the victor powers to act together on implementing and respecting international principles and norms, as well as on building a common agenda of action for collective interest. Another lesson we can learn is that of taking responsibility. The isolationist withdrawal of the United States and the reluctance of the victorious Western powers to expand

their security and defence commitments to protect allies and counter aggressive-revisionist tendencies against them generated a deep sense of mistrust, fear and geopolitical insecurity, which left its mark on the behaviour and typology of action of the states part of the system. Another lesson concerns the tendency, generously embraced by the victorious Western powers, towards conciliation and pacifism. The pacifist rhetoric was the direct consequence of the shock generated by the tragedy of the war, the extent of destruction and the enormity of loss of human lives. This set of factors gradually led to the Munich Conference of September 1938, to the annexation of the Sudetenland and the occupation of Czechoslovakia, to the unstoppable rise of German power up to the point of its open defiance of the Versailles power status quo. Fear of a new war and the certainty that an acceptable compromise could be found with the revisionist powers to maintain peace marked the collapse of the entire concept thought for at the 1919 Peace Conference.

The questions of the reason for the failure of the international system of Versailles and of the lessons to be learnt out of this failure remain vast topics for debate. We hope that the present volume offers some much needed and useful answers from the perspective of knowing the past, at the same time contributing to the better understanding of the contemporary security realities.

The volume includes most of the papers that were presented at the conference. They were included in the language of presentation, but also accompanied by abstracts in English. A set of photographs taken at the conference was also included in the volume.

As usual, we express our gratitude to the staff of the Military Publishing House, to the director of the publishing house,

Mr. Adrian Pandea, for all the support given for the publishing of this volume, which we hope would bring a valuable contribution to the specialised literature dedicated to the research of Romanian and international military history.

Dr. Carmen-Sorina Rijnoveanu,
Director of the Institute for Political Studies
of Defence and Military History

COMUNICĂRI

FROM BACAU TO PARIS – THE ZIONIST CASE AT 1919, PARIS PEACE CONFERENCE AND AARON AARONSOHN

Benny Michelsohn¹

Abstract

In the following article, the author provides an analysis of the activity of Aron Aaronsohn, agronomist, botanist and Zionist activist from Romania. Together with members of his own family, he led an intelligence network in the service of British military operations in Palestine.

Aaronsohn attended the Paris Peace Conference, where Chaim Weizmann's Zionist organization called for the creation of an Israeli state and an agreement to guarantee the interests and rights of non-Jews. Aaronsohn's vision of the borders of the new state was based on its economic viability as well as its future development directions. His activity came to a tragic end when he crashed into the English Channel on May 15, 1919, during a regular flight between London and Paris.

Key words: *NILI Intelligence network, YISHUV, Ottoman Army, Mark Sykes, Jewish Committee*

Forward

On May 15, 1919, a De-Havilland 4 biplane dive into the *La Manche* strait due to a misty wind near Boulogne-sur-mer. On board of that airplane were a senior pilot, Captain Jeffer-

---

¹Col. (res.) dr. Benny Michelsohn is President of Israelian Commission of Military History.

son, and Dr. **Aaron Aaronsohn**, a member of the Zionist Delegation heading from London to Paris Peace Conference. No survivors remained after that accident².

By the time Aaron Aaronsohn died at the age of 43, he had achieved international fame as a scientist, drawn the boundary map for the newly conquered Palestine and co-founded the NILI intelligence network to advance the Zionist cause – for starters.

The story of Aaron Aaronsohn and his NILI Intelligence network is a significant, if generally underappreciated, part of the history of the Great War and the Middle East.

In the summer of 1917, Lloyd George had ample motive to press for a fast, morale-boosting victory. The Allied war against the German, Austro-Hungarian, and Ottoman Empires was continuing to produce enormous losses with little hope of a breakthrough on the Western front. The British war cabinet, considering opportunities in the Near East, debated whether to make a pro-Zionist statement. General Edmund Allenby had just been given command of British forces in Egypt. In June, meeting him for the first time, Lloyd George exhorted the general to deliver “Jerusalem by Christmas.”

Allenby considered invading Palestine by marching his forces from Egypt, up the coast, through Gaza. He faced the same problems that had stymied his predecessor, General Archibald Murray: water for his troops, and Gaza’s daunting fortifications. His initial plans received poor reviews from the Imperial General Staff, whose chief remained opposed to the very idea of a Palestine campaign and declared Allenby’s ideas too risky and not worth the expense.

---

² Ramet Henri, master of fishing boat 328, airplane crash testimony, May 16, 1919.

To overcome his problems, Allenby knew that he had to find better intelligence. His best source emerged in the form of a Jewish Zionist named Aaron Aaronsohn.

Aaronsohn (1876-1919) was one of three Zionist mavericks – the others were Ze'ev Jabotinsky and Chaim Weizmann – who eagerly offered valuable help to the Allied war effort even as the British were pleading with a hesitant Sharif Hussein of Mecca – later famously assisted by T.E. Lawrence (“of Arabia”) – to start an Arab revolt against the Turks. In siding with Britain, these three Zionists put themselves at odds with official Zionist policy.

The leadership of the Zionist Organization, headquartered in Berlin, had resolved on wartime neutrality because the war's outcome was uncertain and, if their organization backed the Allies, the Ottomans might have crushed the tiny Jewish community in Palestine. Aaronsohn, Jabotinsky, and Weizmann calculated differently, however. As they saw it, the Turks were likely in any case to deal harshly with the Palestinian Jews, and a British-controlled Palestine was Zionism's best hope.

To advance that hope, Aaronsohn organized an intelligence network for Britain behind Turkish lines. Known as NILI – an acronym for the biblical Hebrew phrase *netsahyisrael lo y'shaker* (the Champion of Israel will not deceive [1Samuel 15:29]) – it gathered rich information in the face of fearsome danger. Everyone involved risked death, and the key personnel were **Aaronsohn's own family members**. They became, in the later words of their British liaison officer, William Ormsby-Gore (a future colonial secretary), “the most valuable nucleus of our intelligence in Palestine”³.

---

³ Eliezer Livneh (ed.), *Nili – the History of Political Daring*, Shoken, Jerusalem, 1961 (in Hebrew).

Born in Bacau, Romania, Aaronsohn had arrived in the Holy Land with his parents at the age of six. There they moved into a new Jewish agricultural settlement, Zamarin (Zichron Yaakov), supported by the French Jewish financier Baron Edmund de Rothschild. The young Aaronsohn developed Jewish nationalist fervor and an intense love of the land. A stocky teenager, he studied farming for two years in France and on his return home devoted himself to research. On horseback, often alone, garbed in a traditional Arab coat, he explored the terrain, cataloguing minerals, collecting plant samples, and identifying water sources.

In short order he became the world's leading expert on Palestine's natural history. Having won a scholarly reputation, he was urged by botanists abroad to take on a challenge that had eluded scientists for years: finding a living sample of the grain called wild emmer – *triticum dicoccoides* – also known as wild wheat. This was the plant that had made the land of Israel a breadbasket of the ancient world. Grafting it, agronomists theorized, could revolutionize food production in hot, arid places like the American southwest.

On a spring day in 1906, in the crevice of a rock in an orchard in Galilee, Aaronsohn spotted a single ear of the long-sought plant. After vainly combing the vicinity for more, he rode on horseback to Mount Hermon, and there his acute eye recognized the marvel of a blooming field of wild emmer.

The botanical world thrilled to the news. A U.S. Department of Agriculture official named David Fairchild requested samples and invited Aaronsohn to America⁴. Of their first meeting, Fairchild wrote: "I soon discovered that I was in the

---

⁴ Barbara P. Billauer, *Aaron Aaronsohn and the Zionist Conversion of Justice Louis Brandeis*, Proceedings of the PSO, New Series, no. 28, p. 6.

presence of an extraordinary man. Although Aaronsohn had never been there, his knowledge of California almost equalled his knowledge of Palestine. No foreigner had ever been in my office who had so keen an understanding of the soils, climates, and adaptability of plants to their environment”.

For four months, Aaronsohn lectured throughout the American West. The University of California at Berkeley offered him a professorship, but he passed it up. What he wanted was to establish a research facility in Palestine.

With backing from prominent American Jewish philanthropists, Aaronsohn set up his research station in 1910 in Atlit, just south of Haifa. After the Great War began in the summer of 1914, it became the base of operations for his NILI intelligence network⁵.

Aaronsohn long knew that the Turkish authorities opposed Zionism. Once the war started, he saw them as not only hostile but dangerous. In his view, Palestine’s Jewish community, known as the YISHUV, was as vulnerable as the Armenians in Anatolia, whom the Turks accused of colluding with Russia and massacred in great numbers.

Djemal Pasha, commander of the Fourth Ottoman Army and the effective dictator in Syria and Palestine, accused the local Jews of disloyalty, and in December 1914 expelled about a thousand from the Holy Land. Among them were David Ben-Gurion (the future Israeli Prime Minister) and Yitzhak Ben-Zvi (the future Israeli President) – both of whom, as it happened, had been trying to organize Palestinian Jews to fight in *support* of Turkey.

---

⁵ Cecil Bloom, “Aaron Aaronsohn: Forgotten Man of History?,” in *Jewish Historical Studies*, vol. 40, 2005, pp. 177–196, <https://www.jstor.org/stable/24027032>.

For years, Aaronsohn had fantasized the takeover of Palestine by a liberal Western power favorable to Zionism. When the war made this a realistic possibility, he decided to help the British, who needed detailed information on the Ottoman army and Palestine terrain. Obtaining it would require him to win the trust of senior Ottoman officers, all the way up to Djemal Pasha – no easy task. A plague of locusts provided his chance. Like a green and black river, a vast mass of the deafening and voracious pests inundated Palestine in March 1915, devastating food supplies. Aware that Aaronsohn headed a nearby agricultural research station, an alarmed Djemal summoned him and sought his help against the locusts, hinting with grim playfulness that a refusal would have consequences: “What would you say if I ordered you to be hanged?” The brazen, burly Aaronsohn answered: “The weight of my body would break the tree, and the noise would be heard in America.” Djemal knew of Aaronsohn’s connections with officials of the then still-neutral United States, which was being courted by all sides.

By agreeing to organize war on the locusts, Aaronsohn could survey the entire Middle-East cloaked in Turkish military authority. Soon he had accumulated not only a lifetime’s store of knowledge of Middle-East’s topography, geography, climate, and resources, but also current data on the Ottoman army’s order of battle.

The next challenge was creating a link with British intelligence. In July 1915, Aaronsohn put his brother Alexander and sister Rivkah, each provided with a forged passport, on an American ship sailing from Beirut. They debarked in Egypt, where Alexander, after much trouble, wangled a meeting with a British intelligence officer who dismissed his information as worthless.

Aaronsohn tried again: another forged passport, another ship to Alexandria. This time the traveler was Avshalom Feinberg, Rivkah's fiancé and Aaronsohn's best friend. Feinberg had the good fortune to connect with a different intelligence officer, who received his report appreciatively and arranged for British ships in the Mediterranean to communicate with the Jewish group in Palestine by means of light signals and a row-boat. The system worked at first, but later failed due to human error.

Reports of Ottoman mass expulsions and killings of Armenians continued to reach Aaronsohn in 1916. He became increasingly fearful for the YISHUV and saw it as urgent to connect reliably with British intelligence. British officials remained uninterested in invading Palestine, but he hoped his information on the land's weak defenses would draw them in. He resolved to travel to England himself. To allay Turkish suspicions, he spread a false story that he had discovered a new type of oil-rich sesame seed with great economic potential – for which, he told Turkish authorities, he needed to consult botanists in Germany. Via Beirut, Damascus, and Istanbul, he arrived in Berlin, where he again invoked the bogus seed to win permission to cross into neutral Denmark for scientific meetings.

In Copenhagen, Aaronsohn slipped clandestinely into the British embassy, introduced himself to a senior diplomat, and disclosed the Palestine spy network, including verifiable details about the abortive connection with British officers in Egypt. The two agreed on a plan to get Aaronsohn to London without risking Turkish retaliation against his family and the rest of the NILI network. Aaronsohn first used his old contacts to obtain a U.S. Department of Agriculture invitation to visit the United

States. Then he left Copenhagen by ship to Scotland on the way to America. In Scotland, by prearrangement, British authorities seized him and pretended to accuse him of being an Ottoman spy – a dramatic piece of insurance in case Turkish authorities learned he was in Britain.

From Scotland, he was brought to London for questioning. Remarkable for self-possession that often came across as arrogance, he showed intelligence officials there no more concern than he had in Djemal Pasha's presence. A brief initial meeting with a low-ranking Turkey expert led to extended conversations with the chief of military intelligence in the war office and with the influential parliamentarian **Sir Mark Sykes** (who had negotiated the Sykes-Picot agreement on postwar control of Arab lands).

The intelligence chief appreciated that Aaronsohn was a man of courage, physically strong, modern and secular but proudly Jewish, who knew how to farm and who without talking of money or other rewards was volunteering to serve Britain's war effort despite all of the military and political uncertainties ahead. The chief lost no time in composing a 38-page report on Aaronsohn's information, arguing that the Palestinian Jewish intelligence network would remain valuable⁶.

Aaronsohn similarly wowed Sykes, who arranged to meet with him three times within ten days and invited him to his home. In their talks, Aaronsohn helped Sykes see that Zionism was both practicable and advantageous to Britain. Soon afterward, Sykes began the consultations with other Zionists in Britain that would result in the Balfour Declaration.

Aaronsohn insisted on personally supervising the link between British intelligence and his team in Palestine. He asked to

---

⁶Lt. General George Macdonogh, Director of Military Intelligence.

be sent to Egypt and, in time, shipped out for Port Said. While he was still at sea, the British government changed hands.

Paying the price for lack of battlefield success, Prime Minister Asquith had been forced to resign. Lloyd George, who organized Asquith's downfall, took over the premiership on December 7, 1916 with, as we have seen, a radically different war strategy that stressed the importance of defeating Turkey as the means to win the whole war. For the new strategy to work, Britain would have to conquer Palestine.

Aaronsohn thought his prayers had been granted. In Cairo, he could be the right man at the right place at the right time⁷.

During his absence from Palestine, his sister Sarah had taken charge of the NILI operations. She managed to pass reports to him across Turkish lines, but some of the NILI operatives were killed or badly wounded in the process. As the group's losses increased, so did Aaronsohn's resentment that his British colleagues in Cairo showed him little appreciation and even some distrust. "Our conversation was positively maddening," he wrote in his diary after meeting his young intelligence control officer. "More than twenty times I felt like throwing up to their face what I thought of their complete and irremediable inability to understand the situation"⁸.

But appreciation of the Jewish intelligence increased when Aaronsohn connected with William Ormsby-Gore, another British intelligence officer, who enthusiastically sent home NILI's reports on Turkey's resources and vulnerabilities. Aaronsohn educated him about the Jewish national cause, and

---

⁷ Eliezer Livneh, *Aaron Aaronson: the Man and his Times*, 1969 (in Hebrew), p. 43.

⁸ Yoram Efraty, *Aaron Aaronson Diary 1916-1919*, Karni, Tel Aviv, 1970.

Ormsby-Gore, well-connected and well-regarded, helped Aaronsohn win trust from the leadership in Cairo. To the British, one of Aaronsohn's off-putting crotchets was his theory that water flowed in abundance under the deserts of Sinai and southern Palestine.

Mocking the assumption of British officers that they needed to build a railroad and pipeline to bring water from Egypt to Palestine for their invasion force, he cited the 1st century CE historian Flavius Josephus, author of *The Jewish War*, who wrote of gardens in areas that were now desert. Those areas must still have water beneath the ground, Aaronsohn insisted, claiming that current rock formations supported his theory. The story sounded preposterous, but Aaronsohn established his point. As the British intelligence Officer Basil Thomson later reported: "Our troops in Palestine had been drawing their water from Egypt and carrying it to Palestine by rail in tanks. Aaronsohn bullied the officer commanding the Royal Engineers into sending to Egypt for boring machinery, undertaking that water would be found at a depth of 300 feet. When an experimental shaft was sunk, water gushed up from a depth of 295 feet"⁹. A later historian would write, "No unprejudiced reader can doubt that intelligence about *water* [was] the vital clue to Allenby's victories."

One of Allenby's major challenges was to plot an invasion route. Not surprised that the previous commander, General Archibald Murray, had twice failed to penetrate Palestine through Gaza, Aaronsohn came up with less conventional and more promising ways into the Holy Land. At first, he promoted a naval landing on the lightly defended northern coast, around Haifa. But after the Gallipoli disaster, top British of-

---

⁹Sir Basil Home Thomson, director of CID during First World War.

ficials wouldn't hear of another amphibious operation. They were determined to enter from the Sinai, so Aaronsohn urged them to invade inland toward Beersheba rather than through a standard up-the-coast move. Gaza, he argued, would fall more easily if it were outflanked from the east.

At long last, on July 17, 1917, he received an audience with Allenby himself. The general "greeted me exceedingly well," Aaronsohn noted in his diary, "He said he had been informed that I was thoroughly acquainted with the country and asked me for my views." Among the many topics they covered were the enemy's commanders. Djemal, Aaronsohn said, was vain, superficial, and "absolutely null from a military standpoint," but the German Kress von Kressenstein was "a dangerous opponent... likely to do the unexpected". Allenby "made an excellent impression," and Aaronsohn was "delighted with the interview".

Although Allenby's original intention had been to follow the coast and hit Gaza from the southwest, just as Murray had done, he came around to Aaronsohn's view and devised a campaign that opened with a feint toward Gaza but a main thrust toward Beersheba. It succeeded brilliantly and, when the time came, Gaza fell to a blow from the east.

Britain's pro-Zionist Balfour Declaration evolved through multiple drafts over the summer and into the fall of 1917. Instrumental in moving it forward were Mark Sykes and William Ormsby-Gore. They were at this time two of the three assistant secretaries of the war cabinet. Each said he had come to admire Zionism through regard for Aaron Aaronsohn. It was a remarkable coincidence that these two men, both schooled on the Jews and Palestine by Aaronsohn, found themselves as colleagues in the secretariat of the war cabinet at this crucial moment in the history of the Jewish nationalist cause.

As it happened, however, just when Britain's leaders were deciding how to frame the declaration, Turkish officers succeeded in destroying Aaronsohn's intelligence network.

During 1917 – NILI underground organization transfer information on regular basis to EEF in Cairo led by Aaron Aaronsohn. At September 1917 – NILI members caught by the Turks and that Intelligence agency ceased to exist.

British intelligence learned of NILI's demise in mid-October. Away from Cairo on travel, Aaronsohn received the news a few weeks later. Devastating as the loss was, there was some consolation in NILI's having already aided Allenby and advanced the Zionist cause—militarily against the Turks, and politically with the British. Nevertheless, **Alexander Aaronsohn** the youngest brother of Aaron arrive during September in Port Said and employed by EEF intelligence department at Palestine desk – continuing NILI role. On 7 November 1917, Gaza fallen, due largely to the intensive intelligence preparations of the battlefield by Alex (who act as field-intelligence officer) contributed a-lot to that victory¹⁰.

In November 1917, the British issued the Balfour Declaration. Five weeks later, well before Christmas, General Allenby's forces captured Jerusalem.

Ten months the front line didn't change much. In December 1917 – Alex suggested to Windham Deedes to establish the “**Jewish Committee**” (JC) – an intelligence branch of the Arab Bureau in occupied Palestine – captain MacRury in charge¹¹.

¹⁰ Aaronsohn House Museum, Zichron Yaacov, Israel.

¹¹ Yoav Gelber, *The History of Israeli Intelligence*, Part I: *Growing a Fleur-de-Lis: The Intelligence Services of the Jewish Yishuv in Palestine, 1918-1947* (Hebrew, Israel Ministry of Defense Publications), 2 vol., Tel Aviv, 1992, p. 10.

JC Activity:

Aim: collecting information behind enemy lines for planning 1918 offensive.

Reconnaissance behind enemy lines.

Recruiting agents and supporters in Palestine and Syria.

Interrogation of deserters and other Arab persons.

Scouts for Desert Mounted Corps.

The remarkable achievements of JC, led by Alexander Aaronsohn as the continuation of NILI bring to two of the members significant awards: *D.S.O* to Lt. Alexander Aaronsohn: "For gallant conduct and daring on 2nd September, 1918, in penetrating the enemy's lines and carrying out a reconnaissance which resulted in obtaining information which prove invaluable in subsequent operations"¹². *O.B.E.* to Josef Davidescu: "Exhibited marked courage and ability whilst in the employ of Intelligence EEF, volunteered to cross the Turkish lines with a view of carrying out important secret service work. He succeeded in passing through the lines and remained in the enemy Country several days in disguise. On his return he volunteered to go a second time... On both occasions he carried his life in his hands. His services were of the greatest use to intelligence. And at all times and in various ways he exhibited conspicuous patriotism and devotion to the cause which he had at heart".

An official publication by the British Secret Intelligence Service reviewing the intelligence activity of Britain in the years 1909-1949 that states – based on documents from the era – during the First World War, NILI spies collected "abundant military information through Palestine and South Syria" in an effort to recruit Britain, after winning the war, to the cause of

---

¹² Supplement to the London Gazette, no. 31494, August 5, 1919.

establishing a home for the Jews of the world in what was then known as Palestine¹³.

In May 1917, a British intelligence officer stationed in Paris wrote to the director of the Eastern Mediterranean Special Intelligence Bureau: “You certainly seem to be getting good stuff through Mack.” Mack was the Code-name for Aaronsohn among British intelligence personnel.

The British army went on the next year to liberate the rest of Palestine and to end 400 years of Turkish ownership of the Near East. Turkey promptly quit the war and, less than two weeks later, Germany surrendered unconditionally.

In the assessment of Britain’s wartime chief of military intelligence, Major General George MacDonough, Allenby’s ability to carry out his “daring” campaign in Palestine without “unwarranted risks” owed much to NILI: “Allenby knew with certainty from his intelligence of all the preparations and all the movement of his enemy.” His words were validated by Allenby’s deputy military secretary, Raymond Savage: “It was very largely the daring work of young spies, most of them natives of Palestine, which enabled the brilliant Field-Marshal [Allenby] to accomplish his undertaking so effectively.

Colonel Walter Gibbon, who was in charge of Near East intelligence in the War Office at the time, suggested it was “largely owing to the information provided by the Aaronsohn network that General Allenby was able to conduct his campaign in Palestine so successfully”¹⁴.

A document compiled in 1922 by Colonel William Ormsby-Gore summarizing the circumstances leading to the Balfour

---

¹³ R. Gerald Hughes, Correspondencerbh@aber.ac.uk Philip Murphy, Philip Davies, *The British Secret Intelligence Service, 1909–1949*, in “Intelligence and National Security”, vol. 26, no. 5, October 2011, pp. 701-729.

¹⁴ Ephraim Halevy, Fathom, summer 2017, Balfour 100 | ‘Mack’: Aaron Aaronsohn, the NILI intelligence network and the Balfour Declaration.

Declaration, mentioned that Sykes was furthered by director of military intelligence Gen. MacDonough, as all the most useful and helpful intelligence from Palestine – then still occupied by Turkey – was obtained through and given with zeal by Zionist Jews who were from the first pro-British.”

Contribution to the 1919 Paris Peace Conference

A delegation of the Zionist Organization led by Chaim Weizmann presents on February 3, 1919 the case for a Jewish homeland in Palestine to the Paris Peace Conference at the conclusion of World War I. The statement, which included suggested boundaries, proposed that the newly established British Mandate should promote Jewish immigration and settlement, encourage self-government and ensure religious freedoms¹⁵.

Aaron Aaronsohn, as a member of the Zionist delegation, used his knowledge of the hydrology and resources of the area in formulating the border proposals for a Jewish homeland and the suggested land reform put forward by the Zionist delegation to the Paris Peace Conference (1919):

Boundaries

The boundaries above outlined are what we consider essential for the necessary economic foundation of the country. Palestine must have its natural outlets to the seas and the control of its rivers and their headwaters. The boundaries are sketched with the general economic needs and historic traditions of the country in mind, factors which necessarily must also be considered by the Special Commission in fixing the

---

¹⁵Memorandum of the Zionist Organization relating to the Reconstitution of Palestine as the Jewish National Home, January 1919.

definite boundary lines. This Commission will bear in mind that it is highly desirable, in the interests of economical administration, that the geographical area of Palestine should be as large as possible, so that it may eventually contain a large and thriving population which could more easily bear the burdens of modern civilized government than a small country with a necessary limitation of inhabitants.

The economic life of Palestine, like that of every other semi-arid country, depends on the available water supply. It is, therefore, of vital importance not only to secure all water resources already feeding the country, but also to be able to conserve and control them at their sources.

The Hermon is Palestine's real „Father of Waters,” and cannot be severed from it without striking at the very root of its economic life. The Hermon not only need re-afforestation but also other work before it can again adequately serve as the water reservoir of the country. It must, therefore, be wholly under the control of those who will most willingly as well as most adequately restore it to its maximum utility. Some international arrangement must be made whereby the riparian rights of the people dwelling south of the Litani River may be fully protected. Properly cared for, these headwaters can be made to serve in the development of the Lebanon as well as of Palestine.

The fertile plains east of the Jordan, since the earliest Biblical times, have been linked economically and politically with the land west of the Jordan. The country which is now very sparsely populated, in Roman times supported a great population. It could now serve admirably for colonization on a large scale. A just regard for the economic needs of Palestine and Arabia demands that free access to the Hedjaz Railway throughout its length be accorded both Governments.

An intensive development of the agriculture and other opportunities of Trans-Jordania make it imperative that Palestine shall have access to the Red Sea and an opportunity of developing good harbours on the Gulf of Akaba. Akaba, it will be recalled, was the terminus of an important trade route of Palestine from the days of Solomon onwards. The ports developed in the Gulf of Akaba should be free ports through which the commerce of the Hinterland may pass on the same principle which guides us in suggesting that free access be given to the Hedjaz Railway.

Land reform

Recognizing that the general progress of Palestine must begin with the reform of the conditions governing land tenure and settlement, the Mandatory Power shall appoint a Commission (upon which the Jewish Council shall have representation) with power:

To make a survey of the land and to schedule all lands that may be made available for close settlement, intensive cultivation, and public use.

To propose measures for determining and registering titles of ownership of land.

To propose measures for supervising transactions in land with a view of preventing land speculation.

To propose measures for the close settlement, intensive cultivation, and public use of land, where necessary by compulsory purchase at a fair pre-war price and further, by making available all waste lands unoccupied and inadequately cultivated lands or lands without legal owners and state lands.

To propose measures for the taxation and the tenure of land and in general any progressive measures in harmony with

the policy of making the land available for close settlement and intensive cultivation.

To propose measures whereby the Jewish Council may take over all lands available for close settlement and intensive cultivation.

In all such measures the established rights of the present population shall be equitably safeguarded¹⁶.

Earlier at the Paris Peace Conference, on January 3, Weizmann and Emir Faisal, son of Sharif Hussein of Mecca, had signed an agreement of mutual respect and cooperation. The agreement, which had been negotiated over two meetings in 1918, proposed Jewish support for an Arab nation and Arab support for Jewish settlement in Palestine.

On January 18, the Peace Conference approved the creation of the League of Nations under which the mandatory system was to be established. The mandatory system of the League of Nations placed European powers like Britain and France in charge of Arab provinces that were previously administered by the Ottoman Empire. These League of Nations trusteeships or mandates gave London and Paris political control over vast areas of the Middle East that later became the countries of Syria, Lebanon, Iraq, Jordan, and Palestine, which later became Israel. Over the course of the Paris Peace Conference, matters pertaining to Europe took center stage, while the issue of control and mandates for the Middle East were continuously postponed, mostly due to the rivalry between Britain and France pertaining to the region. Not until once the British backed off from their support of an independent Syria under Emir Faisal was the issue of the Middle East discussed and an agreement reached.

---

¹⁶ *Ibidem*.

The statement presented on February 3, accepted the proposed British Mandate and asked that “Palestine shall be placed under such political, administrative and economic conditions as will secure the establishment there of the Jewish National Home and ultimately render possible the creation of an autonomous Commonwealth, it being clearly understood that nothing shall be done which may prejudice the civil and religious rights of existing non-Jewish communities in Palestine or the rights and political status enjoyed by Jews in any other country¹⁷.”

Premature death

Aaron Aaronsohn died in a plane crash in 1919. His participation at Paris Peace Conference terminated suddenly in a tragic way. He gave up a distinguished career in science to champion the notion that the Jewish settlers of Palestine should fight for their own future. With his family and some friends, he established a secret intelligence network in wartime Palestine; their bravery and daring provided the intelligence that enabled the British victory over the Turks. Aaronsohn competed for British funds and support. Aaronsohn shored up support for Zionist goals among the powerful in Britain and America and shaped the map of a future Jewish Palestine. His fierce and acrimonious arguments in wartime Cairo and at the Paris Peace Conference presaged the political borders of the Middle East today.

Allenby’s own posthumous, handwritten tribute credited him as “mainly responsible for the formation of my Field Intelligence Organization behind the Turkish lines”. “His death”,

---

¹⁷ Margaret MacMillan, *Paris 1919, Six Months that change the world*, Random House, New York, p. 541.

wrote Allenby, “deprived me of a valued friend and of a staff officer impossible to replace.”

When Ormsby-Gore informed the Foreign Office that NILI was “admittedly the most valuable nucleus of our intelligence in Palestine during the war”, he added: “In my opinion, nothing we can do for the Aaronsohn family will repay the work they have done and what they have suffered for us.”

General Allenby expressed his appreciation:

“The name of Aaronsohn will through the ages be remembered as that of a family who, with entire disregard of self, endured all – even to martyrdom – in the cause of Civilization and Humanity; and whose courage and devotion were largely instrumental in carrying that cause to the final success”¹⁸.

---

¹⁸ Forward by Field Marshall Edmund Allenby to Alexander Aaronsohn Biography.

THE DEMANDS OF THE BULGARIAN DELEGATION ON THE PARIS PEACE CONFERENCE (1919)

Voin Bojinov¹

Abstract

After the signing of the Thessaloniki armistice (29 September 1918) it became obvious for everyone what future would Bulgaria have, after the end of the Great War. For three years the Tsardom was a part of the Union of Central Powers for only one reason – to revenge for its loss in the Second Balkan War. The Bulgarian politicians were driven by emotions (and bribes from Berlin) and not by reality. Bulgaria was a small country with limited human and material resources. The political elite in Sofia did not want to believe that an involvement in a long and exhausting military conflict was not within the realms of possibilities of the nation.

On the eve of the Paris Peace Conference, a radical political change in Bulgaria was made, which put the so-called Entanthophile parties in power. Their representatives formed the Bulgarian delegation to the conference, led initially by Teodor Teodorov and later by Aleksander Stamboliyski. In the French capital, the Bulgarian envoys were in an absolute isolation, but nevertheless they tried to make some contacts with the winners in order to accomplish their main task – to minimize the negative consequences of Bulgaria's participation in the war on the side of Berlin and Vienna. The goal turned into a mirage. Bul-

---

¹ Voin Bojinov is scientific researcher at the Institute of History of the Bulgarian Academy of Sciences in Sofia, Bulgaria.

garia was punished by the Treaty of Neuilly the consequences of which were catastrophic for the Bulgarian state.

Key words: *Alexsander Stamboliyski, Bulgaria, Ferdinand, Treaty of Neuilly*

The signing of the Bucharest Peace Treaty (1913) gave an international legal sanction of the Bulgarian loss in the Second Balkan War. New questions arose for the Bulgarian political elite – how to escape isolation, imposed by the neighboring countries and how to get retribution against the former allies. The militant circles inside the Bulgarian society, such as the former Internal Revolutionary Macedonian-Adrianopol Organization and the ruling Liberal formation, which fully obeyed Tsar Ferdinand I Saxe-Coburg, consciously pushed the country into a new war.

The Bulgarian opposition strongly opposed the Tsar (and his government), who pushed the state into the coalition of the Central Powers. Shortly before Bulgaria's entry into the Great War, the opposition leaders met Tsar Ferdinand at the Royal Palace in Sofia. During this meeting, Aleksander Stamboliyski (the leader of the Agrarian Union and a republican as well) told the Monarch, that this time he would lose not only his crown, but also his head². The reaction of the Tsar was instant. Stamboliyski was sentenced to life in prison for insulting the Monarch and on October 1(14), 1915, Bulgaria entered the European War on the side of the Central Powers.

For three years small Bulgaria held two fronts – on the north, against Romania and Russia and on the south, against

---

²Aleksandar Stamboliyski, *Dvete mi sresthi s tsar Ferdinand*, Sofia, 1919 [Стамболйски, Ал. Двете ми срещи с цар Фердинанд. С., 1919], p. 17.

united forces of the British, French, Serbian, Greek and even Albanian troops. In the end, it turned out that the country did not have the human and material potential to wage a long and exhausting war. The logical consequence happened in the middle of September 1918, when the Entente forces made a breakthrough on the Macedonian Front, which led to the military defeat of Bulgaria. It was confirmed by the Armistice of Salonica, through which Bulgaria found itself under the occupation of the Entente army. This was a total disaster for the Bulgarian nation.

Despite the black clouds, there was a hope among the Bulgarian society that the great winners would take into account the demographic arguments of the Bulgarian side, especially those regarding Macedonia. Some hopes in this aspect were generated by the famous 14 points of the US President, Wilson³, who spoke/wrote about a fair solution of the national problems in Europe (especially in the Balkans) after the end of the war⁴. The ordinary Bulgarians also believed that the government, led by Alexander Malinov (a politician with a pro-Entente sentiment, who expelled Tsar Ferdinand from Bulgaria forever) would be well received in London and Paris.

However, such hopes did not materialize. Because of the insistence of the Entente, the Bulgarian state was forced to retreat its administration from Dobrudzha, which led to the resignation of Malinov's government⁵. It was replaced by a new

---

³ Ivan Ilchev, *Rodinata mi – pravaili ne*. Sofia, 1995 [Илчев, Ив. Родината ми – права или не! С., 1995], p. 181.

⁴ Hew Strachan, *The First World War*, Simon & Schuster, 2014, pp. 295-296.

⁵ H. Hristov, *Revolutsionnata kriza v Bulgaria 1918-1918*, Sofia, 1957 [Христов, Хр. Революционната криза в България 1918-1919. С., 1957], pp. 342-343.

Council of Ministers, headed by Teodor Teodorov, who was also a supporter of the Entente. Teodorov, as a Prime Minister, had the heavy task of beginning the peace talks with the victors of the Great War.

On July 11, 1918, the Commander-in-Chief of the Entente forces in Bulgaria, the French General Paul Chretien instructed the Bulgarian government to form a delegation for the peace talks in Paris. The Bulgarian authorities immediately formed a team of 40 people, headed by Teodorov. The delegation also included politicians such as Stamboliyski, Ivan Geshov, Stefan Panaretov and others, who were known for their sympathy for the Entente. Miss Nadezhda Stanchova was appointed as chief-interpreter of the delegation (later she would marry the Scottish Lord Alexander Muir and would become Lady Muir). In order to demonstrate the unity of the country in these extremely difficult times for the nation, the delegation even included a Bulgarian Turk – Shafik Bey Saffetbeev, who was a doctor⁶.

Before the departure of the Bulgarian envoys to the French capital, the authorities in Sofia tried to soften the attitude of the winners towards the Bulgarian state. In an interview for the London newspaper “Times”, Stamboliyski pointed out that the Bulgarian nation entered the war against its will. He also mentioned that Tsar Ferdinand was nothing more than a tool in the hands of the German Empire. The only aspiration of the Bulgarians was to achieve their national unification, which, due to unfortunate circumstances, could be realized through a military confrontation with the Entente⁷. With the hope that

---

⁶ К. Muraviev, *Dogovorut za mir v Nyoi*, Sofia, 1992 [Муравиев, К. Договорът за мир в Ньой. С., 1992], pp. 62-63.

⁷ *Ibidem*, pp. 66-67.

such statements were heard by the winners, the Bulgarian delegation left for Paris, where it arrived at the end of July 1919⁸.

The envoys from Sofia were placed in the City Hall of the Paris Quarter Neuilly-sur-Seine, where they were kept in complete isolation. Under these conditions, the Bulgarian delegation had only three ways of contacting the outside world. The first way was through the French Colonel Henry, who was assigned to the delegation; the second way was through some journalists, who visited the Bulgarian representatives and the third way was through secret meetings, held at night in the Boulogne Forest (Bois de Boulogne). Along these very limited contacts, the Bulgarian representatives were fully aware that Bulgaria would be severely punished by the winners of the war. This became more than obvious when the draft of the peace treaty was presented to the Bulgarians (at that time the leader of the Bulgarian delegation was already Stamboliyski, who became Prime Minister). For this reason, the Bulgarian envoys outlined several political points, around which they strove to build their defensive line.

• **Regarding the Bulgarian-Romanian border in Dobrudzha and the fate of the region.** The Bulgarian delegation insisted that the inevitable occupation of Dobrudzha had to be accomplished by the army of the Entente, without any participation of the Romanian army. During the time of the occupation the Bulgarian administration had to maintain its place in the region. The argument of the Bulgarian delegation was that nearly 300 000 Bulgarians lived in Southern Dobrudzha alone (according to Bulgarian census form 1910). Because of this, the Bulgarian representatives insisted that Southern Dobrudzha had to remain a part of the Bulgarian Tsardom.

---

⁸G.P. Genov, *Nyoiskiyat dogovor*, 2000, p. 22.

- Concerning the border between Bulgaria and the new Kingdom of Serbs, Croats and Slovenians. In a special memoir, sent to the winners, the Bulgarian delegation did not accept the Serbian claims regarding Vardar Macedonia, the Western Outlands (the towns of Tsaribrod and Bosilegrad) and the cities of Vidin and Kyustendil. In order to prove the Bulgarian character of these lands, the Bulgarian envoys used a huge number of documents from the local population and from foreign observers. The Bulgarian government later proposed the creation of an independent Macedonian state, under the control of the Entente. The desire of official Sofia was to preserve the Bulgarian character of Macedonia under the form of independence.

- Concerning the territorial problems between Bulgaria and Greece. The Bulgarian delegation to Paris tried to preserve Western Thrace within the Tsardom. The Bulgarian diplomats wanted to emphasize that this region was in Bulgarian possession even after the Second Balkan War – a fact recognized by the Bucharest Peace Treaty. This is why the government in Sofia refused to withdraw Bulgarian troops from this region.

- Finally, the Bulgarian representatives to Paris did everything to convince the winners that the reparations of 2 250 000 000 golden francs were absolutely unbearable for the poor and exhausted Bulgarian state.

At the same time, the political situation in Bulgaria became even more intense. The political parties in Parliament came to agree that the draft of the treaty was extremely unfair to the Bulgarian nation. In search of a way out some exotic ideas were launched. The Bulgarian Social Democrats and Communists directly suggested that Bulgaria had to be declared a republic in order to completely renounce Tsar Ferdinand's "heritage".

This aspiration met with resistance from the Entente, because London and Paris perceived the institution of the monarchy as a guarantee for the non-proliferation of Bolshevism in Bulgaria and the Balkans.

The expectations for the Bulgarian delegation to Paris to make its stance heard by the winners of the war remained unrealized. On November 3, 1919, Georges Clemenceau sent a letter to the Bulgarian representatives to the French capital, in which he wrote that the terms of the peace treaty with Bulgaria were “*fair and even lenient*”. In this difficult situation, Stamboliyski decided to make a desperate move. He wrote three personal messages to the Serbian Prime Minister Pasic, to his Greek colleague Venizelos and to the Romanian General Constantin Coanda. In his letter to Pasic, the Bulgarian Prime Minister wrote that the conditions of the treaty would split the two Slavic nations forever; to Venizelos Stamboliyski, he reiterated how important the outlet to the Aegean Sea for Bulgaria was; to Coanda, the Bulgarian Prime Minister demanded direct talks on the Dobrudzhanian issue. Only Venizelos replied to Stamboliyski with the reminder that Bulgaria had two large ports on the Black Sea, which were quite enough for the Bulgarian economy⁹. This position of the neighbors demonstrated the fact that Bulgaria had no choice, but to sign the peace treaty, which took place on November 27, 1919 in Neuilly (Paris).

The Neuilly Peace Treaty was a disaster for the Bulgarian nation. Bulgaria lost not only significant territories, inhabited by compact masses of Bulgarians, but it also suffered a complete defeat of the national ideal. The Bulgarian catastrophe

---

⁹D. Petrova, *Samostoyatelnoto upravlenie na BZNS 1920-1923*, Sofia, 1988 [Петрова, Д. Самостоятелното управление на БЗНС 1920-1923. С., 1988], pp. 50-58.

brought a civil war to the country, between the far left and the far right. This raised the question on the responsibility for the Bulgarian national catastrophe, after the end of World War I. The great Russian/Soviet writer Maxim Gorky said that: “everybody is the maker of his own destiny” (Каждый сам себе судьба). In this line of thought, the blame for the Bulgarian defeat in the Great War laid not on the Serbs or the Greeks, but on the Bulgarian political elite, led by Tsar Ferdinand, who fled to Germany to avoid retaliation. This fact clearly showed that the ex-Monarch was aware what he had done to the Bulgarian nation. Because of this, Tsar Ferdinand’s remains are still abroad. They were and continue to be unwanted in Bulgaria.

ROMANIA AND THE PARIS PEACE CONFERENCE (1919). THE DOSSIER OF THE RUSSIAN ARMY “DEFLECTIONS” (1917-1918)¹

Claudiu-Lucian Topor²

Abstract

Romanian-Russian military cooperation during the war was affected by numerous controversies. The Bolshevization of Russian troops and the anarchy that had engulfed the Russian front since the spring of 1917 had caused major shortcomings for the Allies and Romania was one of the most affected belligerent countries. The collapse of the Russian front led to the conclusion of the armistice and paved the way for the signing of a separate peace. The end of the war found Romania in a complicated situation. The syncope of Romanian-Russian relations has become a theme integrated into the national apologetic discourse. Romania had come out of the war due to the „failure” of the Russian armies. The demonstration, only seemingly easy, employed the resources of patriotic defeatism. It was therefore resorted to the case documentation of the „defection” which led to the filing of existing evidence. This file had been diligently prepared for the participation of the Romanian delegation in

---

¹ Authors are thankful to Romanian Ministry of Research, Innovation and Digitization, within Program 1 – Development of the national RD system, Subprogram 1.2 – Institutional Performance – RDI excellence funding projects, Contract no. 11PFE/30.12.2021, for financial support.

² Claudiu-Lucian Topor is a professor at the Faculty of History within the “Alexandru Ioan Cuza” University of Iași, Romania.

the Paris Peace Conference. The content of those documents and their historical importance are the subject of this paper.

Key words: *military cooperation, Bolshevism, defection, General Zayonchkovski, Mossolov, Brest Litovsk*

Romania arrived at the Paris Peace Conference with an agenda of claims that reflected the opportunism of a victor country. The head of the Romanian delegation, Prime-Minister Ion I.C. Brătianu, had come with the thought of persuading the allies to keep the promises they had made before the war³. However, he had to overcome a difficult obstacle: he had to explain convincingly the shortcomings that had occurred in the least year of the war and the signing of the separate peace with the Central Powers. The points that Romania presented before the Supreme Council aimed to have the Entente keep the promises made in 1916 and to obtain recognition for the unification with Bessarabia; to have the new borders drawn in an advantageous manner, granting Romania strategic and economic incentives; to be recognised as a power, prepared to act in Central and Eastern Europe; to be rewarded for the services rendered in eliminating the Hungarian Bolshevism and blocking the Russian one⁴.

Ionel Brătianu's performance was intensely debated at the time, and to this day there are comments written about

---

³ Defending their cause, the Serbians (Milenko Vesnic, Nikola Pasic, Ante Trumbic) stated that the 1916 alliance was no longer valid and that Serbia, unlike Romania, had fought without requesting written guarantees, because it had believed firmly that peace would be established based on self-determination.

⁴ Sherman David Spector, *România și Conferința de Pace de la Paris [Romania and the Peace Conference from Paris]*, Institutul European, Iași, 1995.

it in a deprecatory tone. Recently translated into Romanian, Margaret MacMillan's book "The War that ended Peace: the Road to 1914", shows that Ionel Brătianu did not surprise the conference attendees only through the generosity of Romania's claims (Harold Nicolson complained that the Romanian delegates had claimed almost the entire territory of Hungary!), as much as through the very confident attitude adopted in front of the Supreme Council. A few days before the opening of the Peace Conference, a rumour was circulating in Romania about the fact that, of the smaller states, only Serbia and Belgium would be invited to Paris. Brătianu, filled with rage, allegedly summoned the Allies' ambassadors to Romania and informed them that he did not accept to have his country treated as a poor wreck, but rather as an ally that was entitled to justice. Apparently, he asked them to inform their governments that Romania, unlike Serbia, who had entered the war because it had been attacked by Austria-Hungary, had always been a loyal ally of the Entente. Then he made a threat: the Allies could lose all trace of influence in Romania unless they changed their attitude and became benevolent. It seems that his strange statement – according to Margaret MacMillan – had the expected effect: the ambassadors of the allied countries informed their countries that alienating Romania was not desirable, as it was a useful shield against Russia and Bolshevism⁵. Beyond the positive and negative characterizations acquired so far, as one recent volume dedicated to the conference was brilliantly arguing, one thing is certain: Romania had in fact gone to Paris thinking it had to capitalize on an exceptional historical chance. Taking advantage of the power vacuum created in Central and Eastern Europe, the Romanian delegates ap-

---

⁵ *Ibidem*.

proached the negotiations with the victorious Great Powers in order to create a more secure and more prosperous future for a nation restored within the New Europe. At the end of the Paris Peace Conference (1919), Romania reached its objectives as a nation, speculating the disagreements among the Allies, who were unable to impose their decisions in Central and Eastern Europe (as they had not occupied the region with their troops) after the armistices were signed. The Conference could only ratify border modifications that had already been applied by Romania and by other states located at the periphery of Austria-Hungary⁶.

Despite the unfavourable impression created in the last months of the war, the Romanian delegation to Paris had a number of important advantage points for supporting its territorial claims. One of these was the historical juncture that had turned upside-down the Entente's entire strategy: the collapse of the Eastern European front as a result of the anarchy among the Russian troops. Thus, the balance of the Romanian-Russian military cooperation had unexpectedly become a worthy argument when pleading the Romanian cause. Romania had left the war due to the "defection" of the Russian troops. The argument prepared for the Romanian delegates, a deceptively straightforward one, engaged the resources of patriotic defeatism in the sense of an exemplary mobilisation. This is why the chosen path was to document with casework Russia's "defection", in a remarkable effort to select and file the existing proofs. The result was a voluminous dossier, dutifully assembled by the Army General Headquarters (Intelligence Department) for

---

⁶ Lucian Leuștean, *România și Marile Puteri la Conferința de Pace de la Paris (1919-1920)* [*Romania and the Great Powers at the Paris Peace Conference (1919-1920)*], in Valentin Naumescu (ed.), *România, Marile Puteri și ordinea europeană (1918-2018)* [*Romania, Great Powers and the European order, 1918-2018*], Polirom, Iași, 2018, pp. 49-69.

the conference. The dossier included a memorandum that justified Romania's military failure based on hostile conditions, insisting on the sequence of unfavourable circumstances generated by the alliance with the Russians.

The military cooperation between Romania and Russia at the start of the war had been fraught with controversy. Shortly after Romania entered the war, the Russian troops made their presence felt on the Dobrudja frontline. The Russian army corps consisted of two infantry divisions (however with poorly trained men) and one cavalry division: 28 battalions, 12 field batteries, two heavy artillery batteries, 24 cavalry squadrons and two cavalry batteries. A total of approximately 42,000 men, whose value in combat proved to be quite low. General Zayonchkovski, the commander of the troops on the Romanian front, has sent a wire to the Tsar, reminding him that the army he had been assigned to was nothing but a bait ("some bones") thrown to Romania in order to persuade it to enter the war⁷. Over time, the Russian military presence grew considerably, due to the Romanians falling back in front of the advancing Germans. Glenn Torrey noted that the defeats suffered by the Romanians in the 1916 campaign had caused among the political and military leaders of the Entente genuine "buyer's remorse", precisely because they had hoped that Romania's intervention in the war would tip the scales of victory. The direct mission to save Romania had eventually been assigned to the Russians, who sent in over 1,000,000 soldiers in order to avoid a breach in the front⁸.

---

⁷ Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României 1916-1919* [*The History of War for Great Romania, 1916-1919*], vol. I, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 315.

⁸ Glenn E. Torrey, *România în Primul Război Mondial* [*Romania in World War I*], Meteor Publishing, București, 2014, p. 352.

The presence of Russian units in Romania could not help but be high-profile. The image of the Russian soldiers is a common feature in all the memoirs of the era and several stereotypes were born precisely in this period. As a rule, people remember things about their conduct, morality and vices (primarily the excessive drinking), then about the difficult cohabitation, the solidarity and the ignorance, then about contempt and betrayal. As early as during the first part of Romania's intervention in the war, before the retreat of the authorities to Moldavia, the degrading image of betrayal on the side of the Russian allies became increasingly conspicuous. This image became the foundation of a long-lasting construction, to which other ingredients of a malevolent perception were soon added. The modest involvement of the Russian army units in the middle of decisive battles (e.g. Tutrakan-Silistra or the battle for defending Bucharest) had constantly fed suspicion and resentment. It was, in fact, the reflex of a deep-rooted mistrust of Russians, a state of mind that had been long in development in the decades preceding the war. The Russians' hesitations when facing the enemy (particularly the Bulgarian soldiers) and the deliberate territory relinquishments were for the Romanians enough confirmations of old attitudes.

On top of all these animosities came the events of 1917. Apart from being one of the Entente belligerents, Romania was also one of the countries worst affected by the Bolshevik threat. In early 1917, Tsarist Russia was facing great social unrest. Labour strikes, followed by street protests, broke out in Petrograd, as well as in other cities, such as Moscow, Kharkov and Baku. Almost four years of war had elapsed, and during this period Russia had lost 2.7 million people (dead and wounded), and had seen almost four million of its men being made prisoners. Other two to three million were serving inter-

nally, staying behind in garrisons, a volatile mix of untrained recruits, convalescing veterans and undesirables, those who rejected frontline discipline. Despite the fact that in early 1917, due to the Allies' efforts, the Russian troops were better equipped than they had ever been during the war, they lacked, however, the quality of command, starting with the Tsar himself and ending with the generals in charge at Mogilev⁹. Behind the lines, the Russians were on their last legs. The masses had risen against the regime, spurred on by the shortage of bread and coal. The popular revolt in Petrograd degenerated into an avalanche of anarchic events, later known in history as the Bolshevik Revolution. On the Romanian front, the Russian officers were trying to calm down the soldiers regarding the political situation back home. Gatherings were held regularly, in intensely attended centres, in cities such as Iași, Galați, Bârlad, Bacău, Roman, sometimes in smaller towns, such as Comănești, Dărmănești, Târgu Ocna, as well as in larger villages close to the frontline, such as Mărășești. The meetings were attended by both army officers and soldiers (before the summer of 1917 it was rare to have meetings solely for soldiers), who had the opportunity to speak before a numerous audience for the first time in their lives. The speakers asserted the government's delimitation from the Tsarist regime, invoking confidence in the new, progressive social order. Despite all the precautions of the provisional government in Petrograd, the intrusion of revolutionary socialists in the public gatherings in Moldavia could not be staved off. Gradually, agitators became visible in the meetings (some of them were skilled orators) and called for the overthrow of army hierarchies, for the

---

⁹Lawrence Sondhaus, *World War I. The Global Revolution*, Cambridge University Press, 2011, p. 245.

confiscation of the great estates and condemning the perpetuity of monopoly of power by the Romanian “oligarchy”. The Russian plenipotentiary in Iași (Mossolov) also noted how the contagion had spread: “In Iași, both the Russians and the Romanians had begun to follow the events with horror, rather than mere apprehension. The situation became clearer on 10 March, when the famous order no. 1 was issued, abrogating the military salute and any discipline outside ranks. From that moment on, Iași was simply invaded by gangs of soldiers that arrived there as deputies. Their attire was completely untidy. They would smoke, blowing the smoke provocatively, and eat sunflower seeds, littering the streets with husks. They would carry huge placards with slogans they had made up, some of them downright insolent. Notably, no officers were among them. Those who came across such processions would hurry out of their way, in order to avoid awkward and dangerous encounters. In the beginning, these hordes behaved with some circumspection, even with timidity, but they became bolder every day. Soon they were joined by extremely drunk soldiers, especially on feast days. Their attitude towards the officers became increasingly insulting. As soon as they came across Romanian soldiers, the Russians tried to fraternise with them, despite the fact that the former showed little interest in such manifestations”¹⁰. The Romanian soldiers looked with concern upon such manifestations and rejected the message of the Bolshevik propaganda. They were fighting for more human goals, such as the future of their families in a country occupied by

---

¹⁰ Aleksandr A. Mossolov (Russia’s minister plenipotentiary in Romania, 1916-1917), *Misiunea mea în România. Curtea imperială a Rusiei și Curtea Regală a României în timpul războiului (Memorii)* [*My Mission in Romania. Imperial Russian Court and Royal Court of Romania during the War (Memoirs)*], Silex, București, 1997, pp. 141-142.

the enemy. Besides, the Russians' claims strongly attacked the monarchy. Unlike the Russian Tsar, Nicholas II, and the Tsarina, Alexandra Fyodorovna, King Ferdinand and Queen Maria had not lost their popularity and had promised, through solemn proclamation, that they would effect the land and electoral reform¹¹. The relationship with the Bolsheviks became inevitably conflicting. Around mid-January (1918) the bolshevised Russians had become *de facto* the Romanians' enemies. They appeared to be more hated and despised by the population than the Germans present in the occupied territory! One thing that the bolshevised gatherings failed to achieve during 1917 was to trigger a wave of popular revolts in the cities around Moldavia. Despite the circumstances, which would have been favourable to the fall of the political regime, the Bolsheviks' attempt to overthrow the Romanian "oligarchy" failed. The discontented Romanians would have first looked at punishing the political parties and at making the government more responsible, but not at changing the constitutional regime. This was proof that the "universal revolution", long trumpeted in Petrograd, could stumble as close as at the borders of "New Russia". If they could not convert their old comrades in arms to the revolutionary ideas, how could the Bolsheviks imagine that they could impose their convictions among their former enemies?

The conflict between the Bolsheviks and the Romanian troops did not remain latent to the end. Even though the Bolsheviks were not willing to start a new war against the Romanians, they did maintain military response capabilities that triggered spontaneous clashes. The skirmishes with the Romanian troops gradually moved to the territory of Bessarabia, where news was spreading about Romania signing a peace

---

¹¹ Glenn E. Torrey, *Romania and World War I...*, pp. 22-23.

with the Central Powers, undertaking to turn its army against the Russians in exchange for this province. The bolshevised Russians opposed a fierce resistance in Bessarabia, but eventually retreated reluctantly across the Dniester River. In Russia, everyday citizens desired peace, and the war mobilisation turned the masses against the maximalist discourse. The people's commissars had had great expectations for the general peace, one without annexations and damages. However, signing the peace was no easy feat. With the exception of Romania, constrained by circumstances, the other belligerents (the allies of Tsarist Russia) had no intention of signing a general peace. The war could not be over before defeating the German enemy decisively at the end of the war. It is on this backdrop, tinted with both benefits and disadvantages that Romania prepared to defend its cause at the Paris Peace Conference. The Russian defection dossier mentioned the circumstances meant to justify Romania's exit from the war, a fundamental issue that had fed the Powers' reluctance to accept Romania's claims¹². Summarising the contents of the report (which is accompanied by 43 annexes), these circumstances appeared to have been completely unfavourable to Romania. We hereby inventory the milestones of the apologetic discourse. While the Romanians were desperately fighting the Germans in the Siret Valley, the Russian revolution and the Bolshevik propaganda had completely confused the mind of the Russian people. The front was collapsing, slowly, but surely. Faced with the new situa-

---

¹² Harold Nicolson, the British expert for the Balkans, had stated to Brătianu that it would be madness to insist on the validity of the 1916 alliance, which had been annulled by the fact that Romania had signed a separate peace with Germany... "He wastes most of the official lunch ranting and raving about the Russians... for not having saved Romania in 1916". Harold Nicolson, *Peacemaking*, 1919, p. 248.

tion, the Russian Command was forced to order the demobilisation of troops and the cessation of war. The Russian-German treaty signed at Brest Litovsk in November 1917 placed the Romanian high command in a difficult position. In order to gain the time needed to assemble an Ukrainian army, together with which it hoped to form a joint, Romanian-Ukrainian front, the Romanian-Russian command was forced to accept the conditions of a special armistice for the entire Romanian front. On 23 November 1917, the Romanian-Russian and the German-Austrian-Bulgarian-Turkish commissions met in Focșani in order to negotiate. On 26 November, the armistice was perfected, based on the 19 accepted points. The Russian defection propelled Krylenko to the rank of Supreme Commander; he ordered, even as the negotiations were in progress, the retreat of Russian troops from the theatres of operations, stipulating that they were to make their way through by using their weapons if necessary. The Russian revolutionary meetings incited the Romanian population to rebel, to kill their leaders and dethrone the dynasty. The consequence was that the worst disarray spread throughout the Russian troops; the soldiers were degrading and arresting the officers who were allegedly loyal to General Shcherbachev, who had remained devoted to the Romanian cause. The troops, led by plain soldiers, were leaving the frontline, committing robberies and murders. Entire Romanian villages were pillaged. As the Russian troops were leaving the frontline, they were disarmed and had to be replaced by Romanian troops, which extended their sectors up to Noua Suliță, close to Cernăuți. The new task of the Romanian troops – that is, to disarm the Russians and to set things in order – did not go very smoothly. Some of the Russian units refused to be disarmed, and the Romanian troops had to fight them, the way they had fought the enemy, so as to re-establish

the order. While these events were taking place in Romania, in Bessarabia, which had proclaimed its autonomy, Bolshevism had taken shelter in its villages, in order to loot and turn the territory of the province into a base for future attacks against the Romanians. The situation created by the Russian defection had become critical for the Romanian government. The Romanian troops, despite having occupied the entire front in Moldavia and handling the Russian “gangs” in the country, were forced to give assistance to their Bessarabian “brothers”, who were dealing with unprecedented lawlessness. The Central Powers speculated the Russians’ departure from the Romanian front and the transfer of troops to Bessarabia and invoked the alteration of the conditions of armistice, which resulted in the termination of the agreement until a new one was signed. The new armistice, valid until March 6, also included the obligation to start peace talks. In the same interval of time, Ukraine, for which Romania had had great hopes, was the first to sign the peace with the Central Powers, whose troops were advancing towards Odessa and Kiev. On 17 February 1918, Bolshevik Russia was also signing the peace, after putting up a simulacrum of resistance. Finding themselves completely surrounded, without the option of a connection with the West, Romania was forced to accept the peace talks¹³.

Thus, three fundamental questions came out of the Russian “defection” dossier: Romania’s EXIT from the war had been the result of the collapse of Tsarist Russia; the ARMISTICE negotiated by the Romanians and the Russians was autonomous from the general armistice signed by the Russians at Brest Litovsk; out of all the belligerents on the Eastern front,

---

¹³ ANR, the Romanian Communist Party Central Committee Archive, f. 50, no. 5930.

Romania was the last one to ACCEPT the preliminaries of the shameful peace. Hard to say if these nuances did or did not matter in establishing Romania's real contribution to the defeat of the Central Powers' coalition. Following the war, Romania's image was tarnished. The bottom line of its participation in the war, impressive through the scope of the losses suffered, had not been of great help to Brătianu in his attempt to impose his strategy¹⁴. In the eyes of many, the country that had been defeated before the Allies could defeat for good the Central Powers' coalition. It was as if Romania's defeat had been turned overnight into a contested victory. For many opponents, this defeat had been predictable due to the country's vulnerable geographical position, due to the poor preparation and equipment of the army when it entered the war, to the omnipotence of commanders who were incompatible with the modern requirements of war, and of course to the allies' unreliable promises. Through the victory against Romania, the Central Powers had gained access to food for their starving population and to the petroleum needed for subsistence. The option for a negotiated peace had become extremely remote after the collapse of the Romanian-Russian front. The Allies did not want to nego-

---

¹⁴ Brătianu stated that the 1916 Alliance had guaranteed Romania's unity. His message sounded as follows: "Romania fulfilled the obligations under the treaty, but the Allies neglected their commitments. The Bucharest Peace Treaty, never sanctioned or ratified by the king, should not nullify the commitments made in the 1916 Treaty, as Romania lay down its weapons only after the Brest Litovsk peace treaty and the occupation of Hungary by the Central Powers, that is when faced a deadlock when Russia, the Allies' representative in the negotiations with Romania, had promised direct cooperation and then made a deal with the enemy. Romania had rejected all the proposals that, before the peace signed by Russia, could have made its life easier". *U.S. Department of State. Papers Relating to the Foreign Relations of the United States. The Paris Peace Conference, 1919*, vol. II, pp. 387-388, *apud* Sherman David Spector, *Romania and the Peace Conference*, p. 59.

tiate the peace with the enemy from weakened positions, and this decision had speeded up Ludendorff's decision to resume, without restrictions, the submarine war¹⁵. Despite the fact that appearances were not in its favour, Romania managed to obtain a number of significant benefits at the conference. Part of these benefits, mainly in terms of territory, it retained to this day. But the eyes of the contemporaries were looking more to the uncertainties of the present, on which the guarantees of future stability had to be founded. The crucial battle Romania had fought was the recognition of the Great Unification, and this battle relied on the diplomats' capability of negotiating viable solutions. Ultimately, the dossier of the "Russian defection", similar to other dossiers, some speculating on the topic of historical rights, others on the topic of sacrifices made during the war, provided support for a failed argumentation. The Supreme Council was probably persuaded by other reasons (predominantly strategic ones, based on the geopolitics of Europe after the war) than those initially presented passionately by Brătianu before the victor powers. It was as if their decision was no longer meant to justify a just cause based on which the Romanians had fought the war. Repairing injustices and honouring the commitments made before the war, then the actual contribution to the Allies' victory, despite the setbacks that occurred over time in the military cooperation, all these had to be weighed against the post-war geopolitical considerations that the decision-makers of 1919 had identified, convinced that they could thus contribute to the construction of a durable peace.

---

¹⁵ Glenn E. Torrey, *Romania and World War I...*, pp. 349-353.

POZIȚIA JAPONIEI PRIVIND RATIFICAREA TRATATULUI BASARABIEI

Ion Șișcanu¹

Abstract

On October 28, 1920, the plenipotentiary representatives of Great Britain, France, Italy and Japan, on the one hand, and of Romania, on the other, signed in Paris the Treaty of Bessarabia by which the four Great Powers recognized Romania's sovereignty over Bessarabia. The ratification procedure of the Treaty was to ensure its entry into force and the implementation of its concrete provisions. Great Britain ratified the Treaty on April 16, 1922. The Romanian Senate ratified it on April 3, and the Chamber of Deputies on April 7, 1922. By the law adopted on April 7, 1922 and promulgated by King Ferdinand I, on April 13 of the same year, Romania ratified the agreement on April 14, 1922, the British ambassador to Paris presented the instruments of ratification of the Treaty by Great Britain. On April 24, 1924, France also submitted the instruments of ratification of the Treaty. The last of the European powers, Italy, ratified the Treaty of Bessarabia on March 5-9, 1927. However, Japan did not ratify the treaty and thus it did not enter into force. Romania remained only with the signature of the plenipotentiary representative of Japan on the treaty of October 28, 1920.

Key words: *Paris Peace Conference, 1919, 1920, Treaty of Bessarabia, ratification, Great Britain, France, Italy, Japan, Soviet Union, Romanian Legation in Tokyo*

---

¹ Ion Șișcanu este cercetător științific în cadrul Institutului de Istorie din Republica Moldova.

După încheierea Marelui Război, Conferința de Pace de la Paris, deschisă în ziua de 12 ianuarie 1919, și-a propus reconstrucția Europei și a lumii pe baze noi, care să facă imposibilă repetarea dezastrului din anii 1914-1918.

Prin tratatele semnate cu Austria (Saint-Germain-en-Laye, 10 septembrie 1919), cu Bulgaria (Neuilly-sur-Seine, 27 noiembrie 1919) și cu Ungaria (Trianon, 4 iunie 1920), Conferința a recunoscut drepturile statului român asupra Bucovinei, Dobrogei întregi și Transilvaniei, iar prin tratatul de la Sevres, din 10 august 1920, a fost stabilită granița în Banat². Rămânea în afara acestui sistem de tratate Basarabia, vechea provincie românească dintre Prut și Nistru, care se unise prima cu țara-mamă, România, prin declarația de unire a Sfatului Țării, din 27 martie 1918.

Situația Basarabiei a fost pentru prima dată pusă în discuție la 8 februarie 1919 în Comisia pentru problemele română și iugoslavă.

În pledoaria sa, prim-ministrul Ion I.C. Brătianu, șeful delegației române la Conferință, a declarat: „Nu putem concepe existența neamului nostru fără Nistru, cum nu putem să o concepem fără Dunăre și Tisa, ca să ne separe de elementul slav [...]. Basarabia reprezintă, pentru noi, intrarea casei noastre – în mâna altora, ea ne-ar periclita însuși căminul”³. La 1 martie s-a adoptat următorul raport: „Comisia, luând în considerație aspirațiile generale ale poporului Basarabiei, caracterul moldovenesc al acestei regiuni, ca și argumentele de

---

² România a semnat tratatele cu Austria și Bulgaria la 10 decembrie 1919 (Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, București, Univers Enciclopedic, 1998, p. 311).

³ Gheorghe I. Brătianu, *Acțiunea politică și militară a României în 1919 în lumina corespondenței diplomatice a lui I.I.C. Brătianu*, București, 1940, p. 52.

ordin geografic, etnic, economic și istoric, se pronunță pentru unirea Basarabiei cu România”⁴.

O opoziție înverșunată împotriva recunoașterii unirii Basarabiei cu România era desfășurată la Paris, în special, de înalta emigrație rusă, ce reunea figuri marcante ale Vechiului Regim autocrat și ale fostului Guvern Provizoriu, împreună cu câțiva refugiați minoritari basarabeni. Formată de emigranții ruși în scopul reprezentării intereselor Rusiei la forul de pace, „Conferința Politică Rusă”, cu întinse relații în mediile politice occidentale, a exercitat o presiune puternică pe lângă reprezentanții Marilor Puteri, cerând cu deosebită insistență nerecunoașterea votului Sfatului Țării⁵. Printre personalitățile de vază ale emigrației ruse se evidențiau Gh. E. Lvov, N.V. Ceaikovski, B.V. Savinkov, S.D. Sazonov, V.A. Maklakov, A. Krupenski, A. Schmidt ș.a.⁶

În același timp, la Paris s-au manifestat și susținători importanți ai cauzei românești. Cu toate că, uneori, a fost destul de dur cu reprezentanții României la Conferința de Pace, mai ales cu prim-ministrul Ion I.C. Brătianu, Georges Clemenceau a susținut recomandările Comisiei pentru problemele teritoriale ale României și Iugoslaviei de a recunoaște unirea Basarabiei cu Regatul României. André Tardieu, la rândul său, în calitate de președinte al Comisiei pentru problemele teritoriale române și iugoslave, a influențat în mod substanțial rezol-

---

⁴ Valeriu Florin Dobrinescu, *România și sistemul tratatelor de pace de la Paris (1919-1923)*, Iași, Institutul European, 1993, p. 69; Valentin Burlacu, *Unirea Basarabiei cu România și recunoașterea ei internațională*, Editura Academiei Române – Editura Istros a muzeului Brăilei „Carol I”, București – Brăila, 2019, p. 345.

⁵ Ion Țurcanu, *Basarabia în actul Marii Uniri de la 1918. Album*, Editura Știința, Chișinău, 2017, p. 146.

⁶ *Ibidem*.

varea problemei basarabene în favoarea României. Franța era interesată să aibă în Estul Europei aliați puternici împreună cu care să apere în chip solidar frontierele născute din războiul mondial⁷.

La 22 noiembrie 1919, liderii „Conferinței Politice Ruse” i-au prezentat lui Clemenceau, președintele Conferinței de Pace, o hartă etnică a Basarabiei, împreună cu un memoriu privind Unirea, în care, operând cu date false, urmăreau să creeze impresia că populația românească a Basarabiei alcătua mai puțin de jumătate din numărul total al locuitorilor⁸. Tot atunci, Aliații îi cereau României să adopte o atitudine mai cooperantă față de generalul Denikin⁹, care preluase conducerea forțelor albe ruse, să aprobe standarde noi în atitudinea față de minoritățile etnice și să evacueze teritoriul Ungariei, după înlăturarea guvernului pro-sovietic expansionist al lui Béla Kun.

Comisia pentru afacerile române a examinat, la 15 aprilie 1920, proiectul acordului cu privire la Basarabia, elaborat de Comitetul pentru proiecte al Conferinței.

La 25 aprilie, ministrul britanic de externe, Lordul Curzon, a propus la conferința de la San Remo a Consiliului Suprem ca proiectul deja redactat al Tratatului Basarabiei să fie remis Conferinței Ambasadorilor de la Paris, care să fie autorizată să-l discute și să-l aprobe. Propunerea engleză a fost susținută în unanimitate¹⁰.

---

⁷ Florin Constantiniu, *op. cit.*, pp. 312-313.

⁸ I. Țurcanu, *op. cit.*, p. 147.

⁹ V. Fl. Dobrinescu, *Bătălia pentru Basarabia 1918 – 1940*, Editura Junimea, Iași, 1991, p. 82.

¹⁰ Marcel Mitrasca, *Moldova: a Romanian Province under Russian Rule. Diplomatic History from the Archives of the Great Powers*, Algora Publishing, New York, 2002, p. 83.

În cele din urmă, la 28 octombrie 1920, reprezentanții plenipotenciari ai Marii Britanii, Franței, Italiei și Japoniei¹¹, principalele Puteri Aliate, pe de o parte, și ai României, pe de altă parte, au semnat la Paris Tratatul Basarabiei, cuprinzând preambulul și 9 articole. Prin tratatul internațional de la Paris, cele patru Mari Puteri recunoșteau suveranitatea României asupra teritoriului Basarabiei, cuprins între frontiera veche a României, Marea Neagră, cursul Nistrului de la gura sa până la punctul unde era tăiat de vechea linie dintre Bucovina și Basarabia și acest vechi hotar (art. 1). O comisie compusă din trei membri, dintre care unul va fi numit de Principalele Puteri Aliate, unul de România și unul de Consiliul Societății Națiunilor din partea Rusiei, trebuia constituită în termen de 15 zile, cu începere de la intrarea în vigoare a tratatului, pentru a fixa pe teren noua linie de frontieră a României (art. 2).

Tratatul trebuia ratificat de țările semnatare, neintrând în vigoare decât după depunerea instrumentelor ratificării la Paris și cu începere de la intrarea în vigoare a Acordului semnat de principalele Puteri Aliate și Asociate și România la 9 decembrie 1919¹².

Semnarea Tratatului a legitimat din punct de vedere internațional apartenența firească a Basarabiei la România, ceea ce era în conformitate cu adevărul istoric și interesele fundamentale ale românilor și ale etniilor conlocuitoare, asigurându-le un cadru optim de dezvoltare. În același timp, prin voința Marilor Puteri, Tratatul a trasat marginile sud-estice ale

---

¹¹ Reprezentantul Japoniei, vicontele Ishii, care la acea dată se afla la Bruxelles, a semnat Tratatul Basarabiei la 30 octombrie 1920 (V. Fl. Dobrinescu, *România și sistemul tratatelor de pace...*, p. 76).

¹² Ion M. Anghel, *Tratatele de la Trianon și Paris din 1920: documente prin care s-a consfințit înfăptuirea României Mari*, Editura Academiei Oamenilor de Știință din România, București, 2018, p. 185.

Europei Orientale, Nistrul despărțind de acum încolo două sisteme adverse de civilizație.

Spre nemulțumirea Sovietelor, frontiera răsăriteană a României dobânda, astfel, legitimitatea internațională necesară păstrării indivizibilității teritoriale a țării și descurajării încercărilor de revanșă la Nistru. Procedura ratificării acordului urma să asigure intrarea lui în vigoare și punerea în practică a prevederilor sale concrete. O eventuală neintrare în vigoare a Tratatului nu putea să diminueze sau să anuleze semnăturile Marilor Puteri Aliate, prin care actul recunoașterii internaționale a suveranității României asupra provinciei sale dintre Prut și Nistru se desăvârșise la data de 28 octombrie 1920. Dar neintrarea în vigoare a Tratatului putea aduce o știrbire de prestigiu României, se putea transforma într-un punct vulnerabil, incomodând politica sa externă. Principala dificultate, însă, nu va fi legată de ratificarea sau neratificarea Tratatului, ci de lipsa semnăturii Rusiei, a cărei prezență la Conferința de Pace de la Paris n-a fost agreată de marii decidenți ai scenei internaționale de atunci.

La 1 noiembrie 1920, Rusia Sovietică împreună cu Ucraina Sovietică au protestat împotriva Tratatului Basarabiei, cerând să nu fie ratificat. În nota adresată statelor semnatare se arătau următoarele: „Aflând că între Marile Puteri Aliate și România s-a semnat Tratatul cu privire la alipirea la aceasta din urmă a Basarabiei, guvernele Republicilor Sovietice ale Rusiei și Ucrainei declară că ele nu pot recunoaște ca având putere înțelegerea cu privire la Basarabia făcută fără participarea lor și că ele nu se consideră în niciun fel legate de tratatul încheiat pe această temă de alte guverne”¹³. Se demonstra astfel că „protocolul de

¹³ *Relațiile româno-sovietice, Documente*, vol. I, 1917-1934, Editura Enciclopedică, București, 1999, p. 69.

la Paris” „nu numai că n-a înlăturat conflictul sovieto-român în problema Basarabiei, ci l-a agravat și mai mult”¹⁴. Totodată, protestul Sovietelor lăsa să se înțeleagă că cele două republici puteau accepta o înțelegere în privința Basarabiei doar cu participarea lor nemijlocită.

Drept răspuns la acest protest, în nota din 10 noiembrie a guvernului român, semnată de Alexandru Averescu, prim-ministru, și de Take Ionescu, ministrul afacerilor străine, se arăta că „Unirea Basarabiei cu România este o chestiune definitiv rezolvată și guvernul român nu o pune în discuție”. Se admitea doar să se discute cu Rusia „chestiunile secundare referitoare la schimbarea de suveranitate”, rezolvate prin convenția de la Paris¹⁵.

După câțiva ani de așteptare, pentru a se vedea în ce sens evoluau Sovietele, pentru ca guvernul român să încerce o reglementare aparte cu acestea și în speranța aderării americane, dar și pentru a pune la punct unele chestiuni de interes, cum ar fi cele legate de proprietățile unor cetățeni străini din România, Aliații au procedat la ratificarea Tratatului. Prima, Marea Britanie l-a ratificat la 16 aprilie 1922. Senatul României l-a ratificat la 3 aprilie, iar Camera Deputaților la 7 aprilie 1922. Regele Ferdinand a promulgat legea la 13 aprilie. Prin legea adoptată la 7 aprilie 1922 și promulgată de regele Ferdinand I la 13 aprilie același an, România a ratificat acordul¹⁶. Victor Antonescu, ambasadorul României la Paris, a depus, și Raymond Poincaré, președintele Consiliului de Miniștri al Franței, a primit instrumentele de ratificare¹⁷. La 14 aprilie 1922, amba-

---

¹⁴ И.Э. Левит, *Бессарабский вопрос в контексте международных отношений (1919-1920 гг.)*, Тирасполь, 2012, стр. 191.

¹⁵ *Ibidem*, p. 70.

¹⁶ I. Țurcanu, *op. cit.*, p. 156.

¹⁷ *Ibidem*.

sadorul englez la Paris i-a prezentat lui Poincaré instrumentele de ratificare a Tratatului de către Marea Britanie¹⁸. Doi ani mai târziu, la 24 aprilie 1924, și Franța a depus instrumentele de ratificare a Tratatului¹⁹. Ultima dintre puterile europene, Italia, în pofida presiunilor URSS, a ratificat Tratatul Basarabiei la 5-9 martie 1927²⁰.

* * *

Încă în cursul negocierilor de la Paris și Londra pentru semnarea Tratatului Basarabiei, Japonia a avut o poziție apropiată de cea a SUA, exprimată la Paris de secretarul de stat american, Robert Lansing. Astfel, spre deosebire de reprezentanții celorlalte Puteri Aliate, Marea Britanie, Franța și Italia, care au susținut semnarea Tratatului, delegatul Japoniei, ambasadorul Ishii Kikujiro, își informa colegii de negocieri la începutul lunii octombrie 1920 că: „Guvernul meu îmi transmite că, potrivit refuzului său constant de a aproba o politică ce tinde către dezmembrarea Rusiei, eu nu pot, în acest moment, să semnez nicio stipulație care dispune asupra Basarabiei. Guvernul japonez este de părere că orice acțiune, întreprinsă în grabă în această chestiune, nu poate decât să ofere bolșevicilor încă un pretext pentru agitarea spiritului naționalist, bazat pe faptul că Alianții dispun de teritoriul Rusiei, într-un moment când un guvern reprezentativ rus nu-și poate face auzit glasul”²¹. Ca și SUA, Japonia aprecia că Rusia nu s-a aflat în stare de război cu Puterile Aliate; că aceasta trebuia să participe la negocierile privind stabilirea frontierei sale cu România; că era bineveni-

¹⁸ *Ibidem*, p. 158.

¹⁹ Vezi despre aceasta în Gheorghe E. Cojocaru, *Franța și ratificarea tratatului Basarabiei de la Paris, din 28 octombrie 1920*, în „Revista de Istorie a Moldovei”, Chișinău, nr. 1, 2016, pp. 64-85.

²⁰ I. Țurcanu, *op. cit.*, p. 160.

²¹ Ion Scumpieru, *133 de ani de relații România Japonia*, Fundația Europeană Titulescu, București, 2013, p. 152.

tă o amânare a soluționării acestei chestiuni până la formarea unui guvern stabil la Moscova²².

Cu toate acestea, la câteva zile după ce tratatul privind suveranitatea României asupra Basarabiei a fost semnat, la 28 octombrie 1920, de către Marea Britanie, Franța, Italia și România, acesta a fost semnat și de Japonia.

La 15 martie 1922, la Conferința Ambasadorilor de la Paris, ambasadorul Franței le-a cerut ambasadorilor țărilor semnatare ale Tratatului Basarabiei să-l ratifice. Ishii a informat guvernul său despre acest demers, dar n-a primit nicio instrucțiune. Deoarece Parlamentul francez a întârziat ratificarea Tratatului în acel an, la Conferința Ambasadorilor nu s-a mai insistat asupra ratificării japoneze²³.

Profitând de deschiderea în 1922 a Legației japoneze la București, guvernul român a insistat pe lângă autoritățile de la Tokio să ratifice tratatul. Pentru prima dată, la 26 octombrie 1923, ministrul afacerilor străine, I.Gh. Duca, i-a solicitat ministrului Japoniei la București, Genshiro Nishi, să intervină pe lângă guvernul său în vederea ratificării Tratatului, menționând că „starea actuală, rezultată din neratificare, prejudiciază interesele legitime ale țării și, în special, ale subiecților domiciliați în Basarabia”²⁴. În scrisoarea de răspuns, din 31 octombrie 1923, diplomatul japonez îl asigura pe Duca că va transmite la Tokio cererea guvernului român privind ratificarea tratatului²⁵. În răspunsul Ministerului de Externe japonez se arăta că acordul va fi ratificat doar după ce îl vor ratifica Franța și Italia, fără vreo explicație suplimentară²⁶.

---

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*.

²⁴ AMAER, fond 71/1914, E. 2, vol. 24, f. 3.

²⁵ *Ibidem*, f. 4.

²⁶ M. Mitrasca, *op. cit.*, p. 275.

După ratificarea tratatului de către Franța, România este tot mai preocupată de ratificarea Japoniei. În aprilie 1924, ca răspuns la vizita principelui Carol la Tokio din 1920, Bucureștiul este vizitat de prințul moștenitor Narushiko Higashi Kuni, care, însă, a evitat orice discuții pe teme politice²⁷. Din acest moment, I.Gh. Duca își modifică tactica față de Legația japoneză la București: dacă până atunci el invoca situația incertă a populației basarabene, văzând că acest argument nu avea impactul scontat, a început să se refere la mândria niponă, subliniind că prin neonorarea semnăturii sub Tratat, Japonia își prejudicia propria reputație internațională. Drept urmare, la 8 mai 1924, ministrul de externe al Japoniei, Matsui, a comunicat reprezentanților Japoniei la Paris, Londra și București că, deoarece problema Basarabiei este o chestiune europeană, Japonia nu se putea pronunța înainte ca țările europene interesate să ia o decizie²⁸.

Japonia aștepta ca tratatul Basarabiei să fie ratificat de toate puterile europene care îl semnaseră: „De îndată ce și Italia va da încuviințarea sa acestui tratat – anunța Ministerul Afacerilor Străine japonez –, ratificarea Japoniei va urma de la sine, căci nu există alt motiv care să oblige Imperiul Japonez de a avea în această chestiune o atitudine diferită de aceea a foștilor săi aliați”²⁹.

Nici după ratificarea Tratatului de către cele trei Mari Puteri europene, Japonia nu se grăbea să-l ratifice. De acum înainte – ca și până atunci, de altfel –, Japonia își va justifica amânarea ratificării prin existența unor probleme dificile, de ordin politic și economic, în ansamblul relațiilor nipono-sovietice.

²⁷ *Ibidem.*, p. 276.

²⁸ *Ibidem.*, pp. 277-278.

²⁹ „Universul”, 10 martie 1927; AMAER, F. 71/1914, E. 2, vol. 24, f. 34.

Cea mai importantă în acest sens era chestiunea pescuitului japonez în spațiile acvatice ale Sovietelor între cele două războaie mondiale.

Problema pescuitului japonez în apele ruse a apărut în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Treptat, aceasta dobândește o importanță economică tot mai mare, atât pentru Japonia, cât și pentru Rusia, rămânând, de-a lungul deceniilor, una dintre chestiunile în cadrul căreia erau testate raporturile ruso-japoneze.

După instalarea puterii Sovietelor, a apărut problema soluționării relațiilor dintre Rusia și Japonia în domeniul pescuitului. În decembrie 1917, guvernul sovietic a propus Japoniei să stabilească relații economice reciproc avantajoase. Conducerea sovietică a fost de acord să permită antreprenorilor japonezi să aibă afaceri în Rusia (în principal, în Orientul Îndepărtat), dar sub controlul puterii sovietice³⁰. La 26 august 1919, a fost semnat un acord special, conform căruia toată industria pescuitului din regiunea Ohotsk-Kamceatka a trecut, în fond, în mâinile japonezilor: 90% din cantitatea de pește pescuit era exportată de japonezi, și doar 10% se mai afla în mâinile industriașilor ruși. În realitate, și aceste 10% erau sub controlul japonezilor, deoarece antreprenorii ruși, din cauza lipsei de capital propriu, erau constrânși să-și doteze pescuitul cu fonduri japoneze³¹.

Cu toate că la 15 decembrie 1922, Comitetul revoluționar din Extremul Orient („Дальревком”) adoptase hotărârea „cu privire la pescuitul și vânătoarea de animale în Orientul Înde-

---

³⁰ С.Г. Кошкарёва, Концессионная деятельность японских рыбопромышленников на Камчатке в 1907–1945 гг. <https://cyberleninka.ru/article/n/kontsessionnaya-deyatelnost-yaponskih-rybopromyshlennikov-na-kamchatke-v-1907-1945-gg/viewer>.

³¹ *Ibidem*.

părtat”, conform căreia toate contractele încheiate până în ziua instalării puterii Sovietelor în Orientului Îndepărtat erau anulate, fiind stabilită o reglementare clară a dării în arendă a zonelor de pescuit³², relațiile dintre URSS și Japonia în domeniul pescuitului încă nu erau supuse unor norme clare și durabile în plan juridic. Doar prin Convenția de pescuit dintre URSS și Japonia, din 23 ianuarie 1928, pescarii japonezi obțineau dreptul de a pescui și de a prelucra toate speciile de pește și produsele de mare, cu unele excepții, de-a lungul litoralului sovietic la Mările Japoneză, Ohotsk și Bering, cu excepția râurilor și golfurilor interne, în condițiile unor scutiri de taxe etc.³³

De la an la an, raporturile bilaterale sovieto-nipone se complică, devenind tot mai tensionate, mai ales în legătură cu închiderea, la începutul anului 1931, a băncii nipone „Ciocенbank” în Vladivostok și blocarea plăților care trebuiau încasate de la antreprenorii japonezi pentru arenda unor sectoare de pescuit. URSS recurgea la măsuri de limitare a activității economice și financiare a japonezilor pe teritoriul sovietic. La rândul lor, japonezii reacționau prin măsuri corespunzătoare. În scrisoarea comisarului transporturilor, L.M. Kaganovici, adresată la 11 septembrie 1931 lui I.V. Stalin, se arăta că, „urmare a închiderii băncii Ciocен, care le-a cauzat pierderi de până la 4 milioane, japonezii au răspuns prin creșterea bruscă a taxelor pentru cheresteaua exportată de noi, ceea ce va provoca importante plăți suplimentare din partea noastră. Rozengoltz³⁴ a propus o serie de măsuri care

³² *Ibidem.*

³³ *Документы внешней политики. Том 11. 1 января – 31 октября 1928 г.*, Москва, «Государственное Издательство политической литературы», 1966, стр. 42-46.

³⁴ Rozengoltz Arcadii Pavlovici – comisarul poporului pentru comerțul exterior al URSS (22 noiembrie 1930-14 iunie 1937).

ar obliga japonezii să anuleze aceste taxe. El a sugerat să reducem importurile de mărfuri din Japonia (ceai), să introducem taxe pentru ceaiurile verzi, să cerem anularea taxelor la exportul de cherestea în contextul încheierii contractelor privind pescuitul și vânzarea crabilor, să inițiem o campanie de presă împotriva încheierii acordurilor privind apele teritoriale până la anularea taxelor vamale etc. Desigur că astfel de măsuri, luate de noi, pot complica grav relațiile noastre cu Japonia, și așa afectate din cauza problemelor pescuitului. Am amânat chestiunea până pe data de 20 [septembrie] și vă cerem să ne comunicați opinia dumneavoastră...”³⁵. Răspunzându-i, Stalin îl avertiza: „Cu Japonia trebuie să fim mai atenți. Trebuie să stăm ferm pe propriile poziții, dar tactica trebuie să fie mai flexibilă, mai precaută. Rozengoltz dorește să atace. Acum nu se cade să procedăm în felul acesta. Încă nu a sosit timpul pentru ofensivă”³⁶.

În 1936, a expirat Convenția de pescuit din 1928. La 26 mai 1935, guvernul japonez și-a anunțat oficial dorința de a revizui vechea convenție. Negocierile s-au încheiat în noiembrie 1936 prin parafarea unui acord. Însă, în legătură cu încheierea, în acest timp, de către Japonia a Pactului Anticomintern cu Germania, relațiile dintre URSS și Japonia s-au deteriorat abrupt, încât guvernul sovietic a refuzat să confirme acordul de pescuit, parafat de ambele părți.

* * *

---

³⁵ Сталин и Каганович. Переписка. 1931–1936 гг., Российский государственный архив социально-политической истории, Москва, Российская политическая энциклопедия, 2001, p. 94. http://history.org.ua/LiberUA/e_dzherela_Stalin_Kaganovsch/e_dzherela_Stalin_Kaganovsch.pdf.

³⁶ *Ibidem*, p. 101.

Dincolo de interesele economice, pentru Japonia erau prioritare relațiile sale directe cu Sovietele, atitudinea și acțiunile Uniunii Sovietice în raport cu așteptările japoneze, și mai puțin chestiunea ratificării Tratatului Basarabiei. Și pentru guvernul sovietic normalizarea relațiilor cu Japonia prezenta un interes aparte. Sovietele realizaseră importanța hotărâtoare a deciziei pe care ar fi adoptat-o Japonia în chestiunea ratificării Tratatului Basarabiei, respectiv, pentru validarea sau anularea efectelor politico-juridice ale documentului de la Paris. Aceasta, cu atât mai mult cu cât Uniunea Sovietică nu reușise, către data începerii negocierilor cu Japonia, să determine Marea Britanie și Franța să nu ratifice Tratatul Basarabiei³⁷.

Partea sovietică a urmărit constant îmbunătățirea raporturilor bilaterale și stabilirea relațiilor diplomatice cu Japonia³⁸. Negocierile propriu-zise au început la Peking, în martie 1924, între ambasadorul sovietic, L.M. Karahan, și ministrul japonez Yoshizawa Kenichi, în contextul în care URSS fusese recunoscută de Marea Britanie și Italia, iar Franța, după ce a ratificat Tratatul Basarabiei, își anunțase disponibilitatea de a stabili relații diplomatice cu guvernul de la Moscova. Nu întâmplător, sarcina negocierii cu Japonia a fost încredințată lui Karahan. Acesta condusese delegația sovietică la negocierile sovieto-române de la Varșovia în problema Basarabiei³⁹, acum cerând ministrului Japoniei, în repetate rânduri și într-un mod mai mult sau mai puțin diplomatic să nu ratifice Tratatul basarabean⁴⁰. Karahan punea această chestiune în fața lui Yoshizawa

---

³⁷ Ion Șișcanu, Gheorghe E. Cojocaru, *Japonia și Tratatul Basarabiei (1920-1940)*, Chișinău, Lexon-Prim, 2021, p. 35.

³⁸ I. Scumpieru, *op. cit.*, p. 154.

³⁹ Este vorba de tratativele preliminare sovieto-române de la Varșovia, din 22 septembrie-25 octombrie 1921.

⁴⁰ I. Scumpieru, *op. cit.*, p. 155.

pentru prima dată în mai 1924, cu prilejul discuțiilor asupra convenției sovieto-nipone privind retragerea trupelor japoneze din nordul Sahalinului și compensațiile reciproce: „Neluând deloc în calcul că Japonia va accepta aceasta (propunerea unei conferințe ulterioare la care să se discute despre pretențiile și datoriile reciproce – n.n.), am hotărât să propun un punct, pe care să-l folosesc măcar ca monedă de schimb – punctul despre aceea că ambele părți sunt de acord să anuleze orice acorduri sau înțelegeri care au putut fi încheiate cu terțe părți prin încălcarea drepturilor suverane sau teritoriale ale celeilalte părți, precum și care amenință securitatea uneia sau altei părți. O asemenea obligație se ia și pentru viitor. Propunând acest punct, am avut în vedere în principal protocolul despre alipirea Basarabiei la România și am sperat că japonezii vor pricepe și că acesta va fi un punct util, insistând asupra căruia și, poate, renunțând la el, noi vom putea obține cedări în alte chestiuni mai esențiale”⁴¹. La 24 mai, Yoshizawa era instruit să-i prezinte verbal lui Karahan punctul de vedere al guvernului nipon, și anume să declare că, până când Puterile europene interesate de Tratatul Basarabiei nu-l vor ratifica, Japonia nu va iniția procedurile de ratificare⁴². Karahan urmărea să strecoare referința sa la problema Basarabiei în textul înțelegerii generale⁴³. Nefiind de acord cu contrapropunerea niponă, care va fi inserată în convenția bilaterală, la 9 octombrie, Karahan i-a cerut lui Yoshizawa o notă diplomatică prin care partea japoneză să se oblighe să nu ratifice „protocolul basarabean”. I s-a răspuns că Japonia nu putea promite să nu ratifice Tratatul. La

---

⁴¹ Москва – Токио. Политика и дипломатия Кремля 1926 – 1931. Книга 2, Москва, «Наука», 2007, p. 245.

⁴² M. Mitrasca, *op. cit.*, p. 279.

⁴³ *Ibidem*, p. 280.

24 octombrie, Karahan a insistat asupra cererii sale, declarând că răspunsul japonez era ofensator pentru guvernul sovietic. El acuza autoritățile de la Tokio de „intenții rele”, sugerând a doua zi să se convină asupra unui document confidențial prin care guvernul japonez să dea asigurările că nu va ratifica acordul. Propunerea sa a servit drept bază pentru un viitor schimb de note între cele două părți⁴⁴.

În fapt, la 20 ianuarie a fost semnată „Convenția privind normele de bază ale relațiilor dintre URSS și Japonia” și două protocoale-anexă („A” și „B”) în care erau reglementate raporturile economice bilaterale. Prin Convenția semnată, se stabileau raporturi diplomatice și consulare (art. 1). Părțile au convenit asupra negocierii unei noi convenții privind pescuitul în locul celei din 1907 (art. 3). Partea sovietică se obliga să acorde Japoniei concesiile pentru exploatarea zăcămintelor minerale, forestiere etc. în teritoriul său (art. 6). Conform „Protocolului A” (art. 3), Japonia se obliga să evacueze trupele sale de ocupație din Sahalinul de Nord către 15 mai 1925⁴⁵. Înaltele Părți contractante declarau, în mod reciproc, că „în prezent, niciuna nu este parte la vreun tratat sau alianță militară și nici la vreo altă înțelegere secretă cu o parte terță, care ar constitui o încălcare sau amenințare pentru Părțile contractante” (art. 4)⁴⁶.

Ion Scumpieru, fost ambasador al României la Tokio, susține că această declarație viza chestiunea ratificării de către Japonia a Tratatului de la Paris privind Basarabia⁴⁷.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 281.

⁴⁵ К. Е. Черевко, *Серп и молот против самурайского меча*, Москва, «Вече», 2003, стр. 8-9; Ambele țări au ratificat Convenția în luna februarie 1925 (*Ibidem*, p. 8).

⁴⁶ [http://ru.wikisource.org/wiki/Конвенция_об_основных_принципах_взаимоотношений_между_СССР_и_Японией_\(1925\)](http://ru.wikisource.org/wiki/Конвенция_об_основных_принципах_взаимоотношений_между_СССР_и_Японией_(1925)).

⁴⁷ I. Scumpieru, *op. cit.*, p. 155.

În conformitate cu „Protocolul B”, Japonia obținea dreptul asupra 50% din suprafața a opt exploatări petroliere din Sahalinul de Nord, la alegere, și două concesiuni în domeniul extracției cărbunelui, cu condiția achitării de la 5% la 15% din extracția globală de petrol și de la 5% la 8% din cea de cărbune, în funcție de zăcăminte⁴⁸.

Înaltele Părți au decis să facă un schimb privat de note diplomatice secrete în ceea ce privește poziția lor față de Tratatul Basarabiei⁴⁹. Notele au fost schimbate între cei doi negociatori în aceeași zi de 20 ianuarie 1925, la Peking, cu ocazia semnării Convenției dintre URSS și Japonia⁵⁰.

După semnarea Convenției, Karahan îi scria la 25 ianuarie lui Gh.V. Cicerin, comisarul pentru afacerile externe: „...În ceea ce privește Basarabia, cu regret, cu toată insistența mea, n-am putut obține de la ei un angajament necondiționat să nu ratifice protocolul basarabean, dar consider că chiar și o asemenea formulă prezintă un interes anume. Personal sunt convins că chiar dacă Italia ar ratifica convenția basarabeană, Japonia puțin probabil să procedeze la fel, dacă noi în prealabil am începe să exercităm o presiune în această direcție”⁵¹.

Ion Scumpieru, pe baza documentelor Ministerului japonez al afacerilor externe, remarcă că nici în cursul negocierilor de la Peking, nici cu altă ocazie, Japonia n-a declarat că

---

⁴⁸ К.Е. Черевко, *op. cit.*, p. 11.

⁴⁹ I. Scumpieru, *op. cit.*, p. 155.

⁵⁰ *Документы внешней политики. Том 8. 1 января – 31 октября 1925 г.*, Москва, «Государственное Издательство политической литературы», 1963, стр. 70-73; Convenția a fost ratificată de Prezidiul CEC al URSS la 20 februarie, iar de împăratul Japoniei la 25 februarie 1925, intrând în vigoare a doua zi, după schimbul de declarații între reprezentanții diplomați ai celor două părți la Peking.

⁵¹ *Москва – Токио...*, p. 328.

renunță la ratificarea tratatului. K. Yoshizawa a explicat că nu poate promite părții sovietice așa ceva, deoarece „Japonia are obligații juridice și morale” în chestiunea respectivă⁵².

După ratificarea italiană în martie 1927, Japonia pierduse ultima „scuză” pentru amânarea ratificării. De bunăvoința sa depindea intrarea în vigoare a unui act internațional, cum era Tratatul Basarabiei. La Paris, Londra, Roma și București, se credea că ratificarea japoneză era ca și un fapt împlinit. Însă aceste așteptări erau exagerat de optimiste.

La 15 martie 1927, Karahan îi cerea însărcinatului cu afaceri la Tokio, V.S. Dovgalevski, să declare la Ministerul de Externe nipon că ratificarea de către Japonia a Tratatului Basarabiei va produce o impresie categoric negativă asupra opiniei publice din URSS, „cu atât mai mult că acum numai de Japonia depinde «legalizarea» din punctul de vedere al puterilor europene a ocupării Basarabiei”⁵³.

La 19 martie, autoritățile de la Tokio au fost avertizate că, în cazul în care Japonia va ratifica „protocolul basarabean”, acțiunea sa va fi considerată ca „vădit ostilă” față de URSS. Totodată, era exprimată convingerea că relațiile dintre cele două țări, precum și perspectivele dezvoltării lor, vor permite opiniei publice sovietice să speră că guvernul japonez nu va urma exemplul Italiei⁵⁴. La 22 martie, Biroul Politic al PC(b)US a decis să se anunțe guvernul de la Tokio că guvernul sovietic era dispus să ofere noi facilități în sfera pescuitului antreprenorilor niponi, „având în vedere relațiile amicale cu Japonia și ținând cont de opinia lui Tanaka că guvernul japonez nu are intenția de a ratifica protocolul basarabean și sperând că guvernul ja-

⁵² *Ibidem*, p. 156.

⁵³ I. Șișcanu, G.E. Cojocaru, *op. cit.*, p. 43.

⁵⁴ I. Scumpieru, *op.cit.*, p. 160.

ponez, într-adevăr, nu are de gând să recurgă la acest act neprietenos față de noi”⁵⁵.

La 16 iunie, prim-ministrul Tanaka îi spunea trimisului sovietic Dovgalevski că realiza pe deplin că ratificarea „protocolului basarabean” ar fi fost „un act neloial față de URSS”, dar a observat că, pe de altă parte, refuzul ratificării putea fi interpretat de alte state interesate drept „un act neloial” față de acestea⁵⁶. Lui Dovgalevski i s-au dat instrucțiunile să sublinieze „ferm” în fața autorităților de la Tokio că guvernul sovietic va considera ratificarea „protocolului basarabean” drept „un act inamical, neloial” și să prezinte argumentele obișnuite în ceea ce privește dezinteresul Japoniei de a-l ratifica. Totodată, trebuia să se arate că „politica concretă” a guvernului japonez în chestiunea Basarabiei trebuia să se mențină în parametrii de până atunci⁵⁷.

După câțiva ani de evoluție mai mult sau mai puțin stabilă în plan comercial-economic, raporturile dintre URSS și Japonia se deteriorează din cauza incidentelor din 18 septembrie 1931 dintre trupele japoneze și chineze la Mukden, în Mancuria de Sud, în vecinătatea teritoriului sovietic și a Căii Ferate Chineze de Est⁵⁸. Autoritățile japoneze au acuzat guvernul sovietic de trimiterea în teritoriul Mancuriei a unor unități de „partizani roșii” formate din „comuniștii chinezi și coreeni” și de sprijinirea cu arme și muniții a armatei chineze. Comisarul pentru afacerile externe, M.M. Litvinov, a respins toate aceste acuzații,

---

⁵⁵ ВКП(б), Коминтерн и Япония. 1917-1941, Москва, РОССПЭН, 2001, стр. 36.

⁵⁶ Москва – Токио..., p. 134.

⁵⁷ I. Șișcanu, G.E. Сојосагу, *op. cit.*, pp. 45-46.

⁵⁸ Документы внешней политики. Том 14. 1 января – 31 октября 1931 г., Москва, «Государственное Издательство политической литературы», 1968, стр. 527-530.

calificându-le drept insinuări și subliniind că URSS promova o politică a păcii, că nu se amesteca în treburile interne ale altor țări și că respecta suveranitatea și independența acestora⁵⁹.

În noiembrie 1936, Japonia împreună cu Germania încheie Pactul Anticomintern pe un termen de 5 ani, în scopul contracarării în comun a activității Internaționalei Comuniste. Pactul era un răspuns la tactica agresivă a Internaționalei a III-a, aprobată la Congresul al VII-lea din august 1935, de a forma fronturi populare unite împotriva imperialismului și fascismului. Germania și Japonia își luau angajamentul ca, pe durata pactului, să nu încheie cu URSS niciun acord politic care să contrazică spiritul înțelegerii, fără consimțământul celeilalte părți (art. 2)⁶⁰. Conducerea sovietică a interpretat formarea Pactului Anticomintern ca o alianță militară secretă a celor două țări împotriva URSS. În consecință, poziția Sovietelor față de Japonia a devenit mult mai intransigentă. Drept reacție la invazia armatei japoneze în China de Nord în iulie 1937, la 21 august Uniunea Sovietică a încheiat un pact de neagresiune cu China, în fapt, o înțelegere de ajutor reciproc împotriva Japoniei. La Societatea Națiunilor, reprezentanții sovietici au cerut aplicarea unui regim de sancțiuni împotriva agresiunii japoneze⁶¹. Relațiile sovieto-japoneze se deteriorează tot mai mult, fiind marcate de conflicte de frontieră și ciocniri militare violente, ca cele din iulie-august 1938 din jurul lacului Hasan și cele din iunie-septembrie 1939 de la Halhin-Gol.

* * *

---

⁵⁹ *Ibidem*, pp. 654-655.

⁶⁰ В.Э. Молодяков, *Несостоявшаяся ось: Берлин – Москва – Токио*, Москва, «Вече», 2004, стр. 103.

⁶¹ А.А. Кошкин, *op. cit.*, pp. 44-45.

După ratificarea Italiei, România își intensifică demersurile pe lângă autoritățile japoneze în vederea ratificării acordului basarabean. A fost redeschisă Legația română în Japonia, Ion A. Vasiliu fiind numit ministru plenipotențiar și trimis extraordinar. În drum spre Tokio, acesta a avut în vara anului 1927 o discuție la Paris cu ambasadorul Japoniei, Ishii Kikujiro, care semnase în 1920, în numele țării sale, Tratatul Basarabiei. Referindu-se la obstacolele care împiedicau autoritățile japoneze să ratifice acordul, Ischii a arătat că Japonia nu putea risca să displacă Rusiei, din cauza necesității de a încheia Convenția de pescuit, pentru salvarea populației din nordul Japoniei, dependente de pescuitul în aceste ape. Însă în convorbirile lui Vasiliu cu Tanaka Giichi, prim-ministrul Japoniei, din decembrie 1927, după sosirea sa la post, acesta i-a declarat că țara sa nu avea niciun angajament de a nu ratifica tratatul, doar că acest demers nu putea fi făcut la momentul respectiv⁶². Motivele neratificării i-au fost expuse pe larg lui Vasiliu de către directorul pentru afacerile politice din Ministerul japonez de Externe, care i-a prezentat, înainte de toate, multitudinea de interese economice, politice și geostrategice pe care Japonia le avea de soluționat cu Sovietele, începând de la cele privind pescuitul, concesiunile de petrol, lemn și cărbune și încheind cu cele legate de China, Mongolia sau căile ferate din Manciuria. Dacă la data semnării Tratatului Basarabiei, Japonia era în relații inamicale cu Rusia, la momentul discuției cu diplomatul român, guvernul de la Tokio stabilise raporturi diplomatice cu URSS și întreținea strânse relații de colaborare economică. I-a confirmat lui Vasiliu că Sovietele au cerut Japoniei să nu ratifice acordul, dar nu s-a promis nimic în acest sens. Un motiv

---

⁶² I. Scumpieru, *op. cit.*, p. 160.

al neratificării invocat de directorul din Ministerul de Externe japonez era că, până atunci, la Tokio s-a auzit doar vocea Sovietelor. Odată cu redeschiderea Legației române, urma să se audă și glasul României, creându-se astfel condițiile pentru a se apropia de o soluție⁶³.

Ratificarea Tratatului Basarabiei era o chestiune de onoare pentru Japonia, care, totuși, nu putea înțelege de ce Sovietele, care nu erau parte la acordul din 1920, se opuneau cu atâta vehemență ratificării. Pe de altă parte, diplomatul nipon se arăta nedumerit de ce România își dorea atât de mult ratificarea tratatului care, fiind contestat de URSS, nu-i putea garanta frontiera sa de răsărit. La rândul ei, Japonia și-ar fi dorit ca cele două țări să ajungă la o înțelegere directă în privința Basarabiei, fapt care i-ar fi permis să ratifice Tratatul de la Paris fără a jigni pe niciuna dintre ele⁶⁴.

Demersurile pe lângă autoritățile japoneze au fost continuate de succesorul lui Vasiliu, consilierul Gheorghe Stoicescu, în calitate de însărcinat cu afaceri⁶⁵. La 21 iunie 1929, vice-ministrul de externe, M. Yoshida, la recepția cu ocazia plecării la București a noului ministru japonez, Fujita Eisuke, îi spunea reprezentantului român: „Cât de penibil este pentru Japonia de a nu fi putut încă ratifica acest tratat, dar că raporturile existente între Japonia și Rusia, de la reluarea relațiilor diplomatice, bazate pe numeroase interese politice și economice, unele pendinte iar altele în curs de derulare, nu-i permit aceștia ratificarea pentru moment”. Când Stoicescu a confirmat că se ajunsese, într-adevăr, într-o situație penibilă, fiind pentru prima dată când Japonia nu ratifica un acord internațional pe

---

⁶³ *Ibidem*, pp. 160-161.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 161.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 162.

care l-a semnat, Yoshida l-a întrerupt, apucându-l de mână și spunându-i în engleză: „*Do not insist, you only embarrass us and all we can do is to apologise*”. Yoshida nu se îndoia, însă, că țara sa își va onora într-o bună zi semnătura sub tratatul din 28 octombrie 1920⁶⁶.

Privitor la atitudinea Japoniei în chestiunea ratificării Tratatului Basarabiei, Stoicescu, ca și Vasiliu, ajunge la aceleași concluzii prea puțin optimiste. El recomandă Ministerului Afacerilor Străine de la București să se urmărească evoluția relațiilor sovieto-japoneze și, în cazul răcirii acestora, noile circumstanțe să fie folosite pentru obținerea ratificării⁶⁷.

Semnarea Convenției pentru definirea agresiunii de la Londra, din 4 iulie 1933, de către Uniunea Sovietică și mai multe țări est-europene, între care și România, a oferit ocazia presei japoneze să reia chestiunea ratificării Tratatului de către guvernul de la Tokio. Se estima că, prin semnarea Convenției, problema Basarabiei a fost soluționată și că, odată ce Marea Britanie, Franța, Italia și, mai ales, Rusia, principalul actor interesat, cel care ar fi abandonat astfel pretențiile față de România, au recunoscut starea respectivă, atunci guvernul japonez, „în virtutea curtoaziei internaționale, va trebui să procedeze la ratificarea Tratatului Basarabiei”⁶⁸. Guvernul însă nu împărtășea această opinie, invocând vechiul laitmotiv: „Am vrea să ratificăm dar avem prea multe chestiuni *en suspense* în relațiile noastre cu Rusia, deci trebuie să așteptăm un moment mai bun”⁶⁹.

De la începutul anului 1933, noul ministru de externe al României, N. Titulescu, a abandonat orice campanie pentru

---

⁶⁶ *Ibidem*, pp. 162-1634; Marcel Mitrasca, *op. cit.*, p. 309.

⁶⁷ I. Scumpieru, *op. cit.*, pp. 163-164.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 164.

⁶⁹ M. Mitrasca, *op. cit.*, p. 315.

ratificarea japoneză, având ca pretext eșecul de până atunci de a determina guvernul de la Tokio să ratifice Tratatul și preocuparea de a nu provoca resentimentele Sovietelor. În mod cu totul neașteptat, prin impactul acestei decizii de non-intervenție, la Tokio înceta orice presiune asupra Ministerului japonez de Externe, oferindu-se implicit Sovietelor ceea ce nu i-au putut oferi japonezii lui Karahan în 1927 – o amânare a ratificării pe un termen nedefinit. Convins că problema recunoașterii suveranității României asupra Basarabiei se va rezolva în urma normalizării relațiilor diplomatice cu URSS și a schimbului de scrisori sovieto-român din 9 iunie 1934, Titulescu a dispus sistarea demersurilor pe lângă guvernul japonez în vederea obținerii ratificării⁷⁰.

Nici după demiterea lui Titulescu, în august 1936, partea română n-a reluat demersurile pe lângă autoritățile japoneze în vederea ratificării Tratatului din 28 octombrie 1920⁷¹.

* * *

Deși din 1932 România nu mai abordase chestiunea ratificării Tratatului Basarabiei de către Japonia, la 15 februarie 1938, Shigemitsu Mamoru, ambasadorul japonez la Moscova, care declarase anterior la Tokio că Japonia nu putea ratifica acordul din cauza intereselor sale în Rusia, îl întreba pe ministrul român în capitala sovietică, Edmond Ciuntu, dacă România mai era interesată de ratificare. Japonia era dispusă să inițieze procedura ratificării acordului⁷². La București s-a considerat că, deoarece România nu era în situația de a redeschide problema Basarabiei, nedorindu-se nici să se aducă vreo

⁷⁰ I. Șișcanu, G.E. Cojocaru, *op. cit.*, p. 53.

⁷¹ I. Scumpieru, *op. cit.*, p. 164.

⁷² M. Mitrasca, *op. cit.*, p. 318.

ofensă guvernului de la Tokio printr-un răspuns negativ, nu era cazul să se răspundă la inițiativa lui Shigemitsu Mamoru⁷³.

La 30 iulie 1938, în toiul luptelor cu trupele sovietice la Vest de lacul Hasan (înălțimea Changkufeng/Zaoziornaya), Shigemitsu Mamoru îl întreba pe Nicolae Dianu, succesorul lui Ciuntu, dacă România mai dorea să obțină ratificarea din partea guvernului nipon. El constata că, deși în anii 1933, 1934, 1935 și 1936, când colabora la conducerea politicii externe a Japoniei, partea română nu a pus niciodată chestiunea ratificării Tratatului Basarabiei, țara sa nu l-a ratificat, deoarece Consiliul de Stat, organismul care decidea asupra cursului de politică externă, era atunci împotriva amestecului Japoniei în afacerile de pe alt continent, care n-o priveau direct și care o puteau angaja la acțiuni pe care nu le-ar fi dorit⁷⁴. În ultimul timp, însă, sublinia diplomatul nipon, lucrurile s-au schimbat: Japonia întreținea legături strânse cu unele țări europene, el considerând că, în cazul în care România va solicita ratificarea, Japonia va ratifica tratatul fără vreo dificultate. Mai mult decât atât, ambasadorul Shigemitsu Mamoru era dispus să servească ca intermediar între guvernele de la București și Tokio pentru obținerea acestui rezultat⁷⁵.

Drept urmare, la 2 septembrie 1938, Alexandru Cretzianu⁷⁶, directorul Departamentului de analiză politică al Ministerului de Externe, a elaborat un referat în care își expune opinia privind avantajele și dezavantajele eventualei ratificări a Tratatului de către Japonia la sfârșitul anilor '30.

Înainte de toate, Cretzianu se întreba dacă declarația ambasadorului japonez la Moscova a fost autorizată de guvernul

---

⁷³ *Ibidem*.

⁷⁴ AMAER, F. 71/1914, E. 2, vol. 24, f. 174.

⁷⁵ *Ibidem*.

⁷⁶ A se vedea și I. Scumpieru, *op. cit.*, pp. 165-166.

său și dacă nu reprezenta mai mult o inițiativă personală, precizând că, în condițiile în care la București și, respectiv, la Tokio activau ambasadele celor două țări, ar fi fost firesc ca guvernul japonez să fi recurs la calea diplomatică obișnuită pentru a face României o comunicare atât de importantă.

În continuare, admitând că afirmațiile lui Shigemitsu puteau fi conforme cu realitatea și că guvernul japonez era dispus să procedeze la ratificare, Cretzianu meditează asupra oportunității acestui gest, punând în balanță punctele tari și slabe ale unei eventuale ratificări.

La capitolul avantaje, se menționa: „În urma ratificării de către Japonia, Tratatul ar intra în vigoare și cele patru Mari Puteri semnate ar fi definitiv legate de stipulațiunile articolului 1 al Tratatului prin care recunosc suveranitatea noastră asupra Basarabiei. Aceste stipulațiuni dobândesc, în ce privește Franța și Marea Britanie, membre ale Societății Națiunilor, o importanță specială, prin faptul că art. 10 al Pactului prevede că «Membrii Societăților Națiunilor își iau îndatorirea să respecte și să menție în contra oricărei agresiuni externe integritatea teritorială și independența politică existentă a tuturor membrilor Societății Națiunilor»”⁷⁷. Se mai arăta că „...chiar în afara mecanismului Societății Națiunilor, este folositor să posedăm un document definitiv prin care Franța, Marea Britanie, Italia și Japonia ne recunosc Basarabia. Un asemenea document își poate avea însemnătatea în ziua în care s-ar încheia un Pact al Marilor Puteri, și s-ar încerca anume ajustări teritoriale”⁷⁸.

Alexandru Cretzianu considera că „dacă privim chestiunea din punctul de vedere strict al dreptului internațional, Tra-

⁷⁷ AMAER, F. 71/1914, E. 2, vol. 24, ff. 183-185 v.

⁷⁸ *Ibidem*.

tatul Basarabiei are mai mult o valoare morală, angajând pe fiecare semnatar în parte, dar nu constituie un titlu juridic, căci față de Rusia „acest tratat constituie un «*res inter alios acta*»”⁷⁹.

Pe de altă parte, autorul referatului constată că inconveniențele ratificării de către Japonia ar fi fost mai numeroase decât avantajele. El considera că „în ziua în care Tratatul Basarabiei ar intra în vigoare prin faptul ratificării Japoniei, [era posibil] să se producă o protestare oficială din partea guvernului sovietic, astfel cum s-a mai produs după ratificarea Franței și a Italiei. O asemenea contestare a drepturilor noastre ar redeschide întreaga chestiune a Basarabiei care, din ziua reluării relațiilor cu Uniunea Sovietică, fusese pusă la o parte în mod tacit... O protestare răsunătoare a guvernului sovietic ne-ar readuce la situația dintre 1918 și 1934 când asemenea contestații oficiale se produceau la fiecare ocazie”⁸⁰. Intrarea în vigoare a Tratatului, după cum se afirma în referat, ar fi adus în mod implicit chestiunea Basarabiei în fața Societății Națiunilor, unde reprezentantul sovietic avea să abordeze chestiunea valorii juridice a documentului, reieșind din prevederile articolelor 2 și 9 ale tratatului. În plus, Cretzianu susținea că reprezentantul sovietic în Societatea Națiunilor va aminti, între altele, că Anglia, Franța și Italia au impus României să plătească pentru semnătura lor prin acordarea unor despăgubiri considerabile supușilor lor expropriați de proprietățile funciare în cursul reformei agrare din Basarabia. „Prin art. 8 al Tratatului Basarabiei, după cum se atrăgea atenția, ne angajăm să luăm asupra noastră o parte proporțională din datoria publică a Statului rus precum și din toate celelalte obligațiuni financiare ale sale. Desigur că îndată după intrarea în vigoare a Tratatului,

---

⁷⁹ *Ibidem*; Afaceri făcute între alții.

⁸⁰ *Ibidem*.

detentorii francezi de rentă rusească ar face presiuni asupra guvernului lor ca să ne silească să îndeplinim aceste obligațiuni oneroase⁸¹. Un aspect care nu putea fi trecut cu vederea, deși nu era determinant pentru a lua o decizie. Au fost expuse și alte dezavantaje.

Cretzianu a examinat și ipoteza în care guvernul japonez putea aduce în mod oficial la cunoștința autorităților române hotărârea sa de a ratifica Tratatul. În această situație ipotetică, România nu putea cere Japoniei să se abțină de la ratificare, dar putea solicita să țină în secret actul ratificării. „Am avea astfel asupra Uniunii Sovietice un mijloc de presiune care ar putea deveni folositor la un moment dat”⁸², își încheia referatul Alexandru Cretzianu, neluând, totuși, în calcul și posibilitatea unei tatonări, directe sau prin intermediul unor terți, din partea Ministerului român de Externe la Tokio, în vederea clarificării disponibilității de a ratifica Tratatul și de a păstra actul de ratificare în taină, pentru momentul potrivit. Fără a pierde din vedere relevanța actului ratificării în sine, Cretzianu avertiza asupra momentului inoportun ales al unei ratificări întârziate care putea dăuna intereselor țării. Riscul principal al ratificării japoneze, conform lui Cretzianu, viza o reacție de protest vehement din partea URSS. Raportul său, totuși, nu lămurește, cel puțin, câteva aspecte: 1) era ratificarea japoneză atât de întârziată încât să nu mai conteze pentru autoritățile de la București? 2) se împăcaseră acestea cu gândul că Tratatul Basarabiei era condamnat să rămână nefinalizat și uitat prin sertarele Ministerului de Externe de la Paris, acolo unde trebuiau prezentate și ultimele instrumente de ratificare din partea Japoniei? 3) sau, date fiind implicațiile internaționale com-

---

⁸¹ *Ibidem.*

⁸² AMAER, F. 71/1914, E. 2, vol. 24, f. 185 v.

plicate ale ratificării nipone, se optase pentru așteptarea unei conjuncturi internaționale mai favorabile ultimei ratificări? 4) și, în fine, a fost sau nu consultată în acest sens și opinia puterilor europene care ratificaseră Tratatul?...

În concluzie, în referatul din 2 septembrie 1938, se estima că, deoarece dezavantajele intrării în vigoare a Tratatului erau mai numeroase decât avantajele, nu era oportun ca România să insiste, din nou, pe lângă guvernul japonez pentru a obține ratificarea. Judecata lui Cretzianu punea în balanță avantajele și dezavantajele sau riscurile ratificării japoneze, altfel spus, oportunitatea sau inoportunitatea unei decizii pentru stabilitatea internațională a țării la momentul dat. S-a apreciat că, pentru interesele largi ale României, momentul internațional traversat (până la înțelegerile de la München pe contul Cehoslovaciei vecine rămăneau câteva săptămâni!) nu era propice unei întârziate ratificări japoneze, neavând cum să se știe dacă se va ivi vreodată un alt moment mai prielnic. Complicațiile cu URSS erau de evitat. Astfel, se ajunsese în punctul când „era rândul României să evite orice posibile dificultăți în relațiile sale cu Sovietele și ea a trebuit să decline oferta japoneză”⁸³. Deși guvernul român nu putea să se dezintereseze de ratificarea japoneză, conjunctura internațională îl presa să reacționeze cu maximă prudență față de o ofertă prea mult așteptată și prea mult întârziată, în același timp, făcută, în plus, de o manieră circumspectă.

Drept urmare a poziției expuse de Cretzianu, după cum se vede, Ministerul de Externe n-a revenit asupra chestiunii ratificării Tratatului Basarabiei de către autoritățile de la Tokio. Lipsa reacției în diplomație este echivalentă cu un răspuns

---

⁸³ M. Mitrasca, *op. cit.*, p. 317.

negativ, dar lasă posibilități de reinterpretare și de manevră ulterioară. Tratatul n-a fost ratificat de către Japonia și, astfel, n-a intrat în vigoare. România rămânea doar cu semnătura reprezentantului plenipotențiar al Japoniei sub tratatul din 28 octombrie 1920. Însă, această semnătură, confirmată în mai multe rânduri, rămâne o probă indubitabilă a recunoașterii de către Țara Soarelui-răsare a drepturilor legitime ale statului român asupra provinciei dintre Prut și Nistru.

* * *

La 26 iunie 1940, cu prilejul înmânării ultimatumului sovietic asupra Basarabiei și Nordului Bucovinei ministrului României la Moscova, Gheorghe Davidescu, V.M. Molotov, președintele Consiliului Comisarilor Poporului și comisarul afacerilor externe al URSS, printre „argumentele” privind pretențiile Sovietelor asupra teritoriului românesc dintre Prut și Nistru, arăta că „ministrul plenipotențiar (Davidescu – n.n.) a evitat, probabil în mod deliberat, să amintească faptul că răpirea Basarabiei necesita confirmarea printr-un document internațional, calitate deținută de Tratatul de la Paris, semnat de Anglia, Franța, Italia, Japonia și România. Conform condițiilor tratatului, remarca Molotov, acesta intră în vigoare numai după ratificarea de către statele semnatare. Acest tratat nu are valoare internațională, menționa Molotov, pentru că el nu a fost ratificat de toate statele semnatare”⁸⁴. Molotov, după

---

⁸⁴ *Relațiile româno-sovietice. Documente...*, p. 328; Molotov a abordat chestiunea Tratatului Basarabiei la întvederea din 23 iunie cu ambasadorul german von Schulenburg, când l-a informat despre decizia Guvernului său de a-i cere României să cedeze Basarabia și Bucovina. „Nici măcar aliații ei nu au ratificat tratatul prin care se recunoaște că Basarabia aparține României, spunea Molotov. Deoarece Japonia nu a ratificat acest tratat, el nu este valabil” (*Ibidem*, p. 316).

cum se vede, se preleva de neintrarea în vigoare a Tratatului Basarabiei pentru a demonstra astfel că Uniunea Sovietică, pretinzând teritoriul dintre Prut și Nistru, nu se afla în situația de a viola vreun acord internațional. Davidescu n-a lăsat fără replică malițiozitatea comisarului de externe, declarând că „nu a amintit de Tratatul de la Paris nu pentru că acesta din urmă nu este valabil, ci numai pentru că România nu are nevoie de acest argument pentru a justifica unirea Basarabiei cu România. Drepturile istorice ale României asupra Basarabiei și Bucovinei sunt mult mai puternice decât semnăturile unor puteri terțe pe documente internaționale”, sublinia ministrul plenipotențiar al României⁸⁵. Molotov răspundea că „înțelege foarte bine că ministrul plenipotențiar nu vrea să folosească drept argument Tratatul de la Paris”. El constata astfel că „reprezentantul României nu vrea să facă referire la un pact pe care apare semnătura țării sale”⁸⁶. Davidescu se vedea silit să repete că „nu a făcut referire la Tratatul de la Paris numai pentru că România are argumente mai puternice decât acest tratat”. El îi spunea lui Molotov: „Să lăsam istoria să judece cât de corectă este soluționarea acestei probleme”⁸⁷. În acest punct, Molotov se arăta de acord cu reprezentantul României, convins fiind că „istoria își va spune cuvântul”⁸⁸.

---

⁸⁵ *Ibidem*, p. 330.

⁸⁶ *Ibidem*.

⁸⁷ *Ibidem*. În telegrama sa la București din 27 iunie despre discuția cu Molotov, Davidescu menționa între altele: „Am răspuns Președintelui Consiliului că nu m-am referit la Tratatul de la Paris, nu pentru că acesta n-are avea valoare internațională. În argumentarea mea m-am mărginit a expune drepturile imprescriptibile și mai tari decât orice acord internațional ale României asupra Basarabiei, drepturi care, dacă pot fi confirmate de un tratat, nu pot suferi nici o știrbire prin faptul că unul din semnatori n-a efectuat ratificarea” (*Ibidem*, p. 334).

⁸⁸ *Ibidem*.

Referința lui Molotov la tratatul rămas neratificat de Japonia, din ziua dramatică de 26 iunie 1940, era o confirmare a faptului că diplomația sovietică a urmărit cu toată atenția, în cei aproape 20 de ani de la semnare, parcursul acordului de la Paris, în care problema Basarabiei își găsisse o rezolvare dreaptă atunci, tinzând să blocheze intrarea lui în vigoare. Molotov însuși a confirmat că „răpirea” Basarabiei trebuia consacrată printr-un acord internațional. Totodată, a relevat calitatea de document internațional a Tratatului din 28 octombrie 1920 și n-a ratat ocazia de a arăta că acesta n-avea vreo valoare juridică, ceea ce era un indiciu că, în optica sovietică, un Tratat al Basarabiei intrat în vigoare ar fi ridicat probleme delicate pentru URSS. Neintrarea în vigoare a Tratatului a făcut mai ușoară invazia Basarabiei la 28 iunie 1940. Prilejul de jubilarie diplomatică a lui Molotov se datora neratificării Tratatului de către Japonia, și nu nerecunoașterii acordului de către guvernul sovietic, după cum s-a pretins în toți acei ani. Or, Tratatul Basarabiei, chiar și neratificat de Japonia, nu era lipsit de „valoare” argumentativă nici chiar în ochii celor mai mari adversari ai acestuia, în caz contrar n-ar fi fost repus pe tapet de șeful diplomației sovietice în momentul în care Armata Roșie se pregătea să treacă Nistrul.

ROMÂNIA, CONFERINȚA DE PACE DE LA PARIS (1919) ȘI SISTEMUL DE PROTECȚIE A MINORITĂȚILOR DE RASĂ, DE LIMBĂ ȘI DE RELIGIE¹

Lucian Leuștean²

Abstract

Ion I.C. Brătianu, Prime Minister of Romania and head of his country's delegation to the Paris Peace Conference of 1919, vehemently opposed the establishment of a system for the protection of national minorities. He preferred to resign rather than sign the treaty obliging the Romanian state to accept special protective conditions for its minority citizens. Finally, Romania was the founding state of the League of Nations and participated from the beginning in the system of protection for minorities „of race, language and religion” organized by the Geneva forum. However, despite the genuine enthusiasm shown by the Romanian political leaders towards the general goals of the League of Nations, the issue of minority protection remained a delicate subject. Romanian and foreign historians have dealt with this subject, but we believe that a new perspective is necessary, based on new archival discoveries and a more balanced approach.

Key words: *Paris Peace Conference, minorities, League of Nations, minority protection system*

---

¹ O versiune ușor diferită a acestui text a fost publicată în limba engleză în *Journal of Romanian Studies*, vol. 1, nr. 2/2019, Ibidem Verlag, Stuttgart, pp. 27-46.

² Lucian Leuștean este profesor universitar doctor în cadrul Facultății de Istorie a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România.

Din perspectiva României, Conferința de Pace de la Paris de după Marele Război a fost un moment rarisim, când țara, prin reprezentanții ei, a reușit să-și atingă obiectivele naționale majore, fără să fie copleșită sau complexată în relația cu cei care stabileau noua ordine internațională. Nici atunci imaginea țării și a liderilor ei nu era tocmai favorabilă, dar acest fapt nu s-a constituit într-un obstacol insurmontabil. Documentele perioadei și literatura memorialistică stau mărturie în privința faptului că, la forumul păcii de la Paris, șeful delegației române era, practic, detestat de către mulți dintre participanți. Unul din membrii delegației americane, maiorul Stephen Bonsal, scria în jurnalul său: „Una din neplăcerile marcante ale președintelui Wilson este aversiunea față de Brătianu, sprâncenatul prim-ministru al României, cu caracterul său bizantin notoriu”; americanii îl porecleau pe liderul român „Taurul”³. Diplomatul britanic Harold Nicolson îl considera: „...o femeie cu barbă, un impostor de forță, un intelectual de București, un om dintre cei mai neplăcuți”⁴. Diplomatul francez Jules Laroche era de părere că prestația liderului român în susținerea revendicărilor teritoriale ale țării sale fusese „nesatisfăcătoare”⁵. Ministrul britanic la București, Rattigan, îi scria șefului său, lordul Curzon, la 8 octombrie 1919: „Dl Brătianu este cu siguranță un patriot, dar caracterului său îi lipsește adaptabilitatea necesară unei asemenea activități (cea de la Conferința de Pace), și se pare că a reușit să-i exaspereze pe toți cei cu care a intrat în contact prin caracterul excesiv al pretențiilor sale și prin maniera cumva arogantă și nesupusă în care le-a

³ Stephen Bonsal, *Suitors and Supplicants. The Little Nations at Versailles*, Prentice Hall, New York, 1946, p. 169.

⁴ Harold Nicolson, *Peacemaking 1919*, Methuen, London, 1965, p. 248.

⁵ Jules Laroche, *Au Quai d'Orsay avec Briand et Poincaré, 1913-1926*, Hachette, Paris, 1957, p. 74.

prezentat”⁶. Asemenea caracterizări, evident subiective și exagerate, au ajuns să se constituie în unicele surse de inspirație pentru unii istorici contemporani, altfel extrem de apreciați, precum Margaret MacMillan, al cărei capitol despre România la forumul păcii nu face decât să reitereze asemenea idiosincrazii și să ajungă la concluzii vehement antiromânești⁷.

Nici alte sinteze istorice dedicate Conferinței de Pace de la Paris, de la celebra istorie cvasi-oficială realizată în 1921 de un colectiv coordonat de H.W.V. Temperley⁸ și până la lucrările apărute în ultimele decenii, ai căror autori sunt nume consacrate în breasla istorică, precum Alan Sharp⁹, Erik Goldstein¹⁰, printre alții, nu au privit România într-un mod favorabil, nu au acordat credit liderilor români, nu le-au apreciat eficiența cu care și-au atins obiectivele sau abilitatea cu care au fructificat o conjunctură favorabilă, dar cel puțin nu au îmbrățișat o viziune antiromânească simplistă, precum cea a Margaretei MacMillan. Singura monografie apuseană despre România la forumul parizian al păcii are o abordare mai echilibrată, dar ușor schizoidă, de atracție-respingere față de liderul român Ion I.C. Brătianu. Din păcate, lucrarea, având la bază o disertație doctorală, este veche, iar autorul, cu influență minoră în fluxul istoriografic oc-

---

⁶ *Documents on British Foreign Policy 1919-1939 (DBFP)*, E.L. Woodward and Rohan Butler (eds.), First Series, VI, 1919 (London: Her Majesty's Stationary Office, 1956), p. 280.

⁷ Margaret MacMillan, *Paris 1919. Six Months that Changed the World*, Random House, New York, 2003, pp. 125-135.

⁸ *A History of the Peace Conference of Paris*, H.W.V. Temperley (ed.), 6 vol., Institute of International Affairs, Henry Frowde and Hodder & Stoughton, London, 1921.

⁹ Alan Sharp, *The Versailles Settlement, Peacemaking after the First World War, 1919-1923*, Third edition, Palgrave, London, 2018.

¹⁰ Erik Goldstein, *The First World War Peace Settlements, 1919-1925*, Routledge, London and New York, 2013.

cidental¹¹. De asemenea istoricii care au scris despre chestiunea minorităților „de rasă, de limbă și de religie” la Conferința de Pace de la Paris, despre avaturile care au marcat conceperea sistemului de protecție minoritară, n-au fost tocmai favorabili României, fie că au scris în anii interbelici¹², fie după al Doilea Război Mondial¹³ sau în perioada recentă¹⁴.

Singurul autor apusean care nu tratează cu ostilitate sau cu dezinteres România la Conferința de Pace de la Paris este istoricul francez de origine română, profesorul Carol Iancu, ale cărui lucrări din ultimele decenii au intrat în circuitul științific internațional¹⁵. Însă istoricul francez are tendința de a suprali-

---

¹¹ Sherman D. Spector, *Rumania at the Paris Peace Conference*, Bookman, New York, 1962 (Sherman David Spector, *România și Conferința de Pace de la Paris, Diplomația lui Ion I. C. Brătianu*, Institutul European, Iași, 1995).

¹² Carlile Aylmer Macartney, *National States and National Minorities*, Oxford University Press, Oxford, 1934 (2nd edition, Russell & Russell, London, 1968); Oscar I. Janowsky, *The Jews and Minority Rights (1898-1919)*, Columbia University Press, New York, 1933.

¹³ Erwin Viehhaus, *Die Minderheitenfrage und die Entshehung der Minderheitenschutzveträge 1919*, Holzner, Würzburg, 1960.

¹⁴ Mark Levene, *War, Jews, and the New Europe, The Diplomacy of Lucien Wolf, 1914-1919*, The Littman Library of Jewish Civilization, London, Portland, 1992; Carole Fink, *Defending the Rights of Others, The Great Powers, The Jews, and International Minority Protection, 1878-1938*, Cambridge University Press, 2006.

¹⁵ *L'émancipation des Juifs de Roumanie (1913-1919). De l'inégalité civique aux droits de minorité: l'originalité d'un combat à partir des guerres balkaniques et jusqu'à la Conférence de paix de Paris*, Préface de Charles-Olivier Carbonell, Université Paul Valéry, Montpellier, 1992; *Le combat international pour l'émancipation des Juifs de Roumanie. Documents et témoignages (1913-1919)*, Université de Tel Aviv, Centre Goldstein-Goren, Institut de Recherche de la Diaspora, Tel Aviv, 1994; *Les Juifs en Roumanie (1919-1938). De l'émancipation à la marginalisation*, Préface de Pierre Guiral et postface de Gérard Nahon Editions Peeters, Paris-Louvain, collection de la Revue des Études juives, 1996; *The Jews in Romania (1866-1919). From Exclusion to Emancipation*, New York, East European Monographs, Columbia

cita rolul Franței și cel al evreilor francezi și români în chestiunea apariției sistemului de protecție a minorităților naționale la Conferința de Pace de la Paris (1919-1920).

Pe de altă parte, cu totul paradoxal, nici istoriografia română nu a acordat o importanță reală participării României la Conferința de Pace de la Paris, dovadă că nu există un studiu monografic consistent dedicat acestei teme. Singura lucrare care ar putea contesta aserțiunea de mai sus este cea aparținând unui colectiv de istorici, apărută în 1983, la aniversarea a 65 de ani de la Unirea din 1918, dar care este departe de a îndeplini cerințele unei lucrări de referință¹⁶. E, mai curând, un produs al istoriografiei național-comuniste, destinat în principal confruntărilor pe teme naționale și ideologice din epocă. În rest, sunt doar unele volume de documente, oricum nu foarte multe, dar și articole și capitole din cărți, însă foarte puține dintre acestea au căpătat o relevanță internațională, mai ales pentru că nu au apărut în limbi de circulație internațională. O comparație, fie și superficială, cu istoriografiile țărilor din Europa Centrală și Răsăriteană pe această problematică este net defavorabilă istoriografiei române: polonezii, cehii și slovaci, iugoslavii și grecii au scris sensibil mai mult, iar pentru germani și maghiari reuniunea de pace de după Marele Război s-a constituit într-un subiect de prim-ordin, căruia i s-a dedicat o literatură imensă. În cazul maghiar, Trianonul rămâne și astăzi o obsesie națională, primind un tratament istoriografic de prim rang, augmentat și prin fonduri guvernamentale consistente.

University Press, 1996, 191 p.; *Les Juifs de Roumanie et la solidarité internationale : Documents diplomatiques inédits (1919-1939)*, Montpellier, Université Paul Valéry, 2006.

¹⁶ Constantin Botoran, Ion Calafeteanu, Eliza Campus, Viorica Moisuc, *România și Conferința de Pace de la Paris (1918-1920). Triumful principiului naționalităților*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1983.

Cum s-ar putea explica cele două fenomene, adică periferizarea și minimalizarea accentuate ale activității românești la forumul parizian al păcii, pe de o parte, și inconsistența istoriografică românească pe această temă, pe de alta? În primul caz, explicațiile sunt variate, dar preponderentă este bătălia propagandistică pe care statul român a pierdut-o atunci și ulterior. Ne referim la chestiunea protecției minorităților, în special a evreilor, domeniu în care guvernanții de la București au fost implicați în permanență după 1878, mai ales din perspectiva obținerii cetățeniei „în bloc” de către „străini”. Opoziția românească în această chestiune, obstacolele eficiente ridicate de autorități în perioada de până la Primul Război Mondial în calea „împământenirii” „necreștinilor”, rezistența de la Conferința de Pace de a se înființa un sistem de protecție a minorităților, înverșunarea cu care Ion I.C. Brătianu a combătut așa-numitul Tratat al minorităților și s-a opus semnării sale, preferând chiar demisia din poziția de premier, toate acestea au declanșat și alimentat un război propagandistic cu cei afectați de aceste acțiuni și atitudini, confruntare pe care statul român nu avea cum s-o câștige, lipsit fiind de capacitățile, resursele și afinitățile internaționale necesare. Efectele înfrângerii au fost implacabile: imagine externă nefavorabilă, etichetarea permanentă a poporului, a statului și a liderilor români ca fiind „antisemiți”, sintagmă cu conotații din ce în ce mai negative după 1945, repercusiuni pernicioase în plan politic și economic, precum și inevitabile efecte în istoriografia internațională, de genul celor amintite mai sus.

Pe de altă parte, dezinteresul relativ al istoriografiei românești față de prestația liderilor români la reuniunea pariziană de pace are cauze diverse. În perioada comunistă, mai ales pentru istoria secolului al XX-lea, grila ideologică era

preaputernică, ceea ce reducea Conferința de Pace la o reuniune a imperialiștilor, care nu a recunoscut primul stat sovietic, nici doleanțele micilor puteri. După ce comunismul românesc a fost îmbrăcat în straie naționale, partea finală a aserțiunii de mai sus a devenit prevalentă. Iar, după 1989, altele au fost prioritățile unei istoriografii aflate în convalescență după maramul prin care trecuse. Nu în ultimul rând, nu s-a scris prea mult în România despre pacea de după Marele Război și mai ales despre începuturile proiectului de protecție minoritară din rațiuni de suficiență. Istoriografia română era încântată de ceea ce obținuse statul român, mai ales că succesul fusese nu numai magnific, dar și cu totul neașteptat, astfel că nu păreau necesare explicații complexe, considerate a fi apanajul învinșilor, care trebuiau să-și raționalizeze eșecul.

Ce ne propunem noi în cadrul acestui text este să schițăm o nouă imagine, mai echilibrată, fără sentințe definitive și etichetări simplificatoare, a ceea ce s-a întâmplat la Paris în 1919-1920 din coroborarea perspectivei României și cu aceea a conturării unui sistem de protecție a minorităților „de rasă, de limbă și de religie”. E nevoie de o relectură a documentelor deja publicate, de un aport documentar inedit, ca și de o critică istoriografică lipsită de prejudecăți și complexe a ceea ce s-a scris până acum în domeniu. În același timp, articolul nostru este doar o primă componentă a unui proiect mai vast, menit a fi finalizat în câțiva ani, printr-o lucrare monografică.

* * *

Relevantă pentru bătălia propagandistică – în cadrul căreia România, în 1919, deja avea de recuperat un handicap aparent insurmontabil – este corespondența purtată în aprilie-mai 1919 între William H. Taft, la acea dată fost președinte al Sta-

telor Unite și viitor judecător al Curții Supreme, singurul american care a deținut ambele funcții, și Thomas Tileston Wells, consul general onorific al României la New York. Americanul Taft îi scria americanului Wells despre cât de dezonorantă considera el că fusese atitudinea din trecut a României față de evrei¹⁷, cum guvernul român își încălcase promisiunile făcute la Congresul de la Berlin și, drept consecință, nu se putea opune niciunei condiții ce-i fusese impusă ca o contrapondere pentru acordarea unor beneficii majore, atât la Berlin, cât și la actuala reuniune de pace de la Paris¹⁸. Consulul „român” îi replica ilustrului său conațional că evreii sosiseră relativ târziu în Principatele Române, după 1830, că nu putuseră primi în bloc „împământenirea”, că reprezentanții români nu fuseseră ascultați la Berlin, iar Rusia a preluat sudul Basarabiei, ceea ce i-a făcut pe români resentimentari, emanciparea populației evreiești și introducerea sufragiului „universal” nefiind adoptate decât la finalul Marelui Război¹⁹. Taft nu se lăsa deloc convins de bunele intenții enunțate de autoritățile de la București, nici de noua legislație românească, ci insista pe impunerea de noi condiții la nivel de tratat internațional, deoarece „vehemența împotriva evreilor pare să nu țină cont de niciun fel de argument, ceea ce n-ar trebui să se întâmple”²⁰.

Schimbul epistolar acid dintre doi americani, unul fiind un celebru fost președinte, iar celălalt un reprezentant onori-

---

¹⁷ „I cannot but consider the course of Romania in respect to the Jews are most dishonorable in the past. It may be, as you say, that they changed the law now so as to comply with the promises made so many years ago and so outrageously violated” (Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (AMAE), fond Paris, vol. 53, f. 162).

¹⁸ *Ibidem*, f. 165.

¹⁹ *Ibidem*, ff. 163-164.

²⁰ „the bitterness against the Jews seems to override every consideration, and it ought not to be so” (*Ibidem*, f. 162).

fic al României, nu trebuie înțeles nicicum ca un caz izolat, ci doar ca o manifestare a tensiunilor extinse pe multiple planuri dintre România și Statele Unite ale Americii. De altfel, încă din perioada de început al reuniunii de pace, ianuarie-martie 1919, relațiile României cu puterile diriguitoare ale Conferinței de Pace de la Paris nu erau dintre cele mai fericite, iar anxietățile delegației românești erau din ce în ce mai pronunțate. Scrisoarea pariziană a lui Alexandru Vaida-Voevod, adresată lui Iuliu Maniu, la 20 martie 1919, este revelatoare în acest sens: „...Moși la francezi, moși la englezi, la americani, la italieni. În comisii apoi oameni sub 30 și 40 de ani. Dar moșii au votul. Nu e nicio reavoință, însă fiecare își păzește interesele, jelos să nu i-o ia celălalt înainte [...] trebuie să fim pregătiți, ca luând lupta, să ne facem înșine dreptate apărându-ne de bolșevism, spre Ukraina și dându-i pe unguri peste Tisa, iar pe sârbi peste Dunăre, în momentul potrivit. *Si vis pacem, para bellum*. Sârbii, așa balcanici cum sunt, le impun cu nesupunerea lor mai mult unor babe în pantaloni decât nouă ca element de ordine și de disciplină. Maghiarii, cu fanfaronadele, corupția și pozele lor belicoase, azi mâine vor fi tratați ca aliați, de nu vom ști da vreo două peste țeastă. Ei vor fi chemați numai să iscălească, dar știi tu cum știu ei să sucească și să răsucescă vorbele. Pe atunci îmi prepar arsenalul de hârtie, tu pregătește-l pe cel de oțel, căci acela procură respect și acestuia”²¹.

Încercările delegației române de *captatio benevolentiae*, pe canale oficiale și neoficiale, față de cei care aveau capacitate de decizie la Paris nu s-au bucurat decât de un succes parți-

---

²¹ Arhivele Naționale Istorice Centrale (ANIC), fond Vaida-Voevod, dos. 42, ff. 3, 10; Alexandru Vaida-Voevod, *Scrisori de la Conferința de pace Paris-Versailles 1919-1920*, Ed. Multi Press International, Cluj-Napoca, 2003, pp. 53, 60.

al. S-a utilizat o varietate de metode: de la memorii oficiale și până la prânzuri și cine de tatonare, de la propagandă în presa pariziană și din celelalte capitale aliate și până la apelarea la „arma diplomatică secretă”, adică la farmecul personal, cvasi-unanim recunoscut, al reginei Maria²². Mai mult decât atât, la sugestia lui Ion I.C. Brătianu, Vaida-Voevod împreună cu alți șapte membri ai delegației române au aderat la francmasonerie²³, ceea ce a permis obținerea de informații utile pentru oficialii români de la Paris, precum și un acces sporit la presa franceză. În pofida acestor eforturi, doleanțele românești nu au găsit întotdeauna receptorii pe care i-ar fi vrut în cadrul forurilor de conducere ale Conferinței, de multe ori delegația statului român împărtășind senzația că nu era ascultată. România, cum spunea unul din puținii contemporani care nu s-au exprimat nefavorabil la adresa statului român, „a fost tratată precum Cenușăreasa de către mama sa vitregă”²⁴. Este de înțeles, în acest context, patetismul prim-ministrului român: „Am fost de mai multe ori pe punctul de a protesta, întorcându-mă în România și dându-mi demisia. Un exces de conștiință a da-

---

²² Regina Maria și-a petrecut lunile martie-aprilie 1919 la Paris și Londra, sperând ca printr-un „succès de jolie femme” să favorizeze cauza românească (vezi Maria, Regina României, *Însemnări zilnice (decembrie 1918 – decembrie 1919)*, vol. I, Ed. Albatros, București, 1996, pp. 72-157). Regina și-a hiperbolizat reușita („...a fost o mare realizare pentru Țara Mea”, p. 156), unii dintre contemporani au fost ceva mai reținuți, la fel fiind și cei mai mulți dintre istorici. Deși nu a reușit să influențeze decisiv atitudinea potențailor de la Paris față de România, regina Maria a fost, cu certitudine, cel mai simpatizat „reprezentant” al românilor la Paris și Londra în primăvara anului 1919 (David A. Andelman, *A Shattered Peace. Versailles 1919 and the Price We Pay Today*, John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, NJ, 2008, pp. 231-235).

²³ Liviu Maior, *Alexandru Vaida-Voevod între Belvedere și Versailles (însemnări, memorii, scrisori)*, Ed. Sincron, 1993, pp. 82-83.

²⁴ Dr. Edward J. Dillon, *The Inside Story of the Peace Conference*, Harper&Brothers, New York, London, 1920, p. 85.

toriei mi-a impus obligația de a îndura totul, cât timp va exista o speranță de a face să înceteze această situație mizerabilă”²⁵.

Se acumulaseră tensiuni, în lunile de la începutul anului 1919, pe relația dintre România și Marile Puteri reunite la forumul păcii de la Paris, dar era evident faptul că cea mai mare încordare exista în cadrul raporturilor americano-române. Trei au fost motivele esențiale ale acestei încordări: confruntarea militară româno-maghiară, chestiunea petrolului românesc și problematica minorităților „de rasă, limbă și religie”. Istoriografia română s-a ocupat de aceste probleme²⁶. Unii istorici români chiar au stabilit o legătură extrem de strânsă între disputele asupra petrolului românesc și tratamentul defavorabil de care s-a „bucurat” România la Conferința de Pace²⁷. Este indiscutabil că statele bogate au exercitat o presiune susținută, cu nuanțe uneori de șantaj, asupra statelor aflate în nevoie acută de bani. Aceasta era, de altfel, și situația României²⁸. Necesități de prim ordin, în special de natură alimentară, impuneau apelul la creditele externe. Cei care puteau împrumuta bani nu erau decât americanii, britanicii și francezii. Orice cerere de

---

²⁵ *Apud* Gheorghe Brătianu, *Acțiunea politică și militară a României în 1919 în lumina corespondenței diplomatice a lui Ion I. C. Brătianu*, ed. a II-a, Ed. Cartea Românească, București, 1940, p. 58.

²⁶ *Vezi*, mai ales, pentru comentarii de substanță, Gh. Brătianu, *op.cit.*, pp. 65-104; I. Ciupercă, *București-Washington: diplomație și petrol*, în vol. *Relații româno-americane în timpurile moderne*, Gheorghe I. Florescu (ed.), Ed. Universității „Al.I. Cuza”, Iași, 1993, pp. 171-177; *Idem*, *Dincolo de „fațada impunătoare” a Conferinței de pace de la Paris*, în vol. *Români în istoria universală*, II.1, Universitatea „Al.I. Cuza”, Iași, 1987, pp. 615-619 (*vezi* și David Sherman Spector, *România și Conferința de Pace de la Paris, Diplomazia lui Ion I.C. Brătianu*, Institutul European, Iași, 1995, pp. 172-195)

²⁷ Gh. Buzatu, *România și trusturile petroliere internaționale pînă la 1929*, Iași, 1981, pp. 111-126; *Idem*, *O istorie a petrolului românesc*, București, 1998, pp. 120-132.

²⁸ E.J. Dillon, *op.cit.*, pp. 220-226.

creditare era inevitabil însoțită de condiții foarte brutale, vizând, în cazul românesc, avantaje și privilegii în domeniul exploataării petrolului românesc²⁹. De asemenea, România a fost și ținta unor amenințări deschise din partea omnipotentului Herbert Hoover, șeful organismului *American Relief Administration* (A.R.A), destinat asigurării aprovizionării Europei devastate de război³⁰.

În plus, statele mici nu au avut niciun cuvânt de spus în privința proiectului de tratat cu Germania. Devenise foarte probabil că Marile Puteri urmau să procedeze în același fel și în privința tratatelor cu Austria, Bulgaria, Ungaria și Turcia. În consecință, reacția statelor mici a fost una de încercare de coalizare, de realizare a unei abordări comune, întemeiată pe solidaritatea de interese și țeluri³¹. Factorul coagulant al acestei cooperări ad-hoc³² era reprezentat de nemulțumirile comune: față de potențialul sistem de protejare a minorităților, față de impunerea unei dezarmări ce le-ar fi pus pe același palier cu statele învinse³³, față de chestiunea tranzitului comercial și față

---

²⁹ *Desăvârșirea unității național-statale a poporului român. Recunoașterea ei internațională. 1918, Documente interne și externe*, Ion Ardeleanu (coord.), Vasile Arimia, Mircea Mușat, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1986, vol. IV, pp. 471-477.

³⁰ Gh. Brătianu, *op.cit.*, p. 68.

³¹ Constantin Botoran, *România și statele succesoriale din centrul și sud-estul Europei la Conferința de Pace de la Paris (1919-1920)*, în „Revista de istorie”, tom 36, nr. 11/1983, pp. 1133-1134.

³² Vezi scrisoarea lui Al. Vaida-Voevod către Iuliu Maniu, trimisă de la Paris la 11 iunie 1919, în *Desăvârșirea unității național-statale...*, vol. III, pp. 421-432.

³³ *Les Délibérations du Conseil des Quatre (24 mars–28 juin 1919)*. Notes de l'officier interprète Paul Mantoux, tome I, *Jusqu'à la remise à la délégation allemande des conditions de paix*, Éditions du Centre National de la recherche scientifique, Paris, 1955, vol. I, pp. 183-186; *Foreign Relations of the United States, The Paris Peace Conference 1919* (Washington: United

de așa-numita „cotă de eliberare”³⁴, adică preluarea unei anumite părți din datoria publică austro-ungară și din reparațiile datorate de defuncta monarhie bicefală³⁵.

Istoriografia română a acordat, pe bună dreptate, atenție tratamentului pe care Marile Puteri învingătoare l-au aplicat statelor mici la reuniunea păcii de la Paris, precum și încercării eșuate a micilor puteri de a realiza un front comun. În cadrul cercetării noastre nu ne putem permite să prezentăm și să analizăm toate aspectele acestei probleme, ci ne vom limita doar asupra unuia dintre acestea, unul cu semnificație aparte pentru tensiunile dintre România și Marile Puteri – problema protecției minorităților.

Propunerea formală de a se stabili un sistem juridic internațional de protecție a minorităților a fost prezentată de către președintele Woodrow Wilson la o ședință a Consiliului celor Patru, la 1 mai 1919³⁶. El s-a referit la exemplele de tratament răuvoitor față de comunitățile evreiești din Polonia și România, propunând niște clauze de protecție. Documentul care le conținea a fost redactat de David Hunter Miller, un jurist din cadrul delegației americane, care s-ar fi consultat în prealabil cu reprezentanții statelor interesate și cu cei ai evreilor. După o discuție la care s-au alăturat David Lloyd George și Georges Clemenceau, din care a reieșit că egalitatea în drepturi a tu-

---

States Government Printing Office, 1946) (*FRUS, PPC, 1919*), vol. V, pp. 877-878. Datorită opoziției energice a țărilor mici din tabăra învingătoare, Marile Puteri au trebuit să renunțe la planul de dezarmare propus de Wilson la 5 iunie 1919 (*A History of the Peace Conference of Paris*, Harold W.V. Temperley (ed.), London, 1921, vol. IV, p. 436).

³⁴ P. Mantoux, *op.cit.*, vol. II, pp. 214, 231-232; *FRUS, PPC, 1919*, vol. VI, pp. 43-44, 65-66.

³⁵ Vezi Ion Calafeteanu, *Politică și interes național în România interbelică*, Ed. Enciclopedică, București, 1997, p. 24.

³⁶ *FRUS, PPC, 1919*, vol. V, pp. 393-395, 678-681.

turor cetățenilor era panaceul pentru boala ce se manifesta prin lipsa de loialitate a evreilor față de statele unde trăiau, s-a luat decizia să se înființeze un Comitet al noilor state, menit să identifice soluțiile la problema protecției minoritare, dar și la alte chestiuni privind statele mici din Europa Centrală și Răsăriteană.

Ce s-a decis la 1 mai 1919 a fost ceea ce se mai putea face după eșuarea încercării de a se introduce protecția minorităților etnice în proiectul de pact al Ligii Națiunilor, eșec cauzat de contraatacul japonez privitor la egalitatea raselor, un principiu inacceptabil la acea vreme atât în țările europene, cât mai ales în Statele Unite. Japonezii au dat lovitura de grație propunerii wilsoniene de protecție minoritară printre statele Ligii³⁷, dar erau mulți alții care nu priveau ideea cu ochi buni: britanicii, francezii și italienii, pentru a-i aminti doar pe cei mai importanți³⁸. Așa cum spunea unul din participanții cu rol major la conceperea sistemului de protecție a minorităților, James Headlam-Morley, „ar fi presupus dreptul de a interveni în afacerile interne ale oricărei țări din lume. [...] I-ar fi dat Ligii Națiunilor dreptul de a-i proteja pe chinezi la Liverpool, pe romano-catolici în Franța, pe francezi în Canada, pentru a nu mai aminti de cele mai serioase probleme, precum cea irlandeză”³⁹.

O mare influență asupra desfășurării evenimentelor în chestiunea instituționalizării protecției minoritare au avut-o acțiunile diverselor delegații evreiești la Conferința de Pace, atât înainte de 1 mai 1919, cât și după aceea. Unele din soli-

³⁷ E.H. Dillon, *op.cit.*, pp. 490-496, 500-502.

³⁸ C. Fink, *op.cit.*, pp. 154-160, M. Levene, *op.cit.*, p. 235.

³⁹ Sir James Headlam-Morley, *A Memoir of the Paris Peace Conference 1919*, edited by Agnes Headlam-Morley, Russell Bryant, Anna Cienciala, Methuen, London, 1972, p. 113.

citările evreiești aveau să se regăsească în textele care au stat la baza sistemului de protejare a minorităților, inclusiv formularea „minorități de limbă, de rasă și de religie” în locul aceleia de „minorități naționale”, neagreată, din motive lesne de înțeles, de organizațiile evreiești⁴⁰. Activitățile bine organizate ale evreilor⁴¹ au avut un impact considerabil asupra formei și naturii drepturilor minorităților⁴².

În istoriografia română, dar nu numai, activitățile diverselor grupuscule evreiești de la forumul parizian al păcii par a fi însumate unui unic organism internațional al evreilor, compact și unitar, care era un factor de presiune internațională în favoarea drepturilor evreilor. Noi știm astăzi că așa ceva nu exista, ci era doar o iluzie cauzată, pe de o parte, de prezența consistentă a unor reprezentanți de extracție evreiască în cadrul delegațiilor Marilor Puteri (ministrul de externe italian Sidney Sonnino, francezii Louis Klotz – ministru de finanțe – și Paul Mantoux, interpretul lui Clemenceau, britanicii Edwin Montagu (secretar de stat pentru India) și Lewis Namier, americanii Louis Brandeis, Felix Frankfurter, Louis Epstein, Henry Morgenthau și Oscar Straus, pentru a-i aminti doar pe unii dintre ei)⁴³, iar, pe de altă parte, de multitudinea reprezentanților evrei din diverse organizații atât occidentale, cât și din Europa Cen-

---

⁴⁰ Mark Levene, *Nationalism and Its Alternatives in the International Arena: the Jewish Question at Paris, 1919*, în „Journal of Contemporary History”, Vol. 28, No. 3 (Jul., 1993), p. 524.

⁴¹ Vezi excelent documentata lucrare scrisă de C. Fink, *Defending the Rights of Others...*, pp. 133-264.

⁴² Stanislaw Sierpowski, *Minorities in the System of the League of Nations*, în *Ethnic Groups in International Relations, Comparative Studies on Governments and Non-dominant Ethnic Groups in Europe, 1850-1940*, vol. V, Paul Smith, Kalliopi Koufa, Arnold Suppan (eds.), New York, 1991, pp. 13-14.

⁴³ M. Levene, *War, Jews ...*, p. 238.

trală și Răsăriteană, care se perindau în preajma delegațiilor oficiale. Toți păreau a face parte dintr-un monolit, dar realitatea era că exista o enormă diversitate de poziții ale evreilor despre evrei, iar unele opinii erau nu numai diferite, ci și contradictorii: unii erau sioniști, iar alții asimilaționiști; unii erau moderați, iar alții erau radicali; unii erau cetățeni ai Marilor Puteri, iar alții veneau din jumătatea răsăriteană a Europei. Pe lângă părerile lor diverse, mai existau orgolii concurente, ca și veleități aflate în competiție.

Această lipsă de unitate a activităților evreiești de la Conferința de Pace de la Paris este astăzi reflectată pe larg în istoriografia internațională, dar este interesant că ea beneficiază de concluzii diferite din partea celor trei istorici care au tratat subiectul pe larg. Dacă Mark Levene crede că „nu evreii americani au contribuit decisiv la forma tratatelor minorităților, ci Lucien Wolf”⁴⁴, unul din liderii organizației evreiești britanice *Joint Foreign Committee*, Carol Iancu, acordă credit în schimb celor de la *Alliance Israélite Universelle*⁴⁵, subliniind însă și aportul lui Wilhelm Filderman, unul din fruntașii evreilor români, aflat la Paris în primăvara lui 1919⁴⁶, iar Carole Fink pune accentul pe rolul jucat de Louis Marshall și Julian Mack, liderii influenți ai *American Jewish Congress*, care au preluat conducerea organizației preponderent sioniste *Comité des Délégations Juives/Conference of Jewish Delegations*⁴⁷. În același timp, cei trei istorici scot în evidență aportul adus de delegațiile Marilor Puteri la reglementarea protecției minorităților etnice: Mark

⁴⁴ *Ibidem*, pp. IX, 285-298.

⁴⁵ Carol Iancu, *Emanciparea evreilor din România (1913-1919)*, Ed. Hasefer, București, 1998, pp. 250-255, 257-266.

⁴⁶ Wilhelm Filderman, *Memorii & Jurnale, volumul 1: 1900-1940*, Jean Ancel (ed.), Ed. Hasefer, București, 2016, p. 211.

⁴⁷ C. Fink, *op.cit.*, pp. 202, 217-226, 259.

Levene este de părere că delegația britanică a identificat compromisul necesar, Carol Iancu crede că francezii au găsit acel *modus vivendi* care a scos negocierile din impas, iar Carole Fink subliniază caracterul decisiv al contribuției americane la rezolvarea problemei.

Nu ne propunem noi să tranșăm aceste tensiuni istoriografice, ci doar ne limităm la a afirma ceea ce toți cei trei istorici au recunoscut înainte de a-și scoate în prim-plan favoriții: protecția minorităților „de rasă, de limbă și de religie” stabilită la Conferința de Pace de la Paris a fost rezultatul unor negocieri de natură politică, neavând caracter umanitar sau altcumva, a fost un compromis între Marile Puteri, între acestea și statele implicate în sistemul de protecție, între toți acești actori internaționali și organizațiile evreiești apusene și est-europene. Ca la orice compromis, fiecare parte a trebuit să cedeze în anumite aspecte, nimeni nu a câștigat totul, nimeni nu a fost deplin satisfăcut. Fiecare a obținut mai puțin decât credea că e corect, dar alternativa era refuzarea înțelegerii, adică să nu obțină nimic. Paradoxal, dar nici măcar statele care s-au opus acestei înțelegeri n-ar fi fost avantajate pe termen mediu și lung, ci ar fi devenit, mai devreme sau mai târziu, în cazul în care nu erau deja, ținte ale oprobiului internațional, pentru asuprirea, reală sau exagerată, a minorităților etnice și confessionale. În același timp, nu trebuie uitat faptul brut pe care l-a remarcat unul din membrii *Alliance Israélite Universelle*, Eugene Séé: „Treaba Conferinței este de a crea un stat suveran pentru polonezi, nu pentru evrei”⁴⁸.

Procesul de concepere a principiilor privitoare la protecția minorităților a fost puternic afectat de reacțiile statelor direct implicate. Principala dezbatere a avut loc în cadrul celei de-a

---

⁴⁸ *Apud* Mark Levene, *Nationalism and Its Alternatives...*, p. 519.

opta sesiuni plenare a Conferinței de Pace, din 31 mai 1919⁴⁹. Proiectul de tratat cu Austria conținea prevederi referitoare la protecția minorităților în statele succesoare: România, Cehoslovacia, Polonia, Regatul sârbilor, croaților și slovenilor și Grecia. Având informații din culisele conferinței despre ceea ce se pregătea, delegați din aceste state (românii Brătianu, Mișu, Diamandy, Vaida-Voevod, grecii Venizelos și Politis, cehii Kramář și Beneš, croatul Trumbić și polonezii Dmowski și Grabski), chiar înainte de primirea proiectului de tratat, s-au reunit și au pregătit riposta. Brătianu cerea fermitate, dar unii erau reținuți, Venizelos chiar afirmând că „eu nu am iluzia că aș reprezenta o țară liberă și independentă. Noi toți suntem la discreția Marilor Puteri. Eu nu cred că mă pot opune voinței lor”. Din discuția ce a urmat, a reieșit că era nevoie de o acțiune comună a statelor mici, dar mai toți se fereau să fie purtătorii de cuvânt ai grupului ad-hoc constituit, ceea ce i-a permis lui Brătianu să preia inițiativa: „dânsul, după ce satisfăcuse formei, oferind onorul celorlalți, nu s-a mai lăsat rugat, ci a primit, [spre] mulțumirea generală”⁵⁰.

Adunarea generală a Conferinței din 31 mai 1919 a reprezentat cel mai important moment public din disputa internațională privitoare la drepturile minoritare, iar Ion I.C. Brătianu a dat glas opiniilor împărtășite și de ceilalți lideri central și est-europeni în privința protecției minorităților, chiar dacă l-au susținut doar în surdină: minoritarii puteau primi drepturi speciale doar dacă se întâmpla la fel în toate statele membre ale Ligii Națiunilor. Brătianu a accentuat că fondatorii

⁴⁹ AMAE, Fond 71/1914, partea a II-a, vol. 57, ff. 2-14; Fond 71/România, vol. 372; League of Nations, Archives, United Nations Library, Geneva (LNA), 1/S336.

⁵⁰ Alexandru Vaida-Voevod, *op.cit.*, pp. 171-177.

Ligii Națiunilor au violat principiul egalității dintre state chiar din momentul în care organizația lua ființă. Suplimentar, s-a atras atenția asupra consecințelor introducerii unor discriminații între cetățeni în relațiile interne: unii (minoritarii) puteau face apel la legislația internațională, iar alții (majoritarii) nu erau îndrituiți să procedeze astfel. Instituționalizarea inegalității, din punct de vedere intern și internațional, părea statelor respective ca o amenințare la adresa dezvoltării lor armonioase.

Iată cum descria prestația lui Brătianu un adversar politic al său, transilvăneanul Alexandru Vaida-Voevod, cel care avea să devină, spre finalul lui 1919, prim-ministru al României, fiind și cel care a acceptat semnarea Tratatului minorităților: „Succesul moral obținut de Brătianu a fost absolut. Deși fiecare din statele mici a prezentat în mare alt punct de vedere, totuși faptul că s-au pronunțat toate a fost o manifestație de solidaritate. Nu ai idee cu ce vehemență în gest și în voce a încercat Clemenceau să-l intimideze pe Brătianu. Zadarnic, Brătianu își are nervii-n frâu. Și când se-roșește de emoție internă, fie supărare, fie furie, nu-și pierde capul. [...] I-a replicat lui Clemenceau, și tot așa lui Wilson. Delegații, care de altă dată moțăiesc fără rușine, ori conversează, [...] de data aceasta s-au purtat demn, sub impresia covârșitoare a expunerilor lui Brătianu”⁵¹.

Astăzi pare firesc ca Ion I.C. Brătianu să fie considerat „un naționalist la fel de vehement ca tatăl său”⁵² sau „xenofob”⁵³, dar totuși etichetările sunt incorecte. Liderul român avea atitudini foarte asemănătoare cu ale altor conducători politici din epocă, din estul Europei, dar și din cadrul Marilor Puteri. Era un patriot, era reprezentativ pentru țara sa, avea susținere

---

⁵¹ *Ibidem*, pp. 177-178.

⁵² C. Fink, *op.cit.*, p. 232.

⁵³ M. Levene, *War, Jews ...*, p. 256.

națională, contestatarii săi având influență redusă. Eterna comparație cu Take Ionescu este azi rizibilă. Deși Ionescu era foarte apreciat în capitalele mai marilor lumii și mulți l-ar fi dorit ca prim-ministru, făcând chiar și presiuni în acest sens, el n-avea cum să reprezinte România la forumul păcii, neavând susținere internă nici în vechea Românie, nici în provinciile unite cu țara în 1918.

Mulți i-au reproșat lui Brătianu vehemența și radicalismul, adică lipsa flexibilității diplomatice, ca și faptul că îi irita profund pe cei „Trei Mari”⁵⁴. A fost comparat atât cu Take Ionescu, cât și cu Venizelos sau Kramář sau Beneš, pentru a se evidenția soluția opusă, cea a adaptării la cerințele prea puternicilor momentului. E însă greu de spus astăzi care era soluția: mlădierea cehilor le-a adus succes, dar nu s-a întâmplat la fel cu grecii; polonezii, sârbii și croații au alternat atitudinile, iar rezultatele au fost de diverse feluri. Nimeni nu-i poate contesta lui Brătianu eficiența cu care și-a atins cele mai multe din obiective. În plus, el era consecvent și consistent: nu putea fi ferm în chestiunea petrolului românesc sau a războiului cu Ungaria comunistă a lui Béla Kun, iar în privința protecției minorităților să cedeze cu ușurință.

În orice caz, confruntarea din sesiunea plenară din 31 mai 1919 a scos în evidență niște aspecte: statele mici au refuzat să se supună fără luptă; Consiliul Suprem a trebuit să le răspundă în scris delegațiilor din România și „Iugoslavia” și să respingă propunerile de negocieri ale grecilor și cehoslovacilor; reprezentanții evreilor nu au fost primiți la discuții și au înțeles

---

⁵⁴ J. Headlam, *op.cit.*, p. 136. „Brătianu answered again; while he was speaking, Lloyd George turned round, and in a very loud aside said: ‚This damned fellow; he can not even get coats for his soldiers without us!; an observation which, though it presents a substantial truth, might perhaps been presented more discreetly”.

că nu se încheiase nimic, iar eforturile lor trebuiau întărite, mai ales în direcția influențării oamenilor de stat occidentali; toți actorii participanți au înțeles că trebuiau făcute concesii, neexistând soluții facile. În plus, nu trebuie uitat faptul că revolta condusă de Brătianu a venit la doar două zile după replica îngrijorătoare a delegației germane la proiectul de tratat. Răspunsul german conținea și referiri precise la dreptul germanilor la autodeterminare⁵⁵.

Una din consecințele acțiunii combinate a statelor așa-zis minoritare a fost scrisoarea lui Georges Clemenceau către Paderewski din 24 iunie 1919⁵⁶. Președintele Conferinței de Pace a justificat pe larg țelurile tratatelor referitoare la minorități. Doar faptul că existau niște principii protective urma să faciliteze, potrivit lui Clemenceau, acceptarea noii situații de către minorități⁵⁷. Faptul că Liga Națiunilor urma să supervizeze garantarea protecției minorităților urma să excludă o potențială interferență în afacerile interne ale statelor interesate. De aceea, prevederile referitoare la garanții fuseseră formulate cu „maximă scrupulozitate”, astfel încât să elimine orice caracter politic din orice dispută care ar putea apărea ca rezultat al aplicării acestor prevederi⁵⁸.

Oricum, între 31 mai și 24 iunie, deja fuseseră făcute niște concesii în privința tratatului ce urma să fie semnat cu Polonia. Spre exemplu, arbitrul suprem al disputelor pe chestiuni minoritare devenea Consiliul Ligii Națiunilor, unde deciziile se luau în unanimitate, deci orice membru avea drept de veto,

---

⁵⁵ LNA, 1/S336.

⁵⁶ Pablo de Azcarate, *League of Nations and National Minorities, An Experiment*, New York, 1972, pp. 166-167.

⁵⁷ C.A. Macartney, *op.cit.*, pp. 238-239.

⁵⁸ George Sofronie, *Principiul naționalităților în tratatele de pace din 1919-1920*, Ed. Albatros, București, 1999, pp. 168-169.

cea ce permitea un blocaj relativ facil al unor eventuale condamnări severe ale încălcării tratatului. În toamnă, când rebelii est-europeni, România și Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor, trebuiau aduși la ordine și făcuți să semneze Tratatul cu Austria și tratatele minorităților, pe care refuzaseră să le accepte în septembrie 1919, s-au făcut noi concesii, în cazul românesc dispărând așa-numitele „clauze evreiești” (articolele 10-11 din „tratatul polonez”, adică cele privitoare la comitetele evreiești și, respectiv, la Sabat)⁵⁹, ca și orice referire la Tratatul de la Berlin. Istoria cvasi-oficială a Conferinței de Pace consemna: „Atitudinea românilor în această privință nu este ușor de înțeles. Ei par să fi considerat întregul sistem cu asemenea neplăcere încât au respins orice referire la el și și-au dus această atitudine până la nivelul la care n-ar fi acceptat nici măcar o înlăturare formală a obligațiilor lor; au preferat să acționeze ca și cum aceste obligații n-ar fi existat.”⁶⁰. A apărut însă o vag concepută autonomie locală pentru germani și maghiari în chestiuni școlare și religioase⁶¹.

În toamna anului 1919, înainte de semnarea de către România, la 10 decembrie, a Tratatului minorităților, au fost consemnate niște presiuni fără precedent la adresa statului român. Spre exemplu, ultimatumul Conferinței de Pace la adresa României, din 15 noiembrie, a fost primul text cu adevărat tranșant trimis românilor: era comentată politica de tergiver-

---

⁵⁹ Viorel V. Tilea, *Acțiunea diplomatică a României, nov. 1919 – mart. 1920*, Tipografia Poporului, Sibiu, 1925, pp. 31-32; Carol Iancu, *Lupta internațională pentru emanciparea evreilor din România, Documente și mărturii, vol. I (1913-1919)*, Ed. Hasefer, București, 2004, pp. 285-291.

⁶⁰ H. Temperley, *op.cit.*, vol. V, p. 149.

⁶¹ David Hunter Miller, *My Diary at the Conference of Paris with documents*, vol. XIII, *New States (Minorities)*, Appeal Printing Company, New York, 1924, pp. 267-288, 296-297, 551-562.

sare practică de guvernele de la București, era amendată atitudinea românească de a încerca să trateze de pe poziții de egalitate relațiile cu forumul parizian: „guvernul român continuă de trei luni și jumătate să negocieze cu Conferința ca de la putere la putere, fără să țină seama de alte drepturi și interese decât ale sale și refuzând să accepte sarcinile solidarității, voind totuși să beneficieze de avantajii”, li se cerea românilor să se conformeze imediat deciziilor adoptate de către Conferința de Pace în privința retragerii din Ungaria, a încetării rechizițiilor și semnării tratatului cu Austria și a celui referitor la protecția minorităților. România avea la dispoziție opt zile pentru a se supune ordinelor venite de la Paris, în caz contrar ea urmând să fie îndepărtată din rândurile Aliților, exclusă de Conferința de Pace, iar misiunile diplomatice ale Marilor Puteri urmând să fie retrase de la București: „Consiliul Suprem se va vedea constrâns, cu cel mai profund regret, să rupă relațiile cu România, dar cel puțin are conștiința că a împins răbdarea până la cele din urmă limite”⁶².

Prima reacție a guvernului Văitoianu la amenințările incluse în ultimatumul aliat a fost de respingere a condițiilor impuse de cei de la Paris. S-a redactat un răspuns ferm⁶³, acesta fiind chiar înaintat miniștrilor aliați de la București, la 29 noiembrie 1919, însă, la insistențele acestora, până la urmă s-a renunțat, lăsându-se sarcina replicii pentru cabinetul ce urma să fie alcătuit în următoarele zile⁶⁴. Tot în acele zile din a doua jumătate a lunii noiembrie, regele Ferdinand a adresat o scrisoare președintelui Franței, regelui Marii Britanii și regelui

---

⁶² *FR.U.S., P.P.C.*, 1919, vol. IX, pp. 176-179, 182-184; *D.B.F.P.*, vol. II, pp. 311-312.

⁶³ *D.B.F.P.*, vol. VI, pp. 445-450; *Desăvârșirea unității național-statale...*, vol. V, pp. 236-244.

⁶⁴ *D.B.F.P.*, vol. VI, pp. 443-445.

Italiei, protestând împotriva tratamentului la care era supus statul român la Conferința de Pace și solicitând intervențiile respectivilor șefi de state pe lângă guvernele din țările lor⁶⁵. Acest mesaj al suveranului român a stârnit mânia celor din Consiliul Suprem al Conferinței Păcii, deranjați de abordarea prea puțin constituțională a lui Ferdinand⁶⁶. Pe de altă parte, merită remarcat faptul că scrisoarea suveranului român nu a fost trimisă și președintelui american Woodrow Wilson, ceea ce era și o impolitețe, și un indiciu că românii nu considerau că ar mai putea obține ceva din partea Statelor Unite, date fiind animozitatea delegaților americani față de România și neratificarea de către Congres a actelor semnate la reuniunea păcii de la Paris. În orice caz, încercarea lui Ferdinand s-a dovedit infructuoasă.

Termenul limită stabilit în ultimatumul din 15 noiembrie a fost ulterior extins în mai multe rânduri⁶⁷, datorită crizei de guvern de la București, precum și datorită ofensivei bolșevice din Ucraina ce reactiva amenințarea comunistă împotriva României⁶⁸. Când a devenit clar faptul că Ionel Brătianu nu mai urma să dețină nicio postură oficială în cadrul noului cabinet rezultat în urma alegerilor din România⁶⁹, Georges Clemenceau a renunțat la vehemența sa împotriva Bucureștilor. Iar, datorită insistențelor sale, secondat fiind și de reprezentantul italian în Consiliul Suprem, s-a prelungit termenul în care statul român trebuia să se conformeze ultimatumului⁷⁰. În plus, premierul francez a avut o întrevedere, la 4 decembrie, cu Victor Anto-

⁶⁵ *Desăvârșirea unității național-statale ...*, vol. V, pp. 246-247, 411-412.

⁶⁶ *F.R.U.S., P.P.C., 1919*, vol. IX, pp. 369-370.

⁶⁷ *Ibidem*, pp. 354, 462.

⁶⁸ S.D. Spector, *op.cit.*, p. 269.

⁶⁹ *Desăvârșirea unității național-statale...*, vol. V, pp. 305-306.

⁷⁰ *F.R.U.S., P.P.C., 1919*, vol. IX, pp. 459-462.

nescu, ministrul plenipotențiar al României la Paris, întâlnire în cadrul căreia Clemenceau s-a declarat „un mare prieten al românilor” și a afirmat că va susține cererile românești în privința modificărilor tratatului minorităților⁷¹.

La 6 decembrie 1919, Consiliul Suprem a fost informat în plen că transilvăneanul Alexandru Vaida-Voevod urma să formeze guvernul și să accepte condițiile decise la Paris⁷². În realitate, cabinetul condus de Vaida fusese alcătuit încă de la 5 decembrie. Imediat, noul premier a trimis președintelui Consiliului Suprem al Conferinței de Pace de la Paris, Georges Clemenceau, o scrisoare în care își preciza poziția: era de acord cu semnarea Tratatului minorităților, dar, scria el, „nu putem suprima speranța că înțelepciunea Consiliului Suprem va ști găsi modalitățile potrivite spre a admite unele modificări neesențiale din punctul de vedere principial, care nu ating nici spiritul tratatului, nici drepturile minorităților, dar care din punctul de vedere al siguranței viitoare a țării și al relațiilor sale internaționale, reprezintă pentru România o hotărâtoare importanță”⁷³.

Merită subliniată convergența de păreri între noul prim-ministru al României și liderul liberal Ion I.C. Brătianu. Amândoi considerau că forma inițială a proiectului de tratat al minorităților era incompatibilă cu suveranitatea națională, deci trebuiau realizate modificări semnificative⁷⁴. Alexandru Vaida-Voevod solicitase, de altfel, încă de la finele lui septembrie autorizarea de la București pentru a negocia modificările din Tratatul minorităților; de asemenea, el, care se înțeleșese

---

⁷¹ A.M.A.E., fond 71/1914, E2, partea a II-a, Paris, 1914-1924, vol. 3, f. 519.

⁷² *F.R.U.S., P.P.C., 1919*, vol. IX, p. 508.

⁷³ A.M.A.E., fond 71/1914, E2, partea I, vol. 153, f. 122.

⁷⁴ A.N.I.C., fond Vaida Voevod, dos. nr. 89, f. 2.

foarte bine cu Ionel Brătianu cât timp acesta din urmă fusese la Paris, nu mai avea aceleași relații cu subordonații liderului liberal rămași în capitala Franței, după cum consemna într-o scrisoare către Iuliu Maniu, la 17 septembrie 1919: „Cu așa suflete mici trebuie să mă bălăbănesc. Obicinuiți, ba chiar dresați, să aibă numai «șeful» inițiativă, acești castrați de individualitate nu pot suferi pe nici un om cu c...e. Noroc că sunt pe cât de ostuți și de copilăroși, pe atât de lași”. Același Vaida caracteriza cu severitate proiectul de tratat al minorităților: „Proiectul de tratat în chestia minorităților conține, pe lângă câteva infamii, o mulțime de prostii. [Se] revine în mai multe articole asupra modalităților cum să fie făcută împământeni-rea. Dă ovreilor ceea ce au și nu le dă ceea ce li s-ar putea da, dar le asigură unele privilegii cu care niciun evreu cu minte nu va ști ce începe. Tot proiectul e făcut de evrei pentru evrei. Se vede și din faptul că, pe când chestia evreilor e lănos [pe larg, n.n.] tratată, pe săcui și sași îi absolvă [expediază, n.n.] în două rânduri și jumătate, stilizând articolul 12 referitor la ei foarte neghiob”⁷⁵.

Ca urmare a replicii venite din partea noului cabinet de la București, la 9 decembrie, liderii Conferinței au purtat discuția finală despre modificările⁷⁶ din așa-numitul tratat al minorităților, ajungându-se la concluzia că trebuiau omise din preambul acele referiri la independența României și la Tratatul de la Berlin din 1878, trebuia adăugată o propoziție ce afirma că tratatul a fost pregătit de comun acord cu România și, în

⁷⁵ A.N.I.C., fond Vaida Voevod, dos. nr. 95, ff. 15-17.

⁷⁶ Aceste schimbări fuseseră convenite anterior în cadrul unei discuții între Philippe Berthelot și Victor Antonescu (*D.B.F.P.*, vol. II, pp. 412-413), iar experții Conferinței, mai puțin cei americani, au acceptat transformările (*Ibidem*, pp. 422-424, 517-518). Iuliu Maniu promisese și el diplomaților britanici că România va semna „tratatul minorităților” (LNA, 1/S336).

sfârșit, trebuiau eliminate articolele 10-11, acelea care făceau referiri speciale la evreii români⁷⁷. În consecință, la 10 decembrie 1919, generalul Constantin Coandă, delegat al României la Conferința de Pace, a semnat tratatele cu Austria, Bulgaria și cel privitor la protecția minorităților. Americanul Frank Polk a dat o ultimă dovadă de ineleganță față de români, punându-și semnătura pe Tratatul minorităților la 9 decembrie, deci cu o zi mai devreme, neacceptând în felul acesta să stea la aceeași masă cu delegația românească⁷⁸.

* * *

Dacă primii istorici (Macartney, Janowsky, Viefhaus) care au scris despre formarea sistemului de protecție a minorităților rasiale, lingvistice și religioase la Conferința de Pace de la Paris au susținut că aceasta a fost o victorie a lobbyului evreiesc în detrimentul statelor central și est-europene, istoricii contemporani o consideră un compromis, „un experiment hibrid, echilibrând viziunea anglo-americană în privința protecției cu cererile evreiești și opoziția franco-polonă”⁷⁹. Marile Puteri au încercat să limiteze potențialul exploziv al chestiunii minoritare prin internaționalizarea problematicii, dar și prin limitarea ei, lăsând Ligii Națiunilor teribila sarcină de a transforma în practică internațională niște termeni vagi și anumite principii prea puțin clare. Sau așa cum spunea un contemporan: „Liga a fost tratată ca un organism viu înainte ca ea să fi existat. Toate problemele pe care Consiliul Suprem le-a considerat de nerezolvat i-au fost lăsate ei spre judecată”⁸⁰. În plus, deși tratatele

---

⁷⁷ *FR.U.S., P.P.C., 1919*, vol. IX, pp. 538-540.

⁷⁸ S.D. Spector, *op. cit.*, 1995, p. 275.

⁷⁹ C. Fink, *op. cit.*, p. 264.

⁸⁰ E.H. Dillon, *op. cit.*, p. 485.

aveau o evidentă bază comună⁸¹, existau și diferențe dificil de explicat: Sabatul evreiesc era protejat în Polonia, nu însă și în celelalte state din sistem; germanii din România se bucurau de un anumit tip de autonomie, nu însă și cei din Cehoslovacia sau Iugoslavia; ucrainenii din Cehoslovacia dispuneau de o regiune autonomă, dar cei din Polonia nu au avut o astfel de șansă.

Interesant de remarcat este promptitudinea cu care Marile Puteri s-au derobat de protecția minorităților din România. La doar nouă zile de la semnarea tratatului, la 19 decembrie 1919, un raport al *Foreign Office* consemna faptul că Marile Puteri sau Consiliul Suprem nu mai trebuie să se ocupe de acuzațiile pe care maghiarii le adresau românilor: aceasta era treaba Ligii Națiunilor!⁸² De altfel, cel care se ocupa deja în toamna anului 1919 de operaționalizarea Secțiunii pentru minorități a Ligii, cel care avea să-i fie șef vreme de un deceniu, diplomatul norvegian Eric Colban, era ținut la curent până la cel mai mic detaliu în privința evoluțiilor pe tema protecției minorităților la forumul păcii de către diplomații britanici Harold Nicolson și Allen Leeper⁸³.

Din perspectiva românească, Ion I.C. Brătianu a privit sistemul protectiv pentru minorități ca un canal prin care Marile Puteri ar fi putut exercita presiuni economice, politice și de altă natură asupra României. Experiența trăită de tatăl său, la Congresul de la Berlin din 1878 și în perioada ulterioară, privitoare la intruziunile anumitor puteri în afacerile interne ale

---

⁸¹ Arhivele Ligii Națiunilor conțin, spre exemplu, o copie a tratatului minorităților semnat de Polonia la 28 iunie 1919, folosită drept cioră pentru proiectul de tratat al minorităților ce trebuia semnat de România; altfel spus, a fost adnotat „tratatul polonez”, pentru a se redacta „tratatul românesc”; LNA, 15/S350.

⁸² LNA, 1/S336.

⁸³ LNA, 15/S350.

statului român, a marcat profund gândirea din acel moment a lui Ionel Brătianu. Ceea ce vedea desfășurându-se în jurul său, la Conferința de Pace de la Paris, îi confirma șeful delegației românești cele mai negre previziuni privitoare la acest aspect⁸⁴. În consecință, s-a opus din toate puterile ca România să semneze Tratatul privind minoritățile, a schimbat replici tăioase cu Clemenceau, Wilson și Lloyd George, a încercat să-i mobilizeze pe ceilalți lideri ai statelor mici și, în cele din urmă, a preferat chiar să demisioneze din funcție din acest motiv. Este imposibil de pus sub semnul întrebării forța argumentelor formale (erau, teoretic, irefutabile) ale lui I.I.C. Brătianu (lipsa universalității sistemului de protecție a minorităților și introducerea de discriminări juridice între cetățenii aceluiași stat)⁸⁵, precum și justificarea în acel moment a anxietăților sale referitoare la potențialele lovituri date împotriva tinerei suveranități naționale românești de către Marile Puteri⁸⁶.

Ceea ce nu s-a remarcat însă este în ce măsură prognoza sumbră a lui Brătianu s-a adevărit în cei 15 ani, cât a funcționat sistemul de protecție a minorităților. Astăzi, noi putem spune, fără teama de a greși, că în anii interbelici România a trebuit să suporte presiuni și ingerințe multiple, de natură economică sau politică, însă niciuna nu a venit pe filiera protejării mino-

---

⁸⁴ Iată cum explica chestiunea protecției minorităților Victor Antonescu, trimis de Brătianu la București pentru a informa guvernul și pe suveran: „Aliații au făgăduit evreilor să reconstituie Palestina. Lucrul nu s-a putut, Palestina fiind în marea majoritate locuită de mahomedani. Atunci alianța israelită internațională a căutat să impună conferinței crearea în favoarea evreilor a unor adevărate state în stat. Această pretenție a fost însă privită de presa mondială cu atâta indignare și protestații, încât s-a recurs la formula de azi, garanții sub protecția celor mari în favoarea minorităților” (*Desăvârșirea unității național-statale...*, vol. III, p. 451).

⁸⁵ E.H. Dillon, *op.cit.*, pp. 506-507.

⁸⁶ *Desăvârșirea unității național-statale...*, vol. 5, pp. 362-364.

rităților. Marile Puteri s-au ferit să se implice în sistemul minoritar gestionat de către Liga Națiunilor, conștiente fiind de caracterul exploziv al chestiunii, cu posibile urmări pernicioase pentru propriile lor imperii multietnice. Altfel spus, Ionel Brătianu era îndreptățit de experiența românească anterioară să judece aspru debutul sistemului internațional de garantare a drepturilor minoritarilor, însă evoluția ulterioară a evenimentelor în această chestiune nu a validat temerile liderului român.

Înlocuitorul lui Brătianu, transilvăneanul Alexandru Vaida-Voevod, a preferat să semneze actele păcii, pentru a putea negocia atunci și mai târziu, în timp ce liderul liberal dorea să obțină cât mai multe concesii, înainte de a-și pune semnătura pe tratatele ce blocau lucrările forumului păcii. Iar o altă deosebire între cele două abordări era aceea a stilului: în timp ce Brătianu era tăios în replici, discuta de la egal la egal și utiliza o logică mult prea implacabilă pentru un reprezentant al unui stat mic, Vaida-Voevod era onctuos, oferea aparența supunerii și construia oportunități pentru compromisuri. Iată finalul notei trimise la Paris, anunțând că România va semna „Tratatul minorităților”: „Precum în zilele grele ale războiului mondial, conștiința de a fi în alianță cu națiunile mari, care reprezentau idealurile civilizației și ale libertății, a oțelit poporul românesc, spre a suporta, plin de nădejde, piederile în vieți și în avere, suferințele nesfârșite și persecutările neomenoase ale unor vecini dușmani fără de milă, astfel acum, când zorile păcii s-au ivit, națiunea română întreagă este încălzită de dorul că prin strângerea legăturilor cu puterile aliate și asociate să-și asigure un viitor vrednic de un popor unit și liber, contribuind și ea, prin muncă rodnică, la realizarea înaltelor idealuri de pace și de civilizație, alături de puterile aliate și asociate”⁸⁷.

---

⁸⁷ A.M.A.E., fond 71/1914, E2, partea I, vol. 153, f. 123.

WAR AND DIPLOMACY OVER CARINTHIA. DETERMINATION OF THE BORDER BETWEEN KINGDOM OF SERBS, CROATS AND SLOVENES AND AUSTRIA, 1918-1920

Miljan Milkić¹

Abstract

In the following article, the author provides an analysis of the process of determination of the border between Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes and Austria. The author discusses the position of Slovenian population in South-eastern Carinthia and their attitude towards Austria and the new Yugoslav State. The article includes the findings based on documents from corresponding bibliography in Serbian, Slovenian, English, and Croatian.

Key words: *Serbian Army, the First World War, the Carinthian question (the Question of the Klagenfurt Basin), The Klagenfurt plebiscite*

The end of First World War in 1918 and the new political situation in Europe enabled the formation of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes (renamed Yugoslavia in 1929)². The

---

¹ Colonel Dr. Miljan Milkić is senior research associate at the Strategic Research Institute, Belgrade, Republic of Serbia.

² Bogdan Krizman, *Raspad Austro-Ugarske i stvaranje jugoslovenske države*, Školska knjiga, Zagreb, 1977. Branko Petranović, *Istorija Jugoslavije 1918-1988. Kraljevina Jugoslavija 1914-1941, knjiga 1*, Nolit, Beograd 1988.

policy of the Serbian government during the First World War was directed towards the realization of the Yugoslav ideal³. At the same time, the formation of the Yugoslav state was very complicated because of its domestic politics and international relations. One of the biggest problems was the borders of the future Yugoslav state. Serbian army liberated in November 1918 the entire ethnic area of the future South Slav state, including the areas belonging to the former Austro-Hungarian Empire. The Adriatic issue (the Yugoslav-Italian border) was one of the most important and difficult subjects at the Paris Peace Conference of 1919⁴.

The army of the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes was confronted with problems of establishing and protecting the borders of the new state, as well as with a number of security problems in Kosovo, Metohija, Montenegro and parts of

---

Vasilije Đ. Krestić, *Srpsko-hrvatski odnosi i jugoslovenska ideja u drugoj polovini XIX veka*, Nova knjiga, Beograd 1988. Milorad Ekmečić, *Stvaranje Jugoslavije 1790-1918*, knjiga 1, Prosveta, Beograd 1989. Milorad Ekmečić, *Stvaranje Jugoslavije 1790-1918*, knjiga 2, Prosveta, Beograd 1989. Branko Petranović, *Jugoslovensko iskustvo srpske nacionalne integracije*, Beograd 1993. Ljubodrag Dimić, *Istorija srpske državnosti. Srbija u Jugoslaviji*, Novi Sad 2001. Marina Cattaruzza, "Great Britain, Italy, the "oppressed nationalities," and the dissolution of Austria-Hungary in the First World War", *Italogramma*, 16, 2018, pp. 1-19.

³Milorad Ekmečić, *Ratni ciljevi Srbije 1914*, Srpska književna zadruga, Beograd, 1973. George Hugh Seton-Watson, Christopher Seton-Watson, *The making of a new Europe: R. W. Seton-Watson and the last years of Austria-Hungary*, Methuen & Co. Ltd, London 1981. Ljubinka Trgovčević, *Naučnici Srbije i stvaranje Jugoslavije*, Narodna knjiga-Srpska književna zadruga, Beograd 1987. Andrej Mitrović, *Serbia's Great War 1914-1918*, Hurst and Company, London 2007.

⁴Alberto Becherelli, *Yugoslav-Italian Relations and the Adriatic Issue in Late 1918 and Early 1919*, in A. Biagini, G. Motta (ed.), *Empires and Nations from XVIII to XX Century*, Vol. II, Newcastle, Cambridge Scholars Publishing, 2014, pp. 384-392.

Bosnia and Herzegovina⁵. For this reason, the demobilization of the army of the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes was carried out in 1920, from April 5, to May 5⁶.

Serbian officers arrived in Ljubljana on November 8, 1918 to organize the South Slav command. Serb officers and soldiers also arrived in Maribor/Marburg on November 9⁷. Despite the arrival of the Serbian troops, the Austro-Hungarian troops technically remained in control of the frontier. The former Austro-Hungarian military commander of South Styria, Major Rudolf Maister, held Slovenian loyalties. South Slav soldiers under Maister's command entered Carinthia and occupied most of the region by November 30, 1918, except for Klagenfurt, the capital of Carinthia. The soldiers also advanced towards the North across the Mura River in late November to occupy German-speaking towns in Central Styria. Maister's soldiers faced little resistance, as the provincial government in Graz proved unable to organize a military response. As a reaction to Maister's occupation of the frontier region, the Carinthian provincial assembly decided on December 5, 1918 to begin armed resistance against South Slav occupation. The Carinthian German militia rejected a South Slav attack on Klagenfurt/Celovec on December 14, 1918, and on January 6, 1919 the militia from the Ziljska dolina region, including a number of ethnic Slovenes, launched a counter-attack. The local Slovenes

---

⁵ Дмитар Тасић, *Рат после рата. Војска Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца на Косову и Метохији и у Македонији 1918-1920*, Утопија, Институт за стратегијска истраживања, Београд, 2008.

⁶ Mile Bjelajac, *Vojska Kraljevine SHS 1918-1921*, Narodna knjiga, Beograd, 1988, p. 68.

⁷ Military operations were analyzed in a book published by the Military History Institute in Belgrade: *Vojne akcije u Koruškoj 1918/1919. godine (kratak pregled)*, Vojnoistoriski Institut JA, Beograd, 1950.

also supported Carinthian German militia in Rosental/Rož, forcing the South Slav troops to retreat. By early May 1919, the Carinthian militia had almost completely rejected the South Slav troops out of Carinthia, but counter-attacks reversed the situation and South Slav troops occupied Klagenfurt on June 6, 1919.

The Paris Peace Conference

The Paris Peace Conference (1919-1920) was expected to resolve all the contemporary issues, which were extremely numerous. At any rate, towards the end of 1918, the situation was rather chaotic in many parts of Europe, characterised by a hasty creation of new states in the large area between Germany, Italy, and Russia, as well as by the emergence of the conditions for revolutions in many regions⁸.

Twenty-seven victorious Entente states and five British dominions took part in the conference, while the defeated states were only to be formally invited to accept the peace conditions. Preliminary conference meetings started on January 12, 1919, and the conference was officially opened on January 18, in the Palace of Versailles. The delegation of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes consisted of four authorized delegates, led by the former Serbian Prime Minister Nikola Pašić⁹. There were also present Ante Trumbić, the new Foreign Minister, Milenko Vesnić, the Serbian Ambassador to Paris, and the former Austro-Hungarian Minister, the Slovenian Ivan Zolger. In addition to the authorized delegates, the delegation also in-

---

⁸ René Petráš, "Organizational aspects of the Paris Peace Conference (1919-1920)", *Central European Papers* 2015/III/2, pp. 34-44.

⁹ Livia Kardum, „Diplomatska borba za Korušku na Pariškoj mirovnoj konferenciji 1919. godine”, *Politička misao*, Vol XXXVIII, 1/2001, pp. 125-142.

cluded three government envoys: Mata Bošković (Serbian MP in London), Josip Smodlaka and Otokar Ribarž. They had the right to participate in resolving and drafting proposals, but they did not have the right to participate at the conference. On the evening of January 18, 1919, immediately after the official opening of the peace conference, an exceptionally important session of the delegation took place for the purpose of presenting a memorandum on the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes territorial demands¹⁰. Josip Smodlaka argued that the Yugoslavs should absolutely adhere to the nationality principle and restrict their demands to those territories populated by their people. Nikola Pašić acknowledged the primacy of nationality principle.

Violence in Carinthia led the Council of Ten at the Paris Peace Conference to establish a neutral zone between German-Austria and the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes. The Carinthian question (The Question of the Klagenfurt Basin) was one of the many territorial disputes at the Paris Peace Conference¹¹. The Slovene settlement in Carinthia goes back to early medieval times and by the fifteenth century the Slovene population was reduced mainly to the rural parts of the South-eastern Carinthia¹². The majority of the people living in the cities and small market-towns in the area was German. After the First World War and the collapse of the Austro-Hungarian Empire, the newly-established Kingdom of the Serbs, Cro-

---

¹⁰ Dragan Bakić, "Nikola Pašić and the Foreign Policy of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, 1919-1926", *Balkanica* XLVII (2016), pp. 285-316.

¹¹ Livia Kardum, „Diplomska borba za Korušku na Pariškoj mirovnoj konferenciji 1919. godine”, *Politička misao*, Vol XXXVIII, 1/2001, pp. 125-142.

¹² Claudia Fräss-Ehrfeld, "The role of the United States of America and the Carinthian Question, 1918-1920", *Slovene Studies* 8/1, 1986, pp. 7-13.

ats and Slovenes claimed that the frontiers of the new Yugoslav State should include all persons of Slovene origin. The disintegration of the Habsburg Monarchy on the one hand and the emergence of the new Yugoslav state on the other, represents one of the most profound changes in Slovene history¹³. Some Slovenian authors argued that the historical development after the First World War caught Slovene politicians unprepared¹⁴. That should mean that the Slovenians were not prepared for national unification, despite the development of the Yugoslav Movement between 1917 and 1918, and despite the massive support given to the request that all the South Slavs of the Monarchy ought to unite into an autonomous state unit under the Habsburg crown. The events on the ground, and especially the future plebiscite, will show whether all this was true. The first decision reached by the Allied delegations on the matter of Carinthia implemented a demilitarized zone in the region, and South Slav troops withdrew from Klagenfurt at the end of July 1919.

Despite the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes occupation of the German-Slovene frontier region, the German-Austrian government remained determined to claim as much of this territory as possible. The German-Austrian delegation emphasized on the historic, economic, and geographic claims to Carinthia and Styria, while the Yugoslav delegation emphasized on the ethno-linguistic claims. The Yugoslav delegation also favored data from the official survey of population from 1849 to 1851, claiming that statistics gathered before the Germanisation better reflected the ethnic realities. The

---

¹³ Peter Vodopivec, "Commentary: The 1920 Carinthian plebiscite", *Slovene Studies* 8/1, 1986, pp. 21-25.

¹⁴ *Ibidem*.

committees established by the Allied delegations debated how to divide the regions. The dispute over Carinthia and Styria was emphasized amongst the discussions of the Treaty of St. Germain at the Paris Peace Conference. The delegation of the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes submitted proposals for its new border with German-Austria to the Council of Ten on February 18, 1919.

The Council established a Territorial Committee to examine the German-Austrian and Yugoslav claims on their shared frontier. The Territorial Committee, examining the border between German-Austria and Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes, decided on April 6, 1919 to divide the area into two separate regions. The Committee subsequently established the Marburg/Maribor area, representing southern Styria, and the Klagenfurt/Celôvec area, representing southern Carinthia. Initial discussions on the Marburg area began shortly after that. In the first discussions, the US, British, and French delegates agreed that the Slovenes were predominant in the Marburg area. The three delegates also agreed that the Marburg area shared close economic relations with the South, and therefore proposed the Marburg area to be given to the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes. Despite the Italian opposition, the April 6, 1919 draft articles of the Peace Treaty granted the Marburg area to the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes, while tentatively proposing the Klagenfurt area also to be given to the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes with the population approval.

Before the beginning of the negotiations in Paris, US experts in their recommendation to their President on January 21, 1919 adopted an “ethnic” solution: they proposed to divide the Basin and to give to Yugoslavia the portion south of the

Drava river, departing from the language line only so far as it was necessary to avoid the confusion of the economic relations.¹⁵ An earlier report of the so-called US “Inquiry” of October 1, 1918 also recommended a border-line along the Drava River. The English and French experts involved in the disposition of the Klagenfurt Basin were not convinced, as were the U.S. experts, of the pro-Austrian sentiments of the local Slovenes¹⁶. They agreed that the Karavanke Mountains were the boundary between Yugoslavia and Austria, but they proposed an investigation to be carried out to the north of this line. The investigation was actually a formal plebiscite. In the continuing discussions on April 6, the US, British, and French delegations recognized that the Klagenfurt region contained a mixed population. The report from 6 April represented the first indication that a plebiscite should be held in Carinthia.

It took many months for the Allied delegations at the Paris Peace Conference to decide how to deal with the frontiers of Carinthia and Styria. Despite the fact that there was much disagreement, the delegations eventually decided to hold a plebiscite in Carinthia. The basis for resolving the Carinthian issue was the Treaty of St. Germain. The Treaty of St. Germain, signed on September 10, 1919, confirmed that a plebiscite would determine the new border in Carinthia, separating Austria and the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes. Article 49 of the St. Germain Treaty outlined the resolution of the Klagenfurt area. The Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes signed the Treaty of St. Germain on December 5, 1919, in Paris¹⁷.

---

¹⁵ Claudia Fräss-Ehrfeld, “The role of the United States of America and the Carinthian Question, 1918-1920”, *Slovene Studies* 8/1, 1986, pp. 7-13.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Balkanski ugovorni odnosi*, Volume II (1919-1945), Editor: Momir Stojković, Službeni list SRJ, Belgrade 1998, pp. 19-49.

The Plebiscite Commission

Allied delegates appointed the members of the Klagenfurt Plebiscite Commission in April 1920. The United Kingdom, France, Italy, Austria, and the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes each had their own representative in the commission. Prior to the plebiscite, Carinthia would have been under the control of the Plebiscite Commission, in charge with the organization of the plebiscite. In the meantime, the Austrian government remained responsible for the administration of Zone B and the Yugoslav government for Zone A. On arrival in Klagenfurt on July 21, 1920, the representatives of the Plebiscite Commission announced their intention “to preside over a work of wisdom and justice”¹⁸. The Yugoslavs began withdrawing troops on September 1, 1920, completed by September 14.

Despite the Allied intervention, the Yugoslav officials and military forces continued attempts to influence the outcome of the plebiscite. The President of the Plebiscite Commission reported on September 30, 1920, less than two weeks before the plebiscite, that Major Maister remained in the plebiscite zone and continued to spread propaganda, despite the demilitarization of the zones. Between May 22, 1919 and October 16, 1920, the Austrian Delegation sent at least forty-one separate notes to the Peace Conference protesting against the Serb-Croat-Slovene activities in Carinthia and Styria, especially in Klagenfurt. The Klagenfurt plebiscite proceeded as planned on October 10, 1920. This plebiscite was to decide the national fate of the larger part of the Klagenfurt Basin consisting of approximate-

---

¹⁸ More about Miles Mission: Tom Priestly, “On the Link between the Miles Mission Reports and the 1919 Plebiscite Decision in Paris: What is the Evidence of the Reports Themselves?”, *Prispevki za novejšo zgodovino* 1/2005, pp. 1-21.

ly 755 square miles with a population of 125,900 north of the Karawanke Mountains¹⁹.

The Klagenfurt Plebiscite Commission issued a final report on the plebiscite on October 27, 1920. The Commission reported no problems on voting day, and expressed surprise at the 96 percent voter turnout. Similarly, both Yugoslav and Austrian representatives on the Plebiscite Commission accepted the results. The final result showed that 22,025 persons had voted for Austria and 15,278 for Yugoslavia. Austria won 59.04% of the total vote²⁰. The Southeastern part of the Celovec/Klagenfurt Basin, constituting “Zone A”, where the plebiscite was held, contained a population of about 70% speakers of Slovene, according to the Austrian census of 1910. Winning only 41% of the votes in the face of this 70% Slovene figure was a bitter surprise for Yugoslavia. The results showed that 10,000 Slovene speaking voters had voted for Austria. The fact that Zone A voted in favour of a union with Austria meant that a plebiscite in Zone B was not necessary. We can agree that the Klagenfurt Plebiscite did not determine the ethnic feelings of the population in question. In fact, it was testing preferences for the Austrian State versus preferences for the Yugoslav State. Why did the majority of the Slovenes in Carinthia opt for the Austrian state, thus severing themselves from the Slovene ethnic whole? We can agree with Slovenian author Peter Vodopivec that we should not seek the reasons for over 10.000 pro-Austrian votes in 1920 in the population’s ethnic orien-

---

¹⁹ Maria Isabella Reinhard, “An isolated Case”: The Slovene Carinthians and the 1920 Plebiscite, *Nationalities Affairs New Series*, 48/2016, pp. 85-105.

²⁰ Claudia Fräss-Ehrfeld, “The role of the United States of America and the Carinthian Question, 1918-1920”, *Slovene Studies* 8/1, 1986, pp. 7-13.

tation and several other factors must be taken into account²¹, such as: the absence of any long-term tradition of pro-Yugoslav politics in Carinthia; the religious prejudices against an Orthodox Dynasty; the progressive political orientation; and the great social security in the Austrian republic.

* * *

The case of Carinthia represents one of the territorial disputes after the First World War. Austria's victory in this regard surprised the Yugoslav government because this meant 10,000 Slovene-speaking voters and 21 of the predominantly Slovene communes had voted for Austria. The result of the Carinthian plebiscite did not threaten Austria's existence, nor could it substantially change the size and power of the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes. The case of Carinthia shows us a perfect example that the end of the First World War saw the dissolution of the multi-ethnic Central European Empires and the formation of new states based on Woodrow Wilson's concept of national self-determination. Concerning the Slovene Carinthians and their pro-Austrian orientation at the 1920 plebiscite, the case of Carinthia underlines the limitations of Woodrow Wilson's national self-determination concept. The outcome of the plebiscite illustrates that minorities are motivated by more than solely ethno-linguistic reasons when deciding what state to belong to. Even though other factors existed, the key motivations for Slovene Carinthians to remain with Austria were of economic and political nature. Unpleasant occupation of parts of Carinthia by the troops of the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes and the higher effectiveness of Austrian propaganda,

---

²¹ Peter Vodopivec, "Commentary: The 1920 Carinthian plebiscite", *Slovene Studies* 8/1, 1986, pp. 21-25.

played a key role in the vote of many Slovene Carinthians. The Carinthian issue was very important for Slovenian politicians – even Yugoslavia's communist government after the Second World War continued its diplomatic struggle over Carinthia.

IMPACT OF THE VERSAILLES TREATY ON TRANSPORT INFRASTRUCTURE IN POLAND, CZECHOSLOVAKIA AND ROMANIA

Andrzej Dubicki¹

Abstract

The peace agreements, which were concluded after the First World War had a deep impact on the issue of transportation in some countries, especially in the newly created ones (Poland, Czechoslovakia) or in those who had significantly grown after the war (Romania). The communication lines, especially railways were not prepared to face the new European order and very often were cut by borders. This created situations which had to be resolved by special international conventions. The article aims to present the issue concerning the three states which had problems with some railway lines, after territorial changes. The initial situation was that of the heritage of the past, when these railways belonged to o Austro-Hungary or Germany and the issue of borders, customs etc. did not exist. The issue will be analyzed and presented using the existing literature, documents from archives and so called social documents – historical timetables.

Key words: *transport, infrastructure, railway lines, borders, international conventions*

---

¹ Dr. hab. Andrzej Dubicki is professor associate at the University of Łódź, Poland.

The Treaty of Versailles, as well as the other ones ending the Great War, greatly influenced the condition of the transport network in Central and Eastern Europe. There has been a hitherto unknown phenomenon of railway lines remaining under the management of a specific railway network, but actually cut off from home networks. It was the result of the break-up of multinational countries into several state organisms and the taking over of a given territory by many states or rail managements. This concerned both state and private railways (GySev). The new political situation often influenced the aggressive political behavior of new international entities striving to master the most convenient connections between particular parts of the country. The delimitation of new borders has often forced the construction of new connections bypassing e.g. railway lines interrupted by border cordons, or vice versa by creating connections where it has not been possible before for various reasons, not always economic and often military.

In the new political and economic conditions, the possibility of functioning of many railway border crossings was designated/maintained, which compared to the conditions noticeable after the end of World War II, was a huge contrast. On the other hand, in the case of Poland, it should be noted that the shape of the borders was completely different in relation to both World Wars, given that as a result of the Versailles Treaty the western border of Poland was not based on natural obstacles, so it was possible to maintain traffic at 23 border crossing points indicated e.g. in the ordinance of the Ministry of Communication of December 28, 1927².

---

²Rozporządzenie z dnia 28 grudnia 1927 r. o wprowadzeniu bezpośrednioj komunikacji towarowej pomiędzy Polską, jako też Bułgarią, Jugosławią, Rumunią, Węgrami, Austrią oraz Czechosłowacją z jednej strony a stacjami

The peace treaties concluded after the Great War created many situations in which, as mentioned, the new border crossed the existing railway line, which bowed and later returned to the first of the countries concerned. Therefore, the research question may be asked whether the efficiency of conclusion of appropriate transit agreements could have resulted from the general state of relations between the two countries, a positive example is the convention concluded between Romania and Czechoslovakia as early as 1920, regarding the facilitation of travel on the railway line leading to Transcarpathia with access only possible through Romania. Importantly, this line in its entirety passed on Polish territory between the stations Jasiña (ČSD) and Worochta (PKP).

The episode was launched *de facto* in 1920, with the actual attachment of Transcarpathian Rus to Czechoslovakia as a result of the implementation of the Saint Germain Treaty.

The peace treaty concluded in Triannon confirmed the belonging of Ruthenia, and thus of the railway line to Czechoslovakia, for which this area was a land bridge towards Romania, with which political cooperation was established to block Hungarian revisionism. Cooperation in this respect was based on the use of the former Hungarian north-eastern railway, which was actually the only direct connection between Romania and Czechoslovakia.

In its original shape, the line of the former northeastern railway crossed the Romanian territory between Sighetul Marmației [Dragoș Vodă] and Valea Vișeului making section of 36,9 km; but CFR trains from direction of Oradea had to enter Czechoslovak territory at Halmei and go to Kralovo nad

---

kolei Orientalnych w Turcji z drugiej strony. <https://www.prawo.pl/akty/dz-u-1928-66-619,16863547.html> [access, 20 09 2019].

Tisou junction (22 km), and then proceed to Dragoș Vodă thus making 79,8 km on Czechoslovak territory³. The additional problem was the maximum speed allowed on the line: between Halmeu and Kralovo nad Tisou it was set to 50 km/h, then to Sighet 60 km/h. The slowest section on Romanian territory was between Sighet and Valea Vișăului – 45 km/h. Then final section between Grigore Ghica Vodă and Cernăuți was covered with 90 km/h⁴. Freight trains were much slower, their speed on this line was set only at 30 km/h⁵. In 1929 there were on the section Halmeu–Valea Vișăului: 14 freight trains, operated by ČSD and 8 operated by CFR⁶.

There traveled along this route, among others trains between Prague (Wilsonovo Nadr.) – Jasiňa – this route was the longest connection operated by ČSD with a length of 1053 kilometers. In 1938, the express train covered this route in 18 hours and 20 minutes⁷. One of the pair of trains leaving Jasiňa at 12.52 was connected to the train arriving from Poland at 12.10, so it allowed, at least in theory, a journey from Galicia towards Transcarpathian Rus or northern Romania, the transport in the opposite direction looked a bit worse because the train from Prague came at 4.52, which made the change quite uncomfortable⁸.

---

³ Mersul trenurilor de călătorii valabil dela 15 mai 1930, București 1930, p. 421 bis.

⁴ *Ibidem*, pp. 523-524.

⁵ Mersul trenurilor de marfă pentru linia Oradea – Borșa, București 1929, p. 404.

⁶ *Ibidem*, passim.

⁷ [https://zeleznicar.cd.cz/zeleznicar/historie/nejdelsi-trasa-prvni-republiky--rychliky-z-prahy-do-jasini-/-2460/24,0,/,](https://zeleznicar.cd.cz/zeleznicar/historie/nejdelsi-trasa-prvni-republiky--rychliky-z-prahy-do-jasini-/-2460/24,0,) (access, 20.09.2019).

⁸ Timetable 1938, <https://zeleznicar.cd.cz/zeleznicar/historie/nejdelsi-trasa-prvni-republiky--rychliky-z-prahy-do-jasini-/-2460/24,0> (access, 20.09.2019).

The rail network in Transcarpathian Rus was essentially shaped in the Hungarian period, i.e. primarily in the meridian system – providing relatively quick access to Galicia, important for Hungary for strategic and economic reasons, but less useful for Czechoslovakia, which did not maintain too close relations with Poland and was less interested in transit from Galicia to Hungary. The Czech side wanted parallel connections, which was provided by the former Hungarian North-Eastern Line. However, to reach this line, it was necessary to pass through Bohemia and Slovakia, and here especially in the initial period of the republic's existence there was a problem of only one direct connection through Ostrava⁹, which was one of the main premises of the Czech attack on Cieszyn Silesia in January 1919. There were some alternatives, but they led to secondary lines with weaker characteristics, and therefore less suited for strategic transports.

In addition to the *de facto* internal aspect, this issue also related to matters concerning the transit of Czechoslovak goods on a southern direction. The abovementioned shape of this country, combined with the heritage of the Austro-Hungarian times, resulted in new conditions for transport. It was primarily about the use of the Romanian rail network for transport towards Black Sea ports, which was an important alternative to the trade of river transport on the Danube which had been so far dominating in this direction. In this case, trade from the direction of Transcarpathian Rus or eastern Slovakia was actually unprofitable due to the lack of quick and direct connections of this area with the Danube ports in Bratislava and Komarno. The only option was to use the Košice-Poprad-Žilina-Galan-

---

⁹M. Vršecký, *Časová dostupnost po železnici v Československé Republice v roce 1937*, Praha, 2013, p. 26.

da-Bratislava railway line, which prolonged and complicated the transport, because the cost and time of the Danube transport had to be added to the final price¹⁰. Czechoslovak transit through Romania remained at the turn of the 20s and 30s at the level of 2200-2300 tons per year, while in 1932 there was a significant decrease in transit to the level of 1053 tons, due to the general economic situation in Europe, however it was inscribed in the so-called general trend and the percentage share of Czechoslovak goods in the transit was maintained, Romania continuing to hold its position in the Czechoslovak transit towards the Middle East. Generally, goods transported from Czechoslovakia constituted a serious source of income for CFR, as they accounted in total for about 1/5 of all transit through the Romanian network: 18.54% in 1920, 25.42% in 1931, and 18.89% in 1932. The main export direction used by Czechoslovak enterprises was, for example, Bulgaria, which prevailed, e.g. in 1932 with a transit of 450 tons. In the previous year (1931), the Yugoslav direction prevailed with the government transporting 2029 tons; here, however, statistics show that Yugoslavia was the only transit partner of Czechoslovakia¹¹.

Still, it can be seen that the available Romanian data treated the information on the origin and destination of goods quite enigmatically, which is why it is difficult to present unambiguous conclusions on this matter. The main and actually the only border point through which Czechoslovakian goods came to Romania was Halmeu (Halmei) located on a railway line lead-

---

¹⁰ F. Codrescu, *Tranzitul Cehoslovaciei prin România*, București 1934, p. 62.

¹¹ In addition, Turkey also appears in the lists as a recipient of Czechoslovak goods, and Italy, but with a small percentage (10 tons) in 1932. *Ibidem*, p. 63.

ing directly from Košice. The line leading to the Transcarpathian Rus was not seen as being completely used as a transit route for Czechoslovakian goods produced in this area – forestry products. Czechoslovakian goods were directed further to two border points: with Bulgaria – Boteni (Botew) – on Bulgarian and Turkish direction; with Yugoslavia – Jimbolia (Yugoslav and Italian direction). Therefore, it was advanced to build an additional railway line in Romania between the Valea Vișeuului station and the Salva station, where the line from Dej – an important railway junction located near Cluj – reached at. In addition, if another section was to be built between Ilva Mica and Vatra Dornei, the route between the Czechoslovak border and the Bulgarian border would be further shortened¹². Of course, there were permanent demands for the construction of another railway bridge on the Danube, between Giurgiu and Ruse, but this idea was implemented only in 1954 and also for a bridge on the border with Yugoslavia, [not implemented yet]¹³.

In the context of passenger transport between Romania and Czechoslovakia, it can be mentioned that it was not very intense: in 1933 there were 6568 Czechoslovak citizens entering Romania, while 7042 people traveled in the opposite direction – it is difficult in this case to indicate how many of them remained in Romania or were only in transit.

As in the case of freight transport, the main place of entry into Romania was Halmeu, through which 3910 people passed, 4074 left; Valea Vișeuului passages were used (crossing towards Jasiña) by 104 people who came in, while 110 used it for de-

---

¹² T.M. Atanasescu, Programul dezvoltării rețelei de căi ferate din România; mijloace de tracțiune de adoptat pe diferite linii noi ce se vor construi, București 1933, p. 33.

¹³ F. Codrescu, *op. cit.*, pp. 66, 67.

parting, traffic traces were also recorded in Bocicioul Mare – 33 people departing and 22 arriving and at Teceul Mic where 23 people departed and 16 arrived¹⁴. In all, analysis of the CFR Service Timetable from 1930 shows us that ČSD had put into circulation 31 trains on Romanian railway network, the longest route operated was between Kralovo nad Tisou and Valea Vișăului 94,7 km long, this distance was covered by Czechoslovak fast trains in 2 hours and 37 minutes (fast) and 4 hours 2 minutes (personal). In total, Czechoslovak trains had to travel a 1344 km distance on CFR network. The sections used varied between aforementioned 94,7 km to 1,9 km section connecting Akna Slatina with Sighetul Marmăției¹⁵.

In the program proposed by the engineer Atanasescu in the case of contact points with ČSD, it was suggested above all to strengthen the railway lines leading to Halmeu, after all the only railway crossing with Czechoslovakia, which is really important for transit traffic, with some potential also of a political nature. We cannot forget about the aspect of Romania's participation in the Little Entente. Measures had to be taken to ensure the effective possibility of using it in the event of a need to provide assistance during a hypothetical conflict with Hungary. Similar measures were suggested to be taken in the case of helping Poland. In addition to the obvious geopolitical conditions, there was a need to duplicate the line leading to the Polish border (Grigore Ghică Vodă – Śniatyn Załucze) –Chernivtsi–Jassy–Gałac. It was also proposed to build a „bypass” section – Grigore Ghică Voda–Moși–Lipcani

---

¹⁴ F. Codrescu, *op. cit.*, p. 68.

¹⁵ Mersul trenurilor de călătorii, valabil dela 15 mai 1930, București 1930, pp. 56-57.

Târg–Lipnic–Bălți and Lipcani Târg–Dangheni–Jassy¹⁶, which would enable an alternative access to the PKP network and an alternative connection with Bessarabia, and was also important in the context of opening the Polish-Czechoslovak border crossing Woronienka–Jasiña. This would allow shortening the road between Bessarabia and Maramureș. The possibility was also provided for in the railway conventions already concluded between Poland and Romania. It should be noted that, in most projects, work on lines leading to the Polish border was considered a priority and was expected to be carried out before anything else. The reality, unfortunately, cancelled these plans and until the outbreak of war, these situations did not arise.

Concerning the transit line between the Romanian and Czechoslovak border through Poland, a relevant convention was concluded on November 9, 1929. It was signed by Franciszek Moskwa, deputy director of the department at the Ministry of Communication, on the Polish side, by Cesar Mereuță, deputy director of the CFR, representing Romania and by Jaroslav Ouředniček, counselor at the Czechoslovak Ministry of Railways¹⁷, representing Czechoslovakia. The convention originally recommended and allowed special transport, carried out with the help of trains specifically defined as transit. Moreover, it also specified the type of passenger carriages to be used in transit traffic (Article 3). The carriages had to be equipped with a corridor, which unlike the *sidecars*, were easier to control because they had a limited number of entries. Transit trains were not to stop in Poland or Czechoslovakia, except for the neces-

---

¹⁶ T. M. Atanasescu, *op. cit.*, s. 34.

¹⁷ *Acordurile asupra traficului pe calea ferată între Regatul României, Republica Polonă și Republica Cehoslovacă*, vol. I, București 1930, s. 49-55. III 209949.

sary technical stops (the question was whether they were included in the official timetable – consultation with Romanian timetables). The convention provided for the use of individual locomotives for the transit of Romanian trains by individual railway managements, i.e. PKP and ČSD. Transit train passengers did not need to have passports and were not subject of customs control (Article 26). As an addition to the convention, it was also proposed to strictly define the timetable of the train to connect Chernivtsi to Oradea.

In February 1930, it was concluded that the average journey time between the mentioned stations was 41 hours, taking into account the shortest route, i.e. through Czechoslovakia and Poland [485 km], not through Romania, where the train had to travel about 520 km longer. Due to the fact through the mountainous territory, the fast trains *Accelerat*) did not circulate, the travel time was very long. It was proposed to launch the train in the fast regime, which was to cover the 485 kilometers route in a decent 15-hour time for political and terrain conditions¹⁸. The train was to leave Oradea at 15.00 [14.50], to reach the border station of Halmei (Halmeu) at 18.58 (Romanian time, there was a change of time to Czechoslovak and Polish time [17.58], according to which the train henceforth traveled in the direction to the Polish-Romanian border, despite returning to the Romanian area between the stations Sighetul Marmației (20.30) and Valea Vișeuului (21.35); to the Polish-Czechoslovak border in Jasiña the train was to arrive at 23.05. The next check points were Delatyn (1.21), Kolomyja (3.00) further on, the train had to leave from Grigore Ghică Voda at 4.32 / 5.32, in order to arrive in Cernauți at 6.00 [6.04] Romanian time. In this direction distance of 486,1 km was cov-

---

¹⁸ *Ibidem*, p. 111.

ered in 15 hours 14 minutes. The train was to depart from the capital of Bukovina at 21.40, to reach the station in Oradea at 13.05 [12.45 according to final timetable] next day, thus covering the distance of 486,1 km in 14 hours and 5 minutes¹⁹. In this way the average commercial speed of the train was to be around 33 km/h²⁰. According to this timetable this train circulated in 1930²¹. This timetable was mentioned in the agreement, but in reality a different one was put into schedule, having a few changes mentioned in 1930.

More changes were registered in 1934, based on the passengers' observations and demands. The train (Personal no. 441, 444) left Oradea at 3.45 am, passed Satu Mare at 7.30, entered Czechoslovakia in Halmeu at 7.10 [8.10] change of time zone into Central European Time). The train had to arrive in Sighet at 9.05, where number of the train was changed into 458/455, and cars from Oradea were attached to the train from Košice. After that, the train had to reach the following check points: Valea Vișeuului at 10.12, then Jasiňa at 12.07, Woronienka at 13.41 [like the train no. 3112], Stanisławów at 17.13, Gr. Ghica Voda at 21.40 and finally Cernaui at 22.55²². Another difference from the original text of the agreement was the composition of the train, because in reality it consisted only of 2 and 3 class cars.

The agreement clearly stipulated the circulation of only one train per day. The addition of another on this route was to be possible only after the conclusion of additional annexes to the original protocol. The maximum weight of the train on the

---

¹⁹ Mersul trenurilor de călătorii valabil..., pp. 522-524.

²⁰ *Acordurile asupra traficului pe calea ferată...*, p. 111.

²¹ Mersul trenurilor de călătorii valabil..., pp. 522-524.

²² Mersul trenurilor valabil dela 16 iunie 1934, tab. 71.

whole route was set at 165 tons, however, the Polish side probably envisaged joining it, at least on part of the route by the local group of wagons, because the possibility of expansion on the Polish side of the train to 300 tones is mentioned²³. Probably it was supposed to run on the 322 train schedule – from Czerniowce to Kraków²⁴.

The minimum train composition was determined as follows: locomotive, four-axle post car, ½ double-axle car, 3-axle 4-axle car, or sleeping car. The cars were to be provided by CFR and the International Sleeping Car Company [Wagons Lits] (CIWL). In reality, according to Romanian timetable from 1930 this train [number 58/59] had to be made of: one baggage 4 axles car [D], one 2 axle – 1 and 2 class [A/B] car and one 2 axle – 3 class [C]²⁵.

The agreement did not contain stipulations regarding additional freight trains to be routed on this route, considering the existing connections to be sufficient, without excluding the possible extension of the offer in the future.

Upper Silesia Area

The provisions of the Versailles Treaty also affected other areas of Poland, first of all we should mention here the most developed area in this respect, namely Upper Silesia. As a result of three Silesian uprisings and the final plebiscite, this area was divided between Poland and Germany. Poland received a larger share of the Silesian industry, while Germany received a larger territory (71%: 29%). On the Polish side there were also 1,170 km of railway track, and 108 railway stations

---

²³ *Acordurile...*, p. 112.

²⁴ PKP timetable, winter 1930/31, table 195.

²⁵ *Mersul 1930...*, pp. 1022-1023.

and stops²⁶. PKP took over the management of these lines after June 17, 1922, when the area of Upper Silesia was handed after the plebiscite administration to Poland. One of the first tasks of the new administration was to organize and improve the railway network, since the newly established divided a uniform railway network in the center of the industrial district. The new border crossed 16 standard-track sections of the line, and 16 narrow-gauge lines²⁷. In addition, new borders divided the existing key lines for the Polish economy, such as the only route leading directly to the Baltic Sea through Bytom, Kluczbork, Ostrów Wielkopolski and Poznań. The two sections: Bytom-Rojca and Lubliniec-Kępno, remained in German hands. The network had no connections with Galicia and Congress Poland, which had yet to be built. The railway lines in Upper Silesia were also not prepared to take over the traffic coming from Congress Kingdom, because there was no such need so far. All larger marshalling yards and shunting stations were located in the western part of Upper Silesia and prepared to handle German traffic (Gliwice, Pyskowice, Kędzierzyn, Racibórz, Kluczbork and Bytom). There was also a lack of sufficient number of repair workshops, most of them being located on German territories. Although the Upper Silesian Convention imposed on Germany the obligation to

---

²⁶ J. Delowicz, *Z dziejów kolejnictwa na Śląsku. W 70-lecie otwarcia linii kolejowej Rybnik-Żory-Pszczyna* [From the history of railways in Silesia. On the 70th anniversary of the opening of the Rybnik-Żory-Pszczyna railway line], Żory 2008, p. 32.

²⁷ D. Keller, *Wpływ czasu powstań i plebiscytu na funkcjonowanie kolei na Górnym Śląsku w okresie międzywojennym (wybrane aspekty)* [Influence of the uprisings and plebiscite on the operation of railways in Upper Silesia in the interwar period (selected aspects)], [in:] D. Keller [ed.] *Zeszyty Rybnickie* 11, Górny Śląsk na zakręcie historii. Materiały konferencyjne [Upper Silesia at the turn of history. Conference materials], Rybnik, 2011, p. 89.

repair Polish rolling stock. However, due to the fear of sabotage, it was preferred to conduct the repairs in Polish factories, even though it meant prolonged waiting and time and a reduced amount of rolling stock available for use. Generalizing railway matters were so important that in the Upper Silesian Convention they took 105 articles out of 606 included in this document in general (Articles 396-500)²⁸. New conditions also forced the construction or reconstruction of border stations, including those in: Lubliniec, Chebzie and Sumina²⁹. Construction of new sections of the rail network had also begun, enabling detour in German areas in order to minimize the need for transit through Bytom and Kluczbork (towards Poznań). First such lines were built as early as 1923-1924: Hajduki Wielkie–Kochłowice and Chorzów Stary–Szarlej, thus enabling a detour around the interchange in Bytom. The Bluszczów–Brzezie nad Odrą line was also built, which enabled direct connection of between the rest of the country and towns located near Racibórz³⁰.

Attempts to bypass the railway hubs that were under foreign management did not apply only to German stations. The construction of the Chybie–Skoczów line, allowed the bypassing of the Annaberg (Chałupki) railway junction, managed by the under the Czechoslovak railways (1927). Bypasses of the German network were also built on the northern border of Upper Silesia. The most economically important was the bypass of Kluczbork, which was finally accomplished by building the Kalety–Wieluń–Wieruszów Podzamcze line with a length of 115 km. This facilitated the export of coal to Poznań, es-

---

²⁸ *Ibidem*, p. 90.

²⁹ J. Delowicz, *Z dziejów kolejnictwa na Śląsku... [From the history of railways in Silesia...]*, p. 34.

³⁰ *Ibidem*, p. 35.

pecially in the period preceding the construction of the coal mine³¹.

The rest of the Polish-German border

The Polish side took over the railway lines in this area according to Articles 27 and 87 of the Versailles Treaty, regarding German territory ceded to Poland. The issue of the transfer of the railway infrastructure was regulated by Article 371 of the aforementioned Treaty, which also regulated the issue of the transfer, in a serviceable condition, of the movable inventory prior to November 11, 1918. Moreover, these rules were also extended to railways located in the former Russian partition and rebuilt into the normal course during the war. On the Gdańsk section, Poland took over the supervision of railways in accordance with the Article 104 of the Treaty and Articles 21, 22 and 25 of the Polish-Gdańsk Convention. The exceptions were trams and narrow gauge railways located within the city itself. In addition, privileged transit issues were regulated by Article 89 of the Treaty of Versailles, and Article 98 obliged Poland and Germany to conclude the appropriate railway convention.

Apart from the section of the Upper Silesian lines mentioned in later contracts as transit lines, the Polish-German border established by the Versailles system interrupted 20 local rail lines, which led to a limitation of the traffic or even to its suspension. During maintenance periods, the traffic was limited to 2-3 trains per day on the route, both on Polish and German sides, and in most cases the trains did not cross the

---

³¹ Z. Taylor, *Rozwój i regres sieci kolejowej w Polsce [Development and regression of the railway network in Poland]*, Warsaw 2007, p. 50.

border³². Unused sections were usually left in the material sense, while bridge over the Vistula River in the village of Opalenie on the Smętowo-Kwidzyn line had a slightly different fate. . Because rail traffic on this line had not been carried out since 1922 (especially on the section Opalenie-Kwidzyn)³³, the Polish side decided to demolish the bridge and transfer the structure to Toruń and Konin, being still used today. The Germans tried to rebuild it during the Second World War, but their structures were destroyed during the retreat in 1945. During the Cold War, the plan was to open a temporary bridge in the event of a conflict.

It is also worth mentioning the issue of transit communication between Germany and East Prussia on the German section. The first transit agreement was signed in 1921 between the two countries, it was (the Paris Convention) in a straight line fulfilling the obligation imposed by Article 89 of the Treaty of Versailles regarding the freedom of transit of goods, ships, wagons and transports by post, from East Prussia to the rest of Germany or vice versa through Poland. This document clearly separated normal transit, e.g. international trains with commercial stops in transit country, but subject to all customs and passport regulations, and privileged transit, carried out on the basis of passing through the territory of another country without the possibility for passengers to leave the wagon, regardless of whether the train had commercial stops in the transit country or not; the advantage was the lack of customs and

---

³² A. Massel, *Pasażerski ruch kolejowy w czasach II Rzeczypospolitej (1). Połączenia międzynarodowe [Passenger rail traffic during the Second Polish Republic (1). International connections]*, "Świat Kolei" 11/2009, p. 20.

³³ The 1922 summer timetable no longer provided trains on the Kwidzyn line. Rozkład Jazdy Pociągów lato 1922, tabela 1a [Train Timetable summer 1922], table 1a.

passport formalities. The first agreement identified 8 railway lines on which, if necessary, privileged traffic could be started.

1. Lębork (Lauenburg [DR])–Gdańsk–Tczew–Malbork (Marienburg [DR]);
2. Chojnice–Tczew–Malbork (Marienburg [DR]);
3. Piła (Schneidemühl [DR])–Bydgoszcz–Toruń–Iława (Deutsch Eylau [DR]);
4. Zbąszynek (Neu Bentschen (from 1923) [DR])–Zbąszyń – Poznań–Toruń–Iława (Deutsch Eylau [DR]);
5. Rawicz–Leszno–Poznań–Toruń–Iława;
6. Krotoszyn–Gniezno–Toruń–Iława;
7. Gardeja–Malbork–Gdańsk;
8. Iława–Malbork–Gdańsk³⁴.

The last one was rather relevant for an eventual transiting of Poland from Warsaw to Pomerania.

Also, six transport corridors were marked out for freight transit, which largely coincided with the lines designated for passenger transit; a certain deviation was the designation of two „regular” transit lines towards the USSR: Protschken (Prostki)–Grajewo–Białystok–the Soviet border; Kimochén–Raczki–Grodno–Soviet border³⁵.

Until 1936, the Germans used 5 northern transport corridors: Lębork–Malbork, and Chojnice–Tczew–Malbork; Piła–Bydgoszcz–Toruń–Iława; Zbąszyń–Poznań–Toruń–Iława and Rawicz–Poznań–Toruń–Iława. The most circulated was the Chojnice–Tczew–Malbork route, constituting the main con-

---

³⁴ T. Bissaga, *Geografia kolejowa Polski z uwzględnieniem stosunków gospodarczo-komunikacyjnych [Polish railway geography including economic and communication relations]*, Warszawa 1938, p. 175.

³⁵ J. Wendt, *Geopolityczne aspekty tranzytu w Europie Środkowej [Geopolitical aspects of transit in Central Europe]*, „Geopolitical Studies”, vol. 6, Warszawa 1999, p. 56.

nections between Berlin and East Prussia, having 3 (4) express trains and one passenger train on the route. One of them was, fast, fully transit type, while the others stopped in Chojnice and Tczew and were available for passengers boarding in Poland for international travel.

These rules were in use until February 7, 1936. Later on, due to the scale of German financial arrears, Poland terminated the application of the Convention, almost completely blocking transit from Germany to East Prussia. In the attempt to improve relations with Poland, Germany quickly tried to clarify the matter and conclude a new agreement, which eventually succeeded.

In this case, rail traffic was regulated by the agreement of March 1, 1936, which designated 11 transport corridors for German freight transit to East Prussia, primarily with destination points on the German border (East Prussia) in: Malbork (Tczew–Malbork railway crossing; but it was still necessary to formally pass through the territory of the Free City of Danzig); Iława (Działdowo). For passenger (ordinary) transport, two additional corridors were designated: Inowrocław–Malbork and Costau (Kostów) (border station Łęka)–Toruń–Iława (border station Rakowice), however the analysis of the timetables does not confirm DR's use of these possibilities³⁶. It is worth mentioning that this also concerned the communication of East Prussia with the Free City of Danzig, where the management of railway lines was in Polish hands and was entrusted to PKP. Despite the fact that these transport corridors were indicated in the contract, traffic was not carried out on all of them, as traffic was very often restricted by the Polish side due to late payment of transit fees by Germany. In privileged

---

³⁶ RJP, summer 1935, table 109.

traffic it was planned to use five railway lines. According to the agreement of May 7, 1936, two of them were Strzebielino–Gdynia–Gdańsk–Tczew–Malbork (with 6 trains towards East Prussia and 4 trains in the opposite direction) and Chojnice–Tczew–Malbork (with 6 pairs of trains [100-120 axles] round trip per day)³⁷, while the other three options were probably not used by the Germans due to the reduction of costs that PKP would have to pay. In total, German transit debt was estimated at around 100 million zł (around 20 million \$), of which Germany would ultimately only pay some of it back in cash, paying the rest by delivering certain goods³⁸.

It is worth mentioning the attempt to use the corridor by Germany on the Polish side – e.g. in 1923 the Warsaw–Gdańsk express train followed the route used today e.g. through Działdowo–Iława and Malbork). In the late 1930s the use of these routes by fast Motor coaches (LUXtorpeda) was also considered.

It is also worth mentioning about the perturbations on the Polish-Czechoslovakian section, where, contrary to the original arrangements from November 1918, the Czechoslovak army attacked and finally manned the section of the Košice–Bohumín Railway, which, according to the original agreements, and also according to the principle of nations self-determination was to belong to Poland. The occupation by ČSR of Zaolzie and the railway lines in this area, although rational for the Czechoslovakian side, exacerbated relations between the two countries, and this state lasted practically throughout

---

³⁷ T. Bissaga, *Geografia...*, p. 175.

³⁸ K. Lewandowski, *Prekonteneryzacja w Rzeczypospolitej Polskiej 1926-1939 [Pre-containerization in the Republic of Poland 1926-1939]*, Łódź-Wrocław 2016, p. 53.

the interwar period. The cut-off of Cieszyn (Polish) from the railway network on the southern bank of the Olza forced the construction of a connection between this city and Upper Silesia, so as to provide local people with access to seasonal jobs. The division of the current Duchy of Cieszyn was also a potential disaster for the industry concentrated in this city, which was virtually deprived of the possibility of free export of manufactured goods to the rest of the country. For this reason, the construction of a section of the railway line from Pawłowice in Upper Silesia to Chybia (Cieszyn) with a length of 14 kilometers began in 1922. This line was put into use on November 1, 1924 for freight traffic, and on March 15, 1925 for passenger traffic³⁹.

The Paris Peace Conference and the subsequent peace treaties have created a new situation in Europe not only on political level, but also regarding transport and economy. Again, it was proved that these three factors cannot be treated separately. The situation on transborder/transit lines was an outcome of the political situation between the interested states.

---

³⁹ K. Nowak, *Problemy rozwoju sieci kolejowej Śląska Cieszyńskiego i jej integracji z górnośląską częścią województwa śląskiego (1922-1939)* [Problems of the development of the Cieszyn Silesia railway network and its integration with the Upper Silesian part of the Śląskie Voivodeship (1922-1939)], in M. Kapias, D. Keller [ed.] *Węgiel, polityka, stal, ludzie... Studia z dziejów kolei na Śląsku* [Coal, politics, steel, people... Studies from history in Silesia], Rybnik 2018, p. 198 [195-207].

THE *ARMÉE D'ORIENT* FROM THE ARMISTICE TO THE *PETITE ENTENTE* (1918-1920)

Vincent Arbarétier¹

Abstract

The following paper analyzes the missions of the Army of the East, carried out after the conclusion of the armistice of November 11, 1918 in order to ensure international security. Composed of large units of armies from France, England, Greece, Italy and Serbia and commanded by General Franchet d'Espèrey, the Army of the East had its initial command in Thessaloniki, then in Istanbul. In Hungary and Bessarabia, the Eastern Army cooperated with the Romanian army against the Bolsheviks to ensure economic order and reconstruction. The author also examines the help given by the Eastern Army in the creation of the Yugoslav army, as well as in the Albanian republic of Koritza formed in November 1919, under the protection of the French army.

Key words: *Franchet d'Espèrey, Armée Alliée d'Orient, Danube Army, Emmanuel de Martonne, General Berthelot, Bolshevik military units*

As Future *Maréchal Franchet d'Espèrey* started the first allied offensive and victory on September 15, 1918, from Saloniki area, he surely did not know that some of his French sol-

---

¹LTC Vincent Arbarétier is Chief of the History and Symbolic Department – French Defense Historical Service – Vincennes, France.

diers and sometimes allies would still be in this part of Europe two years later. As soon as the Armistice between France and Germany was concluded on November 11, the preliminary work of the Paris Conference was launched, and despite many difficulties, we will highlight further on, until the signature of the treaty of Versailles on June 28, 1919. The *Armées Alliées d'Orient* (Eastern Allied Armies Command) were restructured in accordance with the new missions received after the conquest or liberation of different countries by the Allied Armed Forces.

After reaching a line covering most of Balkan and Central European countries, after 90 days of intense progression, General Franchet d'Espèrey was able to focus on the internal security of his new area of operations and interest:

After receiving the report from his commander in the Eastern Theater, Marshal Foch was wondering if it was still necessary to proceed in Austria or to fight against a new threat: Bolshevism spreading not only among the 90,000 prisoners of the Central powers, but also in Hungary (Béla Kun) and on the borders between Romania and new USSR. Franchet d'Espèrey, who was not part of the diplomatic discussions taking place in Paris, had the idea to join Constantinople on February 8, 1919.

His own **Headquarter** was moved from Salonika to Istanbul on February 6, 1919.

His **missions** consisted in interposition between warring factions till the peace was signed in Versailles, and his multinational army had to be deployed in different countries in order to be able to face any internal or external threat²:

---

² Jean Bernachot (Général), *Les armées alliées en Orient*, Tome 1, Vincennes 1972, pp. 6-7.

1. *Army Milne (HQ Constantinople)*: 122 FR ID³, 22 UK ID, 27 UK ID, 28 UK ID, 229 Bde⁴, Sicilia Italian Bde.

2. *Occupation Allied Contingent of Bulgaria (HQ Sofia)*: commanded by French General Chrétien: 26 UK ID, 2 Battalions of 35 IT ID, and 1 Battalion of 11 FR Colonial Infantry Division.

3. *Army Henrys (HQ Belgrade)*: 2nd Group of Infantry Divisions (76 FR ID, 17 FR Colonial ID), 11th FR Colonial ID, one FR Cavalry Bde, 35th IT ID minus the 2 battalions sent to Bulgaria.

4. *Army Mitchitch (HQ Belgrade)*: 1st Serbian Army (Morava, Danube and Drina Divisions) 2 Serbian Regiments (25th IR, 26th IR) 2nd Serbian Army (Timok, Chumadia and Yugoslav Divisions), 2 Serbian Infantry Regiments (23rd and 24th IR).

5. *Army Paraskevopoulos (HQ Salonika)*: 1st Army Corps (1st, 2nd, 13th HEL ID); 2nd Army Corps (3rd, 4th, 14th HEL ID); National Hellenic Defense Army Corps, 9th HEL ID.

6. *Allied Contingent of the Adriatic Sea* :

a. *Scutari (Albania)*: 1 FR INF BN, 1 FR CAV SQN, 1 FR ENG⁵ COY⁶, 1 IT INF BN, SQN, 1 IT ENG COY, 1 UK BN.

b. *Antivari (or Bar) (Montenegro)*: 1 FR COY, 1 SER COY, 1 IT BN.

c. *Cattaro (or Kotor) (Montenegro)*: 1 FR BN, 1 US BAT, 1 SER BN, 3,5 IT BN.

d. *Ragusa (or Dubrovnik) (Croatia)*: 1 FR BN, 1 SER BN.

e. *Fiume (Slovenia)*: 1 FR ENG BN, 1 SER BN.

f. *Spalato (or Split) (Croatia)*: 1 SER detachment.

---

³ Infantry Division.

⁴ Brigade.

⁵ Engineer.

⁶ Company.

7. Italian Troops in Montenegro

a. *Antivari (or Bar)*: 1 BN.b. *Neagous*: 2 COY.c. *Virpazar*: 1 COY.8. *Reserve under the command of CinC⁷*: 57 FR ID.9. *Odessa and Sevastopol*: 156 FR ID subordinated to General Berthelot.

The missions of those allied troops under the command of General Franchet d'Espèrey was respectively to enforce the armistice conditions agreed on the one hand with Germans and Austro-Hungarians, and on the other hand with Bulgarians and Ottomans. Relatively important forces were located in Hungary, Bulgaria and Istanbul from December 1918 to October 1923. In December 1918, some units were sent to Southern Russia against Russian Bolsheviks.

Regarding the situation in Bulgaria, General Chrétien had to manage the strikes and unrest throughout the country. Tsar Ferdinand 1st abdicated just after the signing of the ceasefire on September 29, 1918 and left his kingdom to Tsar Boris 3rd, aged 25. Prime Minister Teodorov who succeeded Malinov, strongly opposed the Bolshevik movement. The demobilization was going quite well, as French reports stated that “people’s confidence in the Bulgarian army remains intact, although it has to withdraw from Dobrudja; soldiers are behaving very respectfully in front of their officers and salute them but do not salute Allied officers”.

Teodorov’s external policy continued the collaboration with the Allied Occupation troops, while trying domestically to focus on the improvement of the social and economic situ-

---

⁷Commander-in-Chief.

ation in order to prevent the newly-formed Bolshevik movement to ascend to power. French troops were noticing that the US President Wilson was very popular among the Bulgarian population for his defense of the National Rule principles and that Italy (through her 35 ID) was trying to push the Bulgarians against the Serbs as far as Western Macedonia was concerned.

In 1920, Stamboliyski won the elections, and the Bulgarian political regime became peasant dictatorship.

About the situation in Hungary, Romanian troops fought against Béla Kun Bolshevik regime from March to July 1919 and tried to support the annexation of Transylvania. Georges Clemenceau, who was trying to favor an action of the Romanian Army against the Russian Bolshevik incursions into Eastern Romania, failed to create a unique French Command of the Romanian Army and had no choice but to allow the Romanian Army to occupy Budapest in November 1919.

For 133 days, Béla Kun tried to impose a Red revolution around the world and his great Red Army of several thousand managed to easily defeat the Czech forces out of Slovakia. After the collapse of the Hungarian Bolshevik Regime, a new Counter-revolutionary Regime emerged, led by Admiral Horthy, who called himself Regent of Hungary. He replaced the Red Terror with a White one and forced the peasantry to give back to big landowners their own land.

French Occupation forces in Hungary faced the following challenges:

- Preventing Hungarian regime from falling into Bolshevism;
- Solving Transylvanian, Banat and Slovak issues with as low trouble as possible,
- Ensuring that the Mackensen Army complies with Armistice regulations.

Regarding the situation in **newborn Yugoslavia** under the Serbian rule, both the military and the civilian outcome of 1st World War were under the responsibility of both the French and Serbian armed forces and diplomats. The integration of Croats, Slovenes, Bosnians and Macedonians in the new kingdom was a difficult task. Those people used to fight against the Serbian and Montenegrin armed forces within the KuK⁸ Austro-Hungarian army where the cohesion lasted until the final day of the war under the Habsburg emperor. After the war, the French and Serbian representatives had a lot of difficulties to enhance the Yugoslavian authority in those territories. The French Army was involved only in peace restore missions and sometimes was not strong enough to support new Yugoslavian authorities. General Henrys was the commander of the French Army in the East till he was sent in Poland in late 1919.

As far as **Albania was concerned**, the French Army of the East had established a new state called the Autonomous Republic of Koritza (Korçë) which existed until 1921. Themistokli Gërmenji, the leader of the Albanian Resistance against the French Military presence was executed. But the French losses were also very numerous. The French Military Cemetery of Koritza has more than 640 graves of the French soldiers and represents a testimony of that great loss. Colonel Henri Descoins, the former Chief of Staff of the Dardanelle expedition, was the French military commander in Koritza.

Regarding the **Danube Army**, the French divisions had the task to disarm the German units, as well as to block any attempt from the Russian Bolsheviks to cross the Romanian border in Bessarabia. A Great Romanian Assembly took place in the Transylvanian city of Alba Julia in December 1918 in or-

---

⁸ *Kaiserlich und Königlich*: Imperial and Royal.

der to unite the province with the Romanian Kingdom, thus creating Greater Romania. This country's population and territory had doubled in size... Among her 18 million inhabitants, 29.1% are minorities: Hungarians (8%), Germans (4%) and Ruthenians (3%). On the Religious and Cultural side, 72% of Romanians are Greek-Orthodox, 8% are Greek Catholics, 7% are Roman Catholics, and 5% are Jews. In summer 1919, the Romanian Army was able to replace the French Army in Bessarabia. Emmanuel de Martonne and General Berthelot were the two French characters who embodied the French support towards Romanian unification. The first of them was charged with the precise delineation of the Rumanian borders; the second was the one who reorganized the Rumanian Army.

French Historian Jean-Noël Grandhomme wrote about French intervention⁹ in Russia:

“Clemenceau decided the intervention in Russia on 21 November 1918. Berthelot receives the mission to sustain local governments in order to maintain the stability during the time necessary for them to set up their own armed forces. In addition, he must safeguard the Allied general interest in this area”.

Once the threat of Hungarian Bolshevism was handled, most of the Romanian military units were thrown into Bessarabia in order to deter any Russian tentative of invasion. After supporting the French Danube Army, the Romanian Army was involved in a series of low-level combats against Bolshevik military or paramilitary units.

In Romania, as in Hungary, French and British units were deployed in order to build local stability needed to prevent warring factions from fighting each other and to prepare the

---

⁹Jean-Noël Grandhomme, *Berthelot du culte de l'offensive à la stratégie globale*, ECPAD éditions, Paris, 2008, p. 705.

physical and economic functions necessary for a global reconstruction of the regional area.

The addition of Bessarabia to Romania was just as problematic, as Russia was not involved in that part of the Versailles Conference. However, General Berthelot did not receive clear guidance from French Government. He was given only a mission to coordinate with General Denikine's White Russian Forces. The attachment of Bessarabia to Romania was so well prepared among diplomats that there was no realistic approach on the ground except for the delineation of Eastern border.

About the **expedition of French and Allied forces into Western Russia and Ukraine**, the animosity between General Berthelot and General Franchet d'Espèrey, General Berthelot's diary is particularly interesting: "As soon as I arrived in Salonika on 13 October, General Franchet d'Espèrey seemed very surprised to see me. Without any doubt, he did think that my role would have diminished his own one, because I acknowledged to have found in his behavior as well as in his staff none of any warmth nor any good will, which would have been able to facilitate my own mission. All my Staff officers were deeply struck by that lack of positive behavior"¹⁰.

As described by Tim Mulholland¹¹: "To mobilize under the cover of the Allied Divisions. Berthelot's appointment also created some friction within the command structure of Allied forces in Eastern Europe. In order to bypass General Franchet d'Espèrey, Commander-in-Chief of the Allied Army of the East, toward whom Clemenceau harbored, considered antip-

---

¹⁰ Général Henri-Mathias Berthelot, *Souvenirs de la Grande Guerre*, éditions des PARAIGES Histoire, Références, Metz 2018, p. 789.

¹¹ Kim J. Mulholland, *The French army and intervention in Southern Russia*, https://www.persee.fr/doc/cmr_0008-0160_1981_num_22_1_1903, pp. 45-46.

athy, Berthelot's command was organized independently so that he reported directly to Foch and Clemenceau. Franchet d'Espèrey grumbled at this division of military authority, and he differed with Berthelot over prospects for a successful intervention in Southern Russia. He warned that the expedition would have to be massive — at least ten thousand more men than had been scheduled for Russian service — if the promises of the French government were to be fulfilled. Existing resources in the Eastern Theatre were insufficient. Many units designated for the Ukraine fell below normal strength, and Franchet d'Espèrey predicted that Senegalese troops from the colonial army, who were to be part of the expedition, would find the Russian climate intolerable. He also warned of war-weariness and poor morale among many units. Some officers and soldiers had seen eighteen to twenty-four months' duty without leave, and in their exhausted condition they were susceptible to the influence of Soviet propaganda. According to the official Greek history of the intervention, Franchet d'Espèrey noted that while French soldiers fought enthusiastically against the Central Powers and relished the prospect of victory on the Danube, they viewed any occupation of the Ukraine with hostility and threatened mutiny. Thus, Franchet d'Espèrey insisted that only volunteers or politically trustworthy troops not scheduled for immediate demobilization are employed in Russia. By the time the expedition was ready to embark for Russia from bases in the Balkans, Berthelot began to share Franchet d'Espèrey's reservations. He discovered that only three divisions, not twelve, were immediately available to occupy a wide expanse of territory in the Ukraine, and one of these divisions could not be employed due to an influenza epidemic within its ranks. Berthelot now argued that the intervention was doomed

to fail unless extensive reinforcements arrived promptly from France. Even at this early stage there was a large discrepancy between what Berthelot had promised the Volunteers and the realities of French support for military intervention”.

Nothing was really prepared in order to win a further war against the Russian Bolsheviks. The Spanish flu, as well as the low morale of French soldiers and the poor logistics supporting this expeditionary force were involved in the fiasco of this plan. Neither Berthelot, nor Franchet d'Espèrey were in a good condition to win in Russia a war against the Red Army with scattered units without any form of coordination.

Nevertheless, some allied units were integrated within the French Command structures: “the Allies and Denikin: In the next few weeks the French expedition, augmented by a sizeable Greek contingent and smaller units of Polish, Romanian and Czech troops, seized Nikolaev, Kherson and Tiraspol so that Allied forces controlled an arc of territory in the Western Ukraine along the northern shore of the Black Sea between the Dniester and Dnieper rivers. In January, General d'Anselme arrived in Odessa to assume command over operations in the Western Ukraine, and he quickly established contacts with Simon Petliura. At Kherson and Nikolaev, d'Anselme's representatives arranged with Petliura's troops for a peaceful transfer of power to French authority. The French command later justified this decision on the ground that Petliurians controlled the communication lines with Odessa, and the only alternative to negotiation was a direct and perhaps bloody confrontation. D'Anselme's decision to negotiate with Petliura enraged the Volunteers who accused the French of treachery for dealing with Ukrainian nationalists. D'Anselme replied that the Volunteers lacked any authority in the region, and military ne-

cessity rather than any political consideration dictated his decision. In response to Denikin's complaint about his dealings with Petliura, d'Anselme observed that his relations with the Directorate were of a purely military character. The occupation of Kherson and Nikolaev was crucial for the protection of Odessa and the security of vital supplies and military stores in Nikolaev itself. As evidence of his good faith, d'Anselme pointed out to Denikin's representatives that he had declined Petliura's offer to place the entire Ukraine under French protection. But d'Anselme insisted from the outset that his instructions required that he cooperate with all patriotic elements, not just the Volunteers, opposing the Bolshevik¹².

There was a bad relationship between the French Troops and the White Russians. No common goal and operational objective was to be defined. The only way to proceed, as far as the French Expeditionary Corps was concerned, was to evacuate all willing White forces by sea from Odessa under indirect Red fire.

As promptly assessed: "When Franchet d'Espèrey¹³ arrived in Odessa on March 20 for an inspection tour, d'Anselme presented a candid assessment of prospects for the city's defense. He observed that poor morale and the danger of revolt complicated his task, but he expected that the city could be held at least temporarily. However, the loss of supply and revenue from the countryside meant that supporting the swollen population would be extremely difficult. In effect, the defeats at Kherson and Nikolaev made the provisioning of Odessa difficult, if not impossible. Given the tactical advantages held by the Allies in defending entrenched positions, the military sit-

---

¹² J. Kim Mulholland, *op. cit.*, pp 47-49.

¹³ *Ibidem*, p. 57.

uation did not seem hopeless, at least on paper, and the Allies could bring in supplies and reinforcements by sea. Yet there were only eight to ten days' food reserves on hand for a population that had swollen from four hundred thousand to over one million. D'Anselme and Franchet d'Espèrey concluded that evacuation was unavoidable. Although Franchet d'Espèrey assured the Volunteers that he intended to defend Odessa, he privately agreed with d'Anselme that the evacuation should be prepared, and on March 21, he issued instructions on how this would be accomplished, should the order be given. Two days later, he cabled Paris that because of his inspection tour he concluded that Odessa could be held only with difficulty, given the limited number of available troops, and these Allied soldiers had no desire to fight. He called for a „liquidation” of the Ukrainian intervention; he announced that Allied troops would fall back toward Bessarabia, and civilians would be taken off by ship unless the situation improved rapidly. On March 25, d'Anselme issued detailed orders in preparation for the possible departure, and the following day Franchet d'Espèrey cabled Clemenceau and Foch that the situation in Southern Russia and Hungary had become very serious and would only get worse in the immediate future. Not only were Bolshevik partisans threatening Odessa, but at this time a communist government under Béla Kun had seized power in Hungary. The absence of supplies and reinforcements, the danger of an internal revolt, the uncertain reliability of Allied troops, Grigorev's numerical superiority and, now, the danger of a hostile government in Hungary, all pointed toward a prompt retreat from Odessa”.

The removal of French forces from this critical area was completed without any hope of returning and installing any

French or Allied base within this strategic area of Europe. Romania was left alone against the Russian Bolshevik adversary. The technical agreement between Poland and Romania on the common railway policy in transporting troops from one country to another was not completed, until the external threat from the East was finally dealt with.

The French global strategy in Eastern European countries did not aim at replacing Russian, German, Ottoman or Austro-Hungarian domination by a French one, but at using the new countries as a permanent barrier against any attempt by either Germany or Bolshevik Russia, to put in place any kind of undemocratic political regime. Nevertheless the role of French and allied units was unclear. In parallel to this policy, there was also a clear will in Asia Minor to support Hellenic strategy of removing any Turkish domination from the former Asian Greece. Clemenceau, who was masterminding this policy, was clearly aware of French military and naval limitations in the global picture. Without any material resource, France was focusing on its own reconstruction and was not in a good position to reshape Eastern or Central Europe. Left alone by its main allies, two or three years after the Armistice of 1918, France was also facing antimilitarism and weariness of war among its own soldiers. All border controls within Central European new countries were under the French Military Missions' survey.

According to documents in French Military archives¹⁴, the French military action together with allied forces of those countries was focusing on all aspects related to the formation and training of forces. Healthcare was part of it, as well as constructing new railways in order to be able to transport and pro-

---

¹⁴ SHD: GR7N 2991 in Vincennes for Polish Armed Forces building.

ject forces along, inside and outside the countries. Military advisers, but also engineers, both civilian and military, as well as doctors and logisticians were part of this effort. Learning and training new French ways of combat were, as well, part of it. In addition, French instructors, officers and NCOs, were authorized, on a case-by-case basis, to follow in combat the troops that had been trained. In Poland, French instructors were allowed to follow Polish troops in combat either in 1919 or later on until 1921. In the Balkans, the French Expeditionary Force's behavior was the same. Instruction and courses were given by French officers in Yugoslavia, Romania or smaller countries (Montenegro or Albania). A kind of global strategy was conducted everywhere and Allied contingents were equipped and trained to French standards. French technicians and soldiers supported tanks, Artillery, Aviation and Motorized units. The only industry present in those countries during the 1918-1925 timeframe was the French one. The "Petite Entente" between Poland, Romania, Czechoslovakia and Yugoslavia was a series of bilateral treaties between France and each of those new countries aiming at reinforcing the security level in the area.

An example of the consequences of this alliance was the inclusion of a strategic railway line in Romania by the French geographical expert, Emmanuel de Martonne. As a result, both Poland and Romania were able to shift Romanian forces in Poland or Polish forces in Romania as much as needed, in the event of a Russian threat against one of those two countries (Image no. 1).

In conclusion, although France and the French Army were in a very good position after the armistice in the Balkans and in Central Europe to enforce a new order and a new security organization after having dismantled all the great Empires in the area, the opportunity was missed after the spring of

1919. Then, the failure of White Russian troops in Ukraine and Crimea forced the Allied forces to withdraw them from Sevastopol.

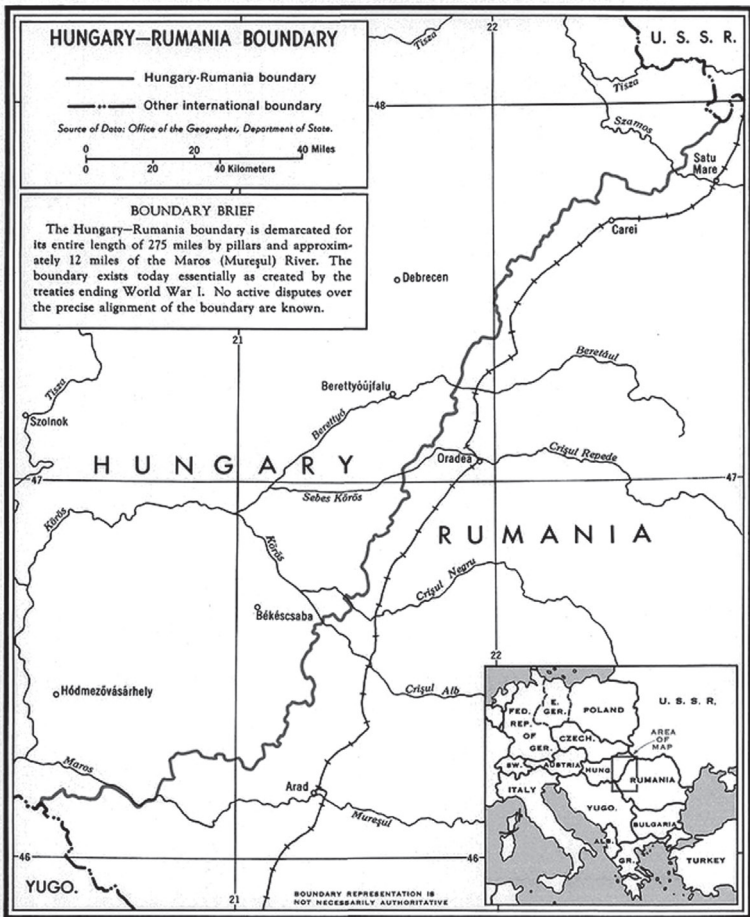

Image no. 1

Moreover, a new threat of the Bolshevik ideology and revolutionary movements inspired by the USSR was to be addressed. In this sense, a double approach was highlighted: directly, by the new governments in force or indirectly, through the military support brought by the former French army of Eastern Europe or the Danube Army, for Romania, Hungary, Yugoslavia or even Poland. Here, a specific French mission helped to form and prepare Polish forces to join the Polish army in the fight against the Bolsheviks.

The “Petite Entente” was supposed to be supported by French forces, and to provide each government in Poland, Romania and Yugoslavia with mutual support possibilities, which could not be set up mainly for financial reasons. Concisely, France has finally failed to be a great power in Eastern Europe for the next 20 years and left this crucial area fall under the controversial influence of Italy, Germany and Russia for a long period of time.

MILITARY FACTOR AND THE ESTABLISHMENT OF THE YUGOSLAV – ROMANIAN BORDER IN BANAT 1918-1919

Dalibor Denda¹

Abstract

For Romania and Serbia, the Banat issue was just one of many territorial issues that should be resolved at the end of the First World War. Both countries faced the Hungarian revolution. The Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes had disputes with Italy over the Adriatic coast of Dalmatia and with Austria over Carinthia. It also had to respond to the Albanian rebellions in the south. Apart from Hungary, Romania also faced the Bolshevik threat to the East. Both countries shared a common interest in taking control of Bulgarian aspirations to the northern and eastern borders. Territorial disputes were resolved by diplomacy. The Serbian government did not intend to lose its only traditional ally. Thus, at the request of France, until July 28, 1919, Serbian troops evacuated Timisoara and parts of eastern Banat.

After the withdrawal of the Yugoslav from Klagenfurt to Carinthia and the Romanian success in the war against the Hungarians, the Romanian Prime Minister Brătianu, began to remember the values of the 1916 Bucharest treaty. This meant Romanian claims over the entire Banat. On August 24, 1919, the Yugoslav Supreme Command did not rule out war as a potential solution and began to strengthen troops in Banat and

---

¹ Col. dr. Dalibor Denda is a research associate at the Strategic Research Institute of the University of Defense, Ministry of Defense, Belgrade, Serbia.

prepare them for defence. Finally, the agreement with the Supreme Command of Romania was concluded through the Allied. Romania's headquarters said it had no aggressive intentions in Banat and the situation was stabilized after the establishment of the common border line. The common interests of Hungarian and Bulgarian irredentism forced both countries to establish closer and allied relations through the Little Entente and the marriage of Yugoslav King Alexander I to Princess Marie of Romania. From the Serbian point of view, the military factor was crucial in saving the West Banat issue in favour of the Serbian national interest.

Key words: *Banat, Nikola Pašić, Constantin Prezan, Vojvodina, border adjustments*

After the Great War, the issue of Banat region was one of the questions that caused tensions in the Serbian-Romanian relations which had always been relatively good and friendly, until then. The Serbian aspirations concerning Banat were openly presented in public ever since 1914. According to a circular memo sent by the Serbian Prime Minister Nikola Pašić on September 4, 1914 to the diplomatic representatives abroad, the new South-Slav state should have comprised Serbia, Bosnia, Herzegovina, Vojvodina, Croatia, Istria and Slovenia². According to a draft document from September 21, among the other territories, the Yugoslav state was to include the entire plain of Banat³. An essential element of this demarcation was founded on an ethnic Yugoslav basis, but in case of Banat, there were

---

² Andrej Mitrović, *Serbia's Great War 1914-1918*, Hurst & Company, London, 2007, p. 89.

³ Đorđe Stanković, *Nikola Pašić, saveznici i stvaranje jugoslovenske države*, Nolit, Beograd, 1984, p. 49.

also strategic reasons. According to these reasons Serbia needed Banat with its geographic-strategic border, because otherwise it couldn't defend neither Banat, nor Belgrade. Historical reasons were mentioned as well. According to them, Banat was the greater part of the old Serbian Vojvodina with the Military March frontier, etc.⁴ At the same time, Pašić was claiming, that Serbia's future border should include Orsova, Timisoara with the territories up to the Mureş River, while Romania would get to keep Lipova, Lugoj and Arad⁵. However, by the treaty of Bucharest from August 17, 1916, the Entente had promised the whole region up to the Tisza River to Romania⁶. Banat was a multi-ethnic territory inhabited to a large extent by Romanians, Serbs, Swabians, Hungarians, Jews, Slovaks, and Craşovianians. The relative majority of population in the eastern and central region was Romanian, followed by Serbians in the western region⁷. Both Serbian and Romanian sides wanted the annexation of the entire Banat to their national states. After the Romanian retreat from the war in the spring of 1918, the Romanian leading opposition politician Take Ionescu had a series of meetings with the Serbian Prime Minister Nikola Pašić in Paris and London during the summer of 1918, where he admitted the possibility that Romania would renounce its claims on the entire Banat. In his telegram sent to the Serbi-

---

⁴ Andrej Mitrović, *Serbia's Great War 1914-1918*, p. 89.

⁵ Андреј Митровић, „Сучељавање са средњоевропским империјализмом“, *Историја српског народа*, VI – 2, Српска књижевна задруга, Београд, 1994, p. 63.

⁶ About the Treaty of Bucharest see: Petar Tomac, *Prvi svetski rat 1914-1918*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1973, pp. 406-408.

⁷ Florin Cristescu, “The division of Banat, the apple of discord between Serbia and Romania”, First part, April 10, 2019/<https://europecentenary.eu/the-division-of-banat-the-apple-of-discord-between-serbia-and-romania%EF%BB%BF-first-part/>.

an government on October 27, 1918 Pašić wrote that he and Ionescu appealed together several times to the French Foreign Minister, Stephen Pichon, with the claims that Serbia and Romania are willing to find compromise regarding the Banat issue. According to Pašić, Ionescu recognized Serbia's rights to Torontal County, thus Pašić did the same regarding Romania's rights to the Eastern Banat. For disputes between two sides regarding the Timisoara County, Ionescu and Pašić agreed to accept the mediation of the Allies⁸.

After a successfully conducted Vardar offensive and the liberation of the Serbian state territory, upon request of the French East Army Headquarters and the demands of local Serbian population, Serbian troops entered Banat. First small detachments crossed the Danube on November 3, 1918⁹. After Belgrade's armistice, on November 13, the *Royal Serbian Army* entered Banat with the approval from both Hungary and the Allies¹⁰. Several weeks prior to that, a so-called Banat Republic was proclaimed on the territory of Banat. Serbian Morava Division's 1st infantry regiment accompanied by 1st mountain artillery division took control of Timisoara on November 17, being acclaimed by all communities¹¹. By November 22, Ser-

---

⁸ Андреј Митровић, *Разграничење Југославије са Румунијом и Мађарском 1919-1920*: Радио-телевизија Србије; Прометеј, Београд, Нови Сад, 2019, pp. 143 – 144.

⁹ Драгољуб М. Кочић, „Продор Српске војске у Банат и отпор Румуна“, in *Србија 1918. године и стварање Југославије – Зборник радова бр. 7*, ур. Славенко Терзић, Историјски институт, Београд 1989, pp. 323 – 324.

¹⁰ Момир Милојевић, „Уговори о примирју“, in : *Србија 1918. године и стварање Југославије – Зборник радова бр. 7*, ур. Славенко Терзић, Историјски институт, Београд, 1989, pp. 312-313.

¹¹ *Велики рат Србије за ослобођење и уједињење Срба, Хрвата и Словенаца 1914-1918*, XXXI, Главни ђенералштаб, Београд, 1937, p.

bian forces had camped along the *Mures River*, from *Szeged* to *Lipova*. In their advance eastwards, they stopped at Caransebes and *Orsova*¹². The general purpose of this offensive was to secure as much of the region as possible before the *Paris Peace Conference*, obtaining an advantage in the region's split between Serbia and Romania. Placed under its control, Serbia regarded Banat as an acquired territory, part of a province called Vojvodina (*Banat, Bačka and Baranja*). On November 25, this view was enforced by the all-Slav Popular Assembly of *Novi Sad*. It hosted 72 Serb and other deputies of Slavic origin from the disputed areas¹³.

Because of possible tensions with Hungary and Romania, starting from November 13, the Serbian Supreme Command had stationed in Banat and Bačka regions troops in total of two and half infantry and one cavalry divisions. The Headquarters of the Serbian I army responsible for Banat area was situated in the city of *Novi Sad*¹⁴. Having re-entered the war, again on the side of the Allies, on November 10, 1918, the day before it ended in the Western Europe and a week after the capitulation of Austria-Hungary, Romania had ambitions concerning the entire Banat territory based on the Bucharest treaty from 1916. Serbian side at the time had troops on the ground and advocated for the right of self-determination of nations, regarding the

---

211 (*Serbia's Great War for liberation and unification of Serbs, Croats and Slovenes 1914-1918*, Vol. XXXI, Main General Staff, Belgrade, 1937, Further: SGW, XXXI, p. 211).

¹² SGW, XXXI, p. 262.

¹³ Ljubivoje Cerović, *Sârbii din România. Din Evul mediu timpuriu până în zilele noastre* (Timișoara: Uniunea Sârbilor din România, 2005), pp. 155–158.

¹⁴ Mile Bjelajac, *Vojska Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1918 – 1921*, Narodna knjiga, Beograd, 1988, pp. 166 – 167.

western part, based on Woodrow Wilson's 14 points program. The Serbs also had claims on Timisoara because of strategic reasons. At the other side, France had much more interest to support Romanian goals in the Banat, having in mind that Romanian Army was numerically stronger than the Serbian one and was engaged both against Soviet Republic in Hungary and Bolsheviks on Ukrainian front. French General Berthelot visited Banat in late 1918. He had asked the French government since November that all Serb troops should be sent to the west of the Tisza River and that the region should be occupied by French troops until the conclusion of the peace treaties¹⁵.

At the same time, a small French presence in the Banat was also established: a French cavalry brigade under the command of General François Léon Jouinot-Gambetta, who established its Headquarters in Vršac¹⁶. On December 1, 1918 the Headquarters of the French cavalry brigade was moved to the town of Bela Crkva, its Moroccan Spahi Regiment was placed in the village Jasenovo and its 1 African light cavalry regiment – in Vračev Gaj¹⁷. After the Alba Iulia assembly, the Serbian Supreme Command took into account the possibility of an attack from the Romanian army and irregulars against Hungary and the territories under Serbian occupation in Banat. According to official Serbian reports, it was of great importance for the Serbs and Entente allies to avoid any clashes between the Serbian and Romanian troops. On December 2, 1918 the Chief of the Serbian Supreme Command, Field Mar-

---

¹⁵ F. Cristescu, "The division of Banat, the apple of discord between Serbia and Romania", Part 2, April 11, 2019/<https://europecentenary.eu/the-division-of-banat-the-apple-of-discord-between-serbia-and-romania-part-2/>.

¹⁶ *SGW*, XXXI, p. 310.

¹⁷ *Ibidem*, p. 336.

shal Živojin Mišić, sent to French Command the request to occupy the territory eastward from the line Orsova–Mehadia–Caransebes–Lugos–Lipova¹⁸. Upon request, in the evening of December 3, General François Léon Jouinot-Gambetta and his Headquarters arrived in Timisoara. On the next day his cavalry brigade reached the city too¹⁹. Until mid December the part of troops of 11th French Colonial Division in total of 3 infantry battalions and 3 artillery divisions was placed in eastern Banat along the line of Danube–Orsova–Lugoj–Lipova–Mures–Nadlak–10 km westward from the line Nadlak–Timisoara–Bela Crkva and combined forces with the Serbian troops²⁰.

In the meantime, the Serbian military attaché to Romania informed Serbian Headquarters on December 16, 1918 about his official meeting with the Romanian Chief of Staff, General Constantin Prezan. During the meeting, Prezan tackled the Banat issue insisting on the fact that according to the Bucharest Treaty, the Entente Allies gave the entire region of Banat to Romania. Romanian general accepted the fact that 200.000 Serbs were also living there, but he trusted the good Serbian-Romanian friendship. Prezan suggested that the issue could be solved peacefully, through the exchange of population. According to his idea the Serbs from Banat should exchange their properties with the Valachs from the Timok valley and immigrate to Serbia²¹. The next day he also sent the information that Ion I.C. Brătianu openly advocated for the merging of the whole Banat with Romania. The Serbian military attaché to Romania thus suggested that “The Serbian troops should not

---

¹⁸ *Ibidem*, pp. 333-334.

¹⁹ *Ibidem*, p. 357.

²⁰ *Ibidem*, p. 422.

²¹ Д. М. Кочић, „Продор Српске војске у Банат и отпор Румуна“, р. 330.

evacuate Banat at any costs, not even in the case of a possible clash with Romanians”²². Having in mind the fact that Romania still had ambition to seize whole Banat, on December 26, Serbian Headquarters issued the order to its representative to the Allied Command in Budapest to collect the information regarding the capabilities and the combat readiness of the Romanian troops. His answer was that Romania mobilized 23 divisions, but they had only 110.000 rifles at their disposal. He also mentioned that General Berthelot strongly supported Romanian interests²³. Preparing for a possible military conflict Serbian Headquarters sent at the end of December one battalion from XI infantry regiment as reinforcement to the Serbian troops in Timisoara. At the beginning of January, Serbian Headquarters estimated that the possibility of a conflict with Romanians was less probable due to the unrests in Bucharest and the bad morale and state of the Romanian troops²⁴. After that, the Banat issue was more or less solved peacefully. On January 23, 1919, the Serbian troops got the order to withdraw west of the line Orsova–Karansebes–Lugoj. They were replaced with the French troops from the 11th colonial division that arrived during the next 10 days and was placed in a buffer zone between the Serbian and Romanian troops centered in Timisoara²⁵. The city was not entirely relinquished by the Serbian side. Along with the French advance, the *Royal Yugoslav Army* troops from Morava division, under the command of General Pantelija Grujić, consolidated its presence in

---

²² A. Митровић, *Разграничење Југославије са Румунијом и Мађарском 1919-1920*, pp. 214-215.

²³ *SGW*, XXXI, pp. 474-475.

²⁴ Д. М. Кочић, „Продор Српске војске у Банат и отпор Румуна“, p. 332.

²⁵ *SGW*, XXXI, pp. 601-602.

Timisoara. The detachments from Yugoslav Cavalry division under the command of General Djordje Djordjević were also deployed in Arad, Timisoara and Velika Kikinda²⁶.

Meanwhile the Paris Peace Conference had started. That was the beginning of a new tensioned period. The Romanian delegation headed by Ion I.C. Brătianu, stopped in Belgrade on its way to Paris, where a meeting with the regent Alexander took place. Brătianu tried to justify Romania's rights over the entire Banat. At the same time, Prince Alexander argued against the loss of a compact area in the western part of the country where more than 250.000 Serbs lived, and reiterated the danger of a border near Belgrade. He also confirmed the existence of an agreement between Take Ionescu and Nikola Pašić that recognized Serbia's rights to the western part of Banat. When he arrived in Paris, Brătianu criticized the abuses of the Serbian army against the Romanian population in Banat, at the same time trying to use Timoc, a region in Serbia inhabited mostly by Valahs as an exchange for the western Banat, inhabited mostly by Serbs²⁷.

At the Paris-Versailles Peace Conferences there were voices supporting the Serbian cause having in mind that Serbia had not signed a separate peace with the Central Powers, while other voices supported the Romanian cause. On January 31, the conference called on both Romanians and Serbs to present their positions. Brătianu demanded the entire Banat for Romania, arguing its economic unity. Serbia limited its claims,

---

²⁶ M. Bjelajac, *Vojska Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1918-1921*, p. 167.

²⁷ F. Cristescu, "The division of Banat, the apple of discord between Serbia and Romania", Part 2, April 11, 2019/<https://europecentenary.eu/the-division-of-banat-the-apple-of-discord-between-serbia-and-romania-part-2/>.

attracting the sympathy of the English, French and Americans. The only ones that supported Romania's position were the Italians, who lost the Dalmatian coast and feared a strong Slav neighbouring state²⁸. The Serbian delegation also suggested a plebiscite, but Brătianu refused it. This Brătianu's decision made a bad impression on the Conference delegations²⁹. In February 1919, the Yugoslav contingent in Timisoara was preparing to retreat. At that time there were many incidents among the Serbian authorities and Romanian population and agitators, but they never escalated to bloody conflict of higher extent³⁰.

On March 12, 1919 field marshal Mišić, Chief of Staff of the Serbian Headquarters, informed the Commander of the French Hungarian Army that the Serbian troops were ready to withdraw towards the west from the line that began at the Danube, westwards from Donja Ljupkova village and followed the Mures river to the west from Arad, thus leaving Timisoara under Serbian control³¹. At the same day the Order on formation of Command of Banat troops with the Headquarters in Timisoara was issued. Its aim was to preserve Serbian interests in the region³². The Banat troops consisted of 1st, 3rd and 12th Infantry regiments and two cavalry regiments. Apart of the Banat troops there were also 9th and combined Infantry regiments under the command of Tisza Division district³³. The

---

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *SGW*, XXXI, p. 656.

³⁰ A. Митровић, *Разграничење Југославије са Румунијом и Мађарском 1919 – 1920*, pp. 222-223.

³¹ *SGW*, XXXI, p. 721.

³² *Ibidem*, pp. 722-723.

³³ M. Bjelajac, *Vojska Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1918-1921*, p. 167.

Command of Banat troops as a tactical commanding center started to work on March 22, 1919³⁴. On March 13, the Order of withdrawal of the Serbian troops and their replacement with the French ones was issued³⁵. During April, May and June, the Serbian Banat troops were weakened due to training for eventual operations against Hungary and preparation for an offensive in Carinthia, against Austrian Heimwehr³⁶.

At that period there were attempts to solve the problem by diplomacy. In the spring of 1919, Queen Marie of Romania arrived in the capital of Yugoslavia on her way back from France and Britain. In Belgrade, she met with prince regent Alexander, showing herself to be open to discussion, while also accepting the decisions of the Conference. Moreover, she invited him to Bucharest. Between March 22 and April 28, the Romanian military delegation led by Major Oancea, as part of the French Command, managed to establish a good working relationship with the Serbian commander of Timisoara, General Grujić. In the meantime, in mid-April, the Swabian delegations presented Berthelot with a request to unite with Romania. In late May 1919, units of the Romanian Land Forces moved in from Transylvania, and were garrisoned alongside the French in Lugoj, thus the Romanians took control of the administration in the eastern part of Banat³⁷. According to Yugoslav estimations,

---

³⁴ *SGW*, XXXI, p. 732.

³⁵ *Ibidem*, XXXI, p. 723.

³⁶ M. Bjelajac, *Vojaska Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1918-1921*, p. 167.

³⁷ Florin Cristescu, "The division of Banat, the apple of discord between Serbia and Romania", Part 3, April 12, 2019/<https://europecentenary.eu/the-division-of-banat-the-apple-of-discord-between-serbia-and-romania-part-3/>.

during the whole period of tensions, Romanian army had between 1,5 and 3 divisions in the region³⁸.

The territorial disputes among the Serbs and Romanians were finally solved by the efforts of diplomacy. At the Paris Conference the Great Powers decided to divide Banat having in mind that the population of the region was ethnically mixed, with a relative Romanian majority in the eastern and central parts and a Serbian majority in the western part. For both countries the Banat question was just one of the many territorial issues that had to be solved at the same moment. Both countries faced the Hungarian revolution. The Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes had territorial disputes with Italy regarding the Adriatic coastal area in Dalmatia and with Austria regarding Carinthia. It also had to response to the Albanian rebellions on the south. Apart from Hungary, Romania also faced the Bolshevik threat on the east. Both countries shared common interest to take under control Bulgarian aspirations towards north and west.

Also, the Serbian government didn't have any intentions to lose the only traditional ally it had. So, on French request, by July 28, 1919, the Serbian troops evacuated Timisoara and some parts of the eastern Banat³⁹. On August 3, the Romanian troops entered Timisoara. Although it seemed that the problem was solved, there were still voices that continued to claim that the entire region had to belong to Romania. After the Yugoslav retreat from Klagenfurt in Carinthia and the Romanian success in the war against the Hungarians, the Romanian Prime Minister Ion Brătianu started to recall the Bu-

---

³⁸ M. Bjelajac, *Vojska Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1918-1921*, p. 165.

³⁹ *Ibidem*, p. 168.

charest treaty from 1916⁴⁰. On August 24, 1919, the Yugoslav Supreme command did not exclude a potential war solution. It started to reinforce the troops in Banat and to prepare them for defence. On August 27, new Banat troops under the command of General Božidar Terzić were formed. The whole front was divided in two sectors: on the left from Szeged to Velika Kikinda with troops comprising two infantry and two cavalry regiments and two artillery divisions with the Headquarters in Veliki Bečkerek and on the right from Alibunar trough Vršac to Bela Crkva, with the Headquarters in Pančevo, consisting of 3 infantry and 3 cavalry regiments and 3 artillery divisions. Finally, the agreement was concluded with the Romanian Supreme Command, trough the Allied command. The Romanian Headquarters gave a statement according to which they had no aggressive intentions in Banat. On October 6, the Yugoslav Headquarters ordered to reduce the presence of its troops in Banat to 6 infantry battalions, one cavalry regiment and six artillery batteries. The Headquarters of the Banat troops was dissolved at October 20⁴¹. Unhappy with the results, Brătianu signed his resignation, but situation in Banat was stabilized. Namely, the new Romanian Government was basically ready to accept the division of the disputed territory⁴².

The Banat frontier was largely settled under the Treaty of Trianon of June 1920. The area was effectively partitioned

---

⁴⁰ F. Cristescu, "The division of Banat, the apple of discord between Serbia and Romania", Part 3, April 12, 2019/<https://europecentenary.eu/the-division-of-banat-the-apple-of-discord-between-serbia-and-romania-part-3/>

⁴¹ M. Bjelajac, *Vojska Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1918-1921*, p. 168.

⁴² A. Митровић, *Разграничење Југославије са Румунијом и Мађарском 1919-1920*, p. 342.

between Yugoslavia and Romania during July, though there were still border adjustments until 1924. Since then, Romania's border with Yugoslavia/Serbia stayed stable. From the Serbian point of view, the military factor was crucial for the solution of the Western Banat issue in favour of the Serbian national interest. Soon after the Banat issue was solved, joint interests regarding the Hungarian and Bulgarian irredentism forced both countries to establish closer and allied relations through the Little Entente treaty and the marriage of the Yugoslav King Alexander I with the Romanian Princess Marie.

SOME ISSUES REGARDING THE HUNGARIAN PREPARATIONS FOR THE PEACE AGREEMENT IN THE FIELD OF TRANSPORT IN 1919 AND THE IMPACT OF THE PEACE TREATY ON HUNGARIAN RAILWAYS AND INLAND NAVIGATION

Mihály Krámli¹

To László Eperjesi CSC, FIDE International Master

Abstract

The scope of this paper is to analyse the preparation for the peace agreement policies of the Hungarian governments in the field of transport in the period between November 1918 and June 1920, and to hone in on the impact of the peace treaty on the Hungarian railways and inland, especially Danube, navigation, and the distribution of the former Hungarian rolling stock and Danube merchant fleet.

Key words: *transport, railways, navigation, rolling stock, merchant fleet*

In Hungary, the preparatory works for the future peace agreement were started immediately after the collapse of the Bulgarian Front (September 25, 1918), at the initiative of Count Pál Teleki, geographer and head of the Országos Hadigondozó Hivatal (National Office for War Victims and their Families). On October 8, 1918, he proposed together with László Budai,

---

¹ Mihály Krámli is a researcher at the Military History Institute and Museum of Hungarian Ministry of Defence, Budapest, Hungary.

head of the Központi Statisztikai Hivatal (Central Statistic Office) to the Hungarian Kereskedelemügyi Minisztérium (Ministry of Commerce), to compile special statistics and maps to be used at the Peace Conference. After some debate, it was decided to include in these statistics the 1913 data of the Hungarian railways. On October 31, 1918, after the so-called Aster Revolution, Count Mihály Károlyi became Hungary's new Prime Minister, which soon led to the formal dissolution of the Austro-Hungarian union. On November 16, the Károlyi Government proclaimed the Hungarian People's Republic with Károlyi named as provisional president.

After the Aster Revolution, Count Teleki resigned and later left the country. Károlyi tried to continue the preparatory works began under the Wekerle Government. In December 1918, in the Külügyminisztérium (Ministry of Foreign Affairs) and also in the Ministry of Commerce, some preparatory works were started again, but these had rather propagandistic value. In the latter Ministry, several memoranda were made on topics of transport, but a part of them perished during the Hungarian Republic of Councils and the surviving documents were unsuitable for use at a peace conference. One of these was the document titled: *A béketárgyalások előkészítésére való vasúti, belhajózási és tengeri összeköttetés biztosítására vonatkozó anyag* (Material related to the preparation for peace negotiations in the fields of railways, inland and maritime navigation). This elaborate file was written probably in February 1919. Of the 26 chapters of the document, 23 deal with railways, three with inland navigation and none with maritime navigation. The chapters on railways were written by the leaders and high ranking bureaucrats of the MÁV (Magyar Államvasutak, Hungarian State Railways). This document is a vast repository of the illusions and miscalculations of the Hungarian railway pro-

professionals who were unable to recognize the real intentions of the victors and the new postwar reality. It included unrealistic demands, with the primary goal of preserving the integrity or at least the virtual integrity of the railway network of the MÁV, even after reshaping Hungary's borders by the mean of the so-called railway tariff peage system. This was a mere illusion².

It is common knowledge that in the establishment of the new borders of Hungary the transversal railway lines had an important role from the start. This is especially true to the eastern and to the northern border. Geostrategical and military considerations had a great part in giving these strategical railway lines to the successor states. For the states of the Little Entente, possessing these railway lines was also a considerable economical benefit. They spared to build their own parallel railway lines and they were profiting from the railway transit excluding the competition of the Hungarian railways. In the early 1920's, the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, Czechoslovakia, and Romania soon reinforced these lines to the mainline standard, and Romania rebuilt a short missing section parallel with the new border. This gave to these states the opportunity to divert the West-East railway traffic from Hungary. Due to these geostrategical, military and economical advantages for the successor states, the hope of the Hungarian railway professionals for preserving the physical, or at least the virtual integrity of the Hungarian railway network proved to be an illusion.

On March 21, 1919, the Communist Party assumed power in Hungary. During the 133 days of the Hungarian Republic of

---

²László Eperjesi, "Magyarország közlekedése a trianoni békeszerződés után. A nemzetközi kapcsolatok alakulása 1920-1938 között", in: *A Közlekedési Múzeum Évkönyve IX, 1988-1992*, Budapest, 1994 (Eperjesi), pp. 141-142.

Councils, no considerable preparatory works were made. After the Hungarian Red Army's defeat by the Romanian Army, the Communist regime collapsed on August 1. The Romanian troops soon occupied the greatest part of the country. Under the government of Prime Minister István Friedrich, the preparatory works for the peace talks were restarted and intensified. Count Pál Teleki, who was the Minister of Foreign Affairs during the Hungarian Republic of Councils of the so-called Counterrevolutionary Government of Szeged (living in Switzerland), returned to Hungary and assumed again the task of coordinating the preparatory works. On August 21, the Béketárgyalásokat Előkészítő Iroda (Bureau of Preparations for Peace Talks) headed by Teleki was set up. Due to the Romanian occupation of Budapest, these works were done in secrecy and decentralized in the ministries. Teleki personally visited all the ministries asking the departments to compile elaborated documents related to their commissions. After the Treaty of Saint-Germain of September 10, 1919 with Austria, Prime Minister István Friedrich ordered the ministries to give priority to the preparatory works for the peace negotiations. In every ministry, the most competent professionals worked on this project elaborating documents and statistics. Since October 1, 1919, Teleki held conferences with the participation of the undersecretaries of state on a weekly basis³.

On November 8, Minister of Commerce, Lajos Hegyeshalmi, ordered the MÁV to provide data for the preparatory works for peace negotiations. The Minister wrote that most probably the preliminary peace conditions would be similar to the conditions of the Treaty of Saint-Germain. On the fu-

---

³ *A magyar béketárgyalások. Jelentés a magyar békeküldöttség működéséről Neuilly, S/S-ben, 1920, januáriu-március havában, vol. 1, Budapest, 1920 (A magyar béketárgyalások), pp. XIV-XV.*

ture borders he said: „*The establishment of the new borders will most likely take place along the so-called Clemenceau-line. Taking this negative scenario as our starting point seems like a very practical solution, as the memorandum prepared along these lines could be easily modified.*”⁴

On January 15, 1920, The Allied Powers handed the preliminary peace conditions to the Hungarian government. On January 21, a conference was held to discuss these conditions with the participation of Prime Minister Károly Huszár and Vice Admiral Miklós Horthy, the commander in chief of the Nemzeti Hadsereg (National Army), the Governor of Hungary since March 1, 1920. The chapters on railways were evaluated by Sándor Popovics, former Minister of Finance of the Wekerle government, then financial expert of the Hungarian peace delegation in Neuilly. As he pointed out, while the financial, economical and reparation provisions were similar to the ones of the peace treaty with Austria, there were new and harsher provisions for the railways. As Popovics said, the railway lines crossing Hungary were perceived as the extensions of the railway lines of the neighbouring states, which could carry out transport on these railway lines without tolls and transshipment. Undersecretary of State and Chief Emissary of the peace delegation, Vilmos Lers, evaluated the so-called peage-provisions of the preliminary peace conditions. The most important of them was the Czechoslovak demand for an undefined duration peage right between Pozsony (Bratislava) and Fiume. They even demanded that the Hungarian state should reinforce the railway line between Pozsony and Nagykanizsa. The other demands for peage-right of the successor states were defined to 15 or 10 years. It was also clearly evident for the participants of

---

⁴Eperjesi, p. 144.

this conference what an important role acquiring certain railway lines and railway junctions had played in establishing the new borders the intention of the three neighbouring countries. As Lers told: *“It happened in many places that the border was established as they did only because there were railway lines or important railway junctions which our enemies wanted to possess.”*⁵

In the note XXVII titled „*Gazdasági kérdések*” („*Economical issues*”), handed to the Peace Conference on February 20, 1920, the Hungarian peace delegation accepted that the integrity of the Hungarian railway network could not be preserved, but claimed the transversal railway lines which ran along the new borders. A draft titled „*A közlekedésre vonatkozó általános megjegyzések*” („*General notes on transport*”) which was never attached to the abovementioned note and which was written by railway professionals perfectly reflected their political blindness. They could do nothing more than just parroting that preserving the integrity of the Hungarian railway network was an eminent interest of the successor states too, otherwise the east-western international railway traffic would be pointlessly hampered.⁶ They couldn't realize that the real intention of these states was to divert the railway transit from Hungary. An example of this endeavour was the Simplon-Orient Express agreement of 1919 between France, Italy, Romania and the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes. The parties agreed to the new routes for the express, one to Bucharest and one to Istanbul through the new Southern Slavic state, and to exclude Hungary from the railway transit to the Balkan (Balkan Peninsula/Balkans) for ten years. This attempt failed in 1921, partly

⁵ *A magyar béketárgyalások*, vol. 2, Budapest, 1921, pp. XI-XII.

⁶ Eperjesi, p. 152.

due to the geographical position of Hungary and partly due to the bad relationship between Romania and the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes. The first to agree with Hungary on maintaining the railway service between Western Europe and Bucharest through Budapest in 1920-1921 was Romania. Upon learning of the news of the Romanian-Hungarian negotiations, the Southern Slavic state also started negotiations with Hungary. The Budapest-Belgrade railway line was reopened in July 1921, two weeks after the restart of the Vienna-Budapest-Bucharest service⁷.

In exchange for the Czechoslovak and Romanian demands of free transit (with Czechoslovak and Romanian traction and train crews) on certain Hungarian railway lines, the Hungarian peace delegation asked for similar rights on certain Czechoslovak, Romanian and Southern Slavic railway lines. They accepted the demands (requests?) of the successor states for peage or fixed-term transit rights, but they tried to reject the Czechoslovak request for indefinite transit rights to the Adriatic. In the event that the peace conference granted Czechoslovakia the above-mentioned transit rights to the Adriatic Sea, the Hungarian delegation requested similar transit rights for Hungary via Czechoslovakia to Poland.)

The Allied Powers handed their reply note to the Hungarian peace delegation on May 6, 1920. In the cover letter they demonstrated that the territorial resolutions of the peace conditions wouldn't be modify. All requests for minor modifications in the interest of better operations of the Hungarian railways were also rejected. In addition, all Hungarian requests for railway transit rights were rejected on the ground that the MÁV had sufficient junctions for operating the railway lines in ques-

---

⁷ *Vasúti és Közlekedési Közlöny*, June 22 and July 7, 1921.

tion. The Hungarian request for railway transit to Fiume was rejected on the ground that Fiume's international status wasn't settled until that date, while the Czechoslovak transit rights to Fiume through Hungary was maintained⁸.

A part of the Hungarian requests expressed after the handing over of the peace preconditions were pro forma requests, as the Hungarian government was well aware that they would be rejected by the Allied Powers. The other part, which didn't affect the new borders, namely reciprocity in transit rights were drafted on the grounds of prewar rule of law. As these requests were also rejected, it turned out that this belief was also more or less an illusion. It can be said that the Hungarian governments in the period following the failure of the Hungarian Republic of Councils had a realistic awareness of the situation in railway matters, and they had no illusions about the intentions of the victors. On the other side, the railway professionals, the high ranking bureaucrats of the MÁV, weren't able to understand the situation, and expressed unrealistic demands. Their attitude didn't help the Hungarian government and diplomacy during the peace negotiations and afterward during the negotiations on reparations.

The Treaty of Trianon on railways and the issue of rolling stock

The Treaty of Trianon, the peace agreement with Hungary, was signed on June 4, 1920 in the Grand Trianon Palace at Versailles. The Part XII Section III (Articles 294-308) of the treaty dealt with the railways. The Article 294 stipulated "*Free access to the Adriatic Sea is accorded to Hungary, who with this object will enjoy freedom of transit over the territories and in*

---

⁸ *Ibidem*, pp. 487-514.

the ports severed from the former Austro-Hungarian Monarchy”. This was a positive change compared to the reply note of May 6, but free access was achieved only after the agreement on railways between the two states, concluded in October 1926. The other Articles settled obligations for Hungary. Article 295 provided that the Allied and Associated Powers shall enjoy the most favourable conditions on Hungarian railways. Article 297 stipulated: *“Hungary shall be bound to co-operate in the establishment of through ticket services which shall be required by any of the Allied and Associated Powers to ensure their communication by rail with each other and with all other countries by transit across the territories of Hungary”*. Article 301 provided for the relocation of railways situated in territories transferred under the Treaty of Trianon. This article prescribed *“The works and installations of all the railroads shall be handed over complete and in good condition”*. This was declined by the Hungarian peace delegation due to lack of funds and reconstruction material.⁹ Article 302 provided for free transit for Czechoslovakia and Romania on certain Hungarian railway lines. Article 305 established an obligation of reinforcement of the Bratislava-Nagykanizsa railway line for Hungary on a possible request of Czechoslovakia. Article 306 specified *„In the view of importance to the Czecho-Slovak State of free communication between that State and the Adriatic, Hungary recognises the right of the Czecho-Slovak State to run its own trains over the sections included within her territory”*.

Due to the Treaty of Trianon, nearly 64 percent of the railway network of the Kingdom of Hungary was transferred to the successor states. The length of the Hungarian railway network was reduced from 22,564 km in 1918 to 8,705 km in

---

⁹ *Ibidem*, p. 195.

1920.¹⁰ Despite this significant loss, after 1920, Hungary had the fifth highest railway network density in Europe after Belgium, Great Britain, Switzerland, and Germany.

In addition to the transfer of railways, the distribution of rolling stock of the former Kingdom of Hungary or, on a larger scale, of the former Austro-Hungarian Monarchy was an important issue. This wasn't an easy process and has led to lengthy debates. Article 301 of the Treaty of Trianon obliged Hungary to hand over a part of her rolling stock. *“(2) When a railway system possessing its own rolling stock is handed over in its entirety by Hungary to one of the Allied and Associated Powers, such stock shall be handed over complete, in accordance with the last inventory before November 3, 1918, and in a normal state of upkeep. (3) As regards lines without any special rolling stock, the distribution on the stock existing on the system to which these lines belong shall be made by Commissions of experts designated by the Allied and Associated Powers, on which Hungary shall be represented. This Commissions shall have regard to the amount of the material registered on these lines in the last inventory before November 3, 1918, to the length of the track (sidings included), and the nature and amount of the traffic. These Commissions shall also specify the locomotives, carriages and wagons to be handed over in each case; they shall decide upon the conditions of their acceptance, and shall make the provisional arrangements necessary to ensure their repair in Hungarian workshops.”*

On October 7, 1919 the Peace Conference in Paris decided to set up the Commission for the Reparation of the Rolling Stock of the Former Austro-Hungarian Monarchy in Vienna. The task of this commission was to distribute the rolling stock

---

¹⁰ Iván Kerkápoly, *Vasúti földrajz és történet*, Budapest, 1942, pp. 33-34.

between seven countries: Austria, Hungary, Czechoslovakia, Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, Romania, Italy, and Poland. The Commission for the Reparation should distribute (theoretically) 12,219 locomotives and 294,193 cars of the former Dual Monarchy. The fact that the de facto distribution was made in 1918-1919 due to the requisitions of different countries did not ease the task of the commission. Thus, none of the seven states agreed on the principle that distribution should have been made on the basis of inventories prior to November 1918. In early 1921, after many debates, a new principle was settled: the new basis was the prewar (1913 or 1914) amount of traffic on the different railway lines. This principle did not lead to a satisfactory outcome either, so negotiations and debates lasted for another decade. In 1921, only a part of the former Austrian rolling stock was distributed¹¹.

On November 1, 1918, the Kingdom of Hungary possessed 4,949 locomotives, 8,792 passenger cars, 3,537 mail and parcel cars and 105,837 goods cars¹². There are no accurate statistics on the requisitions of the Hungarian rolling stock in 1918-1919, and, which makes the situation worse, nor on the Hungarian rolling stock up to 1928. The official statistics made before this date are contradictory and unreliable. In September 1920, by order of the Commission for the Reparation, the rolling stock was counted in the seven states. According to this, there were 43,143 locomotives and cars in Hungary, including non-Hungarian railway vehicles. According to the MÁV's report, by the end of 1921, the State Railways owned 1,922 locomotives, 2,255 passenger cars, 992 mail cars and 32,478 goods cars, including the newly purchased 228 locomotives and 4,373 cars¹³. There is

---

¹¹ Eperjesi, pp. 164-165.

¹² *A magyar béketárgyalások*, vol. 2, pp. 111-112.

¹³ Eperjesi, pp. 162-164.

no reliable data on the rolling stock of private railway companies either.

A part of the missing rolling stock had been requisitioned since November 1918 on the occupied territories of the former Kingdom of Hungary. The other part was requisitioned by the occupying Romanian Army starting with August 1, 1919. The Romanian ultimatum of August 3, 1919, demanded 50 percent of the Hungarian rolling stock. Regarding these requisitions, there are only incomplete and contradictory statistics on the Hungarian side. In the case of the locomotives, the statistics are more or less true. According to these statistics the new Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes requisitioned 943 locomotives, the Romanians 1,977 locomotives (1,169 after August 1, 1919) and the Czechs 259 locomotives. In small numbers, Italy and Ukraine owned former Hungarian locomotives, and some of them were destroyed after the war. In terms of the number of cars requisitioned, in Hungary there were only estimates, some of them extremely unreliable, or in some cases – for example in the case of the number of cars requisitioned by the Czechs – there were no estimates at all.

According to a document prepared by the Ministry of Commerce, in the first months of 1920, the Serbians requisitioned approximately 11,000 cars, while the Romanians approximately 23,000. After August 1, 1919, the Romanians requisitioned another 42,000 cars¹⁴. In May 1921, the president of the MÁV, Dénes Kelety, stated that the number of cars requisitioned by the Romanians after August 1 reached 55,000. Later, until May 1921, Romania gave back 17,200 cars to Hungary¹⁵. The number given by Kelety was certainly well overestimated.

¹⁴ *Ibidem*, pp. 161-162.

¹⁵ Kelety Dénes, "A megcsonkított államvasutakról", in: *Magyar Mérnök és Építész Egylet Közlönye*, LV.26, 1921, p. 196.

On April 28, 1920, the Hungarian peace delegation asked the Allied Powers to ask Romania to return rolling stock “unlawfully requisitioned” by the Romanian Army on territories which would belong to Hungary after the signing of the peace agreement. In their reply note of May 6, 1920, the Allied Powers communicated that this issue would be considered by the president of the Commission for the Reparation¹⁶. As mentioned above, the Reparation Commission failed to resolve this issue in 1921. In the same year, the direct negotiations regarding the Hungarian and the Romanian railways failed: the Hungarian side demanded 6,600 cars while the Romanian side agreed only 5,400. As negotiations on the war reparations continued in the 1920’s, the Southern Slavic and the Romanian sides often questioned the reliability of the official MÁV statistics, and were right in some respects. Under the presidency of Dénes Kelety, MÁV pursued a policy providing false statistics even for the Hungarian Government. During the negotiations, the Romanian side was able to prove that the MÁV owned 5,500 more goods cars than they had claimed. This also disturbed the Hungarian party and Government. Hungarian Prime Minister, Count István Bethlen, said this act was “falsely misinterpreted patriotism”. The incident led to Kelety’s release in 1927¹⁷.

The inland navigation and the distribution of the Austro-Hungarian merchant fleet on the Danube

Before 1914, the Austro-Hungarian inland merchant navy was a dominant factor in the navigation on the Danube. Excluding the so-called Greek barges which could navigate only downstream of Turnu-Severin, Austrian and Hungarian ship-

---

¹⁶ *A magyar béketárgyalások*, vol. 2, pp. 194-195, 504-513.

¹⁷ Informations told by László Eperjesi.

ping companies owned 67 percent of the steamers and 80 percent of the barges on the Danube. The two largest companies, the Austrian Donau-Dampfschiffahrts Gesellschaft (DDSG) and the Hungarian Magyar Folyam-és Tengerhajózási Rt (MFTR) owned the 80 percent of the Austro-Hungarian merchant fleet on the Danube. DDSG was also then the largest inland navigation company in the world. In pre-war times, the riparian states of the Danube, and only the riparian states were entitled to transport goods and passengers between two ports of another riparian state. For this reason, the navigation on the Danube of some Balkan riparian states with small commercial fleets was dominated by the above-mentioned companies, in particular the DDSG. During war, the great majority of the Austro-Hungarian merchant fleet on the Danube was chartered by the k.u.k. Zentraltransportleitung (ZTL, Central Transportation Command). The main purpose of this fleet controlled by the ZTL was the transport of grain and other food products from Romania to the Central Powers¹⁸.

The main documents that regulated or had a major impact on Hungarian inland (Danube) navigation were the Treaty of Trianon itself, the Convention establishing the Definitive Statute of the Danube, and the Cession of Vessels and Tugs for Navigation on the Danube of August 2, 1921¹⁹.

---

¹⁸ See Krámlí Mihály, *A dunai vízi út az első világháborúban*, Budapest, 2009; Mihály Krámlí, "The Austro-Hungarian Danube Merchant Fleet and the Danube Flotilla on the Lower Danube in 1917, Especially the Role of Romania in the War Efforts of the Central Powers", in: *Bătăliile de la Mărăști, Mărășești și Oituz în dinamica Primului Război Mondial*, București, 2018, pp. 141-154.

¹⁹ "Cession of Vessels and Tugs for Navigation on the Danube (Arbitrator Walker D. Hines)", in: *Reports of International Arbitral Awards*, vol. 1, pp. 97-212 (Cession of Vessels).

The Part XII Section II (Articles 274-291) of the Treaty of Trianon dealt with navigation. One of the most important was Article 274, which entitled the vessels of any Allied or Associated Power, including non riparian states like Great Britain or France, to carry goods and passengers between two Hungarian ports. At the same time, Article 277 restricted the similar Hungarian rights: *“Hungarian vessels shall not be entitled to carry passengers or goods by regular services between the ports of any Allied or Associated Power without special authority from such Power”*. The Article 284 obliged Hungary to cede a part of her inland merchant fleet. *“Hungary shall cede to the Allied and Associated Powers concerned, within the maximum period of three months from the date on which notification shall be given her, a proportion of her tugs and vessels remaining registered in the ports of the river system referred to in Article 275 after the deduction of those surrendered by way of restitution or reparation. Hungary shall in the same way cede material of all kinds necessary to the Allied and Associated Powers concerned for the utilisation of that river system. The number of the tugs and vessels and the amount of material so ceded, and their distribution, shall be determined by an arbitrator or arbitrators nominated by the United States of America, due regard being had to the legitimate needs of the parties concerned, and particularly to the shipping traffic during the five years preceding the war.”*

On July 23, 1921, the Convention Establishing the Definitive Statute of the Danube was signed in Paris. The Convention's purpose was to regulate unrestricted navigation on the Danube. The Convention was drafted by the plenipotentiaries of Great Britain, France, Belgium, Italy, Greece, Romania, Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, and Czechoslovakia.

The Convention was also signed by the plenipotentiaries of Germany, Austria, Hungary and Bulgaria. On the Hungarian side, the Convention was signed by Secretary of State, Ödön Miklósvári Miklós, Delegate to the International Commission of the Danube. Article 1 of the Convention provided/stipulated: *“Navigation on the Danube is unrestricted and open to all flags on a footing of complete equality over the whole navigable course of the river”*. Article 3 stipulated of two separate commissions, the European Commission of the Danube whose administrative sphere extended over the so-called Maritime Danube, and the International Commission of the Danube, whose administrative sphere extended over the navigable fluvial Danube. According to Article 22, *“On the international waterway of the Danube, the transport of goods and passengers between two ports of separate riparian States as well as between the ports of the same State is unrestricted and open to all flags on a footing of perfect equality. Nevertheless, a regular local service for passengers or for national or nationalised goods between the ports of one and the same State may only be carried out by a vessel under a foreign flag in accordance with the national laws and in the agreement with the authorities of the riparian State concerned.”* This was in contradiction with Article 274 of the Treaty of Trianon, but this contradiction was resolved by Article 43 of the Temporary Stipulations chapter: *„The provisions of the present Convention shall be interpreted in the sense that they shall not infringe the stipulations of the Treaties of Peace”*. As the peace treaties, the Convention de facto excluded the German, Austrian, Hungarian, and Bulgarian vessels from the transport between two ports of the same state of an Allied and Associated Power (Czechoslovakia, Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, and Romania), while the abovementioned states

had to accept that the vessels of any of the Allied and Associated Power were entitled to carry goods or passengers without restriction between any two of their ports.

In October 1918, ZTL's leased fleet had 228 tugs and 1,352 steamers²⁰. On September 29, 1918, after the collapse of the Bulgarian Front, Bulgaria signed an armistice with the Allies in Salonika. According to the armistice, Austro-Hungarian and German vessels were to leave the course of the Danube downstream of the mouth of Timok River by October 27. The Austro-Hungarian Armme-Oberkommando (AOK, Army Higher Command) waited until October 10, ordering to withdraw all the vessels from the abovementioned course of the river. At this time, 533 ZTL vessels were downstream of Orsova²¹. On October 19, the French Army blocked the Danube at Lom. As a result, 26 ZTL tugs and 122 barges remained downstream of Lom. These vessels were gathered at Corabia, where the French Army requisitioned them on November 11²². In addition to the abovementioned vessels, another 170 vessels remained on the Danube downstream of Zemun after 1 November. Starting with the same date, another 40 steamers and 190 barges were requisitioned, mostly at Vukovar. In January and February 1919, the Serbian Army at Szeged, Baracska and Mohács requisitioned another 33 steamers and 479 barges²³.

In order to capitalise on the benefits provided by the peace treaties and the 1921 Convention on the Danube navigation,

---

²⁰ MMKMA (Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum Archívuma) Mladiáta collection Gábor Döbrentei: *Beschlagnahmen von Donaufahrzeugen Während des Krieges*. Manuscript, 1920 (MMKMA Döbrentei 1920), p. 51.

²¹ MMKMA Mladiáta collection ZTL Sch 542590.

²² MMKMA Döbrentei 1920, pp. 54-55.

²³ MMKMA Döbrentei 1920, pp. 79-80.

it was necessary to create considerable merchant fleets for Czechoslovakia, Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, and Romania. To that end, Article 339 of the Treaty of Versailles, Article 300 of the Treaty of Saint-Germain, Article 284 of the Treaty of Trianon and Article 228 of the Treaty of Neuilly, provided that Germany, Austria, Hungary and Bulgaria should cede to the interested Allied Powers certain property pertaining to navigation on the Danube. Of the four states, only Austria and Hungary possessed considerable merchant fleets on the Danube. All these articles provided that the amount and specifications of such cessions should be determined by an arbitrator designated by the United States of America. The American Walker D. Hines was appointed as the arbitrator²⁴.

All states interested in these matters had appointed delegates, and official conferences were held in Vienna in July 1920 and in Paris in February and March 1921. Numerous informal conferences were also held in Paris, Passau, Vienna, Bratislava, Budapest, Belgrade, Bucharest and Ruse. Hines and his assistants made a voyage on the Danube from Passau to Giurgiu. For the above mentioned conferences, Fregattenkapitän Gábor Döbrentei, the former commander of the Schiffahrtsgruppe (Navigational Group) of the ZTL, made in 1920 a long and detailed note/report on the activity of the Schiffahrtsgruppe, titled "*Beschlagnahmen von Donaufahrzeugen während des Krieges*" (*Commandeering of Danube Vessels During the War*). In this document, Döbrentei tried to prove that the navigation controlled by the ZTL during the war was primarily for civilian and non-military purposes, carrying food products for the urban population of Austria and Germany²⁵. This allegation, as

---

²⁴ Cession of Vessels, p. 99.

²⁵ MMKMA Döbrentei 1920, pp. 77-80.

other Austrian and Hungarian claims, in the end had no effect on the arbitrator's decision. The Romanian and the Southern Slavic parties raised a number of issues regarding the competency of the arbitrator to decide all topics that had been raised concerning the permanent allocation of the vessels. The two states feared that the arbitrator would cede them fewer vessels than they claimed, and this fear was not entirely unfounded. Hines ruled out questions of its competency.

The process was focused on the former ZTL-leased fleet. The delegates of Austria and Hungary claimed that the Fourth Hague Convention of 1907 was a correct statement of the principles of international law respecting the laws and customs of land warfare. This view was not seriously contested by representatives of other states. The delegates of Austria and Hungary asked for the return of the vessels requisitioned under Articles 46 (*Private property can not be confiscated*) and 53 (*All appliances, whether on land, at sea, or in the air, adapted for the transmission of news, or for the transport of persons or things, exclusive of cases governed by the naval law, depots of arms, and, generally, all kinds of ammunition of war, may be seized, even if they belong to private individuals, but must be restored and compensation fixed when peace is made.*) The vessels, which were chartered by ZTL during war, were owned by private shipping companies. Hines argued that: „*Article 46 expresses the principle of immunity from confiscation, but this principle contemplates the great mass of property which is private in the usual sense of that word, and does not contemplate those instances when property, even though privately owned, has been temporarily dedicated to actual hostile use on behalf of the state.*”²⁶ Döbrenței's above mentioned argument tried to

---

²⁶ Cession of Vessels, pp. 104-105.

refute the “hostile use”, citing that military transports executed by the ZTL on the Danube were less than 1 percent of all transports²⁷. Hines believed that the ZTL Schiffahrtsgruppe was a military organisation, and the vessels which it chartered had for the time being lost their strictly private aspect and had become war material. He therefore summed up: *“If these ZTL vessels had been the property of the State no principle of international law would have prevented their confiscation, inasmuch as the burden of the loss would have fallen upon the State. When the State instead of acquiring the complete propriety in vessels elects to hire private vessels for the same military purpose, thus assuming the obligation of making compensation to the owners if it does not return the vessels, the burden of the loss, in the event of confiscation, should be regarded as equally falling upon the State.”*²⁸ In the chapter *“Permanent Allocations to Serb-Croat-Slovene Kingdom, Roumania and France”*, Hines laid down: *“The Arbitrator finds neither any principle of international law nor any provision of the Armistice or Treaties which indicates that the ZTL vessels should be restored by Serb-Croat-Slovene Kingdom, Roumania and France to Austria and Hungary.”*²⁹ Regarding the non ZTL Austrian and Hungarian vessels in owned by Romania and the Southern Slavic State, he decided that the two states had to cede these vessels to their original owners. Romania argued that these vessels had been seized by Romanian naval officers, so in case of their seizure, the naval law should be applied. Hines denied these Romanian claims, citing that this was a land war and that ships were strictly riverine vessels. In the case of some non ZTL passenger ships in possession of the Southern Slavic State, he gave this

---

²⁷ MMKMA Döbrentei 1920, pp. 77-80.

²⁸ Cession of Vessels, p. 108.

²⁹ Cession of Vessels, p. 114.

state the option of delivering tugs and barges of equal value instead of passenger steamers. Hines also decided that Czechoslovakia should cede to Hungary the Hungarian vessels confiscated in 1919³⁰.

The distribution of the former ZTL fleet was based upon the so-called “legitimate transport needs”. The theoretical legal needs of the riparian states were computed on the basis of 1911 traffic data of the Danube (and Save River). These computations were made by Brice Clagett, Hines’ executive assistant. Of the 107 Austrians, Hungarians and Germans former ZTL steamers and 831 former ZTL barges owned by Romania, France, and the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, 90 steamers and 711 barges were allocated to these states upon the decision of August 2, 1921 of arbitrator Hines. The Hungarian MFTR was to deliver 4 passenger ships, 22 tugs, 157 barges and 1 pontoon to the Southern Slavic State, Romania, and France. These vessels were in the possession of the above mentioned states from 1918-1919. The MFTR also had to deliver 1 tug and 25 barges to Czechoslovakia, but the Czechoslovak state had to pay a compensation. At the end of 1921, the MFTR owned 13 passenger ships, 28 tugs, 26 ferry boats, 2 motor ships, 162 barges and 89 pontoons³¹. Between 1914 and 1921, MFTR lost 45 percent of its passenger ships, 50 percent of its tugs, and 60 percent of its barges. The largest shipping company of the Danube, the Austrian DDSG, suffered similar losses.

---

³⁰ Cession of Vessels, pp. 115-117. On the fightings in the so called Upper Hungary in 1919 see: Balla Tibor, *A k.u.k. hadseregtől a Vörös Hadseregig. Magyar katonák a Nagy Háború román és olasz frontján, valamint a Tanácsköztársaság honvédő hadjáratában*, Budapest, 2013, pp. 69-84.

³¹ Cession of Vessels, Annex I-XII; MMKMA Manuscripts nr. 40, “A Magyar Királyi Folyam- és Tengerhajózási Részvénytársaság járművei 1921.”

The greatest winner of the decision of August 2, 1921, was the newly created Southern Slavic National Shipping Company, which received 10 passenger ships, 46 tugs, and 440 barges from the former DDSG, MFTR and Bayerische Lloyd vessels, thus becoming the second largest shipping company of the Danube after the DDSG. The Romanian national riverine shipping company, the NFR (Navigație Fluvială Română) received 11 tugs and 25 barges from the former DDSG and MFTR vessels, and it also received the tugs chartered by the German Zentral-Einkaufsgesellschaft during the war on the Lower Danube. For a short period, NFR held the position of the third largest shipping company on the Danube, but the Hungarian MFTR soon became the third largest company.

After the First World War, the entire merchant navigation of the Danube suffered due to the economic decline and protectionist policy of the region. The pre-1914 Danube shipping was mostly based on carrying agricultural bulk goods. The decline of the agricultural production had a negative impact on shipping itself. The negative effects of the 1921 Convention, the emergence of new, large, competing shipping companies and the economic situation forced DDSG and MFTR to closer cooperation. In 1924, the two companies acquired all the shares of Süddeutsche Donau-Dampfschiffahrts Gesellschaft (SDDG). In 1926, the DDSG, MFTR and SDDG established the so-called Betriebsgemeinschaft, which was later joined by the German Bayerische Lloyd and the Dutch COMOS. In 1928, these companies decided for even closer cooperation under the name of Cooperating Shipping Companies, and also agreed with the French and the Czechoslovak Danube shipping companies. Even so, this did not help the indebted MFTR, and in 1929 the issue of liquidating the company arose. In the end, the Hungarian Government decided on the financial re-

construction of the MFTR, taking into account that it was in the State's best interest to preserve the national shipping company. The first reconstruction of 1932 didn't deliver on its aims. After the second successful reconstruction of 1935-1936, MFTR became a state-owned company³². In the second half of the 1930's, especially after March 1938, Danube shipping became an important tool for the expansion of the Third Reich in this region.

---

³² See: Mihály Krámlí, "Adatok a Magyar Királyi Folyam- és Tengerhajózási Részvénytársaság 1932, évi szanálásához", in: *A Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum Évkönyve*, 1, 2009-2011, Budapest, 2012; Tinku Balázs, "Mussolini és a dunai hajózás I – Amit a háttérről tudni érdemes", in: *Napi Történelem Forrás*, 2017-06-26 (<https://ntf.hu/index.php/2017/06/26/mussolini-es-a-dunai-hajozas-i-amit-a-hatterrol-tudni-erdemes/>).

SOME ASPECTS OF THE BULGARIAN- ROMANIAN RELATIONS AFTER THE FIRST WORLD WAR

Stoyan Nikolov, Boyan Zhekov¹

Abstract

The participation of Bulgaria and Romania in the opposite camps during the Great War led to breaking of the diplomatic relations between the two states. The Treaty of Neuilly, signed on November 27, 1919, obliged Bulgaria to make steps towards the restoration of its diplomatic contacts with the countries from the Entente. The present paper addresses the process of re-establishment of the Bulgarian-Romanian relations after the First World War and their initial development. Some information is provided about the work of the first Bulgarian ministers plenipotentiary in Bucharest, namely Todor Nedkov and General Reserve Ivan Fichev, as well.

Key words: *Bulgarian-Romanian relations, BANU government, Todor Nedkov, Ivan Fichev, Dobrudzha, Bolshevism*

The signing of the Treaty of Berlin on July 1/13, 1878, symbolized the rehabilitation of Bulgaria. The international

---

¹Stoyan Nikolov is Chief assistant professor in scientific section "Military History and Patriotic education", Defense Advanced Research Institute, Rakovski National Defence College, Bulgaria. Boyan Zhekov is assistant professor in scientific section "Military History and Patriotic education", Defense Advanced Research Institute, Rakovski National Defence College, Bulgaria.

act provided that the Bulgarian Principality had vassal status towards the Ottoman Empire; it could not lead independent foreign policy and maintain diplomatic representations abroad. Nevertheless, very soon after its rehabilitation, the country demonstrated unwillingness to accept its position of an inferior subject in the international relations. As early as the summer of 1879, the Principal Decree for the foundation of Bulgarian diplomatic agencies in Constantinople, Bucharest and Belgrade was issued². By the end of the year Romania and Bulgaria exchanged diplomatic agents (Al. Sturdza and E. Georgiev respectively)³. Thereby, the official contacts between Sofia and Bucharest were established.

In the next decades the bilateral relations were progressing. One good example for this positive line would be the Romanian reaction towards the Unification between the Bulgarian Principality and Eastern Rumelia declared on September 6, 1885. Despite the Serbian and the Greek attempts to attract Romania in an anti-Bulgarian bloc, the Bucharest government occupied a moderate position. Moreover, soon Romania declared support for the Unification Act of September 6, 1885⁴. Twenty three years later Romania was amongst the very first countries which acknowledged the Bulgarian Independency proclaimed on September 22, 1908. As a result of the Independency Act, the relations between Sofia and Bucharest increased their level – since June 16, 1909, the Bulgarian diplomatic agency gained

---

² А. Стрезова, Българската дипломация. Институции и представители 1879–1918 [A. Strezova, *The Bulgarian Diplomacy. Institutions and representatives*, 1879–1918], Sofia, 2017, p. 31.

³ А. Strezova, *Establishment of Diplomatic Relations between Bulgaria and Romania and the First Bulgarian Diplomatic Agents in Bucharest (1879–1886)*, Bulgarian Historical Review, 2016, № 1–2, pp. 7, 10.

⁴ *Ibidem*, p. 19.

the status of a legation⁵. The ascertainment of Hristofor Hespachiev, diplomatic representative in Bucharest from 1905 until 1911, is way too evincible for the amicable atmosphere that twisted into the relations: “When I was appointed as a diplomatic agent in Bucharest, the Bulgarian–Romanian relations were very good and with fine prospects to progress and to endure. This I felt and understood at my very first meetings with the Romanian main figures”⁶.

The first diplomatic challenge Bulgaria and Romania faced was related to the Second Balkan War of 1913. In that time the interstate relations were cut for a couple of months. On July 28, 1913 a peace treaty between Bulgaria, on one hand, and Romania, Serbia, Greece and Montenegro, on the other, was signed in Bucharest. This made it possible for the diplomatic relations to be restored. S. Radev and G. Deroussy accordingly were appointed as ministers plenipotentiary. In the summer of 1916, however, due to the participation of the two countries on opposite sides in the First World War, the diplomatic relations were breached again. Spain looked after the Romanian interests in Bulgaria and Switzerland assumed protection for the Bulgarian ones in Romania. With the conclusion of the separatist treaty between Romania and the Central Powers in Bucharest on May 7, 1918, preconditions for reestablishment of the interstate contacts arose⁷. This indeed happened short-

---

⁵ М.Х. Матеева Тепавичаров, *Дипломатически отношения на България 1878–1988* [М.Н. Mateeva, *Тепавичаров, The Bulgarian Diplomatic Relations, 1878–1988*], Sofia, 1989, p. 234.

⁶ Х. Хесачиев, *Служба на България в чужбина. Военнодипломатически спомени (1899–1914 г.)* [H. Hespachiev, *On Bulgarian Service Abroad. Military and Diplomatic Memoirs (1899–1914)*], Sofia, 1993, p. 210.

⁷ Central State Archive (*TsDA*), fond 176K, opis 32, file 50, pp. 1–15; Б. Кесяков, *Принос към дипломатическата история на България* [B. Kesya-kov, *Contribution to the Bulgarian Diplomatic History*], Sofia, p. 55.

ly after, but in November 1918 Romania reentered the war on the side of the Entente. Very soon the Bucharest Treaty was nullified⁸.

In the meantime, on September 29, 1918, the Bulgarian government signed a truce with the Entente and exited the First World War. The Thessalonica Armistice called for an immediate demobilization of the whole army except 3 infantry divisions and 4 cavalry regiments. Some of them were to remain in Dobrudzha⁹. The situation, though, rapidly changed. On November 19, 1918, a week after Germany signed an armistice with the Entente Powers, the French General Paul Chrétien demanded the Bulgarian troops to withdraw from Dobrudzha forthwith. Not two days to pass, the Premier Alexander Malinov submitted his resignation as a sign of caveat. Still, Sofia had to accept the injunction. On November 28, 1918 the Bulgarian troops commenced to pull off Dobrudzha and they were soon followed by the civil administration¹⁰. The future faith of Dobrudzha was to be decided at the forthcoming peace conference.

In January 1919, representatives of the countries that won the First World War (including Romania) convened in Paris. The international forum had to elaborate the peace treaties with the participant states in the defeated Quadruple Alliance

---

⁸ *TsDA*, fond 176K, opis 3, file 1033, pp. 1–3; Христов, Х. България, Балканите и мирът 1919 [H. Hristov, *Bulgaria, the Balkans and the Peace, 1919*], Sofia, 1984, p. 69.

⁹ State Military History Archive (*DVIA*), fond 22, opis, 3, file 197, pp. 107–108.

¹⁰ Г. Марков, Голямата война и българският меч над балканския възел 1914–1919, Преработено и допълнено издание [G. Markov, *The Great War and the Bulgarian Sword over the Balkan Knot, 1914–1919*, Revised and Supplemented Edition], Sofia, 2017, pp. 262–266.

(Germany, Austria-Hungary, Bulgaria and the Ottoman Empire. The preparation of the peace treaty with Bulgaria and the Romanian role in the process has been studied by the historiography for decades and very few new details can be added on both matters. The issues under dispute included the reparations and the livestock's amount Bulgaria was to pass on Romania as well as the trial of war criminals. Expectedly, it was the Dobrudzha question that created the most difficulties. Still, it can be noted the Bulgarian side hold some hopes for future arrangement of the problem through a bilateral agreement. One clear piece of evidence is a report from September 19, 1919 written by the leading Bulgarian delegate at the Paris Conference Theodor Theodorov, kept among the Monarchy Institute records. It says that the absence of specific details in the draft text of the treaty on the territorial dispute between Bulgaria and Romania has provided certain opportunities for future border settlement via special understanding between the two states¹¹. Quite indicative for such hopes was also the fact that as soon as he arrived in Paris in November 1919 the Prime Minister Alexander Stamboliyski turned with a private note to the Romanian delegate Constantine Coandă. He appealed "the former friendship" in the interstate contacts to be revived as Romania gives up on Southern Dobrudzha at its own will. This emotional address, however, remained unanswered¹².

---

¹¹ *TsDA*, fond 3K, opis 1, file 1356, p. 30.

¹² К. Боторан, Румъния и България между двете световни войни. – В: Българо-румънски военнополитически отношения през XIX и XX век [С. Botoran, "Romania and Bulgaria between the two World Wars", in: *Bulgarian-Romanian Military and Political Relations in the 19th and 20th Century*], Sofia, 2001, p. 152; Д. Петрова, Самостоятелното управление на БЗНС 1920–1923 [D. Petrova, *The Self-Government of BANU, 1920–1923*], Sofia, 1988, p. 57.

Concluding the peace treaty on November 27, 1919 and its following ratification in the summer of 1920 made it possible for Bulgaria to restore its diplomatic relations with Romania. In fact, even before that Sofia and Bucharest came to an agreement to exchange special delegates who had to stay until the official recovery of the bilateral contacts. The experienced diplomat Todor Nedkov departed as a special delegate in the “Little Paris” and his choice unambiguously showed the importance Bulgaria assigned upon the relations with its northern neighbor. In turn, the Romanian government fixed on Constantin Langa Rashkanu, former head of the legation in Belgrade.

As early as mid-August 1920, Todor Nedkov reported to Sofia that the Romanian officials intended to restore the contacts with Bulgaria to their full capacity, right after the ratification of the peace treaty. At the end of the month, when the Chamber in Bucharest had already ratified the act, the chief secretary of the Romanian Foreign Ministry G. Deroussy informed Nedkov that the present special delegate Langa Rashkanu was to be proposed for a minister plenipotentiary in Sofia and asked for the official Bulgarian approval. With a telegram from November 6, 1920 Todor Nedkov informed his superiors that the credential letters of Rashkanu had already been prepared. Romania also asked Bulgaria to do the same for its future representative. Handing over the credential letters of the two ministers plenipotentiary took place at the end of 1920. Langa Rashkanu was the first to do this on December 17, 1920¹³. Todor Nedkov followed suit ten days later. Thus,

---

¹³ А. Кузманова, От Ньой до Крайова. Въпросът за Южна Добруджа в международните отношения /1919–1940/ [A. Kuzmanova, *From Neuilly to Craiova. The Southern Dobrudzha Question in the International Rela-*

the official restoration of the bilateral relations became a fact. Todor Nedkov was to be Bulgarian minister plenipotentiary in Bucharest until the summer of 1921 when he was called back¹⁴. The former Commander-in-chief of the Bulgarian army in the Balkan Wars (1912–1913), General Reserve Ivan Fichev replaced him. Actually, General Fichev was a well-known figure in Romania. In the summer of 1913, he took part in the Bucharest conference as a member of the Bulgarian delegation. During his abidance in the Romanian capital he made contacts with multiple distinguished Romanian politicians such as Take Ionescu and Constantin Coandă¹⁵.

* * *

At the beginning of the 1920s Bulgaria found itself in an extremely delicate position. The country was surrounded by three Balkan states which emerged victorious from the First World War, namely the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, Greece and Romania. The formation of the Little Entente in 1920–1921 contributed to the complication of the Bulgarian situation. Still, the cabinet of the Bulgarian national agrarian union (BANU), headed by Alexander Stamboliyski, hoped to improve the country's stance on the Balkans. In this regard, Romania held an important place in Sofia's foreign policy strategy. Bulgarian statesmen conceived one favorable development of the intercourse with Bucharest as a good possibility "to loosen the hostile hoop". Furthermore, Stamboliyski

---

tions/1919–1940/], Sofia, 1989, p. 67; M.H. Mateeva Tepavicharov, *op. cit.*, pp. 235–236.

¹⁴ TsDA, fond 176K, opis 4, file 1356, p. 34; fond 327K, opis 1, file 508, p. 12.

¹⁵ С. Радев, *От триумф към трагедия* [S. Radev, *From Triumph to Tragedy*], Sofia, 2003, p. 152.

cherished certain expectations that Romania could assist in improving the dialogue between Sofia and Belgrade. Achieving a conducive climate in the Bulgaria-Romanian contacts could mitigate the life of the Bulgarian nationals in Southern Dobrudzha as well¹⁶. Last but not least, earning the Romanian goodwill would contribute to the Bulgarian endeavors to obtain a territorial exit on the Aegean Sea.

On the other hand, Bucharest also saw benefit in maintaining sound contacts with Sofia. This cogitation derived from the fact that in the post-war setup Romania was faced with some serious border troubles with Hungary and primarily with Soviet Russia. Actually, the Bucharest officials considered Bulgaria as the “least dangerous neighbor” of all. After grading the potential menace every which way, as early as the beginning of the 1920s Romania showed willingness to have neighborly relations with Sofia, too. Hereof, outside the existing principal contradictions, there was a basis for a fresh start in the bilateral contacts¹⁷.

The initial effort from the Bulgarian side for rapprochement with Romania was made not long after the diplomatic relations were officially restored. At the beginning of January 1921 the Premier Alexander Stamboliyski arrived in Bucharest. The stop was a part of his hundred-day diplomatic tour around Europe. Even before he arrived, the Bulgarian Prime Minister indicated that he longed for a constructive dialog with the Bucharest governing circles. On December 12, 1920, when in Prague, Stamboliyski shared with some Romanian journal-

---

¹⁶ С. Анчев, Бесарабският въпрос в българо-румънските отношения 1918–1922 г, Българите в Северното Причерноморие, 1994, № 3 [S. Anchev, *The Bessarabian Issue in the Bulgarian-Romanian Relations, 1918–1922*, The Bulgarians in the Northern Black Sea Region, 1994, № 3], p. 209.

¹⁷ A. Kuzmanova, *op. cit.*, p. 66.

ists that the Sofia government hoped solid relations with Bucharest would be established¹⁸. In fact, there were indications that the Romanian side wanted just the same. On the eve of Stamboliyski's arrival the minister plenipotentiary Todor Nedkov informed the Bulgarian Foreign Ministry that the political circles in Bucharest as well as the Romanian press had been commenting the upcoming visit "favorably"¹⁹. During his stay in Romania, the Bulgarian Prime Minister met with different members of the Romanian government and with notable politicians. He was also invited to an official lunch by the Royal family in the Peleş Castle in Sinaia. In a telegram dated January 11, 1921, Todor Nedkov underlined that "all the time" Stamboliyski had been "an object of especially benevolent attention"²⁰. In a next dispatch from January 20, 1921 the minister plenipotentiary shared it was for the first time after 1918 when the atmosphere amongst the Romanian society, the political parties and the official circles towards Bulgaria was calm²¹.

The discussions between Alexander Stamboliyski and the Bucharest officials touched on various topics. The Romanian side was deeply interested in the Bulgarian position towards the Romanian-Soviet dispute over Bessarabia, but also raised the issue with the Chetnik movement in Dobrudzha which appeared in 1920. In turn, the Bulgarian Prime minister sought the Bucharest assistance for the improvement of the relations between Sofia and Belgrade and support for the Bulgarian

---

¹⁸С. Анчев, Четническият въпрос в българо-румънските отношения през 1919–1923 г, Българите в Северното Причерноморие, 1993, № 2 [S. Anchev, *The Chetnik Issue in the Bulgaria-Romanian Relations, 1919–1923*, The Bulgarians in the Northern Black Sea Region, 1993, № 2], p. 205.

¹⁹ TsDA, fond 327K, opis 1, file 466, p. 5.

²⁰ *Ibidem*, p. 38.

²¹ *Ibidem*, fond 176K, opis 4, file 1746, p. 3.

claims in regard with the territorial exit on the Aegean Sea. Furthermore, Stamboliyski put on the table the thorny problem respecting the Bulgarian nationals' situation in Dobrudzha. It was negotiated two interstate commissions to be formed. The first one had to handle the border incidents' issue and the second one had to deal with the so called "pending" questions which resulted from the return of Southern Dobrudzha to Romania in 1919²².

As a direct result of Stamboliyski's visit, in the spring of 1921 the commission which had to explore the border situation gathered and got to work. In an attempt to demonstrate good will the Bulgarian representatives accepted the proposal of their Romanian colleagues that the body would study all incidents until March 12, 1921. As per the final report of the leading Bulgarian Representative Colonel Pechigarov, dated May 9, 1921, the commission had considered more than 50 frontier violations. He pointed out the job done had proved the Romanian accusations towards Bulgaria for patronizing the Chetnik movement to be "groundless"²³. Despite this, however, on April 11, 1921, while the commission was still sitting, the Bulgarian government received a collective note from Belgrade, Athens and Bucharest. The three countries urged Sofia to stop facilitating the passage of armed groups across its borders at once. In response, Bulgaria dismissed the charges and declared readiness an international committee of inquiry to

---

²² A. Kuzmanova, *op. cit.*, pp. 70–72.

²³ *TsDA*, fond 321K, opis 1, file 2744, pp. 144–151; S. Anchev, *The Chetnik Issue in the Bulgaria-Romanian Relations...*, pp. 206–208; Л. Златев, Вътрешната добруджанска революционна организация (ВДРО) 1923–1940 [L. Zlatev, *The Internal Revolutionary Organization in Dobrudzha (IROD), 1923–1940*], Rousse, 2009, pp. 48–51.

be created²⁴. Nevertheless, the accusations did not stop in the years to come. In June 1922, for example, the Kingdom of the Serbs, Croats and Slovenes, Greece and Romania sent another protest note. In return, Stamboliyski's government stated that the Bulgarian authorities were doing their best to deal with the armed groups. The minister plenipotentiary Ivan Fichev got immediate instructions to inform the Romanian government that Sofia desired cooperation on the issue and to stress on the Bulgarian difficulties in exercising full border control because of the country's weak military strength²⁵. In addition, the legation in Bucharest received special information about the measures taken by Bulgaria against the formation of armed groups on Bulgarian soil and their passage to neighboring countries²⁶. In the coming months, the Stamboliyski government also demonstrated its desire to address the Chetnik issue through the legislative path. In December 1922, it adopted a special law for extermination of the brigandage. An entirely new Law on the Army and the Border Guard was adopted in March 1923²⁷. Serious measures were also taken by the Bulgarian General Staff. In 1923 the military leadership issued quite a lot of orders for tightening the border control²⁸. Despite these activities, however, the frontier violations went on and kept on creating disagreements in the contacts between Sofia and Bucharest.

---

²⁴ *TsDA*, fond 176K, opis 4, file 1618, pp. 31–32; file 2101, p. 9; M. Grizo, "Macedonia – the Crisis after the Paris Peace Conference", in *War in the Balkans. Conflict and Diplomacy before World War I*, London&New York, 2016, p. 190.

²⁵ A. Kuzmanova, *op. cit.*, pp. 80–81.

²⁶ S. Anchev, *The Chetnik Issue in the Bulgaria-Romanian Relations...*, p. 210.

²⁷ Държавен вестник [State Gazette], Issue 205, December 12, 1922.

²⁸ DVIA, fond 22, opis 3, file 344.

Another controversial field in the post-war interstate relations concerned the plight of the Bulgarian nationals in Southern Dobrudzha. Undoubtedly, the problem for their estates occupied the most significant place therein. It stemmed from the imposed by the Bucharest government sequester in 1920 and the subsequent agrarian reform of the summer of 1921. Notwithstanding in January 1921 Alexander Stamboliyski and the Romanian governing circles harmonized on creating a commission on Southern Dobrudzha, as a matter of fact, for more than twenty months no progress in this direction had been made. Signs of breaking the stagnation appeared in the fall of 1922 when the Bulgarian Prime Minister rolled around Bucharest again. During his short stay he succeeded in obtaining the Romanian consent that the commission on the “pending” questions would gather soon²⁹. Indeed, in December 1922 it started functioning, but the work went slowly. On December 13, 1922 the Bulgarian minister plenipotentiary Ivan Fichev informed the Foreign Ministry in Sofia that the commission “has been meeting for two weeks with little success”. General Fitchev pointed out that the proceedings were ongoing tough, for the Romanian representatives were having multiple claims “we cannot satisfy”. The leading one of them referred to the Bucharest’s insistence on receiving 500,000,000 leva in exchange for the sequester abolition. In addition, the Romanian side required further benefits for the damage the Bulgarian military administration had done on Romanian citizens in the Great War³⁰. The outlined standstill in the commission’s work con-

---

²⁹ Външната политика на правителството на БЗНС – ноември 1919 – юни 1923 [*The Foreign Policy of the BANU Government, November 1919 – June 1923*], Sofia, 1989, pp. 290–291.

³⁰ *TsDA*, fond 327K, opis 1, file 514, p. 2; A. Kuzmanova, *op. cit.*, pp. 83–84.

tinued all winter long. In fact, even in the spring of 1923 no dramatic change had occurred³¹.

Not surprisingly, at the beginning of the 1920s the Bulgarian-Romanian relations, like the political environment in Europe as a whole, were deeply affected by the devastating first and second wave of the proclaimed by the Communist International (Comintern) world socialistic revolution. The Bucharest officials harbored certain fears that Bulgaria could become a base for the spread of communism on the Balkans. Two circumstances definitely nourished these dreads. The first one of them was connected with the activity of the Bulgarian Communist Party (BCP). One serious event of 1920 seemed to indicate that Romania had reasons to worry. On July 3, 1920 a Romanian military patrol intercepted a boat full of Bulgarian communist in the Danube Delta. They were on their way to Soviet Russia for the Second Congress of the Comintern and the prominent figures, Georgi Dimitrov and Vassil Kolarov, were among those captured³². In the course of the subsequent interrogations by the Romanian authorities the Bulgarian Communists tried neither to hide their true identities, nor to conceal the purpose of their travel³³. The capture of the communist group stirred up the spirits in Bucharest. As early as June 11, 1920, the Romanian socialist press commented on the “arrest of the comrades Kolarov and Dimitrov in Constanța”. Twelve days later the socialist press remarked on the petition tabled by the Socialist Parliamentary Group in the Chamber as well as on the interpellation made by the socialist deputy Gheorghe

---

³¹ M. Kumanov, “Au sujet des relations politiques bulgaro-roumaines (9 juin 1923 – 4 janvier 1926)”, in *Bulgarian Historical Review*, 1977, № 1, p. 11.

³² *TsDA*, fond 146B, opis 1, file 209, p. 6; fond 147B, opis 2, file 151, p. 2.

³³ M. Stankova, *Georgi Dimitrov. A Biography*, New York, 2010, p. 46.

Cristescu³⁴. Eventually, the Bulgarian Communists were taken to the Bulgarian-Romanian frontier and banned from getting in the country again. It is interesting to note that the Bulgarian communists were photographed before being expelled³⁵.

On the other hand, the Romanian statesmen were extremely fidgety about the activity of the communists of Bulgarian descent in Southern Dobrudzha. As a matter of fact, those were one of the most vigorous in the country. After Southern Dobrudzha fell in the borders of Romania again in 1919, the existing sections of the BCP there were transformed into units of the Socialist Party of Romania (SPR). The Bulgarian Communists in Southern Dobrudzha contributed a lot for the communization of the SPR and its affiliation with Comintern in the spring of 1921. From June 1920 until May 1924, the Bulgarian Communists in Southern Dobrudzha even published their own newspaper *Pravda* named after the famous Soviet semi-official edition³⁶.

The concerns of the Romanian officials about the spread of communism on the Balkans inevitably reflected on the interstate contacts with Bulgaria. This was largely due to the nature of the government in Sofia. The fact that Alexander Stamboliyski and the led by him Bulgarian National Agrarian Union fell

³⁴ TsDA, fond 146B, opis 1, file 209, pp. 7, 36, 38.

³⁵ TsDA, fond 146B, opis 1, file 209, p. 41; fond 147B, opis 2, file 151, p. 6; Stankova, M. *Georgi Dimitrov...*, p. 46.

³⁶ П. Боев, Из историята на комунистическото движение на Балканите 1917–1923 [P. Bоев, *From the History of the Communist Movement on the Balkans, 1917–1923*], Sofia, 1972, p. 183; Кратка история на Добруджа [A Short History of Dobrudzha], Varna, 1986, p. 205; П. Тодоров, Из миналото на работническия печат в Добруджа. Вестник Правда, Музеи и паметници на културата, 1965, № 4 [P. Todorov, *From the Past of the Workers' Press in Dobrudzha, The Pravda Newspaper, Museums and Cultural Monuments*, 1965, № 4], pp. 29–34.

into the left-wing political spectrum caused suspicion. In fact, in 1920–1921, a number of diplomats, including Langa Rashkanu, pointed out that the BANU was noticeably converting into “a Bolshevik organization” with “a rural coloration” ready to blast the peace on the peninsula in the name of the Bulgarian territorial aspirations³⁷. The Romanian press commented that Stamboliyski was guiding the country towards “an agrarian dictatorship”³⁸.

In fact, Stamboliyski himself did not help much for dispelling such suspicions. For instance, in January 1921 he pointed out to the Romanian officials that Bulgaria would refuse to receive Dobrudzha even if Soviet Russia offered it “on a plate”³⁹. Right after Stamboliyski’s return to Sofia, however, the “*Echo de Bulgarie*” published an announcement provided by the Bulgarian Telegraph Agency. It averted that at Byala railway station the Bulgarian Prime Minister had proclaimed that “the Romanian agrarians are ready to return Dobrudzha to Bulgaria”. This provoked a protest by Langa Rashkanu. After all, the affair led to the dismissal of the editor-in-chief of the “*Echo de Bulgarie*”. The Stamboliyski’s “statement” was declared not real⁴⁰. Again in 1921, on the occasion of an attack against the BCP’s club in Sofia, the Bulgarian Prime Minister was reported saying that the Bulgarian Communists were valuable allies and that “on

---

³⁷ Л. Спасов, “Българско-румънски военнополитически отношения 1919–1939 г”, В Българо-румънски военнополитически отношения през XIX и XX век [L. Spasov, “Bulgarian-Romanian Military and Political Relations, 1919–1939”, in *Bulgarian-Romanian Military and Political Relations in the 19th and 20th Century*], Sofia, 2001, p. 171.

³⁸ TsDA, fond 327K, opis 1, file 508, pp. 20–21.

³⁹ S. Anchev, *The Bessarabian Issue in the Bulgarian-Romanian...*, p. 210.

⁴⁰ Извори за българската история, Том XXIII [*Sources for the Bulgarian History*, Volume XXIII], Sofia, 1985, pp. 101–102.

many points” he was “a disciple of Lenin”⁴¹. In May 1921, the BANU government sent major Nikolaev on a mission to Soviet Russia. Official Sofia announced that the purpose of his travel was to negotiate on the position of the Bulgarian nationals in Soviet Russia. Yet, the Romanian minister plenipotentiary Langa Rashkanu as well as the French representative in Bulgaria Georges Picot remained quite reserved towards the officially announced version. They deeply suspected that negotiating on the Bulgarian nationals in Soviet Russia was just a pretext and major Nikolaev had actually received secret instructions to lead another kind of discussions. The two diplomats came to a conclusion the Stamboliyski’s cabinet had become irrevocably “Bolshevik”. Additionally, they shared the view that the bomb attack on the Romanian Senate in December 1920 was organized by Soviet agents based in Bulgaria. Both Rashkanu and Picot were convinced that a collusion on Bessarabia and on Southern Dobrudzha existed between Sofia and Moscow⁴².

In 1922–1923, the Romanian attitude towards Stamboliyski was becoming more and more mistrustful. For example, during the Lausanne Conference in the fall of 1922, the Romanian Foreign Minister Ion Duca blamed the Bulgarian Prime Minister for letting 5 Bolshevik agents in Bulgaria, who organized anti-Romanian propaganda with reference to Bessarabia.

---

⁴¹ L. Spasov, *Bulgarian-Romanian Military and Political Relations...*, p. 171.

⁴² Л. Спасов, “Българската дипломация в периода на следвоенната криза (1919–1923)”, В История на българите, Том IV. *Българската дипломация от древността до наши дни* [L. Spasov, “The Bulgarian Diplomacy during the Period of the Postwar Crisis (1919–1923)”, in *The History of the Bulgarians*, Volume IV. *The Bulgarian Diplomacy from Antiquity to the Present Day*], Sofia, 2003, p. 362; L. Spasov, *Bulgarian-Romanian Military and Political Relations...*, p. 172.

In January 1923, the Sofia government had to instruct the legations in Paris, London, Rome and Prague to assure the French, English, Italian and Czechoslovak governing circles that “the intrigues and rumors launched by the Romanian press” about rapprochement with Soviet Russia on anti-Romanian basis did not correspond with the truth⁴³. Rather interesting information about the Romanian attitude towards Alexander Stamboliyski included a telegram from the Czechoslovak minister plenipotentiary in Sofia, Bohdan Pavlů, to the Foreign Ministry in Prague, dated April 14, 1923. It stated that Langa Rashkanu considered Stamboliyski as “the Bulgarian Lenin”. Owing to its disapproval for Stamboliyski, Romania quite naturally welcomed the overthrow of the BANU government on June 9, 1923⁴⁴. From Bucharest Ivan Fitchev informed the Bulgarian Foreign Ministry that Langa Rashkanu had sent to his superiors “too good reviews” for the new Bulgarian cabinet headed by Professor Alexander Tsankov. Along with that, the Romanian Foreign Minister Ion Duca had declared that Bucharest would support the Tsankov’s government because of its “peaceful” intentions towards Romania⁴⁵. Contrary to the frequent post-war Romanian accusations against Bulgaria for violating the military clauses of the Neuilly Treaty, the Bucharest officials did not make a fuss about the new cabinet’s call for volunteers in the Bulgarian army to crush the resistance of Stamboliyski’s supporters in June 1923⁴⁶. In fact, the reason

---

⁴³ TsDA, fond 176K, opis 4, file 1396, p. 96; *The Foreign Policy of the BANU Government...*, p. 309.

⁴⁴ *Sources for the Bulgarian History*, Volume XXIII..., pp. 187, 206.

⁴⁵ TsDA, fond 176K, opis 4, file 2918, p. 177.

⁴⁶ Вл. Станев, *Междусъюзническият военен контрол в България (1920–1927)* [Vl. Stanev, *The Inter-Allied Military Control in Bulgaria (1920–1927)*], Sofia, 2018, p. 276.

for the overall positive reaction towards the cabinet change in Sofia was precisely formulated by the Romanian press – due to “this modest and completely legal revolution (the coup against Stamboliyski’s cabinet) Romania becomes almost impregnable with Bolshevism” because “one friend, one state of order” now stood behind it⁴⁷.

This brief overview of the Bulgarian-Romanian relations after the First World War cannot pass without some information about the activities of the Bulgarian legation in Bucharest. As early as the interstate contacts were restored in 1920, the Bulgarian diplomatic representatives were faced with a significant number of problems to solve. According to Todor Nedkov’s telegram from the fall of 1920, one of the first cases before him was the Romanian officials’ position to delay the delivery of juridical papers and the execution of court orders until the conclusion of a special convention. In May 1920, Nedkov inset he had arranged with the Romanian side that until then Bucharest would receive and dispatch juridical papers translated into Romanian⁴⁸. This is an example of just one of the many administrative problems in the post-war interstate contacts.

Another feature of the Bulgarian representatives in Bucharest’s work regarded the collection of information about the internal situation in Romania. In 1920, for example, Todor Nedkov watched carefully the numerous reconstructions of Alexander Averescu’s government and provided Sofia with regular reports on the topic. Meanwhile, the Bulgarian diplomats brought data about the financial situation in Romania

---

⁴⁷ L. Spasov, *Bulgarian-Romanian Military and Political Relations...*, p. 173.

⁴⁸ *TsDA*, fond 176K, opis 4, file 1034, p. 2, 10.

as well as the work of the parliamentary sessions. They paid special attention to the measures taken by the Bucharest authorities against the activities of the Romanian communists as well⁴⁹. Periodic reviews on the articles in the Romanian press were also dispatched to Sofia. Not surprisingly, priority was given to those which touched issues affecting Bulgaria⁵⁰.

It was the problem with the estates of the Bulgarian nationals in Southern Dobrudzha which stemmed from the imposed sequester and the measures introduced by the Romanian government in the context of the agrarian reform in 1920–1921, that occupied a leading place in the activities of the Bulgarian ministers plenipotentiary in Bucharest. Starting from 1921, the diplomatic representatives in Bucharest led serious correspondence with the Bulgarian as well as with the Romanian Ministry of Foreign affairs on the declaration of the estates in Southern Dobrudzha⁵¹. In addition, the Bulgarian legation paid considerable attention and communicated with the Romanian government on the topic of the sequestered Bulgarian estates⁵².

Another aspect of the work of the Bulgarian legation in Bucharest was connected with the functioning of the Bulgarian religious and school institutions in Romania. Even a cursory look on the files of the legation reveals that the diplomatic representatives immensely cared about the organization of the religious and school life on Romanian soil. Since 1920, they led serious correspondence with the Bulgarian Ministry of Foreign Affairs on matters such as the nomination, the ranking

---

⁴⁹ *Ibidem*, fond 327K, opis 1, files 427, 438, 499.

⁵⁰ *Ibidem*, fond 176K, opis 4, file 2047, pp. 1–6; fond 327K, opis 1, file 508, pp. 8, 12–13, 22–26, 32.

⁵¹ *Ibidem*, fond 327K, opis 1, file 456.

⁵² *Ibidem*, files 447, 513, 570, 571, 572.

and the dismissal of the personnel of the Bulgarian churches and schools in Romania. In addition, the diplomatic representatives were engaged in supervising the payment of the salaries of the teachers and the chaplains⁵³. For instance, in 1920–1921 they were actively occupied with the problems about the arrangement of the teaching staff of the Bulgarian school in Bucharest and the finances of the Bulgarian church in the Romanian capital⁵⁴.

One of the most interesting moments in the activity of the Bulgarian legation in Bucharest certainly was following the issue with the re-establishment of the Romanian sovereignty over Bessarabia. As early as August 1920, Todor Nedkov informed Sofia that signing of the contract for incorporating the area to Romania by the Great Powers was soon to be expected⁵⁵. In a telegram from September 30, 1920 Romanian officials' statements were commented according to which the Great Powers had given assurances that the signing of the contract was "matter of days". These expectations however didn't come true and signing the contract was delayed until the claims of several large British and French landowners in Bessarabia were sufficiently fulfilled. In the meantime, the delay was also used by the opposition political circles to criticize Alexandru Averescu's government. Certain notorious opposition leaders also assumed that even after settling the issue with the landowners in Bessarabia, France would keep topic open as a mean of influencing Romania's policy towards Soviet Russia⁵⁶. On October 15, 1920 Todor Nedkov informed Sofia

---

⁵³ *Ibidem*, files 535, 602.

⁵⁴ *Ibidem*, file 472.

⁵⁵ *Ibidem*, file 436, p. 19. See also *ibidem*, fond 176K, opis 4, file 1038, pp. 1–40.

⁵⁶ *Ibidem*, fond 327K, opis 1, file 436, pp. 17–18.

with a new telegram that the Romanian Foreign Minister, Take Ionescu, had declared that the issue of integrating Bessarabia to Romania “could be thought of as definitely settled with the Great Powers”⁵⁷. Apparently, the Bucharest first diplomat was accurate in his evaluation because in the end of October 1920 the Paris Treaty between Romania, France, Great Britain, Italy and Japan was signed and by its power the unification between Bessarabia and Romania was officially acknowledged.

Last but not least, it was the relations between Romania and Soviet Russia that attracted the attention of the Bulgarian ministers plenipotentiary in Bucharest. Apropos, this subject was coherent to the Bessarabian question. Among the numerous papers sent by the legation to Sofia regarding the Romanian-Soviet contacts, the documents on the military tension on the border deserve special attention. At the beginning of December 1920, for example, Todor Nedkov informed the Bulgarian Foreign Ministry that due to the disturbing notifications of a Soviet military preparations along the Dniester River, the Romanian Minister of War Ioan Rășcanu has gone to the border zone in order to examine the situation on the spot and to recommend what was to be done next⁵⁸. The next telegram from December 13, 1920 informed of the appearance of 750 officers and soldiers from the Symon Petliura’s divisions at the Bessarabian border as well as of the arrival of more than 1000 people from General Pyotr Wrangel’s forces from Constantinople⁵⁹.

Two days later, Todor Nedkov informed Sofia that the Romanian government has disputed and approved Ioan Răș-

---

⁵⁷ *Ibidem*, p. 16.

⁵⁸ *Ibidem*, fond 176K, opis 4, file 1089, p. 3.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 5.

canu's, the Minister of War, proposals of repelling the aggression in Bessarabia⁶⁰.

Reports for the military tension between Romania and Soviet Russia didn't stop during the following year. With report № 28 from January 4, 1921, and № 96 from January 20, 1921, Todor Nedkov notified the Bulgarian Foreign Ministry that the Romanian Head Quarter continue to receive disturbing notifications from the river Dnieper border. According to the information Soviet Russia actively started to reorganize its army as well as to increase its combat capability. Along with that, movements of different military forms occurred which had significantly increased the numbers of the existing border forces. The Red Army's activity provoked counter measures on behalf of Romania for repelling potential attack. A significant number of Romanian artillery divisions as well as 24 cavalry regiments were focused alongside Dniester River and the vacations of the military men were stopped. The Romanian Minister of War began a new inspection across the border and he was accompanied by the Chief of the General Staff as well as by the French and the Italian military attaché. In the same time, the Romanian military leaders started negotiations with Poland for mutual actions. A radiogram in regard to the movement across the border was also sent to the Soviet Foreign Minister Georgy Chicherin but he replied that the movement of the Soviet forces aimed to ease the feeding of the personnel during the winter and that Soviet Russia did not have aggressive intentions – a reply that according to the leaders in Bucharest was unsatisfying⁶¹. Another telegram sent by Todor Nedkov on February 3, 1921 quoted the opinion of the Romanian foreign

---

⁶⁰ *Ibidem*, p. 7.

⁶¹ *Ibidem*, file 1089, pp. 8, 10–11; file 2047, pp. 8, 10–11.

minister Take Ionescu shared in an interview for the American newspaper “Chicago Tribune”. According to him, in case of necessity, Romania could quickly gather an army of 800,000 with tendency to increase up to 1,000,000 militaries⁶². According to the next telegram № 467 sent by the Bulgarian delegation to the Ministry of the Foreign Affairs and Religions, the mobilization done from Romanian side due to the concentration of Bolshevik forces in Bessarabia, according to trusted sources, probably had something to do with that⁶³.

Gathering intelligence for the military tension across the Soviet-Romanian border continued when the Bulgarian delegation in Bucharest was headed by the reserve general Ivan Fichev. As early as July 5, 1921, he sent a vast telegram to the Ministry of the Foreign Affairs and Religions in which he thoroughly described the concentration across the border. According to the information, the Soviet country deployed over 30 infantry and cavalry divisions up to this moment and the total amount of the forces concentrated against Romania which up until the beginning of June 1921 had been only 50,000 with 200 weapons, significantly increased afterwards. The most important thing however, according to the Bulgarian diplomatic representative, was that the Soviet soldiers themselves would have liked to attack. The Romanian forces on their end were divided in 3 parts: 1. Eastern group in Bessarabia which included 9 infantry divisions, 2 infantry brigades and 2 cavalry divisions with total number of around 50-60,000; 2. Western group in Transylvania consisting of 8 and a half infantry divisions with total number of 40,000; 3. Southern group in Wallachia and Dobrudzha of around 20-30,000 men distributed

---

⁶² *Ibidem*, file 1089, p. 12.

⁶³ *Ibidem*, file 2047, p. 34.

in 6 infantry divisions and 1 mountain brigade. Fichev's also stated that "positively I am aware of the following action plan taken by the Romanian General Staff". According to that plan, in case of attack from Soviet forces, the Eastern group would not show resistance on the Dniester River but would pull back to Prut River. Its task would be to hold the enemy 8 days until the other 2 groups were mobilized and focused for a counter attack. In regard to this, General Fichev, however, doubted whether the mobilization could be performed in the provided time. His personal opinion was that for fulfilling this purpose, at least a fortnight would be needed. In the same time, concerns were expressed that if the Soviet offensive continues for more than 8 days, the success of the Soviet troops would be announced in Bulgaria which is utterly unacceptable. In order to become even more certain in his statements, the Bulgarian plenipotentiary minister concluded that it was necessary for him to make a tour in Bessarabia. As a career officer, at the end of the telegram, Ivan Fichev applied two detailed schemes for the position of the Soviet and the Romanian forces in the Dniester River area⁶⁴. No part of this scenario actually happened. In September 1921, the Romanian-Soviet negotiations on the Bessarabian issue commenced in Warsaw⁶⁵. The border situation was relieved for the time being.

* * *

The Bulgarian-Romanian relations after the First World War carried the heavy bequest of the conflict that just ended. They were quite easily restored in December 1920, but the

---

⁶⁴ *Ibidem*, file 1089, pp. 43–46; file 2047, pp. 43–46.

⁶⁵ D. Lungu, "Soviet-Romanian Relations and the Bessarabian Question in the Early 1920s", in *Southeastern Europe*, 1979, Volume 6, Issue 1, p. 38.

problems were yet to come. The most controversial issue in the bilateral contacts assuredly regarded Southern Dobrudzha. Still, the government of the Bulgarian Agrarian National Union headed by Alexander Stamboliyski managed to bring some of its aspects to a debate. The creation of the two special commissions in 1921–1922 and their work, though not very productive, were indisputable achievements of the Bulgarian post-war foreign policy. It was the fear of the communist influence, however, that casted a shadow on the interstate contacts at the beginning of 1920s. The Bucharest officials had serious suspicion that Bulgaria could become a bridgehead for communist infiltration in Romania. Their mistrust was well nourished by the behavior of the Bulgarian Prime Minister Alexander Stamboliyski. In fact, his multifaceted public speaking and activities created the necessary preconditions for the existence of such thoughts among the Romanian statesmen.

In a tense post-war environment, Todor Nedkov and Ivan Fichev, the first two Bulgarian ministers plenipotentiary in Bucharest, faced numerous problems. The legation in Romania had to deal with a number of issues, the main one of which concerned the faith of the Bulgarian estates in Dobrudzha. They also strove for the proper functioning of the Bulgarian religious and school institutions in Romania. While dealing with such matters, the Bulgarian representatives in Bucharest provided regular information about different important aspects of the Romanian policy. In this regard, it was the issue of the Romanian-Soviet relations that seriously engaged their attention.

THE WAY OF THE HUNGARIAN ARMY FROM PADUA TO TRIANON – 1919-1920 –

Viktor Andaházi Szeghy¹

Abstract

In this paper, the author presents the Hungarian Armed Forces in the first period after the Great War. It was a very confusing and – at the same time – very important chapter of the new Hungary, because the country had to rebuild its entire existence as a new country, surrounded by hostile neighbours. The paper focuses on a small segment of it: the reorganization of the Hungarian army from the Italian armistice to the ratification of the Trianon Peace Treaty. The paper highlights the problems of military and political leaders, who have repeatedly had to meet the opposing expectations of the Associated Powers. The main objective of the Hungarian military leaders was to keep the army and strengthen the preparation for battle, while 13 governments were in office – some of them at the same time in opposite parts of Hungary. This chaotic chapter – in the field of international relations – was closed by the peace treaty of Trianon. And it was also the cradle of efforts to revise the peace treaty.

Key words: *Hungarian armistice, Hungarian Army, Red Army, Trianon Peace Treaty, disarmament, People's Republic of Hungary, Hungarian Soviet Republic*

---

¹ Maj. dr. Viktor Andaházi Szeghy is a historian and librarian. He is a senior leader desk Officer in the Education, Science and Cultural Affairs Department, Science and Cultural Affairs Branch, Hungarian Ministry of Defense.

The two armistices of one country

On November 3, 1918, infantry General Victor Weber von Webenau signed the armistice in the name of the Austro-Hungarian Monarchy, in front of the Italian delegation led by Lieutenant-General Pietro Badoglio. The most important restrictions of the agreement that would come into effect the next day were²:

Hostilities on land, sea and air, will cease on all Austro-Hungarian fronts 24 hours after the signing of the armistice, at 3 o'clock on November 4. (Central European time)

Total disarmament of the Austro-Hungarian army, except 20 divisions having the mission to provide public security.

Artillery equipment, war material, military and railway equipment must be left behind on the evacuated territory.

The German Army must be pulled out from the territory of the Monarchy and from the Balkan and Italian fronts, burden to fall into prison.

All the German U-boats, built between 1910-1918, must be handed over to the Principal Allied and Associated Powers.

All warships, marked by the Principal Allied and Associated Powers, must be handed over, and all the others must be disarmed.

The armistice contained some problems at the moment of the confirmation:

First: from the October 16 manifesto of Karl IV of Hungary – which called on the provinces of the monarchy to beget their own national councils³– the Monarchy did not exist. The

---

² *The American Journal of International Law*, 1919, no. 4, pp. 394-399, https://www.jstor.org/stable/2212834?refreqid=excelsior%3A082f2930533f2b4f99b5d96525c306c1&seq=1#metadata_info_tab_contents.

³ Emperor Karl I (IV of Hungary) has given his majesty's acceptance for the federative reorganization of the Monarchy.

carrying out of the armistice waited was duty of the two successor states: Austria and Hungary.

Second: the armistice has not stipulate the strength of the permitted armed forces for Austria. And maybe the much more important issue was: the demilitarized area marked by the covenant was valid only for the Italian front, which was out of St. Stephen's Hungary.

The Serbian advance from South and the fettle of the Hungarian Army gave a spur to Hungary's – diplomatically unrecognized – government to make effort to start negotiations with the representative of the Entente Powers, General Franchet d'Esperey. The Hungarian government was represented at the negotiations in Belgrade by the Prime Minister, count Mihály Károlyi. The political and military situation in Hungary had become more and more serious after the arrival of the Hungarian delegation. In line with the progress of the Serbs, on November 8, the Czechoslovak units raided Northern Hungary. In addition, the Entente had begun negotiations with Romania to enter the war. Under such circumstances, 9 days after the armistice in Padua, on November 13, the military convention on Hungary was signed in Belgrade by the representative of Hungary and General Franchet d'Esperey. Anticipating the rigor of the peace treaty, the Convention stated the following⁴:

Hostilities between Hungary and the Allies are about to end. Only the police and gendarmerie will be retained in the evacuated zone, being indispensable for the maintenance of order, and safety of the railways. Demobilization of Hungarian naval and military forces. Exceptions will be made in the case

---

⁴The American Journal of International Law, no. 4, pp. 399-403, https://www.jstor.org/stable/2212835?read-now=1&refreqid=excelsior%3Adb26d4d9a533d3f93bcd058cae2217&seq=2#page_scan_tab_contents.

of 6 infantry and 2 cavalry divisions, necessary to maintain internal order.

The ships and crews of the Danube fleet, usually engaged in the service of the occupied territory, will remain in harbors later determined by the General Commander-in-Chief to be disarmed. Six monitors will be handed over to the Allies immediately in Belgrade.

Within 15 days, a detachment of 3,000 men from the railway technical troops and a detachment of sappers from the telegraph branch are to be placed at the disposal of the General Commander-in-Chief, for the repair of wrecked Serbian railways and telegraph lines.

Within one month, 25,000 horses are to be placed at the disposal of the General Commander-in-Chief, together with the transport material he may consider necessary.

Weapons and war material shall be deposited at places designated by the General Commander-in-Chief.

Hungary will facilitate the supply of the occupying Allied troops of occupation; requisitions will be allowed provided that they are not arbitrary and paid at current rates.

A delay of the 15 days granted for the passage of German troops through Hungary and, in the meantime, their quartering, dating from the armistice in Padua.

The order of Marshal Ferdinand Foch – after the capitulation of Germany on November 11 stated: the Allied powers must not cross the already established lines. Despite this, the injunction had been guaranteed for Hungary exclusively by the Belgrade military convention. To supervise the execution of the armistice, a French military mission led by lieutenant-colonel Fernand Vix, arrived to Budapest on November 28⁵. Mean-

---

⁵ Sándor Vadász, *Vix és Károlyi* [Vix and Károlyi], *Hadtörténelmi Közlemények*, 1969, p. 246.

while, the Hungarian armistice commission held its first meeting on December 1⁶.

The organizing of the independent Volunteer Army of People's Republic of Hungary

The Hungarian government wanted to reach two opposing goals at the same time: in line with the armistice negotiations, to start the disarmament of the homecoming mass-army and to start the organization of the police forces and the new army.

The personal disarmament of the soldiers had been ordered by the Ministry of War on November 28, and it was completed at the end of December. According to Minister Vilmos Böhm, by the end of November, about 700,000 soldiers had been disarmed, and the number increased to 1,200,000 by mid-December⁷. The young men aged 18-22 were not disarmed, as this particular category was to form the foundation of the new army. In accordance with the disarmament policy, the door was also open for the entry of generals, officers, and NCO's (non-commissioned officers) into the new, volunteer army, while maintaining uninterrupted service.

The first milestone on the road of the independent Hungarian armed forces was the day of November 6, 1918, when the Imperial Minister of War, Rudolf von Stöger-Steiner, called upon the officers of the K. u. K. army to go home and to register in their own National Councils.

At the time of the armistice in Padua, 11 Hungarian Honvéd divisions were on the Italian front and an additional 3 in the rear area⁸. These units began to return home in the first

---

⁶ Vilmos Böhm, *Két forradalom tüzeben* [In the fire of two revolutions], Vienna, 1923, p. 78.

⁷ *Ibidem*, p. 123.

⁸ On the Italian front were the Royal Hungarian Honvéd infantry divisions Nr. 38, 39, 40, 41, 42, 51, 64, 70, 74, and the Royal Hungarian Honvéd

weeks of November. Due to different interpretation of the Padua covenant, between the Hungarian and Italian sides (it entered into force on the next day, at 3 PM), an entire Hungarian division⁹ and many logistic troops became POW.

Behind the fronts, in the hinterland, the K.u.K. and the Hungarian Honvéd organizations were still working, and subsequently the military administration was ready for the new task: to organize the police and military forces led by Aurél Stromfeld. The new Hungarian military administration consisted of 5 districts: I. Kolozsvár, II. Budapest, III. Szeged, IV. Kassa, V. Pozsony¹⁰. It is important to note that the official standpoint on the borders was not available at that time for the Hungarian government.

In this regard, they were preparing to organize 8 divisions, allowed by the armistice in Belgrade. The first step was the decree of January 25, 1919, which stipulated the organization of the *Volunteer Army of the Hungarian People's Republic*¹¹. The determined units were:

- 6 infantry divisions (each 3 battalion groups, 1 airplane company, 1 telegraph company);
- Danube-guard;
- Székely/Secler-commando.

The organizing process was planned in 4 phases. The total strength of the Army was expected to reach about 70,000 by

---

cavalry division Nr. 11. The Royal Hungarian Honvéd infantry division Nr. 37 was on the way to the French front and the Nr. 155 was on the way to Balkan front. The Royal Hungarian Honvéd cavalry division Nr. 5 was at Ukraine as occupational force.

⁹ The Royal Hungarian Honvéd infantry division nr. 39.

¹⁰ The military administration district Nr. VI disbanded by separation of Croatia.

¹¹ Decree Nr. HM 2669/el. 6. – 1919 – it has disbanded the so-called Nemzetőrség [National Guard].

the end of March: 3,000 officers, 10,000 NCO's, 50,000 servicemen, and the auxiliary and office crew. But this plan couldn't be achieved due to the following reasons: firstly, after 4 weeks of enlistment only 5,000 volunteers have joined the army. Secondly: the political and military situation had exceeded the organizational effort.

At the same time, the government of Hungary, led by Count Mihály Károlyi, was preparing with full throttle for the military standpoint on the negotiation of the peace treaty. They would like a conscripted army basically – at least, during the reprieve of the first few years (1919-1922), volunteer ground army. In that plan – which did not take into account the change of borders – they proposed the army strength up to 150,000 men due to the 15 Million Hungarian population. This conception¹² could not consider the decision of the Peace Conference taken on February, 26, 1919, which was given to Károlyi a month later by Lieutenant-Colonel Fernand Vix, the leader of the French Military Mission in Budapest. The new document stated that: the Hungarian-Romanian demarcation line extended much further west than before. This was politically unacceptable for the Hungarian government, which rejected the document and relinquished power in favor of the Social Democrats.

The war of the Hungarian Soviet Republic

Following the short-lived People's Republic, the Revolutionary Governing Council, led by the Commissar for Foreign

---

¹² The paper *Magyarország véde rejének szervezete a jövőben* [The organization of Hungary's defence forces in the future] dated March 6, 1919, counted on the accidental liquidation of the Hungarian weapon industry. The population of the Hungarian Kingdom (with Croatia) by the census of 1910 was 18,264,500. HM HIM Hadtörténelmi Levéltár: Tanulmánygyűjtemény [Military Archive, Study-collection], nr. 1970.

Affairs Béla Kun, took power on March 21, 1919. The new power gave new elan to military preparations: one of the first arrangements was to continue the organizing of the Army, in the name of the dictatorship of the proletariat; both against the inner and outer enemies. It is important to underline that: the military preparations kept going within the 6 divisions – with serious additions:

At the end of March, the creation of the workers' reserve battalions began, in addition to the usual ones.

On April 6, 3 international regiments were created, most of them communists from Austria and Russia.

Due to the new recruitments, the strength grew apace, it was doubled in 2 weeks: from 26,449 soldiers on April 6 to 53,524 on April 15¹³.

The international isolation of the Hungarian Bolsheviks was augmented by the Moscow-oriented foreign policy. Nevertheless, those desperate telegraph messages about the unification of Russian and Hungarian communist armies sent by Béla Kun to Lenin went unanswered¹⁴. The isolation was therefore complete, and the representatives of the Entente could not be satisfied with the official acceptance of the Hungarian Bolsheviks: one of the Entente's proposals at the time for resolving the situation was to march on Budapest to overthrow the communist regime¹⁵.

---

¹³ Fond és állagjegyzék: A Hadtörténelmi Levéltár őrzésében levő katonai iratok [Military files in the keeping of the Military History Archive], Jolán Szij (ed.), Budapest, 2002, p. 142.

¹⁴ Peter Pastor, "Major trends in Hungarian foreign policy from the collapse of the Monarchy to the peace treaty of Trianon", in *Hungarian Studies*, 2003, no. 1, p. 8.

¹⁵ Andrej Tóth, *A Huszár-kormány meghívása a párizsi békekonferenciára (1919 december-1920 január)* [The invitation of the Huszár-government to the Paris Peace Conference], Századok, 2005, p. 1478.

Preparations for the peace talks in Paris were under way, amid a chaotic state of Hungary's foreign and military policy. On May 1, the Allied Council sent a telegraphic message requesting the Hungarian Soviet Republic to announce the names of the members of the Hungarian Peace Delegation. As the invitation would be equal to the acceptance of the Bolshevik regime, it was withheld by the French Military Mission in Vienna, which hoped for a speedy collapse of the Kun government.

During the Romanian and the Czechoslovak attack in the second half of April, the balance of power was obviously unfavourable for the proletarian army:

On the Eastern front, 2 Hungarian infantry divisions and 1 independent brigade (34 battalions, 16 batteries) faced 6 Romanian infantry divisions and 1 cavalry division (64 battalions, 28 cavalry companies, 48 batteries).

On the Northern front, 3 Hungarian infantry divisions (28 battalions, 14 batteries) faced 4 Czechoslovak infantry divisions and 4 independent brigades (85 battalions, 24 batteries).

Following the withdrawal of the proletarian army on both fronts, on May 1, Romanian forces reached the Tisza River and the Czechoslovak army entered Miskolc, endangering the Salgótarján heavy industry center. That made it obvious: with the 6 divisions army, allowed by the armistice of Belgrade, the integrity of the country could not be secured, until the beginning of the peace negotiations.

The complete mobilization of the working class was announced by the trade unions on May 3. The reorganization of the Army began on May 5, led by Aurél Stromfeld, Chief of the General Staff of the *Revolutionary Red Army of Workers and Peasants*.

In the new battle order there were 8 divisions in 4 army corps. It contained 115 infantry battalions, 84 machine gun

companies, 8 cavalry companies, 39 batteries, 16 pioneer and 8 aircraft companies.

Due to its quick organization, extended mobilization and professional leadership, the Red Army stopped both the Romanian and the Czechoslovak armies. Moreover, with the concentration of Red forces, it launched widespread counterattack on the Northern front, causing the Czechoslovak Army to withdraw on May 20. After these military successes, the Hungarian Soviet Republic was unwilling to fulfill the armistice, as neither the Hungarian, nor the other side took the demarcation lines seriously.

In these circumstances, there was no negotiation on the future of the post-war independent Hungarian Army. The total disruption of contact between the Revolutionary Governing Council and the Allied and Associated Powers was made by the July 26 announcement; through this, the Allies made it clear that Béla Kun's regime was no longer accepted, and a new government was needed to represent the Hungarian people. The military status of the Governing Council became hopeless because of the collapse of the Tisza-front and it was also totally isolated, which is why it gave the power to the Social-Democrats on August 1. The new government – led by Gyula Peidl – was not accepted by the Superior Council either¹⁶.

---

¹⁶ As Clemanceau wrote in his telegraph to Romanelli: "The Associated and Allied powers looking forward the acts of the new Hungarian government, with the hope of that: a new government taking the power which one comply with its obligations and represent the Hungarian nation, will accelerate the reconstruction of the peace and the renewing of the proper economical connections." („A szövetséges és társult hatalmak várják az új magyar kormány tetteit, abban a reményben, hogy egy olyan kormány hatalomra kerülése, amely kötelezettségeit betartja és a magyar népet képviseli, meg fogja gyorsítani a béke helyreállítását és a normális gazdasági kapcsolatok újrafölvételét.”), Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történe-

New armistice – new cabinet crisis

A Military Inter-Allied Commission was set up on August 5 by the authorization of the Peace Conference, consisting of French, Italian, American and British members. The goals of the Commission were as follows:

- arranging of the military situation of Hungary, establishing contact with the Hungarian government, checking the fulfillment of armistices;
- establishing a direct link with the occupying Romanian army in order to normalize the situation.

At the meeting where the decision was made, Marshal Foch added additional notes, which explained the rigorous decisions on the Hungarian Armed Forces in the peace negotiations: the Hungarian Armed Forces must have a maximum of 6 divisions, the strength must be maximized to provide internal security.

The dismantled units must be disarmed, and the equipment and weaponry must be handed over to the Allies. The manufacture of arms, munitions and other war materials must be stopped¹⁷. The new conditions of Marshal Foch made the situation even more aggravated such the previous (Padua and Belgrade) armistices have been accepted by the Hungarian governments.

The Inter-Allied Military Commission had no leisure time, because, notwithstanding the announcement of the Peace Conference, the Romanian Supreme Command occupied Bu-

---

téről [French diplomatical papers on the history of the Carpathian-basin], Mária Ormos, Magda Ádám (eds.), Budapest, 1999-2013, vol. 2, annex of the paper nr. 3.

¹⁷ Record of the conversation of Clemeneau, Balfour, Pichon, Polk, Tittoni, Macui, Marshal Foch and General Weygand on August 5, 1919, *Ibidem*, paper nr. 8.

dapest on August 5, and gave an ultimatum to the Hungarian government. It called the government to hand over:

- all war material and equipment;
- all the fixtures of all the war material, and weapon manufactures;
- 50% of the whole amount of all railway rolling stocks and all vessels;
- 200 automobiles, and 400 cargo vehicles;
- 30% of the whole amount of the Hungarian livestock and agricultural machines;
- 40,000 wagons of cereals;
- decrease the strength of the Army to 15,000.

The government could not accept these claims, but neither could it reject them; it had to resign. The new counter-revolutionary government took its place, led by István Friedrich. At that time, Joseph August Habsburg nominated himself Governor of Hungary – his personality was totally unacceptable to either the Peace Conference or the neighboring states. The Supreme Council has announced on August 18, they cannot accept “such a cabinet – and can’t give the peace conditions either – which –as far as we know– does not represent the country”¹⁸.

The counter-revolutionary government and the organization of the National Army

In parallel with the creation of the Soviet Republic, in the city of Arad (230 km southeast of Budapest) on May 6, 1919,

---

¹⁸ “Merely that fact: a Habsburg is the incumbent of the head of state, bordered the opportunity to place confidence in such a leadership which one – without any doubt – took the power by coup d’Etat, during alien occupation.” (“Pusztán az a tény, hogy az államfői tisztséget egy Habsburg tölti be, korlátozza annak a lehetőségét, hogy bizalommal legyünk egy olyan álami vezetés iránt, amelyik kétségkívül államcsínnyel jutott hatalomra idegen megszállás idején.”), *Ibidem*, paper nr. 24.

the counter-revolutionary government led by Count Gyula Károlyi was formed as the opposite pole of the communist regime.

The Entente and the Serbs were repulsed by the new regime because of its aristocratic members – for them, it embodied the continuation of the Empire of St. Stephen. Due to the Romanian occupation, the new government fled from Arad in the French-occupied territory of Szeged. Eventually, the wars in the Soviet Republic gave an impetus to the French command of the occupation forces in Hungary not to accept officially, but to support the counter-revolutionary center of power. In this regard, the government received permission from the command of the French forces in Hungary to recruit gendarmerie for internal security.

Vice Admiral Miklós Horthy became Minister of War in the counter-revolutionary government, which immediately began reorganizing its military forces. The establishment of the new National Army had been announced on June 9, with the aim of „fighting the red terror and restoring order.” Its main task was therefore to fight against the Hungarian Soviet Republic.

Soon, on August 9, Horthy was appointed Supreme Commander of the National Army, which had become increasingly independent of the government. The Commander-in-Chief, together with his units, moved behind the Danube and amalgamated the ready-to-fight counter-revolutionary forces of that territory. On August 12, Erzherzog Jozeph August Habsburg nominated Horthy as Commander-in-Chief of all Hungarian forces¹⁹. After the fall of the Soviet Republic, the National

---

¹⁹ Lóránd Dombrády, *A legfelsőbb hadúr és hadserege* [The Supreme Warlord and his Army], Budapest, 1990, p. 18.

Army became the one and only force in Hungary that was independent of the Szeged government, and the Budapest government too. The National Army had been officially accepted by the Entente on September 7, the troops allowed being 30,000 in 2 divisions²⁰.

The organization of the first contingent – strength: 1,300 soldiers – was enabled by allowance of the Commander of the French Eastern Army, General Paul de Lobit and the Commander of the occupation forces in Szeged, Colonel Betrix. At first, the recruitment was for volunteers only, but in August, Horthy ordered the conscription for 6 months. Because of that, the strength was over 23,000 at the end of September, and on October 25, it had reached the allowed number of 30,000. The Army had 56,000 soldiers at the end of November, and reached 100,000 men by the February 1, 1920.

The equipment and arming of the National Army was also supported by the French forces in Szeged, with 5,400 rifles, 100 machine guns and 9 canons – it is important to mention that the armistice did not allow any artillery for the Hungarian forces. In August 1919, the counter-revolutionist forces had 60,000 rifles, 750 machine guns, 116 canons, 33 trench mortars, and 21 grenade launchers.

For the revival of the military administration, the military district commands had been set up on August 19. At first, they were organized only in the Transdanubia region, later – in parallel with the Romanian withdrawal – in 7 districts across the country, which also formed the basis of internal security.

---

²⁰ That fact also contributed to the confirmation of the National Army: France would like to withdraw the French Army from East; additionally the organizing of the intervention against the Soviet Union became urgent, wherein they expected the proper participation of Romanian Army too.

The centers of the framework were: Budapest, Székesfehérvár, Szombathely, Kaposvár, Szeged, Debrecen and Miskolc, towns which were the garrisons of the 7 divisions.

Military limitations of the Trianon Peace Treaty

The German and the Austrian peace treaties of 1919, which were the focus of Hungarian public opinion, outperformed even the worst-case scenarios. It made clear to the Hungarian Peace Preparation Council that Hungary would face very strict conditions. The Office for Peace Preparation, headed by Count Pál Teleki, the Minister of Foreign Affairs, was set up on August 21 to develop the official policy of the Hungarian side²¹.

In order to respond to the expected military limitations of the peace treaty, very detailed documents had been drawn up by the Ministry of Foreign Affairs and the Ministry of War. These documents took into account the elimination of the conscripted army and the limitation of the headcount²². The suggestions made for the negotiations predicted the headcount up to 60,000 and suggested a moratorium after few years, for the smooth transition to the volunteer army. They argued in favor of a moderate cut, given the threat of a return to Bolshevism and Hungary's catastrophic economic status. The Hungarian decision-makers handled it as a fact at that time: "the Army will only be for maintaining internal security" in the near fu-

---

²¹ A magyar békeküldöttség naplója Neully – Versailles – Budapest (1920) [The diary of the Hungarian Peace Delegation], compiled by Miklós Zeidler, Budapest, 2017, p. 18.

²² *A jövő magyar hadsereg szervezése* [Organizing of the Hungarian Army in the future], Military Archive, Study-collection, nr. 1970. The study is not dated, but it became obvious by the phrasing: it made after the sign of the German peace treaty and the deliverance of the Austrian peace conditions.

ture. At the end of September, they had a plan for the reorganization phases of the Army²³:

Phase I: according to the Romanian ultimatum, the reduction of the Army to 15,000 men.

Phase II: temporary Army to preserve the internal security. After the Romanian withdrawal and the signing of the peace, expand the recruitment of another 40,000 soldiers to the rest of the country, to replace the gendarmerie.

Phase III: 3 months after the conclusion of the peace, the final army is constituted, according to the peace treaty. “The confessed goal of this Army would be to maintain inner security; [...] we must reach that it could be the frame of the quickly mobilizing People’s Army”.

On November 24, 1919, Huszár’s cabinet broke the row of governments unaccepted by the Allies. This was the first to be invited by the Superior Council to the Peace Conference, on December 1²⁴. The Hungarian Peace Delegation received the preliminary peace conditions on January 15, 1920 in Neully, France. This immediately revealed that the treaty was going to provide a very exiguous army, without the arms of modern warfare, capable only for internal security and border guarding. The most important limitations of the preliminary peace treaty were in articles 102-127 for the land forces and in articles 128-132 for the naval forces²⁵:

- Universal compulsory military service shall be abolished in Hungary. The Hungarian Army must be constituted and recruited only by voluntary enlistment.

---

²³ The study of colonel Kárpáthy dated on September 20, 1919, *Ibidem*.

²⁴ Tóth, *Ibidem*, p. 1481.

²⁵ <http://www.hungarianhistory.com/lib/trianon/trianon.pdf> or, <https://www.jstor.org/stable/2212918>.

- The total strength of military forces in the Hungarian Army shall not exceed 35,000 men, including officers, depot troops and military schools. The number of the officers shall not exceed one-twentieth (1,750) and the non-commissioned officers shall not exceed one-fifteenth (2,334) of the total effectives.

- The manufacture of arms, munitions and war material shall only be carried on in one single factory, which shall be controlled by and belong to the State, and whose output shall be strictly limited to the manufacture of such arms, munitions and war material as is necessary for the military forces and armaments.

- The armed forces of Hungary must not include any military or naval air forces, armored cars, tanks. All these kind of materials or weapons, either manufactured or in the process of manufacture must be given to the Entente representatives.

- All arms, ammunition and other naval war material are declared to be finally surrendered to the Principal Allied and Associated Powers, except 3 police patrol boats in the Danube Flotilla.

- Battery over 10.5 cm caliber is not allowed.

Article 140 of the peace treaty allowed for only 3 months for completing the disarmament.

The Hungarian proposal was submitted to the representatives of the Peace Conference on February 12, with the following amendments²⁶:

- Due to the threat of the Russian bolshevism, the number of the Army must be 85,000, with enough officers and NCO's.

---

²⁶ *A magyar béketárgyalások. Jelentés a magyar békeküldöttség működéséről Neully S/S.-ben 1920 januáriuus –március havában* [The Hungarian peace negotiations. Report on the working of the Hungarian Peace Delegation in Neully S/S, 1920 January-March], Budapest, 1920, Volume II, pp. 327-332.

The strength must not contain the students of the military schools.

- Transitioning to the volunteer army only after 5 years moratorium.

- Because the munitions factories had been disassembled and taken by the Romanian army, the production was ended. That is why the reorganization into one single state-owned factory needs more time than 3 months.

- Due to the plain lands and the opening of new borders, there is a need to triple the staff for the gendarmerie and double it for the customs guards, compared to the 1913 number of its.

- Due to lost forests, Hungary needs three times more foresters to plant new forests, and due to poor internal security, it needs two and a half times more police guards.

- Due to the malfunctions of the telegraph and phone lines, Hungary needs the remaining airplanes to be used for the courier service.

- For patrolling on the borderline of Danube River, and to support internal security, the country needs all the ships of the Danube Flotilla.

- Some big towns (eg. Szeged) and the capital need to be fortified with batteries larger than 10,5 cm, as the borders were drawn closer to them.

- According to the peace treaty, 9 months are required after ratification to complete disarmament and reorganize the Army.

By March, it became obvious that these proposals would be rejected by the Peace Conference. That was why, on March 22-24, the Hungarian Peace Delegation discussed the likely consequences of refusing the peace treaty. Finally, they decid-

ed to accept the treaty, because of the general famine and the prospective blockade by the surrounding countries.

The final version of the peace treaty – issued in Neuilly, on May 6 – barely respected any of the Hungarian proposals on military limitations. Only a few, unimportant modifications were accepted by the Principal Allied and Associated Powers²⁷:

- The concentration of the war material manufacturing can be delayed until the dateline set by the Military Inter-Allied Commission of Control.

- The number of gendarmerie and police personnel may exceed the amount of 1913, if the Commission finds that it does not prove to be sufficient.

- The number of the police patrol boats in the Danube Flotilla can be higher, if the Commission finds that it does not prove to be sufficient.

The implementation status of the military terms was monitored by the Military Inter-Allied Commission of Control. The Commission was set up by the Principal Allied and Associated Powers in Budapest for 3 months – for the prospective duration of the army's reduction. In order to maintain public security and to deflect the threat of a civil war – because of the serious problems of enlisting – even the Commission had suggested some facilitation to the Ambassadors' Council, but all these advices were rejected.

The peace treaty was signed by the representative of the Hungarian government on June 4, 1920 in the Grand Trianon Palace, near Versailles. The National Assembly voted in its favor in November, with it being accepted by Article XXXIII of

---

²⁷ Az 1920. évi januárius hó 15-i és az 1920. évi május hó 6-i Békefeltételek szövege közötti eltérések jegyzéke. [The register of the differences between the peace conditions dated on January 15 and May 6, 1920], *Ibidem*, Volume II, p. 518.

the Hungarian Parliament on July 26, 1921. The XLIX act on the Royal Hungarian Army of 1921, which ensured the new framework for the Army, was passed by the Hungarian Parliament in February 1922. But from the beginning, the new framework of the Army was not in line with the Hungarian military-political goals: to preserve the armed forces and, as far as possible, to revise the peace treaty. But this is the beginning of another story.

ROMÂNIA ȘI RĂZBOIUL CIVIL DIN RUSIA 1917-1920. CONSIDERAȚII MILITARE ȘI POLITICE

Manuel Stănescu¹

Abstract

After the conclusion of the armistice on November 11, 1918, the White camp (the anti-Bolshevik monarchist forces) hoped that the Allies would increase their aid, given that until then the latter practically had not been involved in the conflict. Even though the Allies made promises to help the White camp, most Allied political leaders saw the involvement in a civil war as a risky decision. Others feared that a victory for the Whites would lead to a stronger Russia with renewed imperial ambitions. Convinced of the need for a neutral policy, the authorities in Bucharest sought to maintain good neighborly relations with the armies operating near Romania's borders. This paper analyzes the position of the Romanian state towards the issue of the Russian civil war in the sensitive geostrategic context of that period.

Key words: *civil war, Volunteer Army, White camp, military aid, humanitarian measures*

În noiembrie 1918, când s-a pus capăt războiului în Europa, războiul civil din Rusia a intrat într-o nouă etapă. Conflictul s-a extins, afectând parțial Europa central-estică. Retragerea trupelor germane din zona Mării Baltice, a Ucrainei și a

---

¹Dr. Manuel Stănescu este director adjunct al Institutului pentru studii politice de apărare și istorie militară, București, România.

Crimeii le-a oferit șansa părților implicate să ocupe tot acest gol geopolitic și strategic².

Termenul de război civil era folosit în epocă pentru a desemna conflictul de natură politică și socială dintre regimul bolșevic și propriii cetățeni. Astăzi, când vorbim de războiul civil din Rusia, ne referim de obicei la conflictul dintre Armata Roșie și cea Albă. În înțelesul militar al expresiei, acest conflict a avut trei fronturi principale — sudic, estic și nord-vestic — și a cunoscut trei faze. Prima fază a durat un an, între puciul bolșevic și încheierea armistițiului pe frontul european din apus, fiind caracterizată de mișcări rapide ale liniei frontului și de angajarea intermitentă în luptă a unor unități cu efective reduse. A doua fază, cea decisivă, a durat aproximativ nouă luni, între martie și noiembrie 1919. La început, forțele albe au obținut succese impresionante, părând chiar la un pas de victorie, soarta schimbându-se însă dramatic în decurs de câteva luni. În această fază au participat la lupte sute de mii de soldați din trupele regulate. Ultima fază a războiului a reprezentat-o episodul luptelor din Crimeea, evacuarea trupelor albe în noiembrie 1920 marcând sfârșitul războiului civil din punctul de vedere al operațiunilor militare³.

În tabăra Albilor, îndeosebi a voluntarilor aflați în sudul Rusiei, odată cu înfrângerea germanilor, aceștia sperau ca Aliații să-și sporească sprijinul. Până atunci, Aliații nu se implicaseră în conflict. Existase un anumit interes pentru Siberia și în nord, unde Franța îndeosebi sperase să poată ridica o armată rusă care să continue războiul împotriva Germaniei. Marina

² Orlando Figes, *Revoluția rusă 1891-1924. Tragedia unui popor*, Polirom, 2016, p. 518.

³ Manuel Stănescu, *Considerații privind războiul civil din Rusia. O mărturie românească asupra evenimentelor*, în „Document. Buletinul Arhivelor Militare Române”, An XI, nr. 1 (39)/2008, p. 42.

britanică ocupase porturile Murmansk și Arhanghelsk, pentru a apăra depozitele de armament. După semnarea Tratatului de la Brest-Litovsk, germanii ocupaseră Ucraina și dobândiseră controlul asupra Mării Negre, ceea ce a împiedicat asigurarea unui sprijin militar pentru Armata de Voluntari⁴.

Sfârșitul războiului în Europa a dus însă la o schimbare de atitudine. Aliații l-au recunoscut pe generalul Denikin ca principalul lider al armatelor albe din sudul Rusiei și au promis sprijin material, plus 12 divizii, pentru a ajuta la ocuparea Ucrainei. Au fost promise voluntarilor și rezervele militare lăsate de armata rusă pe teritoriul românesc, deși autoritățile românești, care nu fuseseră informate, considerau că erau la rândul lor îndreptățite să le păstreze, având în vedere costurile extrem de mari pe care le-a presupus prezența a peste un milion de soldați pe un teritoriu restrâns și suprapopulat. La 23 noiembrie, flota anglo-franceză intra în Novorossiisk, ofițerii aliați fiind întâmpinați cu ovații de mulțime. Pentru opinia publică ostilă regimului bolșevic, Aliații care îi învinseseră pe germani aveau să învingă fără dificultăți Armata Roșie și să intre triumfători în Moscova.

În realitate, promisiunile de ajutor ale Aliaților s-au dovedit a fi doar o himeră. Implicarea puterilor occidentale nu a fost niciodată prea consistentă din punct de vedere material, în lipsa unui scop bine conturat. Opinia publică occidentală era împărțită între Albi și Roșii, iar majoritatea, sătulă după patru ani de război total, se opunea trimiterii de noi trupe peste graniță, într-un conflict ce nu părea să fie o miză. După încheierea războiului mondial, majoritatea politicianilor aliați găseau impropriu implicarea într-un război civil. Mulți dintre

---

⁴Damien Wright, *Churchill's Secret War with Lenin. British and Commonwealth military intervention in the Russian Civil War, 1918-1920*, Helion and Company, 2017.

ei știau puține despre Rusia, iar ignoranța duce la indiferență. Lloyd George, de exemplu, era convins că Harkov e numele unui general, nu al unui oraș. Singurul politician decis să pornească o cruciadă anticomunistă a fost, ironia istoriei, Churchill. Alții, nu puțini, se temeau că o victorie a Albilor ar fi avut drept rezultat o Rusie mai puternică, cu ambiții imperiale reînnoite. În această categorie îi putem include pe politicienii de la București. Aceștia preferau o Rusie roșie, invariabil mai slabă. Liderii occidentali nu se puteau decide dacă să facă pace sau să intre în conflict cu liderii sovietici – și au sfârșit prin a le face pe amândouă. În timp ce ofereau, timid, ajutor militar Albilor, au încercat să îi forțeze să înceapă tratative de pace.

Cum era de așteptat, Wilson a fost cel mai deschis să înceapă tratative. În ianuarie 1919, pe insula Prinkipo, în largul portului Constantinopol – pe care se va refugia, pentru o scurtă perioadă de timp, și Troțki, 10 ani mai târziu – Wilson și Lloyd George au convenit cu bolșevicii condițiile pentru o conferință de pace. Aceștia s-au oferit să onoreze datoria externă a Rusiei, să accepte câteva ajustări teritoriale minore și să suspende propaganda ostilă împotriva Occidentului – deși ulterior sovieticii au explicat că totul a fost doar un joc diplomatic. Liderii Albilor nu au vrut să aibă nicio legătură cu conferința. S-au simțit trădați de propunerea Alianților de a ajunge la o înțelegere cu Roșii. Churchill și oficialii francezi i-au susținut. Conferința nu s-a mai întrunit, dar Wilson a continuat tratativele de pace cu bolșevicii. William Bullitt, principalul său consilier pentru politica externă, a fost trimis cu o misiune secretă la Moscova. Bullitt a fost impresionat și a recomandat o pace separată, proiect respins de britanici și de francezi⁵.

Politica puterilor aliate a fost una oscilantă, cu obiective diferite. După ce britanicii au făcut primul pas în ajutarea

---

⁵ *Ibidem*, p. 519.

mișcării Albilor, Franța s-a grăbit să urmeze exemplul. Miza – influența în Rusia – era mare, dar nimeni nu era dispus să riște prea mult. Drept rezultat, Marea Britanie, Franța, Italia, Canada, Japonia și Statele Unite au trimis forțe militare de mici dimensiuni doar pentru a se menține „în cărți”. Intervenția nu a atins niciodată nivelul pretins ulterior de propaganda sovietică. A fost suficient pentru a-i încuraja pe Albi, menținându-i pe linia de plutire, dar insuficient cât să aibă o șansă reală la victorie. În primele luni de ajutor occidental, forțele lui Denikin au primit câteva sute de uniforme kaki și niște conserve cu gem. În primăvară au apărut soldați și tancuri britanice, urmați de marina franceză, care a ajuns la Odessa. La scurt timp, marinarii, bolșevizați, s-au revoltat, ceea ce a dus la evacuarea navelor franceze și a complicat și mai mult o situație geopolitică deja complicată.

De retragerea germanilor din Ucraina au profitat nu atât Albi, lipsiți de mijloace, cât naționaliștii lui Semion Petliura. Ucraina s-a transformat într-un câmp de luptă pe care se intersectau Armata Roșie, naționaliștii lui Petliura, Albi și diverse grupări anarhiste, dintre cele mai cunoscute fiind cele conduse de Nestor Mahno, așa-numiții Negrii, precum și Verzii, grupări armate de țărani. Deși Albi au încercat o regroupare, Armata de Don condusă de generalul Krasnov unindu-se cu Armata Voluntarilor a lui Denikin, sub denumirea Forțele Aliate ale Rusiei de Sud, erau departe de a constitui o forță care să poată face față unei Armate Roșii tot mai numeroase.

Această armată din sud avea să ducă o campanie de cuceriri în primăvara anului următor, 1919, ocupând cea mai mare parte a Ucrainei și amenințând Moscova. Au pierdut însă pentru că au neglijat abordarea politică, fiind depășiți de provocările administrării unui teritoriu întins și incapabili să înțeleagă

că revoluția schimbase mentalități, și reforme profunde, îndeosebi în ceea ce privește situația țăranimii, erau absolut necesare⁶.

Relațiile efemere republicii Ucrainene cu România au fost, în perioada anilor 1918-1920, dificile, în special prin prisma pretențiilor teritoriale care afectau interesele statului român. Încă din primăvara anului 1917, când își pregăteau autodeterminarea, liderii ucraineni considerau Basarabia ca parte integrantesă a viitorului stat. Evenimentele ulterioare au nuanțat poziția Radei, care anunța, în iulie 1917, că teritoriul Ucrainei nu va cuprinde Basarabia și Crimeea.

Dar, la aproximativ două luni de la această declarație, Rada Ucraineană și-a schimbat brusc atitudinea față de statutul politic al Basarabiei. La 13 aprilie 1918 a adresat o notă de protest împotriva unirii Basarabiei⁷, reafirmând pretențiile asupra Basarabiei, legitimate printr-un imaginar istoric, acuzând în egală măsură guvernul român că ar fi organizat represalii împotriva minorităților. Rada a revenit cu o notă de protest la 5 mai 1918, în care erau detaliate și alte acuzații la adresa României și în care se preciza, foarte ferm, că guvernul Ucrainei refuză să recunoască drepturile României asupra Basarabiei și că „interesele vitale ale Ucrainei, strategice și economice, cer ca guvernul Ucrainei să insiste pe încorporarea Basarabiei”⁸. În iunie, guvernul român a răspuns tuturor acestor acuzații, arătând, printre altele, că „geografic, etnografic, istoric, așa-zisa provincie a Basarabiei a fost deci tot timpul un pământ

⁶ *Ibidem*, p. 520.

⁷ Ion M. Oprea, *România și Imperiul Rus 1900-1924*, volumul I, Editura Albatros, București, 1998, p. 215.

⁸ Vasile Popa, Ion Cerăceanu, Vasilica Manea, *Misiunea generalului Coandă la Kiev (1917-1918)*, Editura Militară, București, 2012, documentul nr. 205, p. 338.

românesc și a format o parte integrantă și indivizibilă a Principatului Moldovei” și că „a susține [...] că există mai mulți ucraineni și ruși decât moldoveni ar echivala cu a spune că sunt mai mulți polonezi decât ruși în Polonia rusă și mai mulți ruși decât ucraineni în Ucraina”⁹. Era limpede că starea de fapt dintre România și Ucraina era una extrem de încordată¹⁰.

Revendicările ucrainene nu s-au limitat doar la Basarabia. Pretenții existau și asupra Bucovinei, aflată din 1775 sub stăpânirea Imperiului Habsburgic. Pentru a preveni orice tentative de anexare, au existat luări de poziție în timpul semnării Păcii de la Brest-Litovsk și în Parlamentul de la Viena. Unirea acestei provincii cu România a stârnit un nou val de proteste din partea liderilor ucraineni.

Pe de altă parte, în ciuda faptului că, timp de aproape doi ani, Ucraina a contestat drepturile României asupra Basarabiei și Bucovinei, lupta comună împotriva Armatei Roșii a dus, inevitabil, și la încercări de colaborare. În ianuarie 1918, când trupele bolșevice ocupaseră vremelnice Kievul, generalul Coandă, reprezentantul român la Stavka, a discutat cu generalul Kornilov necesitatea încheierii unei convenții care să prevadă ca, în cazul unei acțiuni comune, Basarabia să devină „o zonă auxiliară”, iar de la Hotin până la Don să se creeze o zonă interioară română cu drept de extraterritorialitate asupra Odessei, cum e portul Havre pentru Belgia¹¹.

Deși Rada Centrală își arăta uneori deschis adversitatea împotriva tendințelor spre unire ale Basarabiei, România a continuat cooperarea cu Ucraina, căci amândouă aveau nevoie în egală măsură să se elibereze de pericolul bolșevismului.

---

⁹ *Ibidem*, documentul nr. 206, pp. 340-349.

¹⁰ Ion M. Oprea, *op. cit.*, pp. 216-217.

¹¹ *Ibidem*, p. 221.

Atunci când, în februarie 1918, Rada a anunțat semnarea unei păci separate, guvernul român a protestat energic.

Cu toate că, la inaugurarea activității sale politice, atamanul Petliura a exprimat, într-o discuție cu generalul Coandă, „deosebita simpatie ce o are pentru România și credința că Ucraina și România vor trăi în cele mai bune relații de prietenie”¹², ulterior, când guvernul reinstalat de el la Kiev a coordonat campania împotriva drepturilor României asupra Basarabiei, s-a văzut că declarația era una de circumstanță. Pe de altă parte, autoritățile de la București nu au neglijat importanța lui Petliura, Marele Cartier General român trimițând un atașat militar pe lângă guvernul acestuia (recunoscut în mod oficial și de autoritățile poloneze), dovedind că partea română încerca o normalizare a relațiilor într-un context internațional foarte tulbure. Să precizăm că legătura dintre autoritățile române și fracțiuni ale armatei petliuriste nu s-au încheiat odată cu dispariția guvernului ucrainean; foști ofițeri din armata lui Petliura, ajunși în România, au făcut carieră în serviciile de informații românești, destinul lor luând o întorsătură tragică după 23 august 1944, odată cu intrarea Armatei Roșii în țară¹³.

Pe măsură ce Ucraina era cuprinsă de război civil și anarhie, România a abordat o politică de neintervenție în conflict. Brătianu a respins apelul Alianților de a ocupa Galiția Orientală pentru a restabili ordinea. În ianuarie 1919 a refuzat propunerea venită de la Paris de a participa la formarea unor unități românești, franceze, eventual sârbe, care să intervină militar în Ucraina¹⁴.

¹² Vasile Popa, Ion Cerăceanu, Vasilica Manea, *op. cit.*, doc. nr. 205, p. 338.

¹³ Manuel Stănescu, *Relațiile româno-ucrainene în vremuri revoluționare, 1917-1919*, în „Revista de istorie militară”, nr. 1-2/2018, p. 74.

¹⁴ *Ibidem*, p. 223.

Generalul Berthelot, în notele referitoare la cea de-a doua misiune în România, preciza că „intervenția în Rusia este o problemă importantă și ar fi mai bine să ne abținem, decât să o începem cu mijloace insuficiente¹⁵. În opinia generalului, situația de la Odessa în februarie 1919 era „foarte gravă”. În apropierea orașului se găseau 6 batalioane franceze cu un total de 12 000 de oameni, două regimente grecești, un batalion polonez și un număr de voluntari ruși, între 2 000 și 4 000, „ai căror ofițeri se destrăbălau pe la Odessa și ai căror soldați făceau stânga-împrejur la prima lovitură de tun. Cantitatea insuficientă de mărfuri, care făcea deja dificilă aprovizionarea trupelor franceze, nu permitea aducerea la Odessa a celor 45 000 de tone de resurse necesare lunar populației. Mi se cere, adăuga el, să asigur aprovizionarea din resursele românești, în timp de România, vlaguită, duce ea însăși lipsă de alimente și de mijloace de transport. În consecință, moralul trupelor noastre de la Odessa este din ce în ce mai scăzut”¹⁶.

Berthelot era acuzat de reprezentanții generalului Denikin la Paris că oferise un sprijin concret conducerii ucrainene, o idee respinsă cu fermitate de general. Și tot el preciza: „O ultimă greșală a trebuit să fie comisă față de rege și Înaltul Comandament Român. La trecerea lui prin București, Franchet d’Esperey, propunea ca trupele române să se împartă în două, frontul din Ungaria și frontul din Basarabia, sub comanda unor generali francezi. Asta ar fi însemnat să ia regelui una dintre prerogativele la care ține cel mai mult, și proiectul, căruia nu i s-a dat curs, a stârnit o imensă revoltă în armata română”¹⁷.

---

¹⁵ Generalul Henri Berthelot, *Memorii și corespondență* (1916-1919), Editura Militară, București, 2012, p. 422.

¹⁶ *Ibidem*, p. 425.

¹⁷ *Ibidem*, p. 426.

Francezii au cerut și sprijinit remobilizarea armatei române în noiembrie 1918, elaborând și un plan de ocupare a Ucrainei, schițat de generalul Berthelot. Guvernul se pregătea nu numai pentru a ocroti această zonă împotriva bolșevismului, ci și de a o include în sfera de influență a Franței, așa cum fusese decis încă din decembrie 1917. Revendicând, pe temeiul celui mai tare, influența asupra Ucrainei și în special asupra bazinului carbonifer al Donețkului, guvernul Franței recunoștea Marii Britanii „dreptul” de a cuprinde în sfera de influență „Caucazul și Donul”¹⁸.

România a fost convinsă de necesitatea unei politici neutre în toată această perioadă, fapt pentru care nu s-a implicat nici în războiul civil din Rusia, nici în războiul polono-rus. În martie 1920, la aproape doi ani jumătate de la izbucnirea războiului civil, guvernul român declara în continuare că nu era dispus, așa cum nu fusese dispus nici până atunci, „să adere la acțiunea războinică preconizată de guvernul francez” pentru a sprijini armatele alb-gardiste. La începutul lunii martie 1920, de la Londra, prim-ministrul român, Alexandru Vaida-Voevod, a dat instrucțiuni categorice ca „trupele române să nu atace unitățile bolșevice”. El menționa în aceste instrucțiuni că „România a păstrat o atitudine de perfectă neutralitate față de evenimentele din Rusia și față de ostilitățile dintre Rusia și alte state limitrofe”¹⁹.

Deși refuzase categoric să participe la intervenția armată în războiul civil, România a rămas totuși ținta unor atacuri dure din partea diplomației și istoriografiei sovietice. Cel mai consistent reproș era legat de primirea pe teritoriul ei a forțelor militare alb-gardiste care se retrăgeau din fața Armatei Roșii,

¹⁸ Ion M. Oprea, *op. cit.*, p. 245.

¹⁹ *Ibidem*, p. 246.

oferind asistență generalului Vranghel (care coordonase ultima rezistență anti-bolșevică în Crimeea) ca să-și transporte rămășițele armatei la Constanța, unde să se regrupeze și să continue lupta împotriva sovieticilor. Diplomația rusă învinuia guvernul României că ar fi purtat negocieri cu Vranghel spre a-i ceda „materialele de război și munițiile rămase de pe urma armatelor ruse pe frontul român”, ajungând la concluzia că „România era neconținut ostilă” Rusiei Sovietice²⁰. Încercând să combată aceste bănuieli neîntemeiate, ministrul de externe Take Ionescu îi scria comisarului poporului pentru afacerile externe, Gheorghe Cicerin, că România nu violase regulile neutralității sale, că forțele militare alb-gardiste care treceau prin dreapta Nistrului erau dezarmate, iar soldații și ofițerii erau internați, potrivit legilor internaționale²¹. Refuzul de a oferi asistență trupelor alb-gardiste nu era totuși incompatibil cu adoptarea unor măsuri umanitare, de protejare a refugiaților ucraineni și ruși împotriva represiunilor bolșevice. Prin urmare, guvernul român considera că respectarea regulilor neutralității nu-l împiedica să-și manifeste spiritul de caritate și „să dea azil temporar refugiaților civili, femei și copii”²². În ciuda asigurărilor pe care guvernul român le-a dat că va rămâne loial regulilor neutralității, încordarea și neîncrederea între România și Uniunea Sovietică s-au menținut în întreaga perioadă interbelică, alimentate și de disputa referitoare la statutul Basarabiei, rămasă nerezolvată.

Din perspectiva intereselor României din anii 1917-1920, o victorie a Albilor ar fi fost mai degrabă un motiv de îngrijora-

---

²⁰ Pe larg despre primele contacte diplomatice româno-sovietice în Dumitru Preda (redactor), *Relațiile româno-sovietice. Documente*, vol. I, 1917-1934, Editura Enciclopedică, București, 1999, p. 30 și urm.

²¹ *Ibidem*, p. 248.

²² *Relațiile româno-sovietice...*, p. 70.

re. Naționaliști convinși, liderii lor nu au recunoscut niciodată declarațiile de autonomie și independență ale provinciilor limitrofe, dovedind o acută lipsă de simț politic.

Pe de altă parte, Marele Cartier General român a căutat să întrețină relații de bună vecinătate cu armatele care activau în preajma granițelor României și cu care nu ne găseam, în mod oficial, în stare de război, așa cum era cazul cu noua putere politică de la Petrograd și ulterior de la Moscova. Astfel, au fost trimiși atașați militari atât pe lângă armata de voluntari din sudul Rusiei, cât și la gruparea Petliura, care preluase lupta pentru independența Ucrainei, aflată în 1919 sub controlul cvasitotal al Armatei Roșii.

Raportul trimisului Marelui Cartier General român pe lângă armatele lui Denikin este revelator din perspectiva relațiilor României cu mișcarea Albilor. Din atitudinea, mai mult decât rezervată, a generalilor ruși, putem considera că autoritățile de la București au procedat corect în a-și impune neutralitatea față de ambele tabere aflate în conflict. În gazeta denikinistă *Priazovski Krai* din 7 noiembrie 1919, apărea articolul intitulat „Soarta Basarabiei”. După ce se susținea că „răpirea Basarabiei de către români fusese întâmpinată cu proteste de Țările Antantei”, care apreciaseră că, „în cazul declarării de război României din partea Rusiei, cea dintâi nu trebuie să spere la nicio susținere din partea Aliaților”, autorul, un oarecare A. Irin, preciza: „Felul de purtare a autorităților românești în Basarabia a revoltat, în mod unanim, nu numai populația rusă, ci chiar și pe moldoveni. Românizarea silită a tuturor instituțiilor de stat și a școlilor din Basarabia, impunerea jurământului către statul român tuturor locuitorilor, toate aceste lucruri s-au terminat prin pregătirile forțate pentru alegere în Parlamentul României”. Pentru a nu lăsa niciun dubiu asupra relațiilor ro-

mâno-ruse ulterioare unei victorii a Albilor în războiul civil, autorul concluziona: „Chestiunea soartei Basarabiei este așa de clară că nicio declarație românească nu poate să îi mai dea o altă întorsătură, oricât de mult acest teritoriu va rămâne sub jugul ocupației românești. Basarabia va face neapărat parte din viitoarea Rusie după restabilirea ei deplină”²³.

Stadiul actual al cercetărilor nu permite momentan o identificare exactă a autorului memoriului. Anumite documente vorbesc de un anume maior D. Aurel, în timp ce altele îl indică drept atașat pe lângă armatele voluntare pe locotenent-colonelul Cristea Vasilescu. La începutul raportului, autorul precizează:

„Imediat după sosire, subsemnatul, împreună cu căpitanul Ichim Ștefan, m-am prezentat generalului Denikin, generalului Romanovski, șeful de stat-major al armatelor și generalului Pliușevski-Pliuscik, comandantul Cartierului General, precum și la toate misiunile străine, care se găseau la aceea dată în Taganrog (misiunea engleză, franceză, italiană, poloneză și cehoslovacă), făcând și vizite de vigoare la acești comandanți și șefi de misiune. La prezentare am remarcat răceala cu care am fost primit, atât de către generalul Denikin, cât și de generalul Romanovski, șeful de stat-major, care nu mi-au adresat niciun cuvânt, iar vizitele de vigoare pe care le-am făcut nu mi-au fost înapoiate în niciun fel, deși împrejurările erau normale, întrucât operațiunile militare erau într-o perioadă de stagnare. De altminteri, pe timpul cât am stat în Rusia, nu mi s-a adresat niciun cuvânt și nu mi s-a procurat nicio ocazie, pentru a schim-

---

²³ Arhivele Militare Române, fond *Microfilme*, rola II 1.525, cd. 222, apud Manuel Stănescu, *Considerații privind războiul civil din Rusia. O mărturie românească asupra evenimentelor*, în „Document. Buletinul Arhivelor Militare Române”, An XI, nr. 1 (39)/2008, p. 49.

ba o singură vorbă cu acești șefi ai armatelor voluntare, care, prin această atitudine, cred că și-au mărturisit desconsiderarea și intențiile prea puțin binevoitoare față de țara noastră”. Spre finalul raportului, se sugera și motivul acestui comportament: „Față de noi, rușii în general sunt indignați și supărați pentru motivul că am realipit Basarabia, de care vorbesc cu multă convingere că va fi reluată de Rusia. Pe aliați – englezi, francezi și americani – caută să-i convingă că Basarabia este rusească și că chestiunea trebuie supusă unui plebiscit, iar comandantul rus întreține o intensă propagandă pentru recâștigarea acestei provincii. De asemenea, în înfrângerea lor sunt foarte puțini curtenitori față de noi și aproape ne desconsideră”²⁴.

La începutul anilor '20 ai secolului trecut, priceperea politică a unor lideri români, cu predilecție Ion I.C. Brătianu și Take Ionescu, jertfele românilor pentru cauza aliată și conjunctura favorabilă au fost principalii factori care au dus către un deznodământ fericit al problemei Basarabiei, din perspectiva României. Evenimentele ulterioare au demonstrat că, indiferent de principiile politice, sociale sau economice după care se guvernează, tendințele expansioniste ale Rusiei au avut, în mare măsură, aceleași coordonate.

---

²⁴ *Ibidem*, p. 53.

COOPERAREA MILITARĂ DINTRE ROMÂNIA ȘI ALIAȚI ÎN PRIMELE LUNI ALE ANULUI 1919

Petre Otu¹

Abstract

This paper analyzes the military cooperation between Romania and the Allies, especially France, between November 1918 and May 1919. The Allied presence in the Balkans and at the Danube River was extremely important especially after Romania's re-entry into the war on November 10, 1918. Without this presence, Romania, with a demobilized army and a military system severely affected by the Peace of Bucharest with the Central Powers, did not have the capacity to resume the fight. Although military cooperation with the Allies had been positive, there were controversies and disputes on some issues, such as the issue of sole command. Despite all these setbacks, the cooperation between Romanians and French in 1918-1919 was a continuation of that of 1916-1918, which strongly strengthened bilateral relations. Therefore, France was Romania's most important ally in the interwar period, with the Romanian state integrating into the security system created by Paris in Central and Southeastern Europe.

Key words: *Louis Franchet d'Esperey, Eastern Allied Army, General Berthelot, sole command*

Se cunoaște foarte bine că înfrângerea Puterilor Centrale a început în Balcani, ce a căpătat apelativul de „pântecele moa-

---

¹ Col. (ret) dr. Petre Otu este președintele Comisiei Române de Istorie Militară din cadrul Ministerului Apărării Naționale, România.

le al Europei”, fapt care l-a determinat pe liderul britanic Winston Churchill să propună, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, cunoscutul său plan „Săritura de pisică”, de deschidere a celui de-al doilea front în această regiune².

La 18 septembrie 1918, Armata Aliată de Orient, ce cuprindea trupe franceze, britanice, sârbe, grecești, italiene, comandată de generalul Franchet d'Esperey, a declanșat ofensiva asupra dispozitivului Centralilor, susținut, în principal, de armata bulgară. Succesele au fost rapide astfel că, la 29 septembrie 1918, la Salonic, s-a semnat armistițiul ce a consacrat încetarea ostilităților cu Bulgaria³. Semnatarii au fost, pentru Aliți, generalul francez Louis Franchet d'Esperey, comandantul Armatei Aliate din Orient, și o comisie numită de către guvernul bulgar, compusă din generalul Ivan Lukov (membru al Marelui Cartier al Armatei Bulgare), Andrei Liapcev (membru al guvernului) și Simeon Radev (diplomat).

Peste o lună de zile, respectiv la 30 octombrie 1919, Imperiul Otoman a încheiat armistițiul de la Moudros, recunoscându-se învins. Documentul a fost semnat din partea otomană de ministrul marinei, Rauf Bey, și amiralul britanic Somerst Arthur Gough-Calthorpe, la bordul vasului militar britanic HMS *Agamemnon*, ancorat în portul Moudros al insulei grecești Lemnos⁴. Sud-estul european și Orientul Mijlociu se aflau sub controlul Puterilor Aliate și Asociate.

După succesul împotriva Bulgariei și traversarea Balcanilor, Armata Aliată de Orient s-a împărțit în trei grupe. Prima

---

² A se vedea pentru detalii Eugen Preda, *Săritura de pisică*, Editura Militară, București, 1976.

³ *Dictionnaire de la Grande Guerre 1914-1918*, sous la direction de François Cochet et Rémy Porte, Robert Lafont, Paris, 2008, pp. 935-936; A se vedea și Misha Glenny, *Balcanii. Naționalism, război și Marile Puteri. 1804-2012*, Editura Trei, București, 2020, pp. 379-386.

⁴ *Ibidem*, p. 734.

dintre ele avea drept misiune eliberarea Serbiei și, ulterior, ocuparea Ungariei, a doua s-a îndreptat către Dunăre, cu intenția de a determina reintrarea României în război și de a elimina trupele Puterilor Centrale, comandate de mareșalul August von Mackensen, aflate în spațiul dintre Carpați și marele fluviu, iar a treia a înaintat spre Adrianopol și Constantinopol.

Reintrarea României în război și retragerea Armatei Mackensen

Constituirea Armatei de Dunăre a fost decisă de autoritățile franceze la sfârșitul lunii septembrie 1918, comanda acesteia fiind încredințată generalului Henri Mathias Berthelot, fostul șef al Misiunii Militare Franceze în România⁵. În componerea ei au intrat trei mari unități – Divizia 30 franceză, Divizia 16 colonială și Divizia 26 engleză. Ea avea o triplă misiune: să determine reintrarea României în război; să elimine trupele Puterilor Centrale, conduse de mareșalul August von Mackensen, aflate în sudul României; să intervină în sudul Rusiei, ca parte a unui plan mai vast de sporire a influenței Franței în sud-estul Europei, inclusiv în zona Mării Negre.

Sarcina lui Berthelot era destul de delicată, întrucât pentru acțiunile din Balcani se subordona generalului Franchet d'Esperey, iar pentru cele din sudul Rusiei primea indicații direct de la Paris. Această dublă subordonare a lui Berthelot, coroborată cu relații anterioare reci între cei doi generali, a generat dificultăți în ceea ce privește cooperarea, pe parcurs apărând tensiuni majore între ei. De altfel, la începutul lunii mai 1919, generalul Berthelot a fost înlocuit la comanda armatei de generalul Jean César Graziani.

---

⁵Generalul Henri Berthelot, *Memorii și corespondență (1916-1919)*, introducere de Glenn Torrey, Editura Militară, București, 2012, pp. 352-364.

O primă etapă în colaborarea româno-aliată a avut loc în luna noiembrie 1918, care a adus sfârșitul războiului mondial, cel mai important act fiind semnarea armistițiului cu Germania la 11 noiembrie 1918⁶. Generalul Berthelot și colaboratorii săi, între care se remarcă colonelul Radu R. Rosetti, ofițer român, încadrat în armata franceză, au avut un mare rol în reintrarea României în război⁷.

La 4 noiembrie 1918, Victor Antonescu, fostul ministru român la Paris, a sosit de la Salonic la Iași pe calea aerului cu avionul pilotat de aviatorul Louis Noël, și i-a înmănat contelui Saint-Aulaire, reprezentantul diplomatic francez în România, o scrisoare din partea generalului Berthelot. În epistolă era dezvăluit planul său de a trece Dunărea cu Armata „pe la mijlocul lui noiembrie” și se cereau detalii despre starea armatei române și forțele care puteau interveni, precum și informații despre forțele inamice. Conținutul scrisorii a fost amplu dezbătut de principalii factori de decizie politici și militari români și francezi – regele Ferdinand, Ion I.C. Brătianu, contele de Saint-Aulaire, colonelul Pierre Lafont, atașatul militar francez, Victor Antonescu, generalii Constantin Cristescu, Constantin Hârjeu și Constantin Prezan, reînvestit de curând șef al Marelui Cartier General.

La 9 noiembrie 1918, autoritățile române au transmis un ultimatum mareșalului August von Mackensen, cerând ca trupele sale să evacueze în 24 de ore teritoriul românesc, în caz contrar acestea urmând să fie dezarmate. În același timp, regele Ferdinand a trimis mesaje președintelui Franței, Raymond Poincaré și prim-ministrului francez, Georges Clemenceau, în

---

⁶Maréchal Foch, *Mémoires pour servir à l'histoire de la guerre de 1914-1918*, tome second, Librairie Plon, Paris, MCM, XXXI, pp. 275-321.

⁷General Radu R. Rosetti, *Mărturisiri (1914-1919)*, București, 1997, pp. 265-289.

care îi asigura de „atașamentul ferm” al poporului român la „cauza comună” și de dorința sa de a relua lupta pentru realizarea „idealului național”.

La 10 noiembrie 1918, regele Ferdinand a dispus remobilizarea armatei române și a dat un ordin de zi ostașilor în care se arăta că „trecerea trupelor aliate peste Dunăre ne impune ca o sfântă și patriotică datorie să luăm iarăși arma în mână ca să izgonim, împreună cu ele pe vrăjmașul cotropitor din țară și să aducem liniștea populației asuprite”⁸.

Procesul remobilizării armatei române s-a desfășurat cu dificultate, astfel că, până la revenirea în Capitală a autorităților române, în frunte cu regele Ferdinand și regina Maria, la 1 decembrie 1918, unitățile Armatei de Dunăre au asigurat ordinea în teritoriul dintre Carpați și fluviu. La 9 noiembrie, generalul Berthelot a dat o proclamație prin care îi chema, din nou, la arme, pe români. „Trupele franceze, scria Berthelot, trec astăzi Dunărea pentru a vă ajuta să vă eliberați din jugul sub care dușmanul dorea să vă înrobească. [...] Soldați, fie ca batalioanele voastre să vină să se unească cu ale noastre. [...] Și mâine, veți putea vedea drapelul britanic și drapelul tricolor al Franței fluturând alături de drapelul vostru în adierea Victoriei și Libertății!”⁹.

În noaptea de 10/11 noiembrie, trupele aliate au trecut Dunărea la Nicopole și, „după câteva împușcături, notează Berthelot, trupele noastre au determinat retragerea posturilor inamice și au ocupat Turnu Măgurele și Zimnicea”¹⁰.

La 15 noiembrie, Berthelot a trecut Dunărea la Giurgiu, fiind însoțit de generalii d’Anselme și Gay, acesta fiind coman-

---

⁸ Arhivele Militare Naționale Române (în continuare A.M.N.R.), fond Microfilme, rola P. II 1.2582, c. 541.

⁹ Generalul Henri Berthelot, *op. cit.*, p. 59.

¹⁰ *Ibidem*, p. 368.

dantul Diviziei 26 Infanterie engleză: „La Giurgiu, notează Berthelot, primire entuziastă din partea populației; discurs al prefectului și al primarului”¹¹. Peste tot, trupele aliate au fost întâmpinate cu entuziasm foarte mare, Berthelot relatând spusele unui țăran că francezii sunt prieteni adevărați, întrucât, deși ei și vin sau pleacă prin localitate, câinii nu latră!

Dar, dincolo de această primire a trupelor aliate, situația în regiune era foarte complicată. O primă problemă presantă era retragerea armatei lui von Mackensen, care avea circa 170 000 de militari pe teritoriul românesc¹². La 17 noiembrie 1918, Berthelot a primit de la autoritățile franceze depline puteri pentru a regla cu Mackensen aplicarea clauzelor armistițiului, încheiat la 11 noiembrie. Sarcina era dificilă, întrucât forțele la dispoziție erau insuficiente, iar mareșalul german a amenințat că va opune o rezistență acerbă. Berthelot i-a dat un termen de cinci zile și l-a făcut răspunzător de desfășurarea în ordine a retragerii. Mareșalul Mackensen a apreciat că somația generalului Berthelot reprezintă un atentat la adresa armatei germane. Francezii, scria Mackensen, intenționau să forțeze grupul pe care acesta îl comanda să depună armele prin mijloace politice, întrucât n-au fost în stare să o facă pe cale militară¹³.

La 24 noiembrie 1918, Mareșalul Foch l-a informat pe Berthelot că trupele lui Mackensen, care nu au evacuat încă România și Ungaria, trebuie să fie considerate prizoniere de război. În consecință, s-au purtat convorbiri la Sinaia, iar Berthelot i-a dat un ultimatum lui Mackensen prin care îi fixa un răgaz de trei zile pentru plecare și îi impunea o amendă de 500

¹¹ *Ibidem*, pp. 368, 371.

¹² Unele surse dau cifra de 200 000, prin adăugarea trupelor aflate în Ucraina.

¹³ Jean-Noël Grandhomme, *Henri-Mathias Berthelot (1861-1931). Du culte de l'offensive à la stratégie globale*, ECPAD, 2008, pp. 673-674.

de milioane de mărci și una suplimentară de 50 milioane de mărci pentru fiecare zi întârziere¹⁴. În cele din urmă, la 1 decembrie 1918, ultimii soldați germani au părăsit teritoriul de la sud de Carpați, trecând la nord de lanțul muntos.

Retragerea Grupului Mackensen a presupus colaborarea militară cu autoritățile române. Inițial, Berthelot a cerut generalului Constantin Prezan ca armata română, în curs de mobilizare, să-și concentreze acțiunile spre sudul României, obiectivul principal fiind Ploieștiul, sediul zonei petrolifere, atât de importantă pentru desfășurarea războiului. Încheierea armistițiului și începerea retragerii armatei germane l-au determinat pe generalul francez să solicite ca diviziile române să înceapă cât mai rapid deplasarea în Transilvania, pentru a intercepta coloanele inamice. Greutățile în privința mobilizării și ale transportului au făcut ca Marele Cartier General să nu poată îndeplini imediat cerințele Comandamentului aliat. Abia la 20 noiembrie 1918, avangărzile Diviziilor 1 Vânători și 7 Infanterie au trecut la vest de Carpații Orientali, urmate peste câteva zile de forțele principale. Prin urmare, retragerea trupelor de sub comanda lui von Mackensen nu a fost stânjenită de trupele române. Concomitent, precizăm faptul că la data de 1 decembrie 1918, când Marea Adunare de la Alba Iulia decidea unirea Transilvaniei, armata română se găsea la circa 100-120 km depărtare de acest oraș.

Pe lângă retragerea Armatei Mackensen, colaborarea pe linie militară între armata română și trupele aliate la sfârșitul anului 1918 și în primele luni ale anului 1919 s-a concretizat și în alte câteva domenii de importanță vitală atât pentru România, cât și pentru Franța și Marea Britanie: materializarea prevederilor Convenției de la Belgrad, încheiată la 13 no-

---

¹⁴ Generalul Henri Berthelot, *op. cit.*, p. 375.

ieembrie 1918; acțiunile militare din sudul Rusiei; instalarea administrației românești în Dobrogea; acțiunile pentru stăvilierea bolșevismului în spațiul Europei Centrale; problematica Banatului; acțiunile militare din Siberia, unde s-a aflat un grup numeros de militari români, provenind din fosta armată austro-ungară; aprovizionarea armatei române cu material de război occidental etc¹⁵.

Detaliile cooperării în aceste domenii au fost stabilite la întâlnirea de la Giurgiu (13/26 noiembrie 1918) dintre generalii Berthelot și Prezan, acesta din urmă fiind însoțit de Nicolae Bălan, reprezentant al românilor transilvăneni și viitor mitropolit, generalul Pierre Lafont, atașatul militar francez în România și locotenent-colonelul Ion Antonescu, șeful biroului de operații al Marelui Cartier General.

Întâlnirea de la Giurgiu a avut o importanță aparte, întrucât a restabilit legătura între comandamentul militar național, respectiv Marele Cartier General, și comandamentul aliat care opera în Balcani și a fixat o agendă de probleme între cele două părți. Rezolvarea celor mai multe dintre ele a implicat, în perioada ulterioară, un mare consum de energie din partea autorităților politice și militare românești pe lângă Aliați, precum și nu puține dispute cu aceștia.

La Giurgiu s-a stabilit și data sosirii familiei regale în București, generalul Berthelot fiind de acord cu propunerea guvernului, respectiv duminică, 1 decembrie. Ceremonia a fost organizată cu un fast deosebit, iar entuziasmul populației și emoția au fost foarte mari. A fost o zi a triumfului, deopotrivă al României și al Aliaților. Generalul Berthelot era la dreapta regelui Ferdinand, iar regina Maria, în stânga. Alături de trupe-

---

¹⁵ La 2 decembrie 1918, Berthelot îi scria cumnatei sale că are trei probleme principale de rezolvat: Dobrogea cu bulgarii, Transilvania cu ungurii și Rusia de sud cu bolșevicii. (Generalul Henri Berthelot, *op. cit.*, p. 380.)

le române au defilat trupe franceze și britanice, iar Alexandru Marghiloman, fostul prim-ministru al României, vizionând intrarea solemnă a familiei regale de la Jockey-Club, menționa că militarii britanici erau foarte eleganți, iar cei francezi au fost aclamați mai mult decât colegii români¹⁶. Constantin Argetoianu, martor al ceremoniilor, a descris atmosfera deosebit de entuziastă. „Adânc emoționantă, scria Argetoianu, a fost toată defilarea, dar culmea emoției a fost desigur atinsă când au trecut trupele franțuzești. Am uitat cu toții totul și toate, și din toate inimile s-a ridicat un val nemărginit de recunoștință pentru această admirabilă armată franceză care dusesse tot greul războiului, care izbutise în fine să îngenuncheze pe nemți și să ne redea nu numai țărișoara noastră cotropită, dar și să facă din visurile noastre năruite o strălucitoare realitate”¹⁷.

La rândul său, contele de Saint Aulaire telegrafia și el la Paris că Franța, armata franceză și generalul Berthelot au fost îndelung aclamați de populație pe tot parcursul ceremoniei¹⁸.

Colaborarea militară pe teatrul de operații din sudul Rusiei

Una dintre cele mai spinoase chestiuni a fost cooperarea militară româno-aliată în sudul Rusiei. Conduita Aliatilor față de evenimentele din fostul Imperiu Rus nu a fost unitară, mai ales că, după armistițiul de la Compiègne, reconstituirea frontului de est nu mai era necesară, iar o intervenție militară în

---

¹⁶ Alexandru Marghiloman, *Note politice 1897-1924*, vol. 2, Editura Institutului de Arte Grafice „Eminescu”, București, 1927, p. 122.

¹⁷ Constantin Argetoianu, *Memorii. Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, volumele III-V, Partea a V-a, ediția a II-a, Editura Machiavelli, București, 2008, p. 579.

¹⁸ Serviciul Arhivelor Naționale Istorice Centrale (în continuare S.A.N.I.C.), Microfilme Franța, inv. 1552, rola 182, c. 296.

spațiul rusesc suscita destule reticențe la Paris, Londra, Washington și Roma¹⁹. Cu toate acestea, Marea Britanie și Franța au decis să sprijine forțele albe care se opuneau bolșevicilor, utilizându-se forțele militare de care acestea dispuneau în teritoriul rusesc.

Conduita Franței față de evenimentele din Rusia, decisă de cuplul Georges Clemenceau și Stephen Pichon, a fost ambiguă. Pe de o parte, regimul bolșevic nu a fost acceptat la Conferința de Pace, aliații tratând problematica cu Conferința politică rusă, instalată la Paris și condusă de prințul Lvov. Pe de altă parte, intervenția militară în Rusia avea un caracter defensiv, ea urmărind, așa cum scria Clemenceau generalului Janin, la 13 decembrie 1918, să blocheze ascensiunea bolșevicilor în regiunile cu un potențial economic și strategic pentru forțele albe.

La 21 noiembrie 1918, Clemenceau a decis intervenția în sudul Rusiei, cu această misiune fiind însărcinată Armata de Dunăre, condusă de Berthelot. Prim-ministrul francez cerea ca marile unități aliate să sprijine guvernele locale în așa fel încât acestea să fie capabile să mențină ordinea internă și să-și organizeze propriile forțe armate. Concomitent, Armata de Dunăre trebuia să asigure protecția intereselor aliate, dar i se interzicea orice ingerință în afacerile interne. Guvernul francez conta pe sprijinul masiv al armatei române, care trebuia să coaguleze toate forțele antibolșevice, așa cum o făcuse în toamna anului 1917 și în primele luni ale anului 1918.

Pentru această misiune foarte complicată, Armata de Dunăre nu avea forțe suficiente. Ea avea în componere doar trei divizii, așa cum am arătat, dintre care Divizia 16 colonială era

---

¹⁹ Detalii în Jean-David Avenel, *Interventions alliées pendant la guerre civile russe (1918-1920)*, Economica, Paris, 2001, pp. 74-85.

afectată de gripa spaniolă. Se conta pe trei divizii grecești, dar și așa forțele erau insuficiente.

Primind această sarcină, Berthelot a elaborat un plan amplu, pe care i l-a transmis la 5 decembrie 1918 lui Clemenceau, prin care cerea, în primul rând, o creștere a efectivelor. Pe lângă suplimentarea forțelor aliate, el propunea crearea a șapte divizii mixte româno-franceze, puse sub un comandament unic francez. În același timp, Berthelot avea în vedere ocuparea imediată a Odesei, pe care o dorea ca bază principală a viitoarelor acțiuni în sudul Rusiei, și transformarea Constanței în bază secundară.

Generalul Constantin Prezan a fost de acord cu propunerea lui Berthelot, iar la 28 noiembrie/11 decembrie 1918, a dispus pregătirea a 15 regimente de infanterie, câte unul din Diviziile 1-15, cu misiunea ca, „împreună cu trupele Alițiilor, să concure la restabilirea ordinii în Rusia”²⁰. Din cele 15 regimente, șase trebuiau să fie gata de plecare cu începere de la 15/28 decembrie 1918. Motivul pentru care generalul Constantin Prezan a aprobat planul lui Berthelot a fost declarația fermă a acestuia că Rusia se va reface fără Basarabia, care va rămâne în componența statului român, în conformitate cu decizia Sfatului Țării din 27 martie/9 aprilie 1918.

Dar, la 15 decembrie 1918, Marele Cartier General a comunicat corpurilor de armată că deplasarea regimentelor urma să înceapă la ordin, cooperarea cu Aliții fiind stabilită doar la nivel de principii. Ulterior, sprijinul românesc pentru această campanie, condusă de Berthelot, nu a mai fost acordat, Brătianu, revenit prim-ministru la 12 decembrie 1918, considerând riscantă angajarea armatei române dincolo de Nistru,

---

²⁰ Petre Otu, *Mareșalul Constantin Prezan, Vocația datoriei*, Editura Militară, București, București, 2008, p. 264.

în luptele intestinale din Rusia. Premierul român a declarat că nu poate autoriza acțiunile militare dincolo de limita revendicărilor naționale, ceea ce ar putea crea mari greutăți în viitor în relațiile cu vecinul de la est. De altfel, în virtutea acelorși considerente, autoritățile române au refuzat să ajute Polonia în războiul său cu Rusia sovietică din anii 1919-1920, deși Franța a cerut imperios acest lucru²¹.

Nici Clemenceau nu a aprobat planul lui Berthelot, la 14 ianuarie 1919 scriind acestuia că diviziile române nu trebuie amalgamate cu cele românești, greutățile fiind foarte mari din punct de vedere al raporturilor de comandament și al aprovizionării. Ele trebuiau să-și păstreze individualitatea, dar puteau să primească în organică militari francezi.

Proiectele de cooperare militară româno-aliată în sudul Rusiei nu s-au finalizat. În regiunea de sud a Rusiei se confruntau patru armate – albi, bolșevicii (roșii), armata directoratului ucrainean a lui Petliura și anarhiștii lui Mahno. Prinși în aceste dispute, cu forțe insuficiente, Aliații s-au confruntat cu multe dificultăți, parte din unități refuzând să mai lupte, astfel că, la sfârșitul lunii aprilie 1919, trupele au fost retrase de la Odessa și Sevastopol. Parte din aceste trupe au fost evacuate la vest de Nistru, sub protecția marilor unități române, rămase necontaminate de curentele bolșevice.

Cooperarea militară româno-aliată pentru anularea prevederilor Convenției de la Belgrad

Convenția de la Belgrad, încheiată la 13 noiembrie 1918, între aliați și Ungaria, devenită republică, a creat mari proble-

---

²¹ *Jeden naród o dwóch sztandarach. Przymierze polsko-rumuńskie (1918) 1921-1926/Un singur popor cu două drapele. Alianța polono-română (1918) 1921-1925*, Redackcja naukowa/ Redactarea științifică: Krzysztof Nowak, Henryk Walczak, Warszawa, 2020/ Varșovia, 2020, pp. 153-157.

me cooperării militare dintre franco-britanici și români, precum și Conferinței de Pace de la Paris, care și-a început lucrările la 18 ianuarie 1919. Articolul 1 obliga guvernul ungar condus de Mihály Károlyi să retragă trupele la nord de linia Someșului Mare, de Bistrița, apoi de cursul Mureșului, până la confluența acestuia cu Tisa, de Subotica, Baja, Pécs, de cursul Dravei până la frontiera cu Slavonia. Evacuarea urma să se desfășoare în termen de opt zile²².

De asemenea, armata ungară era demobilizată, cu excepția a șase divizii de infanterie și două de cavalerie destinate să asigure ordinea. Aliații aveau dreptul de trecere și de ședere pentru trupele lor pe întregul teritoriu ungar, care puteau ocupa orice punct strategic, dacă necesitățile militare o impuneau. Trupele germane trebuiau să se retragă în termen de 15 zile din Ungaria, aceasta fiind obligată să înceteze toate relațiile cu Germania. Aliații își luau angajamentul să nu intervină în treburile interne ale Ungariei²³.

Convenția de la Belgrad s-a încheiat fără participarea guvernului român și nu a ținut seama de declarația liderilor români din Transilvania, prezentată de Alexandru Vaida-Voevod în Parlamentul ungar la 18 octombrie, prin care se contesta dreptul autorităților ungare de a reprezenta teritoriile locuite de români. De asemenea, documentul era în contradicție cu tratatul de alianță semnat de România cu Antanta la 14/27 august 1916. Luând cunoștință de protestele ulterioare ale românilor, generalul Franchet d'Esperey s-a apărat afirmând că, la acea dată, el nu cunoștea conținutul documentelor semnate de România cu Antanta înaintea intrării României în război. În

---

²² Jean-Noël Grandhomme, *Le Général Berthelot et l'action de la France en Roumanie et en Russie Méridionale*, Château de Vincennes, 1999, pp. 1021-1022.

²³ *Ibidem*.

toamna anului 1919, la Paris, Franchet d'Esperey, de altfel, și-a cerut scuze unor membri ai delegației române pentru semnarea Convenției de la Belgrad²⁴.

Semnarea Convenției de la Belgrad reprezintă obiect de controversă în istoriografie, nu numai prin conținutul ei, care i-a nemulțumit profund pe români, ci și prin întrebarea dacă Franchet d'Esperey a acționat din proprie inițiativă sau a urmat indicațiile venite de la Paris²⁵. Având în vedere importanța cu totul deosebită a problematicii, generalul Franchet d'Esperey nu-și putea permite să semneze un asemenea act din proprie inițiativă. Cert este că românii și ungurii au avut, în perioada ulterioară, percepții diferite asupra acestei convenții. Bucureștii au considerat-o drept un simplu armistițiu militar, iar Budapesta drept o graniță definitivă. Primii au făcut demersuri intense pentru neaplicarea ei, solicitând insistent respectarea hotărârilor adoptate la Alba-Iulia și acceptul de a deplasa armata în regiunile de dincolo de Mureș. Ceilalți au încercat, prin orice mijloace, inclusiv prin trecerea puterii în mâinile bolșevicilor, să-i determine pe Aliați să considere definitivă „Linia Diaz”, cum a mai fost denumit acest aliniament.

Totuși, Convenția de la Belgrad, foarte criticată, avea articolul III, care putea să fie și a și fost invocat, nu o dată, de autoritățile române. El avea următorul conținut: „Dreptul de ocupație de către Aliați a oricăror localități sau a oricăror puncte strategice, pe care generalul Comandant șef al Armatei Aliate va avea dreptul să le fixeze în permanență. Dreptul de trecere și de ședere pentru trupele aliate pe întreaga suprafață a teri-

²⁴ S.A.N.I.C., fond Alexandru Vaida-Voevod, dosar nr. 95, ff. 24-25.

²⁵ Întreaga discuție asupra acestei controverse la Lucian Leuștean, *România, Ungaria și Tratatul de la Trianon. 1918-1920*, Polirom, Iași, 2002, pp. 19-22.

toriului ungar. Drept permanent de folosire pentru necesitățile militare ale Aliților a oricărui material navigant aparținând statului sau particularilor locuind în Ungaria. Idem pentru animalele de tracțiune și de poveri”²⁶.

La data încheierii acestei convenții, România își reluase locul alături de puterile Antantei. Prin urmare, după recunoașterea de către Antantă a statutului României de Aliat, ea putea să se prevaleze de aceste prevederi pentru a deplasa trupele pe teritoriul promis de marile puteri ale Antantei prin tratatul din august 1916 și consfințit de hotărârea Marii Adunări Naționale de la Alba-Iulia. Conținutul articolului mai releva și un alt semnificativ. Cel care hotăra ce trupe, unde și cum se vor deplasa ele pe teritoriul fostului stat ungar era comandantul Armatei Aliate de Orient. De aceea, autoritățile politice și militare românești au făcut demersuri insistente pe lângă generalul Franchet d’Esperey pentru a autoriza cea mai puternică forță militară aliată din regiune, armata română, să ia sub control teritoriul Transilvaniei și Banatului.

Demersurile au dat rezultate, astfel că, în timpul vizitei generalului Franchet d’Esperey la București (9-13 decembrie 1918), s-a obținut aprobarea ca armata română să depășească linia Mureșului. Cea mai importantă mărturie este a generalului Prezan, cunoscută de altfel.

După o serie de activități protocolare, contele de Saint-Aulaire, ministrul francez la București, a oferit o masă la Capșa, cel mai probabil în ziua de 30 noiembrie/13 decembrie 1918, la care au luat parte generalul Franchet d’Esperey, comandantul Armatei Aliate de Orient, generalul H.M. Berthelot, generalul Constantin Prezan, o serie de ofițeri români și francezi, între

---

²⁶ *Desăvârșirea unității național-statale a poporului român*, vol. III..., p. 72.

care locotenent-colonelul Ion Antonescu. Așezat la masă lângă Franchet d'Esperey, Prezan i-a vorbit despre situația românilor din Ardeal și despre nedreptatea care s-a făcut României prin Convenția de la Belgrad. Generalul francez a recunoscut dreptatea României, dar a precizat că el, ca militar, nu putea să procedeze în altă manieră decât să execute ordinul primit. Pe holul de la Capșa, discuția s-a reluat, iar, la un moment dat, generalul Berthelot, „la care întotdeauna am constatat un înalt spirit de echitate și frumoase sentimente față de țara noastră, scria Prezan, îmi spune: „*Allez-y, mon general*”. Mă uit la cei doi (Saint Aulaire și Franchet d'Esperey) văd în expresiunea lor că sunt de acord cu părerea generalului Berthelot, iar imediat îi spun locotenent-colonelului Antonescu – ce luase parte la dejun – să dea ordin de îndată trupelor să înainteze. Ordinul s-a dat fără întârziere arătându-se că depășirea liniei Mureșului se face cu aprobarea Aliatilor”²⁷.

Deși a aprobat demersul României, potrivit aprobării venite de la Paris, și a fost primit cu entuziasm de români, Franchet d'Esperey a plecat supărat de la București, întrucât nu a primit ordinul „Mihai Viteazul”. Ulterior, a avut aprecieri denigratoare la adresa regelui Ferdinand, ceea ce a atras protestul vehement al colonelului Radu R. Rosetti, atașat pe lângă generalul H.M. Berthelot.

Prin demersuri insistente ale autorităților politice și militare de la București, România a reușit să preia, sub controlul său, în săptămânile următoare, o parte importantă a teritoriului ce îi revenea de drept. Cu toate acestea, cooperarea militară din-

---

²⁷ Apud Ion Pavelescu, Adrian Pandeia, Eftimie Ardeleanu, *Proba focului. Ultima treaptă spre Marea Unire*, vol. 1, Editura Militară, București, 1991, pp. 372-373. A se vedea și mărturia lui Ion Antonescu din anul 1938 (Cf. S.A.N.I.C., fond Președinția Consiliului de Miniștri. Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar nr. 363/1943, f. 57).

tre România și Aliați a cunoscut, în continuare, momente de tensiune provocate atât de interesele divergente ale celor două părți, cât și de tensiunile între G. Clemenceau, pe de o parte, și generalul Berthelot și ministrul Saint-Aulaire pe de altă parte.

Problema comandamentului unic

În condițiile ofensivei intensificării pericolului bolșevic în centrul și sud-estul continentului european, reprezentanții Marilor Puteri au luat în discuție trimiterea de trupe în regiune. Cu toate că secretarul de stat R. Lansing s-a opus, (Wilson era absent), francezii l-au adoptat. Mareșalul Foch a elaborat un plan amplu ce viza stoparea bolșevismului. El avea în vedere constituirea unei armate formate din cehi, polonezi, români, sârbi, greci și bineînțeles Aliați, care să fie trimisă în Ucraina, Ungaria și Polonia cu scopul de a opri expansiunea bolșevismului. Generalul Coandă, fostul prim-ministru, ce se afla în delegația română, a fost de acord cu ideea, aceasta fiind sprijinită și de generalii Henrys, comandantul Armatei Franceze din est și Charpy, șeful de stat major al lui Franchet d'Esperey. Liderii Conferinței nu au aprobat planul, dar au dat francezilor dreptul a regla afacerile militare în centrul Europei²⁸.

Armata română era singura forță credibilă din centrul Europei, astfel că Aliații, în primul rând francezii, aveau nevoie de concursul ei. De aceea, Conferința de Pace a decis utilizarea armatei române pentru materializarea scopurilor lor politice și operative în sud-estul și centrul continentului european. Prin urmare, Parisul, la sugestia generalului Franchet d'Esperey, a propus din nou un proiect de convenție militară, care punea armata română sub conducerea comandamentului Armatei de Orient. La 8 aprilie 1919, Georges Clemenceau trimitea

---

²⁸ Sherman David Spector, *România și Conferința de Pace de la Paris. Diplomazia lui Ion I.C. Brătianu*, Institutul European, 1995, pp. 133-135.

Ministerului de Externe liniile directe ale documentului. Prim-ministrul avea în vedere aplicarea, în cazul României, a modelului aplicat în Grecia, forțele militare ale acestei țări fiind puse sub comanda operativă a comandamentului francez. Mobilizarea, pregătirea și instrucția marilor unități cădeau în sarcina autorităților române. Pe măsură ce ajungeau în zona de operații, intrau în subordinea Înaltului Comandament al generalului Franchet d'Esperey. Marile unități române rămăneau sub comandă proprie, dar ele urmau a fi utilizate potrivit proiectelor franceze pe fronturile din Ungaria, Basarabia și Bucovina. Aici ele urmau a fi conduse de către generalii Humbert și Graziani, însărcinați cu direcția operațiilor aliate²⁹.

Proiectul de convenție a fost prezentat, la 11 aprilie 1919, prim-ministrului Ion I.C. Brătianu aflat la Paris, care l-a și examinat³⁰. El și-a exprimat rezerve față de prevederile documentului și nu putea să dea un răspuns fără consultarea regelui Ferdinand, a guvernului și a Înaltului Comandament român³¹.

La rândul său, generalul Coandă, desigur de convență cu Brătianu, a ridicat câteva probleme privind proiectul francez³². În primul rând, el declara că nu avea cunoștință de prevederile diverselor armistiții și convenții la care făcea referiri documentul. El cerea să-i fie comunicate textele acestora. În al doilea rând, Înaltul Comandament Român dorea să cunoască în ce condiții s-a realizat unitatea de comandament pe frontul francez sub conducerea mareșalului Ferdinand Foch, pe frontul italian sub coordonarea mareșalului Cadorna, pe frontul balcanic

---

²⁹ S.A.N.I.C, fond Microfilme Franța, inv. 1936, rola 168, c. 681-684. Convenția a fost trimisă la București de către generalul Constantin Coandă (S.A.N.I.C, fond Microfilme Franța, inv. 1990, rola 170, c. 100).

³⁰ Textul documentului în *Ibidem*, inv. 1495, rola 197, c. 112-117.

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*.

sub comanda lui Franchet d'Esperey. În al treilea rând, general Coandă era interesat de efectivele trupelor aliate care opreau în sud-estul continentului. Această solicitare, după cum remarca G. Clemenceau, avea sensul de a pune în evidență slăbiciunea forțelor franceze, britanice și sârbe din această regiune în raport cu efectivele armatei române, ce erau estimate la peste 286 000 de oameni. În al patrulea rând, având în vedere importanța frontului român, generalul Coandă propunea ca sediul Înaltului Comandament Aliat să fie la București sau Sinaia. Această soluție era respinsă de autoritățile franceze, întrucât responsabilitatea forțelor aliate viza o regiune foarte întinsă de la Marea Adriatică la Marea Neagră și până în Imperiul Otoman.

Georges Clemenceau constata că reprezentații militari români păreau să accepte principiile convenției, dar evitau să se pronunțe definitiv, argumentând necesitatea de a fi consultate autoritățile din țară. De aceea, generalul Coandă s-a deplasat la București, aducând documentul³³.

Cunoscând bine situația din România, la 16 aprilie 1919, generalul Berthelot a transmis la Paris un raport în care sublinia greutățile în materializarea acestui proiect și atenționa autoritățile franceze să nu repete tratamentul acordat României de către Rusia în toamna anului 1916. El propunea soluții care conciliau unitatea necesară cu temerile românilor, în așa fel încât concursul lor pentru cauza aliată să fie cât mai mare³⁴.

La 18 aprilie 1919, regele Ferdinand a refuzat net această propunere. Așa cum comunica Saint-Aulaire, autoritățile de la București apreciau ca necesară unitatea de comandament, dar considerau că prezența unui general francez pe lângă regele

---

³³ *Ibidem*, inv. 1990, rola 170, c. 100.

³⁴ *Ibidem*, inv. 1936, rola 168, c. 706-707.

Ferdinand era suficientă pentru a asigura o cooperare eficientă³⁵. Era aceeași formulă care a funcționat în anii 1916-1918 și în care se regăsea după război și în Belgia, regele având atașat în calitate de consilier un general francez.

Tot contele de Saint-Aulaire, ministrul francez, își informa superiorii că regele Ferdinand și liderii militari români erau de acord cu realizarea unității de comandament, dar nu doreau să pună forțele militare sub comanda Armatei de Orient sau a unui general francez. România trebuia să facă față unor pericole la granițele sale de nord, est și vest, ceea ce impunea controlul ferm al trupelor. În plus, observa Saint-Aulaire, românii avuseseră o experiență negativă cu Armistițiul de la Salonic și Convenția de la Belgrad, interesele lor fiind ignorate. Totuși, Bucureștii erau de acord să pună la dispoziția armatei aliate din Ungaria un număr de divizii în scopul ocupării Budapestei³⁶. De aceea, proiectul de convenție militară propus de Paris risca să compromită securitatea României și demnitatea regelui Ferdinand, fără a da o nouă garanție realizării unității de comandament.

Ca urmare a acestor semnale, la 26 aprilie 1919, ministrul de externe francez, S. Pichon, transmitea la București o serie de precizări privind cadrul cooperării militare româno-franceze. Armata română rămânea în cea mai mare parte sub autoritatea directă a regelui Ferdinand. Diviziile române puse la dispoziția comandamentului francez, fie pe frontul din Ungaria, fie pe cel de la Dunăre, urmau să fie utilizate numai în caz de acțiuni militare, informându-se comandanții români și Marele Cartier General.

În caz de amenințări din partea inamicului, România dispunea liber de rezervele sale pentru a acționa pe liniile inte-

---

³⁵ *Ibidem*, c. 739-740.

³⁶ *Ibidem*, c. 735-739.

rioare, dar utilizarea lor se realiza printr-o coordonare între generalul Franchet d'Esperey și Înaltul Comandament Român. Cartierul General al Armatei de Dunăre urma să rămână în București, dar trimitea un post de comandament pe front, ceea ce îi permitea să acționeze cu rapiditate. El intermedia, în continuare, raporturile dintre generalul Franchet d'Esperey și Marele Cartier General Român.

Sthephen Pichon era de acord cu soluția propusă de generalul Berthelot ca, treptat, trupele franceze din regiunea Dunării să fie înlocuite de forțe române, dar comandantul să aibă controlul general al operațiilor³⁷.

Problema comandamentului unic, care urmărea să încadreze armata română cu ofițeri francezi, a eșuat. Încă o dată se confirmau marile dificultăți ce stăteau în calea configurării unui organ unic de conducere pentru doi sau mai mulți aliați.

Concluzii

Prezența aliată în Balcani și la Dunăre a reprezentat cel mai important factor care a determinat România să reintre în război alături de aliații săi din august 1916. Fără această prezență, România, cu armata demobilizată și sistemul militar afectat grav de Pacea de la București cu Puterile Centrale, nu avea capacitatea de a relua lupta.

În lunile următoare, cooperarea militară s-a concretizat în probleme de mare interes pentru Aliați și pentru România:

– Retragerea armatei lui Mackensen de la sud de Carpați și preluarea controlului asupra regiunii de sud a României. În acest domeniu, sprijinul aliat a fost consistent, Armata de Dunăre, condusă de generalul H.M. Berthelot, asigurând ordinea până la sosirea autorităților în capitala țării, eveniment ce a

---

³⁷ *Ibidem*, c. 726-727.

avut loc la 1 decembrie 1918. Trupele aliate au fost întâmpinate cu entuziasm de către populație, care vedeau în reluarea cooperării temelul sigur al consolidării noului stat politico-teritorial al României.

- Sprijinirea efortului aliat în sudul Rusiei.

- Invalidarea prevederilor Convenției de la Belgrad privind stabilirea liniei de demarcație în Transilvania și preluarea controlului asupra întregului teritoriu de la nord de râul Mureș.

- Reinstalarea administrației militare și civile în Dobrogea.

- Asigurarea prezenței aliate în Banat, destinul acestei regiuni fiind subiect de ample controverse în timpul Conferinței de Pace de la Paris și în relațiile României cu Aliții și Serbia.

- Stăvilirea ascensiunii bolșevismului în Europa Centrală și de Sud-Est.

- Crearea unui comandament unic, sub conducere aliată, în sud-estul continentului.

Cooperarea militară cu Aliții a fost pozitivă, dar nu au lipsit controversele și disputele în unele probleme, cum ar fi: sprijinirea efortului aliat în sudul Dunării; depășirea liniei Mureșului; reinstalarea administrației românești în Dobrogea; prezența aliată în Banat; problema comandamentului unic.

Cooperarea militară româno-aliată a fost afectată de disputele din interiorul taberei aliate, respectiv între francezi și britanici, dar și între liderii politici și militari din Hexagon (Clemenceau, Franchet d'Esperey, H.M. Berthelot, contele de Saint-Aulaire etc.)

Reprezentanții francezi (H.M. Berthelot, contele de Saint-Aulaire) aflați în România au înțeles mai bine situația și au sprijinit autoritățile române în materializarea obiectivelor, ceea ce i-a dus în conflict cu autoritățile de la Paris.

Autoritățile politice și militare de la București, în frunte cu regele Ferdinand, au respins proiectele de creare a unui comandament unic, ceea ce ar fi determinat plasarea forțelor militare românești sub control francez, așa cum dorea Parisul.

Cu toate aceste disfuncționalități, cooperarea dintre români și francezi în anii 1918-1919 reprezintă o continuare a celei din anii 1916-1918, fapt ce a consolidat puternic relațiile bilaterale. Prin urmare, Franța a reprezentat cel mai important aliat al României în perioada interbelică, statul român integrându-se în sistemul de securitate creat de Paris în centrul și sud-estul Europei. O expresie a acestei cooperări foarte strânse o reprezintă adoptarea de către armata română, în 1924, a doctrinei militare franceze.

BASARABIA ȘI PROBLEMA SECURITĂȚII REGIONALE ÎN PERIOADA CONFERINȚEI DE PACE DE LA PARIS

Valentin Burlacu¹

Abstract

Immediately after the rupture of diplomatic relations with Romania, at the beginning of 1918, the Supreme Autonomous College of the Council of People's Commissars of the Russian Federation for Russian-Romanian Affairs was created, with the purpose of dealing with all matters related to relations with Romania. This body, coordinated by Rakovski, head of the Ukrainian government, aimed to remove the „Romanian threat”, to „liberate Bessarabia”, intending to use it „as a means of starting the revolution in the Balkans” and in Europe.

Although Romania did not take any hostile action against Soviet Russia, it tried to destabilize Bessarabia by infiltrating Red Army units in the Hotin area in early January 1919, hoping that the local population would be urged to revolt. Overall, Soviet Russia, absent from the Paris Peace Conference, followed its work closely, with the country's diplomacy being strongly involved in bringing the issue of Bessarabia to the fore. Soviet Russia's policy was pursued on three levels: subversive actions and Bolshevik propaganda; armed attacks in vulnerable points of the border with Romania; the attempt to influence the opinion of the former Western allies regarding the recognition of the Union of Bessarabia with Romania. At the end of April 1919, the

---

¹ Conf. univ. dr. Valentin Burlacu este șeful Secției istorie și artă militară din cadrul Agenției pentru Știință și Memorie Militară din Chișinău, Republica Moldova.

Moscow power established in Odessa a so-called Provisional Workers'-Peasant Government of Bessarabia, which on May 10 launched a manifesto announcing the imminent intervention of the Russian-Ukrainian Bolshevik army in Romania.

Key words: *annexation, destabilization, propaganda, recognition, revolution*

Recunoașterea internațională a actului din 27 martie 1918, prin care Basarabia s-a unit cu patria-mamă România, a fost una dintre cele mai dificile chestiuni cu care s-a confruntat delegația română în cadrul Conferinței de Pace de la Paris. Acest fapt s-a datorat în mare măsură și acțiunilor pe care le-a întreprins Rusia sovietică în această perioadă pentru a reanexa Basarabia, sau în cel mai rău caz, pentru a tergiversa soluționarea problemei basarabene în favoarea statului român.

Propaganda bolșevică rusească, asociată cu propaganda emigranților ruși, a susținut mereu părerea că Basarabia a fost acaparată de românii din Vechiul Regat².

Relațiile româno-sovietice au cunoscut în anii 1918-1919 o continuă deteriorare. Ruperea relațiilor diplomatice, nerecunoașterea unirii Basarabiei cu România, evoluțiile pe fronturile războiului civil din Rusia s-au repercutat negativ asupra stabilității în această zonă a Europei. Regimul bolșevic nu s-a împăcat cu pierderea Basarabiei și, prin diverse mijloace, sub flamura internaționalismului proletar și a teoriei despre revoluția proletară mondială, a încercat să readucă ținutul în cadrul imperiului renăscut. Granițele României erau adesea încălcate de combatanți. Cum era și firesc, armata română a

---

² Alexandru V. Boldur, *Istoria Basarabiei*, Editura Victor Frunză, București, 1992, p. 498.

primit ordin să apere hotarele țării, înregistrându-se numeroase incidente sângeroase.

În ansamblu, Rusia Sovietică, absentă la Paris, din cauza nerecunoașterii de către Aliați a guvernului lui Lenin, a urmărit îndeaproape Conferința de Pace, diplomația acestei țări fiind puternic angrenată în punerea pe prim-plan a problemei Basarabiei. Politica Rusiei Sovietice a fost dusă pe multiple planuri simultan, utilizând un arsenal întreg de mijloace: acțiuni subversive și propagandă bolșevică, prin răspândirea zvonurilor, proclamațiilor, foilor volante; infiltrarea unor agenți și atacuri armate în punctele vulnerabile ale frontierei cu România; încercarea de a influența opinia Aliaților occidentali cu privire la recunoașterea Unirii Basarabiei cu România cu ajutorul „rușilor albi” și renegaților basarabeni, desantați la Paris, dar și acțiuni diplomatice prin inițierea unor tratative bilaterale sovieto-române.

Imediat după ruperea relațiilor diplomatice cu România, a fost creat Colegiul autonom suprem al Consiliului Comisarilor Poporului din Federația Rusă pentru afacerile ruso-române, având menirea să se ocupe de toate chestiunile referitoare la relațiile cu România. Acest organ, coordonat de C. Rakovski, aflat acum în poziție de șef al guvernului ucrainean, avea ca scop să înlăture „amenințarea românească”, să „elibereze Basarabia”, intenționând să o folosească „ca mijloc de declanșare a revoluției în Balcani” și în Europa³.

Concomitent, Rakovski începuse organizarea unui corp de marinari ruși și români, cu scopul nu numai de a izgoni trupele române din Basarabia, dar și de a aprinde flăcările revoluției în România, drept care a lansat o proclamație către popor în care

---

³ A se vedea: Larry L. Watts, *Ferește-mă, Doamne, de prieteni. Războiul clandestin al Blocului Sovietic cu România*, RAO, București, 2011, pp. 74, 90.

anunța apropiatul „ajutor revoluționar pentru a răsturna guvernul burghezilor și al moșierilor”; totodată, el plănuia la 3/16 februarie dezlănțuirea unei ofensive menite să apere revoluția rusă de „primejdia” românilor⁴.

Este de remarcat că și după unirea Basarabiei cu România, Rakovski a coordonat o serie de operațiuni paramilitare, de spionaj, sabotaj și terorism împotriva României. În aprilie 1918, regiunea Chișinău era împânzită de circa 2 000 de partizani bine înarmați, care se dedau la acțiuni teroriste, atacuri-surpriză împotriva administrației românești și a obiectivelor militare, asasinarea ofițerilor superiori, confiscarea proviziilor alimentare și a munițiilor⁵.

După proclamarea unirii Basarabiei cu România, leitmotivul activităților bolșevice din stânga Nistrului va fi invariabil „eliberarea” acestui teritoriu și reanexarea lui la Rusia sovietică.

Centrul acestor activități a fost stabilit la Odesa, dar puncte de sprijin au fost înființate în toate localitățile mai importante din stânga Nistrului, în apropierea frontierei cu România. Astfel, în anii 1918-1919, la Odesa au fost constituite „Societatea pentru salvarea Basarabiei”, „Comitetul Salvarea Basarabiei” și „Comitetul Democratic al Salvării Basarabiei”, la Tiraspol au fost organizate detașamente paramilitare, la Moghilev-Podolsk s-a creat „Comitetul Salvarea Basarabiei” și chiar la Kiev a fost înființată „Rada ucrainenilor basarabeni”⁶.

Comitetele de la Odesa au avut un rol deosebit în elaborarea unor memorii destinate Aliatilor și Conferinței de Pace

---

⁴ Paul Cernovodeanu, *Basarabia. Drama unei provincii istorice românești în contextul politicii internaționale (1806-1920)*, p. 153.

⁵ Ion Constantin, *Basarabia la interferența marilor interese*, în „Destin românesc-Revistă de cultură și istorie”, Chișinău, 2017, An XII (XXIII), nr. 1-2 (99-100), p. 42.

⁶ Ludmila Rotari, *Mișcarea subversivă din Basarabia în anii 1918-1924*, București, Editura Enciclopedică, 2004, p. 53.

de la Paris, prin care se încerca influențarea luării unor decizii care să conducă la realipirea Basarabiei la Rusia.

Astfel, într-un memoriu înaintat, la 8-10 noiembrie 1918, ambasadorilor și atașăților militari ai Puterilor Aliate, stabiliți la Iași, de reprezentanți ai fostului Consiliu municipal Chișinău, în frunte cu fostul primar de Chișinău, A. Schmidt, se menționa că Consiliul nu a avut niciodată îndoieli de faptul că conferința internațională, care se va desfășura după încheierea păcii universale, îi va oferi Basarabiei posibilitatea exprimării voinței sale printr-un plebiscit, idee susținută activ de reprezentanții rușilor albi, prezenți la Paris în perioada Conferinței de Pace⁷.

Faptul că bolșevicii ruși nu renunțaseră la speranța reanexării Basarabiei și bolșevizării României rezultă și din evenimentele dramatice ale anului 1919. Este adevărat, însă, că în acest an amenințarea bolșevică la adresa României a venit și din vest, dinspre Ungaria lui Béla Kun⁸.

Amenințarea sovietică s-a concretizat prin incursiunile unor unități militare ale Armatei Roșii pe teritoriul Basarabiei, în speranța declanșării unor războaie ale populației locale, și prin organizarea unor acțiuni subversive împotriva statului român, prin finanțarea și sprijinirea logistică a unor grupuri bolșevice care trebuiau, pe toate căile și prin toate mijloacele, să destabilizeze România.

De asemenea, rușii din Basarabia au început să se agite. Presa din Chișinău scria în paginile sale că printre ei au izbucnit frământări, deoarece „nu înțelegeau nicidecum

---

⁷ A se vedea: Svetlana Suveică, *Basarabia în primul deceniu interbelic (1918-1928). Modernizare prin reforme*, Pontos, Chișinău, 2010, pp. 74-75.

⁸ Valeriu Florin Dobrinescu, *România Mare și Ungaria sovietică*, în „Omagiul istoricului Stelian Neagoe”, București, 2003, pp. 90-116.

să renunțe la prerogativele lor și să primească hegemonia moldovenilor”⁹.

Către începutul anului 1919, în Basarabia au fost înregistrate acțiunile clandestine ale unor comitete comuniste, dirijate din exterior, din Rusia și Ucraina Sovietică. Aceste organizații ilegale aveau misiunea să submineze din interior, prin propagandă antiromânească și diversiuni, procesul de integrare a Basarabiei în spațiul economic, politic și cultural al României și să pregătească terenul pentru extinderea preconizatei revoluții în direcția Balcanilor. În acest context, au fost lansate și manifeste bolșevice. Într-unul din acestea, răspândit în ianuarie 1919, țărani erau chemați să realizeze, „în șiroaie de sânge ale lumii noi, un corp socialist”. Autorii documentului îi îndemneau pe locuitorii Basarabiei „să începem lupta pentru stabilirea puterii sovietice ca singură să stăpânească pământul țării și fabricile”. Ei îi sfătuiau „să se organizeze în regimente ale Gărzii Roșii pentru apărarea puterii sovietice”. Manifestul se încheia cu sloganul „Trăiască Republica Socialistă Federativă Basarabeană”¹⁰. Situația tensionată la frontiera de răsărit a României, precum și existența unor cercuri politice locale cu dispoziții antiromânești, care reprezentau o parte a populației minoritare interesate în subminarea autorității statului român, urmărind reanexarea Basarabiei la Rusia sau încorporarea ei în Ucraina, au determinat introducerea în ținut la sfârșitul anului 1918 a unor interdicții provizorii, cenzura și starea de asediu. Necesitatea unor măsuri excepționale în scopul asigurării securității cetățenilor și integrității teritoriale a statului era imperioasă¹¹.

⁹ Constantin I. Stan, Alexandru Gaiță, *România și regimul bolșevic din Rusia (1917-1920)*, în „Destin Românesc”, Chișinău, 1999, nr. 2, p. 100.

¹⁰ Zaharia Husărescu, *Mișcarea subversivă din Basarabia*, Chișinău, 1925, pp. 39-40.

¹¹ Gheorghe E. Cojocaru, *Integrarea Basarabiei în cadrul României (1918-1923)*, Editura Semne, București, 1997, pp. 98-99.

Foarte curând aceste temeri au devenit realitate. În acele zile, în zona de nord a Basarabiei, populată preponderent de ucraineni, era semnalată prezența unor lideri ucraineni care țineau discursuri, instigând populația împotriva administrației române¹². Pentru ca propaganda privind situația „de nesuportat” a ocupației românești în Basarabia să fie mai convingătoare în fața opiniei publice internaționale și a pretinde organizarea unui plebiscit în ținut, s-a trecut la organizarea de incursiuni și acțiuni violente în localitățile din dreapta Nistrului.

Deși România nu a întreprins nicio acțiune ostilă la adresa Rusiei Sovietice, aceasta a organizat o diversiune, încercând să destabilizeze Basarabia, prin infiltrarea unor unități ale Armatei Roșii în zona Hotin, sperând că, pe această cale, populația locală va fi îndemnată să se răscoale. Anume în ajunul deschiderii Conferinței de Pace de la Paris, în dimineața zilei de 7 ianuarie 1919, chiar de Crăciunul pe stil vechi, unități bolșevice au trecut Nistrul. Generalul Stan Poetaș și mulți ostași români au fost omorâți de bolșevici. În noaptea de 9 spre 10 ianuarie, alte trupe bolșevice au trecut Nistrul pe la Hotin, obligând armata română să se retragă. Dar în lipsa unui sprijin din partea populației locale, bolșevicii nu au putut face față contraatacului armatei române, condusă de generalul Davidoglu, care a pătruns în Hotin în dimineața zilei de 19 ianuarie¹³. După lupte grele duse de armata română, la 1/14 februarie, trupele bolșevice sunt respinse peste Nistru.

La începutul lunii martie 1919, în deschiderea congresului de constituire a Internaționalei Comuniste, liderul bolșevic

---

¹² ANIC, fond Ministerul de Interne, dosar 475/1919, f. 24.

¹³ Florian Tănăsescu et al., *Ideologie și structuri comuniste în România*, vol. II, (9 decembrie 1918-31 decembrie 1919), Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 1997, doc. 26, pp. 126-128; Gh. E. Cojocaru, *op. cit.*, p. 99.

Lenin declara solemn că „mersul evenimentelor după războiul imperialist favorizează inevitabil mișcarea revoluționară a proletariatului [...]; revoluția internațională începe să se intensifice în toate țările [...]; victoria va fi a noastră, victoria revoluției comuniste mondiale este asigurată”¹⁴.

Manifestul programatic, scris de Lenin și adoptat de congres, anunța începutul unei „ere noi”, a „prăbușirii capitalismului”, care „obligă proletariatul să folosească mijloacele de luptă care îi vor concentra întreaga energie și lupta deschisă cu aparatul de stat.” Așadar, noul centru coordonator al mișcării comuniste internaționale dădea semnalul unui război total „împotriva barbariei imperialiste, împotriva monarhiei, împotriva claselor privilegiate, împotriva statului burghez și a proprietății burgheze”¹⁵.

Este perioada în care C. Rakovski lansează din nou mai multe inițiative ce vizau bolșevizarea nu doar a Basarabiei, ci și a României, a Ungariei și a întregii zone balcanice. Acesta milita pentru crearea Republicii Sovietice Federative Balcanice, incluzând România, Bulgaria, Grecia și Iugoslavia¹⁶.

Pentru realizarea acestor deziderate, imediat după crearea Internaționalei Comuniste, în Ucraina au fost înființate două birouri speciale menite să sprijine planurile referitoare la România și țările din Balcani: *Zakordat*-ul (Centrul de coordonare a acțiunilor de peste hotare), stabilit la Harkov, pe lângă care a fost acreditat C. Rakovski ca delegat al Cominternului, și *Iugrevkom* (Comitetul revoluționar din sudul Rusiei), cu sediul la Odesa. În cadrul acestor centre au fost create secții, care coor-

¹⁴ William Z. Foster, *Istoria celor trei internaționale*, Editura Politică, București, 1959, pp. 341-342.

¹⁵ *Ibidem*, p. 343; Ioan Popa, Luiza Popa, *România, Basarabia și Transnistria*, Editura Fundația Europeană Titulescu, București, 2009, p. 48.

¹⁶ I. Popa, L. Popa, *op. cit.*, p. 45.

donau acțiunile în fiecare din țările vizate. Un punct de legătură funcționa la Tiraspol, fiind condus de Gr. Starîi, agent al Cominternului, unul dintre viitorii lideri politici ai RASSM, după 1924¹⁷, ocupându-se în mod expres de organizațiile ilegale și agenții trimiși în Basarabia și Bucovina. Un Birou basarabean activa și pe lângă CC al PC(b) din Rusia, care era coordonat de I.V. Stalin¹⁸ și aproba periodic fondurile de cheltuieli destinate basarabenilor aflați în număr mare în stânga Nistrului.

Iminenta recunoaștere a frontierei între România și Rusia sovietică pe Nistru a făcut ca eforturile bolșevice împotriva României să se intensifice. Astfel, comisarul sovietic Gh. Cicerin afirma: „Trebuia să acționăm, altfel românilor li se va recunoaște hotarul pe Nistru”. La Tiraspol a fost adoptat un plan al ofensivei Armatei Roșii împotriva României¹⁹.

De altfel, situația devenise din nou tensionată la frontierele Basarabiei, deoarece slabele contingente franceze și armatele alb-gardiste au fost respinse din sudul Ucrainei printr-o contraofensivă a trupelor bolșevice, ce au recuparat Odesa la 8 aprilie 1919. Succesele înregistrate în sudul Ucrainei, ca și izbucnirea revoluției bolșevice în Ungaria, unde la 21 martie, la două săptămâni după constituirea Cominternului, este proclamată „Republica Sovietică Ungară”, conduc la pregătirea unei acțiuni conjugate a armatelor roșii și ungare ce urmau să facă joncțiunea pe teritoriul României, în nordul Bucovinei²⁰.

---

¹⁷ L. Rotari, *op. cit.*, p. 142.

¹⁸ I. Popa, L. Popa, *op. cit.*, p. 45.

¹⁹ Radu Carp, *Recunoașterea Unirii Basarabiei cu România – aspecte istorice și de drept internațional*, în „Polis. Revistă de științe Politice”, vol. VI, nr. 1 (19), Serie nouă, decembrie 2017-februarie 2018, p. 8.

²⁰ Gheorghe Zăhărescu, „Din cronică relațiilor româno-ungare în anii 1918-1920”, în vol. *Din cronică relațiilor poporului român cu popoarele vecine*, București, 1984, pp. 269-270.

Odată ce guvernele bolșevice de la Moscova și Harkov și-au coordonat acțiunile îndreptate împotriva României cu guvernul de la Budapesta, amenințările împotriva statului român curgeau atât din est cât și din vest.

Între 16-18 aprilie, armata ungară a atacat-o pe cea română în regiunea Munților Apuseni, dar, trecând la contraofensivă, trupele române resping agresorul și ating Tisa la 1 mai. Cu toate acestea, Rakovski l-a convins pe Lenin că planul său era lesne de realizat, așa încât conducătorul de la Kremlin a telegrafiat lui I.I. Vatsetis, comandantul-șef al Armatei Roșii „înaintarea într-o parte a Galiției și a Bucovinei este necesară pentru a intra în contact cu Ungaria Sovietică. Această sarcină trebuie realizată cu mai multă rapiditate și decizie”. În același timp, trupele sovietice aveau fixate ca obiectiv „să elibereze Basarabia și să se pregătească energic în vederea unei ofensive în România” care să stabilească „în România puterea proletariatului” și să extindă revoluția până în Bulgaria. La 1 și 2 mai 1919, conducerile bolșevice ale Ucrainei și Rusiei Sovietice au trimis câte o notă ultimativă guvernului român, cerând prin cea dintâi, evacuarea Bucovinei, iar prin cea de-a doua, a Basarabiei, în 48 de ore.

Ambele note redactate în stil bolșevico-cominternist erau pline de insinuări la adresa României, descrieri în culori apocaliptice ale situației din cele două provincii, instaurată de autoritățile românești, care ar fi lichidat cuceririle revoluționare ale maselor populare.

Prima notă era semnată de comisarul poporului pentru afacerile externe al Ucrainei Sovietice, Cristian Rakovski, și acuza România că a introdus în Bucovina, după ce aceasta a fost eliberată de sub dominația austriacă, un regim de teroare și de exploatare. De asemenea, în notă se arăta pe un ton categoric că „Republica Socialistă Ucraina, legată de Bucovina

prin sentimente de solidaritate, care unesc pe masele muncitoare din toate țările, și prin legături de rudenie, etnografice ale unei părți însemnate din populația Bucovinei, protestează în chipul cel mai energic în contra guvernului român, care siluiește voința Bucovinei” și anunța guvernul român cum că „guvernul de muncitori și țărani al Ucrainei a luat hotărârea fermă de a apăra cu toate mijloacele dreptul de autodeterminare națională a muncitorilor și țăranilor din Bucovina. Clasa muncitoare din Ucraina nu poate să permită ca între Ungaria Sovietică și Ucraina Sovietică să rămână Bucovina în sclavie²¹”.

În cea de-a doua notă-ultimatum, comună, a comisarilor poporului pentru afaceri externe ai Rusiei Sovietice, Cicerin, și Ucrainei, Rakovski, guvernului român i se cerea să evacueze Basarabia. România era acuzată că a ocupat Basarabia în chip samovolnic, că a anulat cuceririle revoluției ruse și a introdus exploatarea. Se mai spunea că planurile expansioniste ale României fuseseră sprijinite, în secret, de puterile Antantei, că România a permis trecerea prin Moldova și Basarabia a trupelor germane care atacau Rusia și că a dus permanent o politică potrivnică puterii sovietice. Ultimatumul se încheia cu următoarele revendicări ultimative: „1) Evacuarea imediată a armatei române, a funcționarilor și agenților din toată Basarabia, lăsând libertate muncitorilor și țăranilor basarabeni de a-și alege ei singuri forma de guvernare. 2) Darea în judecată a tuturor funcționarilor vinovați de crimele săvârșite contra muncitorilor, țăranilor și întregii populațiuni din Basarabia. 3) Înapoierea materialului de război care a fost prădat de români și a bunurilor jefuite și confiscate de la populația basarabeană”²².

---

²¹ Eugen Denize, *România, Rusia bolșevică și problema Basarabiei (1917-1919)*, partea III, în „Destin Românesc”, Chișinău, 2006, nr. 3-4, pp. 56-57.

²² *Ibidem*, p. 57.

Mai mult decât atât, bolșevicii ruși au pregătit din timp structurile organizatorice necesare unei eventuale preluări a puterii în Basarabia. Astfel, la 5 aprilie 1919, la Odesa, s-a constituit Biroul Organizatoric al comuniștilor din Basarabia de pe lângă Comitetul Central al Partidului Comunist (bolșevic) din Rusia, Birou format dintr-un secretar responsabil, O.S. Ravel, și din trei membri, V.I. Garski, A.M. Ghiterman-Anixt și I.M. Ghiterman-Liss²³.

Către sfârșitul lunii aprilie și începutul lunii mai 1919, C. Rakovski a susținut ideea creării unei „Republici Sovietice Basarabene” pe malul stâng al Nistrului, un prim pas fiind formarea, la 5 mai 1919, la Odesa, a unui așa-numit Guvern Muncitoresc-Țărănesc Provizoriu al Basarabiei²⁴, în frunte cu Ivan Krivorukov, fost membru al Sfatului Țării, bolșevic, rus de origine, care a votat împotriva unirii Basarabiei cu România.

Acest autointitulat „guvern provizoriu basarabeian”, care prin apartenența națională a majorității membrilor săi, demonstrează că „nu există absolut nicio bază ca el să fie considerat un guvern moldovenesc”²⁵, la 10 mai a lansat un manifest prin care se anunța iminenta intervenție a armatei bolșevice în România: „În numele muncitorilor și țăranilor revoltați, în numele Armatei Roșii Revoluționare din Basarabia, cu ajutorul guvernelor de muncitori și țărani din Rusia și Ucraina, declarăm că de acum înainte singura putere legală și de drept în Basarabia este puterea muncitorilor și țăranilor reprezentați de către guvernul provizoriu de muncitori și țărani”²⁶. Acest guvern a declarat Basarabia parte componentă a Republicii Sovietice Federative Socialiste Ruse.

²³ F. Tănăsescu, *Ideologie și structuri comuniste...*, doc. 71, pp. 216-218.

²⁴ Mihail Bruhis, *Rusia, România și Basarabia. 1812-1918-1924-1940*, Editura Universitas, Chișinău, 1992, p. 211.

²⁵ *Ibidem*, p. 212.

²⁶ F. Tănăsescu, *Ideologie și structuri comuniste...*, doc. 88, p. 268.

În același spirit, se mai declara că: „În numele Armatei Roșii Basarabene și în numele țăranilor și muncitorilor răsculați, guvernul provizoriu de muncitori și țărani din Basarabia declară: 1) Basarabia înfăptuiește Republica Socialistă a Sovietului, care face parte din Republica Socialistă Federativă Rusă. 2) Puterea guvernului român din Basarabia și a Sfatului Directorial se consideră înlăturate. 3) Toți reprezentanții guvernului român local, toți slujbașii acestui guvern trebuie să fie imediat arestați și înlocuiți prin reprezentanții muncitorilor și țăranilor credincioși puterii Sovietelor. 4) Toate legile, decretele, dispozițiunile, ordonanțele, atât ale guvernului român, precum și ale sfaturilor directorilor, sunt considerate ca nelegale. Oricine va sili sau va îndemna ca aceste decrete să fie executate trebuie să fie împușcat pe loc. 5) Toate fabricile, uzinele, băncile, întreprinderile mari de comerț și carierele de piatră sunt declarate proprietatea Republicii Basarabene și trebuie predate de către proprietarii și posesorii lor în toată regula, conform decretelor puterii revoluționare. 6) Tot pământul moșierilor, cu tot inventarul mobil și imobil, trebuie predat puterii Sovietelor de către proprietari, în bună stare, pentru a fi înmănat țăranilor. Proprietatea mare de la sate se desființează. [...] 9) Toate grupările naționale se vor bucura, de acum înainte, de autonomie desăvârșită pe tărâm național și cultural”²⁷.

Se discuta intens și despre declanșarea unor noi operațiuni ale Armatei Roșii în Basarabia și Bucovina.

Potrivit lui C. Rakovski, ofensiva împotriva românilor era pregătită „folosind, în primul rând, elementele internaționale și basarabene în așa fel încât să nu fie în defavoarea indicațiilor lui V.I. Lenin. Eu personal socot că operațiile noastre în Basarabia și Bucovina le vom face sub firmă locală, fără să ne afișăm”²⁸, o

---

²⁷ *Ibidem*, p. 270.

²⁸ L. Rotari, *op. cit.*, p. 123.

expresie cu adevărat memorabilă, o formulă condensată, care sintetizează chintesența și mentalitatea intervenționismului bolșevic încă de la primele sale manifestări și care va sta la baza unui mecanism perfecționat de statul sovietic în anii următori.

Armata revoluționară basarabeană era, de fapt, o strânsură de mercenari, formată, așa cum arăta un raport al poliției din Soroca, dintr-un batalion de basarabeni, un batalion de unguri și un batalion de ucraineni, staționate toate la Moghilev²⁹.

La Tiraspol, a avut loc o consfătuire militară la care a fost adoptat planul unei ofensive a Armatei Roșii în Basarabia, Nistrul urmând să fie trecut pe la Dubăsari, Rezina, Hotin, Grigoriopol, Cetatea Albă. La 13 mai, pentru a justifica agresiunea, Rakovski a trimis o notă Ministrului de Externe al Franței în care semnală preținsele violențe și pogromuri comise în Basarabia de oligarhia română ce se bucura de protecția înaltului ei aliat din Occident. Câteva zile mai târziu, la 19 mai, Rakovski trimite o telegramă conducătorului Ungariei Sovietice, Béla Kun, în care îl asigură de tot sprijinul său militar³⁰. În Basarabia au avut loc incursiuni armate ale unor detașamente sovietice, organizate de noile structuri bolșevice din stânga Nistrului. Pentru a sonda tăria rezistenței trupelor române și a contingentelor franceze și, în caz de reușită, a crea un cap de pod în vederea viitoarei ofensive, în zorii zilei de 27 mai, un detașament al Armatei Roșii improvizat „sub firmă locală”, adică basarabeană, cum pretindea C. Rakovski, a traversat Nistrul și, ajutat de agenți comuniști din Tighina, au reușit să ocupe pentru câteva ore orașul. Invadatorii nu au

---

²⁹ F. Tănăsescu, *Ideologie și structuri comuniste...*, doc. 98, pp. 287-288.

³⁰ Ioan Scurtu et al., *Istoria Basarabiei de la începuturi până în prezent*, Editura Semne, București, 1998, p. 89.

putut rezista contraatacului armatelor franceze și române și s-au retras din oraș³¹.

Astfel de tentative armate de destabilizare a ordinii, de tipul celei de la Hotin sau Bender/Tighina, soldate cu numeroase victime mai ales în rândurile militarilor și a responsabililor administrației românești, dar și a populației civile din localitățile și zonele respective, aveau drept scop să testeze trăinicia hotarelor românești pe linia Nistrului, să demonstreze vulnerabilitatea armatei române, să cultive în conștiința populației ideea despre caracterul temporar al administrației românești. Ele, fără îndoială, creau o stare de tensiune și frică în rândul populației, menținerea sentimentelor de nemulțumire față de administrație din partea celor contaminați de frazeologia bolșevică, prezente în special în rândurile populației alogene, situație care cu siguranță nu favoriza soluționarea problemei Basarabiei în cadrul Conferinței de Pace de la Paris.

Aceste atacuri armate din exterior au fost calificate decenii la rând de istoriografia sovietică drept „răscoale” sau „evenimente importante ale mișcării de eliberare” din Basarabia, cele mai glorioase pagini de luptă bolșevică, îndreptate contra intervenției străine.

Cercetările recente demonstrează că, de fapt, era vorba de acțiuni subversive extrem de bine puse la punct cu sprijinul direct al serviciilor secrete și al rețelei ilegale bolșevice și cominterniste, răspândite pe tot teritoriul din stânga Nistrului, devenit o veritabilă citadelă de atac împotriva României reîntregite.

Șecul operațiunii de la Tighina, dar și al celei de la 30 mai, când alte unități au încercat din nou să treacă Nistrul în dreptul localității Otaci, dar au fost respinse de armata româ-

---

³¹ F. Tănăsescu, *Ideologie și structuri comuniste...*, doc. 71, p. 217.

nă³², i-a determinat pe liderii bolșevici să trateze cu spirit critic organizarea pe viitor a unor astfel de atacuri armate peste Nistru, având în vedere impactul și consecințele lor. Într-un raport înaintat de guvernul provizoriu de la Odesa conducerii PC(b) din Ucraina, la 18 iunie 1919, se menționa că, „după atacul unităților noastre asupra Tighinei, în toată România s-au luat măsuri mai aspre”³³.

Spre a se asigura protecția provinciei, au fost chemate în Basarabia noi trupe române, care au înlocuit trupele franceze și celelalte regimente străine. După luarea acestor măsuri de apărare a Basarabiei, Armata Roșie n-a mai îndrăznit să întreprindă vreo activitate la Nistru, deoarece a fost angajată, în același timp, în lupte grele cu trupele lui Denikin din Ucraina. Planul lui Rakovski a eșuat complet. În răspunsul plin de demnitate dat la 19 iunie de guvernul român la notele ultimative ale conducătorilor sovietici din 1 și 2 mai, se exprima speranța în calmarea pornirilor agresive și stabilirea unor raporturi normale de conviețuire pașnică, deoarece „nicio țară n-ar putea trăi o viață normală fără să întrețină relații permanente cu celelalte, cu atât mai mult relații strânse, cordiale și de bună vecinătate cu țările de care o separă frontierele”³⁴.

Pentru un timp, pericolul la granița de răsărit a României a fost înlăturat. Totuși, aici se afla o frontieră care trebuia bine păzită, aveau loc mereu incidente armate, infiltrări bolșevice, erau numeroase probleme pe care guvernul român trebuia să le rezolve cu toată atenția. Puterea de la Moscova a conștientizat că, pe calea armelor, temporar, Basarabia și Bucovina nu vor putea fi reanexate. Din această cauză, deși varianta militară nu

³² *Ibidem*, doc. 98, pp. 287-288.

³³ L. Rotari, *op. cit.*, p. 127.

³⁴ V.F. Dobrinescu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia. 1918-1940*, Iași, 1991, p. 79; P. Cernovodeanu, *Basarabia...*, pp. 171-173.

a fost exclusă, atenția principală s-a îndreptat înspre propaganda bolșevică desfășurată în România, pe această cale încercându-se subminarea din interior a statului român.

O lună mai târziu, la conferința organizației regionale de partid din Basarabia, aflată tot la Odesa, se preciza că, „după ofensiva asupra Tighinei, a fost lichidată definitiv și organizația ilegală comunistă din acel oraș”³⁵, fapt ce a determinat infiltrarea unor noi agenți bolșevici în Basarabia și formarea, în septembrie 1919, a unui „comitet provizoriu” care să restabilească mișcarea subversivă din regiune, dar și aceste tentative au fost curmate, în scurt timp, de autoritățile române de siguranță³⁶.

Despre activitatea subversivă a bolșevicilor români, sprijiniți de cei ruși, se desprind detalii sugestive din Raportul de activitate al Grupului Comunist Român de pe lângă Partidul Comunist (bolșevic) din Rusia, adresat de un anume A. Nicolau, secretariatului Internaționalei Comuniste, la 23 aprilie 1919. În raport se preciza care era tactica și programul lor în momentul respectiv, era prezentată o listă a manifestelor tipărite pentru propaganda antiromânească și tirajul lor. Toate aceste manifeste și apeluri aveau un conținut antiromânesc pronunțat, făceau propagandă violentă pentru destrămarea României Mari și pentru răsturnarea ordinii de drept în statul român. Basarabia, se spunea în comunicatul din 17 mai 1919 al organului de presă al grupului comunist român din Odesa, „este o punte de legătură pe care trebuie să trecem pentru a implanta steagul sovietic în drumul nostru spre apusul Europei, pentru a ne uni cu Ungaria sovietică”.

Ziarul „Bessarabscaia Pravda” de la 25 iunie 1919, informa despre activitatea grupului comuniștilor români, care, în colabo-

---

³⁵ L. Rotari, *op. cit.*, p. 127.

³⁶ *Ibidem*, p. 132.

rare cu colegiul extern al Internaționalei Comuniste, desfășura o propagandă comunistă intensă pe frontul basarabean și în spațiile trupelor române din Basarabia, editând peste 150 000 de apeluri și mici broșuri aruncate din aeroplane pe front³⁷.

Orașul Odesa devenise din nou centrul de coordonare a operațiunilor subversive împotriva statului român. Anume în această urbe, între 7-11 iulie 1919, sub patronajul CC al PC(b) din Ucraina, a avut loc a doua conferință a celulelor comuniste existente în unele localități din Basarabia, în zona transnistreană și în cadrul unor unități militare sovietice numite basarabene. La conferință nu a fost prezent niciun reprezentant al populației române majoritare din Basarabia. În rezoluția conferinței se asigură că o eventuală răscoală a comitetelor revoluționare ilegale din Basarabia urma să fie coordonată cu o ofensivă din exterior a Armatei Roșii³⁸. De asemenea, s-a hotărât modificarea componenței guvernului basarabean provizoriu și stabilirea sediului său, tot în mod provizoriu, la Tiraspol. Cu sprijin financiar de la Moscova și Kiev, s-a trecut și la editarea unor ziare de limbă rusă care să susțină obiectivele propuse, cum ar fi „Bessarabskaia Pravda” și „Krasnaia Bessarabia”³⁹.

Pe măsura scăderii valului de incursiuni militare din exterior asupra teritoriului dintre Prut și Nistru, creștea volumul sprijinului financiar, militar, politic acordat unor structuri clandestine, aflate în serviciul dictaturii bolșevice. Într-un raport din 19 iulie 1919 al lui Horovoi, președintele Comitetului provizoriu bolșevic din Basarabia, adresat Comitetului Central al Partidului Comunist (bolșevic) din Ucraina se comu-

---

³⁷ *Mejdunarodnaia podderjka boribî trudiașcihsia Bessarabii za vossoedinenie s Sovetskoi Rodinoi (1918-1940 gg.) Sbornik dokumentov i materialov*, Cartea Moldovenească, Kișinev, 1970, p. 49.

³⁸ Gh. E. Cojocaru, *Integrarea Basarabiei...*, pp. 100-101.

³⁹ I. Popa, L. Popa, *op. cit.*, p. 47.

nica: „Comitetul a luat toate măsurile în vederea restabilirii organizațiilor descoperite. În acest scop a fost trimis în Basarabia un mare număr de lucrători responsabili. Au fost organizate câteva puncte de transfer a literaturii și activiștilor. Cu mijloace suficiente, s-ar putea transporta arme pentru comitetele revoluționare din Basarabia. Comitetul editează ziarul «Bessarabskaia pravda» care se difuzează pe frontul basarabean și în ilegalitate”⁴⁰.

Între 20-26 iulie, regimul lui Béla Kun a dezlănțuit o nouă ofensivă împotriva armatelor române la est de Tisa, ceea ce a provocat o ripostă viguroasă, la 24 iulie, a oștirii române, care trece Tisa la 27 iulie; după o scurtă campanie victorioasă, ea intră în Budapesta la 4 august, fapt ce a dus la prăbușirea guvernării bolșevice a lui Béla Kun. În același timp, în Ucraina, bolșevicii au suferit o serie de înfrângeri, fiind siliți să se retragă în urma ofensivei lui Denikin. România a fost astfel salvată de primejdia dublei lovituri sovieto-ungare⁴¹.

Între timp, așa-numita RSS Basarabeană a încetat să mai existe în august-septembrie 1919, când Armata Roșie a fost nevoită să se retragă din stânga Nistrului. În urma ripostei armatei române, care a supus malul stâng al Nistrului unui tir de artilerie, dar și a presiunilor altor armate, guvernul provizoriu s-a retras într-un tren blindat care a circulat o perioadă între Tiraspol, Razdelinaia și Birzula, refugiindu-se apoi la Kiev și încetându-și practic existența⁴².

Astfel, armata română a reușit să contracareze acțiunile conjugate ale armatelor ungare și sovietice care au organizat o serie de acțiuni militare în Transilvania și la Nistru.

---

⁴⁰ Gh. E. Cojocaru, *Integrarea Basarabiei...*, pp. 99-100.

⁴¹ P. Cernovodeanu, *Basarabia...*, p. 173.

⁴² I. Popa, L. Popa, *op. cit.*, p. 48.

România a înțeles să-și apere integritatea teritorială, dar nu s-a amestecat în războiul civil din Rusia, cu toate presiunile aliaților care își puneau mari speranțe în acțiunile rușilor „albi” și mai ales în cea a lui Denikin, fapt recunoscut de însuși liderul bolșevicilor ruși.

În raporturile cu Rusia Sovietică, guvernele României au adoptat o atitudine întemeiată pe următoarele principii: în repetate rânduri au declarat că România a respectat față de evenimentele din țara vecină o strictă neutralitate, „nu se află în stare de război cu Rusia, nu va săvârși niciun act de agresiune împotriva acesteia, dar își va apăra granițele cu toate forțele sale”⁴³, nu există niciun litigiu teritorial între cele două țări, întrucât Basarabia este un străvechi teritoriu românesc, care s-a unit cu patria-mamă; tezaurul românesc evacuat la Moscova este un bun asupra căruia statul sovietic nu avea niciun drept și el trebuia restituit integral României; neintervenția reciprocă în treburile interne.

La rândul său, guvernul sovietic a oscilat între dezideratul său vizând revoluția mondială și răsturnarea burgheziei de la putere, pe de o parte, și necesitatea apărării și consolidării Rusiei sovietice, de cealaltă parte. În funcție de desfășurarea evenimentelor militare, V.I. Lenin a promovat politica externă cea mai convenabilă pentru statul sovietic. Astfel, la începutul anului 1920, preocuparea de bază era aceea de a împiedica transformarea României într-un teritoriu de concentrare a forțelor antisovietice și de a evita participarea armatei române la acțiuni împotriva Rusiei⁴⁴.

Astfel, în penultima etapă a desfășurării Conferinței de Pace, fără a renunța la metodele militare de soluționare a „pro-

⁴³ V.F. Dobrinescu, *Relații româno-engleze (1914-1933)*, Iași, 1986, p. 50.

⁴⁴ Ioan Scurtu et al., *Istoria Basarabiei...*, p. 90.

blemei” basarabene, bolșevicii au considerat necesară inițierea unor tratative cu Bucureștiul.

În același timp, România a acționat cu multă prudență față de vecinul de la răsărit. Pentru rezolvarea mai rapidă a problemei Basarabiei, guvernul român a considerat că se impuneau discuții directe cu reprezentanții guvernului sovietic, mai ales că însuși regimul bolșevic, aflat în dificultate, era interesat de relații normale cu România. Deschiderea se datora ofensivei militare alb-gardiste și iminenței declanșării unui atac din partea Poloniei, cu susținerea Franței. O Românie neutră în acest context era extrem de importantă, de aici disponibilitatea la dialog. De fapt, aceasta era continuarea politicii externe începute cu Tratatul de la Brest-Litovsk: acceptarea pierderii oricăror teritorii pe durată determinată, urmând ca acestea să fie recuperate ulterior, prin presiune ideologică, diplomatică sau forță armată⁴⁵.

În acest context, premierul român l-a delegat pe N.D. Ciotori să negocieze cu reprezentanții Rusiei sovietice la 31 decembrie 1919, pregătind astfel convocarea unei conferințe româno-sovietice⁴⁶. Angajarea de discuții în asemenea împrejurări și într-un moment când Marile Puteri occidentale învingătoare în război nici nu se gândeau să recunoască statul sovietic ilustra luciditatea cercurilor conducătoare de la București, care considerau o necesitate imperioasă pentru interesele vitale ale României existența unor relații bune cu țara vecină, indiferent de regimul ei politic intern⁴⁷.

În ansamblu, politica adoptată de Marile Puteri în raport cu Rusia s-a axat pe trei considerații: 1) anihilarea bolșevismului,

---

⁴⁵ R. Carp, *op. cit.*, p. 9.

⁴⁶ C. I. Stan, A. Gaiță, *România și regimul bolșevic...*, p. 93.

⁴⁷ C. Botoran, *Tratatивele româno-sovietice din anii 1919-1920 pentru recunoașterea unirii Basarabiei*, în „Cugetul”, Chișinău, 1993, nr. 3-4, p. 27.

a cărui esență era privită ca un „pericol pentru civilizație”; 2) readucerea Rusiei în echilibrul european care, prin revoluția rusă, s-a perturbat substanțial și crearea unui organism politic capabil de a lichida obligațiile financiare și economice ale vechiului imperiu; 3) împiedicarea extinderii influenței și acțiunii germane asupra teritoriilor fostului Imperiu Rus⁴⁸.

Înainte de a se așeza la masa tratativelor, guvernul de la București și-a precizat încă o dată printr-o declarație publică poziția față de Rusia Sovietică în sensul că: „România nu se află în stare de război cu Rusia, nu va săvârși niciun act de agresiune împotriva acesteia, dar își va apăra granițele cu toate forțele sale”.

Mai mult chiar, teama că România, la insistențele Franței și Angliei, ar fi putut participa la ostilitățile împotriva Rusiei Sovietice, în timp ce se afla în război cu Polonia și cu trupele albe – teamă ce s-a dovedit cu totul neîntemeiată – a determinat guvernul sovietic să fie cooperant pentru angajarea de tratative cu guvernul de la București în vederea stabilirii de relații de bună vecinătate⁴⁹.

De aceea, partea română s-a arătat conciliantă, inițiind, la insistența puterilor aliate, care doreau ca România singură să ajungă la o înțelegere cu Rusia Sovietică, chiar unele contacte cu vecinul de la răsărit, prin convorbirile purtate la Copenhaga (Danemarca) între diplomatul român Dimitrie Ciotori și cel sovietic M. Litvinov (la 9 și 14 februarie 1920), și, mai târziu, la Londra cu reprezentanții Moscovei, L. Krasin și N. Klișko, în cadrul cărora a fost abordat un spectru larg al relațiilor bilate-

---

⁴⁸ D. Ciugureanu, *Problema rusă față de interesele europene și române*. Chișinău, 1920, p. 5; O. Țicu, *Sfatul Țării în diplomația Conferinței de Pace de la Paris (1919)*, în „Centenar Sfatul Țării: 1917-2017”, Lexicon Prim, Chișinău, 2017, p. 601.

⁴⁹ C. Botoran, *Tratatelvele româno-sovietice...*, p. 27.

rale (chestiunea Basarabiei, restituirea tezaurului, repatrierea prizonierilor români din Rusia ș.a.)⁵⁰.

După cum afirmă Al. Boldur, în cadrul tratatelor de la Copenhaga, M. Litvinov a recunoscut „dreptul Basarabiei la reunire și obligația Statului rus de a restitui tezaurul. Rămânea numai să obțină pentru aceasta o aprobare și de la Moscova”⁵¹.

Cu toate acestea, normalizarea relațiilor româno-sovietice nu s-a putut realiza. Aliații insistau asupra convocării unei conferințe internaționale, în timp ce autoritățile de la Moscova propuneau ca loc de negocieri orașul Harkov, iar alături de Rusia se avea în vedere participarea Ucrainei⁵². Rusia sovietică a fost în continuare preocupată să oprească orice posibilă agresiune armată din exterior, deoarece Armata Roșie era foarte vulnerabilă. Din acest motiv, Rusia Sovietică a pus o nouă condiție în negocierile diplomatice: condiționarea recunoașterii Unirii Basarabiei cu România de obligația neutralității României în conflictul Rusiei Sovietice cu un stat terț⁵³.

La 24 februarie 1920, ministrul de externe sovietic, Gh. Cicerin, i s-a adresat lui Al. Vaida-Voevod, președintele Consiliului de Miniștri al României, în condițiile când „operațiunile încununate cu succes ale armatelor celor două republici rusă și ucraineană făcând urgentă pentru Rusia și România” inițierea unor „tratative pentru reglementarea pe cale pașnică a relațiilor dintre cele două popoare și pentru a statornici între ele raporturi pașnice, utile și profitabile pentru ambele părți”, apreciind că „diferențele dintre cele două țări pot fi aplanate pe calea negocierilor pașnice, iar toate chestiunile teritoriale

---

⁵⁰ P. Cernovodeanu, *Basarabia...*, p. 177.

⁵¹ Al. Boldur, *Statutul internațional al Basarabiei*, Chișinău, 1938, p. 5.

⁵² C. I. Stan, A. Gaiță, *op. cit.*, p. 102.

⁵³ R. Carp, *Recunoașterea Unirii...*, p. 9.

rezolvate prin buna înțelegere”⁵⁴. El adresa „guvernului român propunerea formală de a iniția negocierile de pace și roagă să i se facă cunoscute locul și data unde reprezentanții celor două state s-ar putea întâlni”⁵⁵.

Propunerea lui Cicerin a fost discutată în ședința Consiliului de Miniștri din 26 februarie 1920. La 3 martie 1920, Al. Vaida-Voevod i-a comunicat lui Cicerin că „primește propunerea formală de a intra în negocieri de pace și de a stabili, printr-o aplanare a diferendelor, relații pașnice și raporturi avantajoase și binefăcătoare pentru ambele părți”. Vorbindu-se de raporturile româno-sovietice, în telegramă se arăta că „România dorește să stabilească în mod pașnic și să întrețină relații amicale cu toți vecinii ei pe bazele viitoarei ei dezvoltări economice și politice în spirit democratic. Față de evenimentele și de luptele din Rusia a observat și observă constant atitudinea de a se abține de la orice imixtiune în afacerile interne ale poporului vecin”. Guvernul român nu recunoștea că între cele două țări exista o stare de război, iar, în ce privește problema teritoriului dintre Prut și Nistru, se accentua faptul că ea fusese definitiv soluționată prin voința liber exprimată în 1918 de populația Basarabiei⁵⁶.

În felul acesta s-a produs un început de „dezgheț” în relațiile dintre cele două țări, dar el nu s-a concretizat printr-o înțelegere în problema recunoașterii frontierei orientale a României⁵⁷. Înlăturarea guvernului prezidat de Al. Vaida-Voevod, la 13 martie 1920, a dus la întreruperea tratativelor româno-sovietice.

⁵⁴ I. Constantin, *op. cit.*, p. 591.

⁵⁵ Ioan Scurtu et al., *Istoria Basarabiei...*, p. 90.

⁵⁶ V.F. Dobrinescu, *Bătălia diplomatică...*, p. 84.

⁵⁷ P. Cernovodeanu, *Basarabia...*, p. 177.

După ce, la insistența puterilor aliate, care doreau ca România singură să ajungă la o înțelegere cu Rusia Sovietică, guvernul român demonstrase bunăvoință și inițiase tratative cu vecinul de la răsărit, înfrângerea armatelor lui Kolceak, Denikin și a altor generali în războiul civil, ca urmare a acțiunilor separate și necoordonate în diferite zone ale Rusiei, a subminat serios ideea integrității fostului Imperiu Rus. Puterile europene au înțeles că la soluționarea problemelor litigioase trebuie să se conducă doar de raționamentele de justiție și de interesele statale proprii, tendință care s-a evidențiat și în atitudinea lor față de problema basarabeană⁵⁸.

Or, anume înfrângerea armatelor alb-gardiste în războiul civil și atingerea de către armatele bolșevice a liniei Nistrului, la 20 februarie 1920, care erau gata de o nouă intervenție împotriva României, precum și o repetată intervenție a lui Al. Vaida-Voevod – cea de la 3 martie 1920 – au determinat, în atare situație, Marile Puteri să înștiințeze guvernul român despre hotărârea de a recunoaște Unirea Basarabiei cu România, instalând, astfel, un cordon sanitar contra bolșevicilor⁵⁹.

Mai mult chiar, Consiliul Suprem și-a luat un angajament formal, de mare importanță pentru România, care, desigur, a contribuit în mare măsură la faptul că bolșevicii nu au atacat România după întreruperea tratatelor, precum au făcut-o cu polonezii: „Dacă cu toate acestea Rusia Sovietică ar ataca frontierele legitime ale României, atunci Aliații îi vor da tot sprijinul posibil”.

Obligația Aliaților era, pe lângă recunoașterea unirii Basarabiei, de cea mai mare valoare pentru România, fiindcă punea

---

⁵⁸ Gh. Cojocaru, *Recunoașterea internațională a Marii Uniri*, în „Cuge-tul”, Chișinău, 1991, nr. 4, p. 35; P. Cernovodeanu, *Basarabia...*, p. 169.

⁵⁹ Gh. Cojocaru, *op. cit.*, pp. 35-36; A. Moraru, I. Negrei, *Anul 1918. Ora astrală a neamului românesc*, Civitas, Chișinău, 1998, p. 173.

în vedere sprijinul efectiv al Marilor Puteri pentru eventuala apărare a frontierei Nistrului. Atâta timp cât țările aliate nu recunoșteau unirea Basarabiei cu România, acestea încurajau politica expansionistă a bolșevicilor la Nistru⁶⁰.

Recunoașterea finală a suveranității României asupra Basarabiei va fi condiționată de retragerea armatei române din Ungaria.

Izbucnirea războiului sovieto-polonez la 25 aprilie 1920 și tentativa guvernului de la Varșovia de a-i izgoni pe bolșevici din Ucraina, sprijinind trupele generalului Petliura au complicat din nou situația României, pe care Franța dorea insistent să o implice în acest conflict⁶¹, fapt care a condus din nou la amânarea adoptării unei decizii cu privire la recunoașterea unirii Basarabiei. Astfel, România se mai confrunta cu o altă mare provocare în raporturile cu Aliații, referitoare la recunoașterea Unirii Basarabiei. Franța preconiza o alianță româno-poloneză care să lanseze o ofensivă împotriva Rusiei Sovietice. România a avut însă o atitudine mai rezervată față de această inițiativă, deoarece generalul Denikin era în favoarea realipirii Basarabiei la Rusia⁶².

Guvernul Averescu a avut înțelepciunea politică de a nu se amesteca în acest nou și periculos război și să păstreze o desăvârșită neutralitate.

În vara anului 1920 s-au înregistrat noi încercări în direcția reglementării divergențelor sovieto-române, care nu au condus, însă, la o înțelegere, pentru că părțile nu au renunțat la punctul lor de vedere. În timp ce guvernul român condiționa încheierea păcii de recunoașterea granițelor răsăritene, guver-

⁶⁰ A se vedea: A. Moraru, I. Negrei, *op. cit.*, p. 173.

⁶¹ P. Cernovodeanu, *Basarabia...*, p. 178.

⁶² G. Micu, *Basarabia, România și geopolitica marilor puteri (1914-1947)*, Pontos, Chișinău, 2011, pp. 122-123.

nul sovietic condiționa rezolvarea celorlalte probleme de încheierea păcii⁶³.

La 20 august 1920, ministrul de externe Take Ionescu a dat asigurări comisarului Cicerin că „n-au existat niciodată în România nici o armată petliuristă, nici bande albe, nici organizații contrarevoluționare ruse. N-am permis niciodată niciun fel de recrutare în România și nici nu o vom permite. [...] Puteți fi deci sigur că nu veți fi niciodată atacați de armate sau de bande pornite de pe teritoriul nostru”. La fel, la 8 octombrie, premierul Averescu a comunicat lui Cicerin punctul de vedere al guvernului român referitor la o viitoare conferință între reprezentanții celor două țări: România a intrat în război ca aliatul Rusiei în 1916 și izbucnirea revoluției din februarie 1917 n-a afectat relațiile dintre ele: „Când puterea politică a trecut în mâinile guvernului sovietic, România a adoptat o atitudine de perfectă și absolută neutralitate față de evenimentele interne din Rusia și față de ostilitățile dintre Rusia și celelalte state limitrofe”; toate măsurile întreprinse la hotare după revenirea Basarabiei la patria-mamă au avut ca scop „să ne apere împotriva dezordinii ce s-ar fi putut produce pe teritoriul nostru sau de a ne pune în gardă contra oricărei agresiuni din afară”⁶⁴.

La 13 octombrie 1920, guvernul sovietic a propus din nou guvernului român organizarea unor negocieri directe pentru reglementarea relațiilor dintre cele două state, precizând că „interesele celor două țări pot fi satisfăcute în modul cel mai avantajos pentru cele două țări contractante, dacă nicio influență din afară nu va complica sau frâna realizarea acestei dorințe comune”⁶⁵.

---

⁶³ I. Constantin, *op. cit.*, p. 591.

⁶⁴ P. Cernovodeanu, *Basarabia...*, p. 179.

⁶⁵ Dumitru Preda (coord.), *Relații româno-sovietice. Documente*, vol I, 1917-1934, Editura Enciclopedică, București, 1999, p. 66.

De asemenea, la 20 octombrie 1920, guvernul sovietic a răspuns la nota guvernului român din 8 octombrie, arătând că „substanța juridică a relațiilor internaționale dintre Rusia și România nu poate fi tratată cu succes decât în cursul negocierilor proiectate”. Întrucât în răspunsul sovietic se vorbea despre „chestiuni litigioase” între cele două state, guvernul român a cerut guvernului sovietic, la 21 octombrie 1920, să precizeze punctele pe care le consideră litigioase. Guvernul sovietic, ca răspuns, prin telegrama din 27 octombrie, considera că între România și Rusia există o stare de război, acuzând România că și-a depășit drepturile și obligațiile de stat neutru, punând în discuție și problema „anexării” Basarabiei. Ambele puncte au fost respinse de guvernul de la București care considera – în ceea ce privește primul punct – că este contrar „realității și faptelor”, iar, în ceea ce privește Basarabia, „că această provincie, la fel de românească ca și întregul rest al Regatului și care n-a fost despărțită de România decât prin actul arbitrar de la 1812, s-a unit cu propria patria-mamă din propria ei voință exprimată prin reprezentanții săi”⁶⁶.

Deoarece România n-a primit niciun răspuns favorabil, Take Ionescu în fruntea delegației române, s-a dus să îndeplinească ultimele forme cerute de Aliați pentru a se recunoaște unirea Basarabiei⁶⁷.

Toate acțiunile întreprinse de Rusia Sovietică, precum și alte situații de diferită natură care s-au iscat pe parcursul desfășurării Conferinței, precum presiunea rușilor albi și a renegaților basarabeni, care insistau asupra organizării unui plebiscit în Basarabia, poziția distinctă a delegației SUA, speranța Aliaților în deturnarea regimului bolșevic și reveni-

⁶⁶ C. Botoran, *op. cit.*, p. 29.

⁶⁷ P. Cernovodeanu, *Basarabia...*, p. 179.

rea Rusiei în rândurile lor, șantajarea delegației române prin necesitatea de a semna Tratatul minorităților, un tratat dezavantajos pentru statul român, cerința retragerii trupelor din Ungaria ș.a., deși au creat probleme României și au condus la tergiversarea recunoașterii internaționale de către Marile Puteri a unirii Basarabiei cu statul român, n-au putut împiedica, în ultimă instanță, deznodământul firesc.

În pofida acestor circumstanțe lipsite de temeii, soluționarea chestiunii basarabene era favorizată de o serie de factori care nu puteau fi neglijați și au fost recunoscuți din start de participanții la Conferință. Pentru toți era evident faptul că Basarabia reprezintă un vechi pământ românesc, ce a aparținut principatului Moldovei până la 1812, când a fost răpită de Rusia Țaristă. În pofida politicii de rusificare și deznaționalizare acerbă a populației băștinașe, colonizare cu elemente alogene, promovată de autoritățile țariste timp de peste un secol, ținutul și-a păstrat sub toate aspectele caracterul românesc. Din punct de vedere demografic, românii basarabeni constituiau peste 66% din populația teritoriului dintre Nistru și Prut. Basarabia venise la Conferință cu tema de acasă pregătită. În vâltoarea revoluției rusești, care a condus la dezintegrarea imperiului Romanovilor, românii basarabeni au parcurs succesiv toate etapele indispensabile pentru a li se recunoaște principiile de bază ale dreptului popoarelor la autodeterminare și unirea cu România: proclamarea autonomiei în raport cu Rusia în octombrie 1917, crearea organului local de autoconducere, Sfatul Țării, în noiembrie și formarea Republicii Democratice Moldovenești cu toate atribuțiile statale, urmată de proclamarea independenței la 24 ianuarie 1918 și, culminată cu actul din 27 martie 1918. Astfel, unirea s-a realizat în baza dreptului popoarelor la autodeterminare, principii enunțate atât de

președintele american Wilson, cât și de liderul bolșevic Lenin. Acest act a fost opera Sfatului Țării, organ legislativ legitim, unicul în drept să decidă soarta Basarabiei. În consecință, la momentul desfășurării Conferinței, Unirea era *de facto* un deziderat împlinit. Mai mult decât atât, după 27 martie 1918, în provincie demarase un proces intens de integrare politică, economică, administrativă, spirituală în cadrul statului român întregit.

De asemenea, la finele primei conflagrații mondiale, România era stat național unitar constituit din teritoriile locuite dintotdeauna de români. Actele plebiscitare de unire, din martie, noiembrie și decembrie 1918, legitimau acest stat și ele reprezentau o victorie a principiului naționalităților, a dreptului la autodeterminare al poporului român⁶⁸. Toate acestea erau argumente concludente în favoarea promovării intereselor românești la Conferință în chestiunea Basarabiei.

Semnarea Tratatului din 28 octombrie 1920 a fost un succes al diplomației românești, deoarece a marcat consacrarea internațională a unirii Basarabiei cu România. Ea a obținut astfel recunoașterea din partea Marilor Puteri a dreptului istoric asupra teritoriului cuprins între Prut și Nistru. Se puna capăt stării de ambiguitate favorabilă elementelor antiromânești care au organizat în acești ani numeroase provocări și a contribuit efectiv la stabilizarea situației social-politice din ținut.

---

⁶⁸ V.F. Dobrinescu, I. Pătroiu, *Marea Unire din 1918 în documente diplomatice americane*, în „Patrimoniul”, Chișinău, 1991, nr. 4, p. 151.

REAȘEZĂRI GEOPOLITICE LA
SFÂRȘITUL PRIMULUI RĂZBOI
MONDIAL.
PRIMUL AN AL CONFERINȚEI
DE PACE DE LA PARIS ȘI SEMNELE DE
ÎNCEPUT ALE AMURGULUI
SINCRONIEI ÎN RELAȚIILE
DIPLOMATICE ROMÂNNO-ITALIENE
(1919)

Mihail Dobre¹

Abstract

After a period of foreign policy synchrony, relations between Romania and Italy were redefined in line with the new geostrategic coordinates imposed by the end of the First World War. The competition of the great powers for the domination of the Central and Eastern European area determined the Italian government to show its interest for collaboration with the authorities in Bucharest. Also, the Italian authorities supported the organization and sending to Romania of the Legion of Romanian Volunteers (former prisoners of the Austro-Hungarian army). This paper aims to analyze the evolution of Romanian-Italian bilateral relations after the end of the First World War, as well as Italy's attitude towards Romania at the Paris Peace Conference.

---

¹ Dr. Mihail Dobre este lector la Facultatea de Istorie din cadrul Universității din București și lucrează în cadrul Ministerului Afacerilor Externe, București, România.

Key words: *Romanian National Council, Vittorio Emanuele Orlando, The Romanian Legion, Carlo Fasciotti, Balkan states, strategic interests*

Sfârșitul Primului Război Mondial a schimbat fundamental modul de organizare a sistemului internațional. Statele participante la războiul mondial au urmărit materializarea sub forma prevederilor tratatelor de pace a obiectivelor pentru care își trimiseseră cetățenii pe câmpurile de luptă, dar concepția politică a liderilor Marilor Puteri, întâi de toate a conducerii SUA, era în proces de schimbare, iar sistemul internațional s-a reasezat pe viziunea acestora.

Italia și România au avut multe elemente de sincronie în timpul desfășurării Primului Război Mondial. Au fost state neutre la începutul acestuia și și-au coordonat starea de neutralitate; au intrat în război, la date diferite, dar fiecare a făcut-o pe baza unui tratat cu grupul politico-militar, Antanta, care s-a dovedit victorios în noiembrie 1918. Relativa sincronie româno-italiană s-a sfârșit odată cu intrarea în perioada post-război, întrucât se revenea la relațiile de putere din perioada antebelică. Iar Italia era unul dintre marii (și puținii) jucători ai conclavului politic de la Paris, în timp ce României îi fusese rezervat locul de putere cu interese limitate, pe care îl împărțea cu majoritatea celorlalte state care se asociaseră într-o formă sau alta cu puterile Antantei. Situația era însă mult mai complexă, întrucât aspirațiile teritoriale ale Italiei învingătoare în război s-au văzut puse în cumpănă tocmai de către aliații din Antanta, cu precădere de către președintele american W. Wilson, care promova viziunea sa reflectată în programul politic din *Cele 14 Puncte* din ianuarie 1918 și, drept urmare, favoriza formarea unui stat amplu al slavilor de sud, intrând astfel în coliziune

cu pretențiile Romei asupra litoralului Mării Adriatice. Deși membră a *Consiliului celor Patru*, Italia își vedea astfel limitată capacitatea de acțiune de deciziile celorlalți membri ai acestui principal mecanism de decizie politică din cadrul Conferinței de Pace la Paris.

Primul an de după sfârșitul războiului a fost dominat, cum era de așteptat, de transformarea sistemului internațional prin deciziile Conferinței de Pace, dar el a constituit și cadrul de manifestare a intereselor specifice statelor europene, mari și mici, în noua realitate geopolitică. Pe această bază, relațiile româno-italiene au fost marcate, pe de o parte, de afirmarea interesului Romei pentru colaborarea cu autoritățile de la București în contextul competiției Marilor Puteri ale epocii pentru dominarea spațiului central și est-european; iar pe de altă parte – și în mod deosebit – de provocările aduse de modul de organizare și de formulare a deciziei politice în cadrul Conferinței de Pace de la Paris. Cea de-a doua tendință a inclus, ca o componentă semnificativă, susținerea italiană pentru organizarea și trimiterea în România a Legiunii Române.

Lumea postbelică și interesele Italiei, alături de alte Mari Puteri, față de spațiul de apartenență geostrategică a României

Este cunoscut faptul că, la finalul războiului mondial, Italia vedea în România o țară apropiată intereselor sale. De aceea, nu este surprinzător faptul că o notă diplomatică din 13 noiembrie 1918, pregătită de cabinetul ministrului italian al afacerilor externe pentru motivarea susținerii de către Roma a Consiliului Național Român, postula ideea admiterii reprezentantului CNR la Conferința de Pace, dar fixa și parametrii de promovare, chiar în primele zile postbelice, a intereselor

specifice statului italian: „Având în vedere, pe cât posibil, antagonismul natural al intereselor dintre slavii adriatici de diferite tipuri și italieni, precum și între greci și italieni, reprezentantul român ar putea și ar trebui să fie cu atât mai binevenit pentru Italia, deoarece aceasta are totul de câștigat din a nu lăsa exclusiv în seama Franței patronarea intereselor României; este, de asemenea, de notat că dintre națiunile aliate, numai România, a doua după Italia, are totul de câștigat din destrămarea Austriei, fără a avea obiective care, de aproape sau de departe, să poată să lase să se întrevadă o posibilă vătămare a intereselor italiene, în măsura în care există avantajul comun al slăbirii mai mari a inamicului comun”².

Atenția liderilor politici italieni față de România viza în fapt interesele de profunzime ale Romei față de spațiul Europei Centrale și al Balcanilor, care cunoștea o transformare politico-teritorială excepțională în acea perioadă. Italia nu era însă singura mare putere interesată de acest spațiu. În luna februarie 1919, un studiu elaborat în cadrul armatei italiene cu privire la oportunitățile de cooperare existente în România, aducea în atenție faptul că „autoritățile franceze desfășoară acolo o campanie activă de penetrare politică și economică și încearcă, de asemenea, să împiedice influența noastră morală și materială, favorizând răspândirea de inexactități pe seama noastră și asumând un aer de superioritate față de noi”. Studiul insista asupra „daunelor pentru interesele și prestigiul italian care rezultă din modul de acțiune al francezilor. Nu pare că această acțiune franceză este contrabalansată de o activitate italiană corespunzătoare, într-o țară de care ne leagă tradiții prețioase care ar putea – după părerea mea – să se traducă în

---

² *I Documenti Diplomatici Italiani* (în continuare: DDI), seria a șasea: 1918-1922, vol. I, Roma, 1955, doc. 145 (Notă de cabinet din 13 noiembrie 1918), p. 75.

coeficienți culturali și economici de prim ordin, apți să faciliteze expansiunea noastră în Balcani”³. Situația era foarte preocupantă pentru Roma, în condițiile în care rapoartele diplomatice italiene semnalau, în martie 1919, interesul Bucureștiului de a achiziționa din Italia sau chiar din SUA echipamente pentru efectivele militare care trebuiau mobilizate în contextul situației dificile din Transilvania și din Basarabia, dar intenția părții române ar fi stârnit opoziția generalului francez H.M. Berthelot, care ar fi amenințat că pleacă din România „dacă se fac achiziții din afara Franței”⁴.

În lunile următoare, autoritățile italiene erau informate că „Franța desfășoară o muncă foarte activă de realizare, sub patronajul său, a unei alianțe strânse între Cehia, Polonia și România”, întemeiată pe faptul că „armatele acestor trei state sunt de acum în mâinile exclusive ale Franței. Generalul Pellé este șeful de Stat Major al armatei cehoslovace, gen. Henrys este al armatei poloneze, iar gen. Berthelot este al aceleia române. Celelalte cadre și instructori ai celor trei armate sunt francezi”⁵.

Aceste constatări ale diplomației italiene veneau pe fondul conștientizării de către factorii săi de decizie a necesității ca țara lor să aibă acces la resursele materiale esențiale pentru afirmarea statutului său postbelic. În acest sens, era decisivă asigurarea combustibililor minerali atât de necesari pentru dezvoltarea capacității industriale specifice unei Mari Puteri. De aceea, șeful Statului Major al Marinei, amiralul Thaon de

---

³ *Ibidem*, seria a șasea: 1918-1922, vol. II, Roma, 1980, doc. 524 (raportul nr. 225 din 26 februarie 1919, de la comandantul forței aliate de ocupație din Fiume, Grazioli, către comandantul Armatei a Treia), pp. 363-365.

⁴ *Ibidem*, vol. II, doc. 666 (telegramă nr. 1002/99 din 5 martie 1919, Fasciotti pentru Sonnino), p. 485.

⁵ *Ibidem*, seria a șasea: 1918-1922, vol. III, Roma, 2008, doc. 496 de la misiunea militară în Polonia (scrisoarea nr. 164 din 14 mai 1919, gen. G. Romei Longhena pentru gen. Ugo Cavallero), pp. 516-517.

Revel, se adresa, la 4 aprilie 1919, prim-ministrului Vittorio Emanuele Orlando cu semnalarea oportunității ca „Italia să își asigure deținerea și utilizarea directă a unor mine de cărbune și a unor surse de hidrocarburi, la care să poată ajunge cu siguranță în mod independent de orice implicare străină”, exemplele date fiind minele din Venezuela, din Asia Mică, din zona Caucazului, dar și din România, care, aprecia de Revel, „este foarte bogată în hidrocarburi”. Argumentarea utilizată de amiralul italian în vederea susținerii unei asemenea variante de acțiune se referea la faptul că „o Italie industrială ar constitui un concurent în plus în cursa pentru cucerirea piețelor mondiale, care în mod sigur nu ar fi bine văzut de marile țări exportatoare de produse manufacturate, iar acestea, în mod logic, ar încerca, în pofida aparențelor, să facă dificilă și costisitoare aprovizionarea cu combustibili indispensabili industriei noastre”⁶.

Așa se explică de ce diplomația italiană a acordat atenție consistentă cooperării comerciale, inclusiv în domeniul petrolului. Spre exemplu, însărcinatul cu afaceri de la București, Giacinto Auriti, raporta, în luna mai 1919, despre întâlnirea unui funcționar economic italian cu Constantin Băicoianu, director la Banca Națională a României, în cursul căreia au fost amintite ofertele de creditare făcute părții române de SUA, Franța și Marea Britanie, fapt care l-ar fi determinat pe diplomatul italian să solicite sprijinul guvernului său pentru susținerea comerțului cu România, cu atenție pentru eventuale exporturi de petrol către Italia⁷.

De aceea, nu este de mirare că problema oportunităților de penetrare pe piața românească a ajuns să facă obiectul unei

---

⁶ *Ibidem*, vol. III, doc. 117 (nota nr. 708 din 4 aprilie 1919, Thaon di Revel pentru V.E. Orlando), pp. 127-128.

⁷ *Ibidem*, vol. III, doc. 561 (telegrama nr. 212 din 21 mai 1919, Auriti pentru Ministerul Afacerilor Externe Roma), p. 576.

informări speciale din 13 august 1919 a ministrului de externe T. Tittoni (care i-a succedat lui S. Sonnino la conducerea diplomației italiene) către prim-ministrul Francesco Saverio Nitti (care l-a înlocuit pe V.E. Orlando în luna iunie 1919)⁸. Tittoni arăta că, într-o lungă conversație cu delegații români la Conferința de Pace, Al. Vaida-Voevod și N. Mișu, după ce le-a spus că „România nu ar trebui să se preteze la încercări de a-și proteja petrolul și, în orice caz, ar trebui să rezerve o cotă corectă pentru Italia, mi-au spus că ar fi telegrafiat lui Brătianu și că erau siguri că acesta ar fi avut în atenție așteptările italiene. Au adăugat însă că nu trebuie să pierdem timpul și că, așa cum britanicii, canadienii și americanii au trimis misiuni speciale la București, așa și noi ar fi trebuit să-i trimitem imediat pe reprezentanții noștri. Între timp, i-am telegrafiat ministrului nostru de la București pentru a-l interesa pe Brătianu”. Nitti a aprobat deplasarea la București a amiralului Mario Grassi, pentru a trata și problema unor concesiuni române către Italia. Este interesant că, într-o scrisoare transmisă de Nitti lui Tittoni la 12 septembrie 1919, șeful guvernului de la Roma afirmă că Ionel Brătianu i-ar fi replicat lui Grassi că „pentru a da petrol către Italia trebuie să aibă acordul SUA”⁹.

Relația diplomatică româno-italiană și problema Legiunii Române din Italia

Toate aceste pertractări italiene pe piața românească aveau loc în contextul menținerii atenției conducerii de la Roma față de aspirațiile politice și naționale ale României. Așa se explică

---

⁸ *Ibidem*, seria a șasea: 1918-1922, vol. IV, Roma, 2017, doc. 246 (telegrama nr. 4431/5318 din 13 august 1919, Tittoni pentru Nitti), pp. 204-205.

⁹ *Ibidem*, vol. IV, doc. 393 (telegrama nr. 4863 din 12 septembrie 1919, Nitti pentru Tittoni), pp. 301-302.

susținerea de către Roma a constituirii pe sol italian a Legiunii Române, alcătuită din foști combatanți români din armata austro-ungară. După cum este cunoscut, la 5 iulie 1918, primul-ministrul italian V.E. Orlando a acceptat constituirea Legiunii Române, iar, la 15 octombrie 1918, guvernul italian a emis decretul oficial de înființare a Legiunii Române, comandant fiind numit generalul Luciano Ferigo, fost atașat militar al Italiei la București în perioada intrării României în războiul mondial¹⁰. Factorii de decizie de la Roma au înțeles bine rolul atribuit Legiunii de către liderii politici români atunci când, la 3/16 noiembrie 1918, Ministerul de Externe român, aflat încă la Iași, se adresa Legației Italiei cu solicitarea ca Legiunea Română să nu fie licențiată, ca urmare a încetării operațiunilor militare, fiind preferabil ca ea să fie pusă la dispoziția Consiliului Național al Românilor din Transilvania¹¹. Mai explicit, la aceeași dată, ministrul României la Roma, Alexandru Em. Lahovary, primea de la președintele CNR, Take Ionescu (prin intermediul Legației de la Paris), solicitarea de a cere guvernului italian „să accelereze recrutarea, să trimită pe acești soldați în Transilvania pentru a fi acolo armata de ocupație a teritoriilor române din Ungaria”¹².

Până în luna februarie 1919 au fost înființate trei regimente – cărora le-au fost date numele conducătorilor marii răscoale din 1784, Horia, Cloșca și Crișan –, iar, încă de la începutul pri-

---

¹⁰ Circulara nr. 22630-G din 15 octombrie 1918, emisă de Ministerul de război al Italiei, sub semnătura ministrului Vittorio Zupelli, în *Arhiva Ministerului Afacerilor Externe* (în continuare: AMAE), fond Legații, Roma, vol. 43, document neînregistrat.

¹¹ *Ibidem*, fond 71/1914, E2, partea 1, volum 87, dosar 118, fila 283, telegrama nr. 8814 din 3 noiembrie 1918 (semnătură indescifrabilă).

¹² *Ibidem*, fond Legații, Roma, vol. 43, telegrama (document olograf) de la Paris, nr. 2229 din 3/16 noiembrie 1918, semnată de însărcinatul cu afaceri Cretzianu în numele lui Take Ionescu, președinte al Comitetului Național al Unității Române.

mului an de pace, s-au făcut eforturi stăruitoare ca aceste regimente să fie trimise în România. Primele două regimente au ajuns în România pe ruta Taranto–Constanța în luna februarie 1919, în condițiile unei implicări substanțiale a autorităților militare ale Italiei. Dat fiind faptul că, nu mult timp după aceea, autoritățile de la București și-au modificat poziția în această problemă și au decis demobilizarea Legiunii Române, efectivele rămase în Italia au fost organizate în batalioane de marș, iar, până în luna noiembrie a aceluiași an, acestea au ajuns pe sol românesc¹³. Partea italiană a reacționat încă de la început prompt și în deplină solidaritate cu guvernul român¹⁴.

Este însă interesant că Legația României la Roma a acordat o atenție specială efectelor politice și de imagine care erau asociate procesului de primire a Legiunii în România, mai ales în condițiile în care transporturile militare române erau însoțite de ofițeri italieni. Foarte precaut, ministrul României la Roma, Alexandru Em. Lahovary, a avertizat, încă de la transportarea primului regiment, asupra riscului ca insistența ministrului italian în România, Carlo Fasciotti, și a atașatului militar, generalul Peano, ca ofițerii italieni să revină imediat în țara natală să fie percepută în Italia ca o lipsă de respect față de eforturile făcute de Roma pentru formarea și deplasarea în România a acestei unități militare române¹⁵. Lahovary a susținut ca ofițerilor italieni să li se ofere posibilitatea să parti-

---

¹³ Vezi Dumitru Zaharia (ed.), *Legiunea română din Italia – documente italiene*, Editura militară, București, 2019.

¹⁴ Ministrul italian la București, baronul Carlo Fasciotti informa la începutul anului 1919 pe șeful interimar al guvernului român, Mihail Pherekyde că „guvernul regal a luat deja măsurile necesare pentru trimiterea în România a Legiunii române care s-a format în Italia”. Cf. AMAE, fond 71/1914, E2, partea 1, volum 89, dosar 118, fila 295, scrisoarea nr. 80 din 12/25 ianuarie 1919.

¹⁵ *Ibidem*, fond Legații, Roma, vol. 44, telegrama 248 din 22 februarie 1919 (document olograf).

cipe la prezentarea festivă la București a efectivelor Legiunii și, totodată, să li se acorde unele distincții onorifice, ca semn de mulțumire pentru serviciul făcut. Diplomatul român amintea, în acest sens, că, în Italia, membrii Legiunii „au făcut obiectul unor onoruri excepționale, fiind trecuți în revistă de ministrul de război”¹⁶. Reacția din țară nu s-a lăsat așteptată, astfel încât șeful interimar al guvernului român, Mihail Pherekyde, îl informa pe Lahovary că militarii italieni care au însoțit primul regiment au fost primiți și sărbătoriți la București, au participat la un dineu oferit de regele Ferdinand și li s-au oferit decorații, această procedură fiind avută în vedere pentru a fi efectuată și în cazul celorlalte transporturi de trupe¹⁷. Efectul comportamentului autorităților române s-a simțit imediat în atitudinea guvernului italian, iar, conform lui Lahovary, ministrul de război, generalul Enrico Caviglia, și-ar fi manifestat, în acest context, angajamentul de a accelera trimiterea în țară a celorlalte componente ale Legiunii.

Conferința de Pace de la Paris și apariția fisurilor în înțelegerea româno-italiană

Atenția părții italiene față de așteptările și obiectivele guvernului român s-a manifestat și în contextul cooperării dintre cele două state cu prilejul demersurilor diplomatice multilaterale de convenire a tratatelor de pace care au fost adoptate de conclavul diplomatic de la Paris din 1919-1920. Un element stimulat în acest sens era dat de faptul că ambele state erau în principal interesate de tratatele de pace care trebuiau să regleze moștenirea fostei monarhii austro-ungare.

¹⁶ *Ibidem*, telegrama 265 din februarie 1919 (document olograf).

¹⁷ *Ibidem*, telegrama nr. 2390, Pherekyde pentru Lahovary, înregistrată la Roma cu nr. 364 din 12 martie 1919 (document olograf).

Cu toate acestea, marea putere Italia a avut o capacitate limitată de a susține aspirațiile micului regat român, în condițiile în care interesul Romei a fost centrat pe reflectarea în conținutul tratatelor de pace a obiectivelor de război ale statului italian. Guvernul de la Roma a întâmpinat dificultăți din partea aliaților săi, iar lucrările memorialistice lăsate de principalii artizani italieni ai tratatelor de pace reprezintă mărturia dificultăților cu care s-a confruntat Roma la conferința păcii în anul 1919¹⁸. Liderii politici italieni, aflați în fața unui foarte ridicat orizont de așteptare al opiniei publice din țara lor ca urmare a privațiunilor și pierderilor provocate de participarea la război, au susținut constant nevoia ca, în textul tratatelor, să fie traduse angajamentele teritoriale și strategice pe care aliații lor le înscriseră în tratatul de la Londra din aprilie 1915. În plus, Roma a introdus în rândul obiectivelor sale și preluarea orașului Fiume de pe coasta dalmată, problemă care nu figura printre concesiile făcute Italiei în tratatul de la Londra¹⁹. În acest punct, Italia a ajuns în coliziune cu noul regat sârbo-croato-sloven și, mai grav, cu SUA, care se bucurau de susținerea Franței și Marii Britanii. Roma se trezea astfel în

---

¹⁸ Am în vedere cu precădere lucrările scrise Vittorio Emanuele Orlando (*Memorie (1915-1919)*, a cura di Rodolfo Mosca, Rizzoli, Milano, 1960), Antonio Salandra (*I retroscena di Versailles*, Milano, 1971), Silvio Crespi (*Alla difesa d'Italia in guerra e a Versailles (Diario 1917-1919)*, Mondadori, Milano, 1937), Luigi Aldrovandi Marescotti (*Guerra diplomatica. Ricordi e frammenti di diario (1914-1919)*, Mondadori, Milano, 1936), după cum și volumele de corespondență ale lui Sidney Sonnino (*Diario 1916-1922*, volume terzo, Editori Laterza, Bari, 1972, și *Carteggio 1916-1922*, Editori Laterza, Bari, 1975). Lucrarea lui Aldrovandi are meritul de a reda la detaliu discuțiile cu participarea Italiei din *Consiliul celor Patru*.

¹⁹ Cf. notei atașate articolului 5 din Tratatul de la Londra, portul Fiume urma să facă parte dintr-un stat neutru sub conducere sud-slavă, vezi DDI, seria a cincea: 1914-1918, volumul III, Roma, 1985, doc. 470, p. 371.

situația neașteptată de a-l găsi printre adversarii tratatului de la Londra pe președintele american W. Wilson și, mai ales, de a-și vedea propriile obiective ca fiind percepute drept o expresie a raportului dintre „noua ordine” exemplificată de ideile lui Wilson (*Cele 14 Puncte*)²⁰, și „vechea ordine”, întruchipată de clauzele teritoriale ale tratatului din 1915 și de pretențiile suplimentare ale Romei²¹. Era deci pentru Italia o miză uriașă în modul în care se reflectau obiectivele sale strategice în tratatul de pace cu Austria, iar, din această perspectivă, atenția Romei era concentrată pe frontiera terestră și maritimă cu noul stat sârbo-croato-sloven²².

Deși era parte a *Consiliului celor Patru*, adică a cercului foarte select al puterilor decidente, Italia nu a avut capacitatea de a-i influența pe marii săi aliați și a fost martora abordării propriilor sale probleme în intervalul 19-24 aprilie 1919, dar fără ca Romei să i se ofere ceea ce dorea. Mai mult, după ce, la 23 aprilie 1919, Wilson a publicat un manifest prin care a respins *de facto* pretențiile Romei asupra portului Fiume, partea italiană a reacționat cu dramatism²³. Astfel, în fața refuzului Alianților de a susține ceea ce guvernul de la Roma considera

---

²⁰ Punctul 9 din *Cele 14 Puncte* nu era foarte încurajator pentru obiectivele urmărite de Italia: „O reglementare a frontierei italiene va trebui să fie efectuată de-a lungul liniilor naționalităților clar recognoscibile”. Vezi *Papers relating to the Foreign relations of the United States. 1918*. Supplement 1, *The World War*, Volume I, p. 15.

²¹ René Albrecht-Carrié, *New light on Italian Problems in 1919*, în „The Journal of Modern History”, Vol. 13, No. 4, December 1941, p. 493 și urm. Robert Gerwarth, *The Vanquished. Why the First World War Failed to End, 1917-1923*, Penguin Books, 2017, pp. 223-224.

²² René Albrecht-Carrié, *op.cit.*, pp. 493-494.

²³ Vezi în acest sens, DDI, vol. III, doc. 280 (telegramă FN din 23 aprilie 1919, V.E. Orlando pentru Gaspare Colosimo), pp. 294-296. Telegrama include și textul mesajului lui Wilson.

drept esențial pentru interesele Italiei, principalii doi delegați ai săi – prim-ministrul Orlando și ministrul de externe Sonnino – au decis să se retragă de la sediul conferinței pentru a reveni la Roma în vederea confirmării sprijinului parlamentar pentru mandatul lor²⁴. Deși parlamentul a reconfirmat mandatul delegației italiene la Conferința de Pace, situația Italiei la Paris nu s-a schimbat, în condițiile în care SUA, Franța și Marea Britanie au continuat să ia decizii în absența aliatului lor și să facă pași decisivi către finalizarea tratatelor cu Germania și Austria. Se contura atunci constatarea că reglementarea de pace de la Versailles „a fost un produs franco-britanico-american”²⁵. De aceea, când Orlando și Sonnino au revenit în grabă la Paris, la 6 mai 1919, poziția lor era considerabil slăbită în raport cu aliații lor²⁶. Orlando avea, de altfel, să îi mărturisească mai târziu lui Ionel Brătianu – la rândul lui nemulțumit de comportamentul Marilor Puteri – că „aceasta nu este o conferință, ci un arbitru care decide tot” și că „Italia este la fel de maltrată ca și România” la forumul păcii²⁷.

În ceea ce privește poziția Italiei față de revendicările teritoriale ale României în perioada de început a Conferinței de Pace de la Paris²⁸, este lesne de înțeles că ea a fost depen-

---

²⁴ Pentru perioada absenței de la Paris a celor doi lideri ai delegației italiene, singura sursă memorialistică serioasă rămân memoriile mai sus citate ale lui Silvio Crespi, acesta primind sarcina conducerii delegației italiene în intervalul 24 aprilie–6 mai 1919.

²⁵ Cl. David Stevenson, *1914-1918. The History of the First World War*, Penguin Books, 2012, pp. 511-512.

²⁶ René Albrecht-Carrié, *op.cit.*, pp. 495-497.

²⁷ AMAE, fond 71/1914, E2 – partea 1, vol. 180, dosar 222, Pacea generală, ff. 199-200, Raportul întrevederii lui Orlando cu Brătianu, 7 iunie 1919.

²⁸ Un punct de vedere documentat cu privire la raportarea italiană la interesele specifice României în primul an al Conferinței de pace, la Giuliano

dentă de modul în care, în cadrul Conferinței, erau abordate problemele de interes direct pentru Roma. De altfel, într-o telegramă transmisă Legației italiene de la București la 3 martie 1919, ministrul de externe de atunci, S. Sonnino, prezenta foarte concret modul în care Roma susținuse obiectivele Bucureștiului:

- pentru granițele răsăritene, Italia susținea anexarea completă a Basarabiei, iar pentru Dobrogea susținea tratatul din 1913 „recunoscând, totodată, că, din motive etnice, promovate de alte delegații, bulgarilor li s-ar putea acorda o corecție parțială la sud de linia Silistra-Mangalia”;

- pentru granițele occidentale, Italia recunoștea deplina validitate a tratatului de alianță din 1916, dar, „în fața opoziției puternice a delegațiilor franceză, engleză și americană, primele două animate de conceptul de a favoriza slavii cu orice preț, iar cea din urmă, de o apreciere minuțioasă a situației etnice, delegația italiană a trebuit să se replieze din acea primă atitudine, care ar fi lăsat-o într-o izolare prejudiciabilă pentru ea în chestiuni mai vitale. Cu toate acestea, delegația italiană, deși a aderat la modificările restrictive ale liniei din tratatul din 1916, a inclus în procesul verbal faptul că ea consideră că această soluție nu este bună”.

În ceea ce privește Banatul, nereușind ca acesta să fie atribuit în întregime României, delegația italiană a susținut împărțirea între Serbia și Ungaria a regiunii rămase în afara statului român (pentru ca aceasta să nu revină în întregime statului iugoslav).

Sonnino a adăugat că delegația italiană a inițiat propunerea, pe care celelalte trei delegații din *Consiliul celor Patru* au

---

Caroli, *La Romania nella politica estera italiana 1919-1965. Luci e ombre di un'amicizia storica*, Edizioni Nagard, Milano, 2009, pp. 17-69. La fel la Francesco Guida, *Romania*, Edizioni Unicopli, Milano, 2005.

combătut-o puternic, ca României să i se atribuie colțul unui sat rutean între Carpați și Tisa de Sus, cu scopul de a se asigura comunicarea directă între Transilvania și Polonia pentru calea ferată Jablonitza²⁹.

Pe această bază, prima jumătate a anului 1919 a fost marcată de atenția părții italiene față de obiectivele urmărite de România la Conferința de Pace. Însuși regele Ferdinand, într-o întrevedere cu baronul Carlo Fasciotti, cu puțin timp înainte de încheierea lungii misiuni diplomatice a acestuia în țara noastră (29 martie 1919), își exprima recunoștința pentru faptul că „Italia a susținut întotdeauna România în toate problemele internaționale”³⁰. Văzută însă din perspectiva șefului guvernului român, Ionel Brătianu, situația nu era atât de limpede, el neezitând să reproșeze faptul că Roma nu a făcut îndeajuns de mult pentru susținerea partenerului său. Un punct important era modul în care se poziționase Italia față de proiectul tratatului de pace cu Austria, care cuprindea pentru România clauze cu privire la minorități pe care Brătianu le considera drept inacceptabile. De aceea, el a reproșat Italiei că a avut „o atitudine indiferentă în această problemă”, care făcea ca România „să nu mai fie o putere cu interese limitate, ci o putere cu suveranitate limitată”³¹.

Schimbarea guvernului italian în contextul semnării tratatului de pace cu Germania, a adus un nou prim-ministru, Francesco Saverio Nitti, și un nou ministru de externe, Tommaso Tittoni, care au introdus accente noi în abordarea delegației

---

²⁹ DDI, vol. II, doc. 618 (telegramă nr. 205 din 3 martie 1919, Sonnino pentru Fasciotti), pp. 447-448.

³⁰ *Ibidem*, vol. III, doc. 8 (telegramă nr. 756/33 din 24 martie 1919, Fasciotti pentru Sonnino), p. 8.

³¹ *Ibidem*, vol. III, doc. 711 (telegramă nr. 1625/229 din 5 iunie 1919, Bonin Longare pentru Sonnino), pp. 713-714.

italiene la Conferința de Pace. Nitti însuși, după semnarea tratatului de la Saint-Germain cu Austria – care nu corespundea așteptărilor italiene –, avea să îi comunice lui Tittoni că nu sunt decât două căi de a reacționa la problema semnării tratatului: „Prima este să nu acceptăm acordul și să aducem țara la foamete și la ruină internă cu toate previzibilele consecințe bolșevice. Nu știu în astfel de condiții care guvern ar putea să asigure mai mult ordinea publică. A doua este să semnăm fără să protestăm. Protestul trebuie să fie în noi și în jertfa noastră”. Nitti adăuga o altă convingere fermă cu privire la starea raporturilor internaționale de la acea dată: „un lucru nu va trebui să facem, iar acesta este să menținem Italia într-o aparentă stare de război și în conflict cu Statele Unite. Colapsul intern ar urma unei asemenea situații, care din cauza dificultăților alimentare și economice ar deveni bolșevică într-un timp scurt. Toată lumea se află acum sub controlul SUA”³².

Cu o asemenea viziune de politică externă, Nitti a revizuit modul în care statul italian își promova interesele în relație cu spațiul geografic în care se găsea România. Ceea ce Roma făcuse până atunci în sensul promovării unei apropieri între România, Bulgaria și Ungaria, cu sensul clar al unei cooperări în detrimentul noului stat iugoslav, a fost în esență repudiat de Nitti. El îi scria ministrului de externe Tittoni, la 6 septembrie 1919, că este necesar ca „guvernele statelor balcanice și acelea ale națiunilor rezultate din destrămarea Imperiului Austro-Ungar să înțeleagă de acum că noi nu vrem să îi urmăm într-o politică de intrigi, rivalități și conflicte perpetue: mai ales, noi nu trebuie să apărem drept instigatorii și inspiratorii unei coaliții anti-iugoslave care să își întindă rețeaua de influență de la Marea Neagră la Marea Adriatică. Aceasta ar fi – conchidea

³² *Ibidem*, vol. IV, doc. 393 citat mai sus.

Nitti – o politică de război, în timp ce Italia vrea și trebuie să urmeze o politică de pace”. Nitti aproba deplin, în acel context, acțiunile lui Tittoni în favoarea României și exprima speranța că „în viitor și relațiile noastre cu Ungaria se vor restabili în mod fericit”³³.

Ceea ce a urmat a fost o atitudine tot mai timidă a Italiei în cadrul Conferinței de Pace, exact atunci când relațiile României cu forul de la Paris ajungeau la punctul de maximă tensiune, ca urmare a deciziei guvernului român de a nu semna, la 10 septembrie 1919, tratatul de pace cu Austria, cu consecința demisiei premierului român, Ionel Brătianu. Situația era tensionată în mod suplimentar de reacția foarte negativă a SUA, dar și a Marii Britanii și a Franței, la ecourile privind consecințele prezenței militare a României la Budapesta (partea română fiind acuzată de abuzuri, rechiziții forțate și jafuri), ceea ce se traducea prin trimiterea de către *Consiliul celor Patru* – adică și cu concursul Italiei – a unui lung șir de note cu caracter agresiv adresate guvernului român, căruia i se cerea să pună capăt măsurilor care conduceau la asemenea situații în capitala Ungariei³⁴.

Punctul culminant a fost atins la 15 noiembrie 1919, când *Consiliul celor Patru* a adresat un adevărat ultimatum guvernului român, prin care Marile Puteri ale epocii nu se limitau la formularea către, totuși, aliatul lor a unor cereri concrete în problema ocupării Budapestei și, respectiv, a semnării tratatului de pace cu Austria, ci, mai grav, ele introduceau și amenințarea cu ruperea relațiilor diplomatice în cazul în care statul român nu se conforma acelor cereri. Documentele di-

---

³³ *Ibidem*, vol. IV, doc. 359 (telegrama nr. 4769 din 6 septembrie 1919, Nitti pentru Tittoni), p. 282.

³⁴ Vezi în acest sens AMAE, fond 71/1914, E2 – partea 1, vol. 182, dosar 224, Pacea generală, ff. 113-136.

plomatice ale epocii atestă încercările reprezentanților italieni de a tempera zelul belicos al partenerilor din *Consiliul celor Patru*, ministrul de externe Tittoni transmițând secretarului general al MAE italian, G. De Martino, că „nu putem să refuzăm aderarea la nota propusă pentru România. Totuși, putem să refuzăm să subscriem la expresii de violență și la amenințări. Va trebui să se acționeze energic pentru ca forma acelei note să fie cât mai temperată posibil”³⁵. Indiferent, însă, de forma pe care a îmbrăcat-o nota colectivă a Marilor Puteri, ea a rămas ceea ce s-a vrut să fie: adică un ultimatum. Acest fapt a făcut ca ea să fie receptată la București exact drept ceea ce era. Cel mai expresiv în redarea reacției părții române a fost tot Ionel Brătianu, deși acesta nu mai era la acea dată șef al guvernului de la București. Potrivit noului ministru italian în România, Martin Franklin, liderul politic român nu a făcut economie în a-și exprima nemulțumirea față de subscrierea de către Italia a notei colective în cauză. În mod explicit, Brătianu a apreciat că „este deci guvernul italian acela care vrea să rupă relațiile cu România. În același mod, mâine, Italia va putea să-și trimită armata împotriva României”³⁶. Critic față de comportamentul aliatului italian, așa cum fusese și în perioada războiului, Brătianu sancționa drastic apariția primelor forme clare de manifestare a amurgului sincroniei în relațiile diplomatice româno-italiene³⁷.

³⁵ DDI, vol. IV, doc. 762 (telegrama nr. 394 din 13 noiembrie 1919, Tittoni pentru De Martino), p. 536.

³⁶ *Ibidem*, vol. IV, doc. 787 (telegrama nr. 3756/164 din 23 noiembrie 1919, Martin Franklin pentru Tittoni), pp. 553-554.

³⁷ Este surprinzător că baza documentară consistentă cu privire la relațiile româno-italiene în anul 1919 nu s-a aflat în atenția singurei lucrări monografice dedicate relațiilor diplomatice dintre cele două țări în perioada interbelică (Lilian Zamfiroiu, *Relații diplomatice româno-italiene în perioada interbelică 1918-1940*, Editura Tritonic, București, 2011).

Concluzii

Toate aceste elemente arată că era inevitabil ca în relația româno-italiană să nu intervină modificări, ca urmare a încheierii Primului Război Mondial. Erau evidente diferențe de poziții și interese între cele două părți, dincolo de o dorință explicabilă de a construi viitorul comun pe baza a ceea ce se făcuse în timpul războiului. Erau și diferențe notabile de abordări în spectrul politic al fiecărei părți. Se cuvine însă remarcat că, printre ultimele elemente de sincronie în modul în care România și Italia și-au promovat interesele în raport cu marile puteri decidente ale epocii, s-a evidențiat și gestul de frondă realizat prin retragerea de la dezbaterile din forul mondial al păcii la care au recurs două figuri emblematice ale succesului celor două părți în războiul mondial: Ionel Brătianu și, respectiv, Vittorio Emanuele Orlando.

Sincronia nu a mai putut, deci, continua. Ea a devenit istorie după ce la Roma a început, în luna octombrie 1922, lunga guvernare a lui Benito Mussolini, care a preluat ca stindard formula utilizată de poetul Gabriele D'Annunzio pentru definirea rezultatului participării Italiei la Primul Război Mondial, anume „*victoria mutilată*”. Între o țară, Italia, care contesta reglementările de pace de la finalul războiului pe care îl câștigase și care obținuse, în esență, satisfacerea prevederilor Tratatului de la Londra din 1915³⁸, și o altă țară, România, care miza totul pe respectarea reglementărilor de pace în calitate de fundament al realizării idealului de unitate națională, nu mai putea fi vorba de sincronie în politica externă.

---

³⁸ În istoriografie se apreciază că discuția aprinsă cu privire la portul Fiume a umbrit câștigurile reale ale Italiei prin încheierea tratatelor de pace, în sensul completării unificării naționale și consolidării securității sale. Vezi în acest sens David Stevenson, *op.cit.*, p. 511.

INDICE DE NUME

A

Aaronsohn, Aaron 5, 27, 28, 29, 30,
31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 40,
41, 45, 46
Aaronsohn, Alexander 32, 38, 39
Aaronsohn, Rivkah 32, 33
Alexandra Fyodorovna, împărăteasă
a Rusiei 63
Alexandru I, rege al Iugoslaviei (*Alexander I, King of Yugoslavia*)
180, 192
Allenby, Edmund 28, 46
Antonescu, Ion 284, 292
Antonescu, Victor 75, 280
Argetoianu, Constantin 285
Asquith, Herbert Henry 35
Aurel, D. 275
Auriti, Giacinto 336
Averescu, Alexandru 75, 234, 236,
326, 327

B

Badoglio, Pietro 224
Băicoianu, Constantin 336
Bălan, Nicolae 284
Beneš, Edvard 118, 120
Ben-Gurion, David 31
Ben-Zvi, Yitzhak 31
Berthelot, Henri Mathias 163, 166,
169, 170, 171, 172, 184, 186,

189, 271, 272, 277, 279, 280,
281, 282, 283, 284, 285, 286,
287, 288, 291, 292, 293, 295,
297, 298, 335

Bethlen, István 205

Betrix, colonel 256

Böhm, Vilmos 247

Boldur, Alexandru 323

Bonsal, Stephen 102

Boris al III-lea, țar al Bulgariei 166

Bošković, Mata 135

Brandeis, Louis 115

Brătianu, Ion I.C. 56, 57, 67, 68, 70,
71, 101, 102, 103, 106, 110, 118,
119, 120, 121, 124, 125, 126,
128, 129, 130, 179, 185, 187,
188, 190, 191, 270, 276, 280,
287, 294, 337, 343, 345, 347,
348, 349

Bullitt, William 266

C

Cadorna, Luigi 294

Carol al IV-lea, împărat al Austriei,
rege al Ungariei (*Karl IV, Emperor of Austria, King of Hungary*) 244

Carol II, principe al României 78

Caviglia, Enrico 340

Ceikovski, N.V. 71

- Charpy, Charles Antoine 293
 Chrétien, Paul, General 50, 165, 166, 220
 Churchill, Winston 266, 278
 Cicerin, Gheorghe (*Chicherin, Georgy*) 85, 238, 273, 309, 311, 323, 324, 327
 Ciotori, Dimitrie N. 321, 322
 Ciuntu, Edmond 92, 93
 Clagett, Brice 213
 Clemenceau, Georges 53, 71, 72, 113, 115, 119, 121, 124, 125, 129, 167, 169, 170, 171, 174, 175, 197, 280, 286, 287, 288, 293, 295, 298
 Cloșca 338
 Coandă, Constantin 53, 127, 221, 223, 269, 270, 293, 294, 295
 Colban, Eric 128
 Cretzianu, Alexandru 93, 94, 95, 96, 97, 338
 Crișan 338
 Cristescu, Constantin 280
 Cristescu, Gheorghe 230
 Curzon, George 72, 102
- D**
 D'Anselme, Philippe Henri Joseph 172, 173, 174, 281
 Davidescu, Gheorghe 98, 99
 Davidescu, Josef 39
 Davidoglu, Cleante 307
 De Lobit, Paul 256
 De Martino, G. 348
 De Martonne, Emmanuel 163, 169, 176
 De Revel, Thaon 336
 De Rothschild, Edmund 30
 Deedes, Windham 38
 Denikin, Anton Ivanovici 72, 170, 172, 173, 265, 267, 271, 274, 275, 316, 319, 320, 320, 325, 326
 Deroussy, G. 219, 222
 Descoins, Henri 168
 D'Espèrey, Louis Franchet 163, 164, 166, 170, 171, 172, 173, 174, 245, 271, 277, 278, 279, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 297, 298
 Diamandy, Constantin 118
 Dianu, Nicolae 93
 Dimitrov, Georgi 229
 Djemal, Pasha 31, 32, 34, 37
 Djordjević, Djordje 187
 Dmowski, Roman 118
 Döbrentei, Gábor 210, 211
 Dovgalevski, V.S. 86, 87
 Duca, Ion Gheorghe 77, 78, 232, 233
- E**
 Epstein, Louis 115
- F**
 Fairchild, David 30
 Faisal, Emir 44
 Fasciotti, Carlo 332, 339, 345
 Feinberg, Avshalom 33
 Ferdinand I Saxe-Coburg, țar al Bulgariei 48, 49, 50, 52, 54, 166
 Ferdinand I, rege al României 63, 69, 75, 123, 124, 280, 281, 284, 292, 294, 295, 296, 299, 340, 345
 Fichev, Ivan 217, 223, 227, 228, 239, 240, 241
 Filderman, Wilhelm 116
 Fink, Carole 116, 117
 Foch, Ferdinand 164, 171, 174, 246, 253, 282, 293, 294
 Frankfurter, Felix 115
 Franklin, Martin 348

Friedrich, István 196, 254
Fujita, Eisuke 90

G

Garski, V.I. 312
Gay, general englez 281
Genshiro, Nishi 77
Georges-Picot, François 232
Georgiev, E. 218
Gërmenji, Themistokli 168
Geshov, Ivan 50
Ghiterman-Anixt, A.M. 312
Ghiterman-Liss, I.M. 312
Gibbon, Walter 40
Goldstein, Erik 103
Gorky, Maxim 54
Gough-Calthorpe, Somerst Arthur
278
Grabski, Stanisław 118
Grandhomme, Jean-Noël 169
Grassi, Mario 337
Graziani, Jean César 279, 294
Grigorev 174
Grujić, Pantelija 186, 189

H

Habsburg, Joseph August 254, 255
Hârjeu, Constantin 280
Headlam-Morley, James 114
Hegyeshalmi, Lajos 196
Henry, colonel francez 51
Henrys, Paul 168, 293, 335
Hesapchiev, Hristofor 219
Higashi Kuni, Narushiko 78
Hines, Walker D. 210, 211, 212, 213
Horia (Horea) 338
Horovoi, preşedintele Comitetului
provizoriu bolşevic din Basa-
rabia 318

Horthy, Miklós 167, 255, 256
Hussein of Mecca, Sharif 29, 44

I

Iancu, Carol 104, 116, 117
Ionescu, Take 75, 120, 181, 182, 187,
223, 237, 239, 273, 276, 327,
328, 338
Irin, A. 274
Ishii, Kikujiro 76, 77, 89

J

Jabotinsky, Ze'ev 29
Janin, Pierre-Thiébaud-Charles-Ma-
urice 286
Janowsky, Oscar I. 127
Jouinot-Gambetta, François Léon
184, 185

K

Kaganovici, L.M. 80
Karahan, L.M. 82, 83, 84, 85, 86, 92
Károly, Huszár 197
Károlyi, Gyula 255
Károlyi, Mihály 194, 245, 249, 289
Kelety, Dénes 204, 205
Kissinger, Henry 10, 18
Kliško, N. 322
Klotz, Louis 115
Kolarov, Vassil 229
Kolceak, Alexander 325
Kramář, Karel 118, 120
Krasin, L. 322
Krasnov, Pyotr 267
Kress von Kressenstein, Friedrich 37
Krivorukov, Ivan 312
Krupenski, A. 71
Krylenko, Nikolai Vasilyevich 65
Kun, Béla 72, 120, 164, 167, 174, 250,
251, 252, 305, 314, 319

L

- Lafont, Pierre 280, 284
 Lahovary, Alexandru Em. 338, 339, 340
 Langa-Rășcanu, Constantin (*Langa Rashkanu, Constantin*) 222, 231, 232, 233
 Lansing, Robert 76, 293
 Laroche, Jules 102
 Lawrence, T.E. 29
 Leeper, Allen 128
 Lenin, Vladimir 232, 233, 250, 303, 308, 310, 313, 320, 330
 Lers, Vilmos 197, 198
 Levene, Mark 116, 117
 Liapcev, Andrei 278
 Litvinov, Maxim 87, 322, 323
 Lloyd George, David 28, 35, 113, 129, 266
 Ludendorff, Erich 68
 Lukov, Ivan 278
 Lvov, Gheorghii Evgenievici 71, 286

M

- Macartney, Carlile Aylmer 127
 MacDonough, George 40, 41
 Mack, Julian 40, 116
 Mackensen, August von 167, 279, 280, 282, 283, 297
 MacMillan, Margaret 57, 103
 MacRury 38
 Mahno, Nestor Ivanovici 267, 288
 Maister, Rudolf 133, 139
 Maklakov, V.A. 71
 Malinov, Aleksandar 49, 166, 220
 Maniu, Iuliu 109, 126
 Mantoux, Paul 115
 Marghiloman, Alexandru 285
 Maria, prințesă a României (*Marie, Princess of Romania*) 180, 192

- Maria, regină a României (*Marie, Queen of Romania*) 63, 110, 189, 281, 284
 Marshall, Louis 116
 Mereuță, Cesar 151
 Miller, David Hunter 113
 Mišić, Živojin 185, 188
 Mișu, Nicolae 118, 337
 Molotov, Vyacheslav 98, 99, 100
 Montagu, Edwin 115
 Morgenthau, Henry 115
 Moskwa, Franciszek 151
 Muir, Alexander 50
 Mulholland, Tim 170
 Murray, Archibald 28, 36, 37
 Mussolini, Benito 349

N

- Namier, Lewis 115
 Nedkov, Todor 217, 222, 223, 225, 234, 236, 237, 238, 241
 Nicolae al II-lea, țar al Rusiei (*Nicholas II, Emperor of Russia*) 63
 Nicolau, A. 317
 Nicolson, Harold 57, 102, 128
 Nitti, Francesco Saverio 337, 345, 346
 Noël, Louis 169, 280

O

- Ödön, Miklósvári Miklós 208
 Orlando, Vittorio Emanuele 336, 337, 338, 343
 Ormsby-Gore, William 29, 35, 36, 37, 40, 46
 Ouředniček, Jaroslav 151

P

- Paderewski, Ignacy Jan 121
 Panaretov, Stefan 50

- Pašić, Nikola 53, 134, 135, 180, 181, 182, 187
Pavlů, Bohdan 233
Pechigarov 226
Peidl, Gyula 252
Pellé, Maurice César Joseph 335
Petliura, Symon 172, 173, 237, 267, 270, 274, 288, 326
Pherekyde, Mihail 340
Pichon, Stephen 182, 286, 296, 297
Pliușevski-Pliuscik, Iuri 275
Poincaré, Raymond 75, 76, 280
Politis, Nicolas 118
Polk, Frank 127
Popovics, Sándor 197
Prezan, Constantin 180, 185, 280, 283, 284, 287, 291, 292
- R**
Radev, Simeon 219, 278
Rakovski, Cristian 301, 303, 304, 308, 310, 311, 312, 313, 314, 316
Rășcanu, Ioan 237
Rattigan, W.F.A. 102
Rauf, Bey (*Orbay*) 278
Ribarž, Otokar 135
Romanovsky, Ivan 275
Rosetti, Radu R. 280, 292
Rozengoltz, Arcadii Pavlovici 80, 81
- S**
Safketbeev, Shafik Bey 50
Saint-Aulaire, Auguste-Félix-Charles de Beaupoil, conte de ~ 280, 291, 293, 295, 296, 298
Savinkov, B.V. 71
Sazonov, S.D. 71
Schmidt, A. 71, 305
Scumpieru, Ion 84, 85
Sée, Eugène 117
Sharp, Alan 103
Shcherbachev, Dmitry Grigoryevich 65
Shigemitsu, Mamoru 92, 93, 94
Smodlaka, Josip 135
Sonnino, Sidney 115, 337, 343, 344
Stalin, Iosif 80, 81, 309
Stamboliyski, Aleksander 47, 48, 50, 51, 53, 167, 221, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 230, 231, 232, 233, 234, 241
Stan, Poetaș 307
Stanchova, Nadezhda 50
Starii, Grigore 309
Stöger-Steiner, Rudolf von 247
Stoicescu, Gheorghe 90, 91
Straus, Oscar 115
Stromfeld, Aurél 248, 251
Sturdza, Alexandru 218
Sykes, Mark 27, 34, 37, 41
- T**
Taft, William H. 108
Tanaka, Giichi 86, 87, 89
Tardieu, André 71
Teleki, Pál 193, 194, 196, 257
Temperley, H.W.V. 103
Teodorov, Teodor (*Theodorov, Theodor*) 47, 50, 166
Terzić, Božidar 191
Tittoni, T. 337, 345, 346, 347, 348
Titulescu, Nicolae 91, 92
Torrey, Glenn 59
Troțki, Lev 266
Trumbić, Ante 118, 134
Tsankov, Alexander 233
- V**
Vaida-Voevod, Alexandru 109, 110, 118, 119, 125, 130, 289, 323, 324, 325, 337

- Văitoianu, Arthur 123
Vasilescu, Cristea 275
Vasilii, Ion A. 89, 90, 91
Vatsetis, I.I. 310
Venizelos, Eleftherios 53, 118, 120
Vesnić, Milenko 134
Viefhaus, Erwin 127
Vix, Fernand 246, 249
Vodopivec, Peter 141
- W**
Webenau, Viktor Weber von 244
Weizmann, Chaim 27, 29, 41, 44
Wekerle, Sándor 194, 197
Wells, Thomas Tileston 108
- Wilson, Woodrow 10, 11, 18, 19, 49,
102, 113, 119, 124, 129, 141,
167, 184, 266, 293, 330, 333,
342
Wolf, Lucien 116
Wrangel, Pyotr 237
- Y**
Yoshida, M. 90, 91
Yoshizawa, Kenichi 82, 83, 86
- Z**
Zayonchkovski, Andrei Medardo-
vich 56, 59
Zolger, Ivan 134

FOTOGRAFII DIN CADRUL LUCRĂRILOR CONFERINȚEI

În perioada 26-28 noiembrie 2019, Institutul pentru studii politice de apărare și istorie militară a organizat conferința internațională cu tema: „The Paris Peace Conference (1919) and the New International Liberal Order 1.0” (*Conferința de Pace de la Paris (1919) și noua ordine internațională liberală 1.0*). Evenimentul a marcat încheierea ciclului de manifestări științifice desfășurate sub egida Institutului pentru studii politice de apărare și istorie militară, fiind cea de-a cincea reuniune de acest gen organizată de institut, parte a Programului național dedicat celebrării Centenarului Primului Război Mondial și Marii Uniri din 1918.

Având la bază viziunea președintelui Statelor Unite ale Americii, Woodrow Wilson, Tratatul de la Versailles a consacrat un nou construct de organizare a ordinii internaționale, prin afirmarea principiilor și valorilor liberale pentru prima dată asumate ca fundament de organizare sistemică. Noul model de organizare a lumii, devenit cunoscut în literatura de specialitate ca modelul ordinii liberale 1.0, era menit să genereze o schimbare profundă de paradigmă la nivelul afacerilor internaționale.

Întrebările de ce a eșuat sistemul internațional de la Versailles și ce ar trebui să învățăm din lecțiile acestui eșec rămân subiecte ample de dezbateră. Sperăm ca volumul de față să ofere câteva răspunsuri necesare și utile din perspectiva cunoașterii trecutului, contribuind totodată la înțelegerea mai corectă a realităților de securitate contemporane.

Dr. Carmen-Sorina Rîjnoveanu

9 789733 212669

ISBN 978-973-32-1266-9 www.edituramilitara.ro